

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 16, februar 2008
shtevilka 83 - 84

Izdajatelj revije

Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/
zavod za založništvo na področju kulture
in umetnosti, Ljubljana
m.sh.1339427, d.sh.71461965, b.r. 10100-0038333910
e.m. urednistvo@revijasrp.si
i.a. <http://www.revijasrp.si>

Naslovnica

Agata Pavlovec: Smrt v zhitu II, 2007

Izbor likovnih del

Damir Globochnik

Tisk

VED d.o.o., Ljubljana

Uredništvo

Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana

Uredniški odbor

Rajko Shushtarshich – odg. urednik,
Ivo Antich – lektor in korektor,
Lev Detela (Dunaj) – neprevedene knjige,
Damir Globochnik, Branko Lipnik – likovna priloga,
Franko Bushich (Split), Matjazh Jarc
Jolka Milich, Bogdan Novak,
Just Rugel (Moskva), Iztok Vrhovec

Narochila, prodaja

Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska
knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana

Izposoja na dom

Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1,
p.p. 2670, 1001 Ljubljana

Antikvarni izvodi

Antikvariat Cunjak, Gallusovo nabrežje 21,
1000 Ljubljana

Izdajo omogočajo

sodelavci v reviji

ISSN 1318–1912

Vsebina

<i>Jurij Japelj</i>	Oda na god ene mlade gospodichne	4
<i>Glorjana Veber</i>	Dva pridevnika in en poet	9
<i>Lev Detela</i>	Balada kresne nochi	14
<i>Matjazb Jarv</i>	Potem	20
<i>Rosemarie Schulak</i>	Spomini na Piran	24
<i>Umberto Saba</i>	Premishljevanje	31
<i>Laura Menichini</i>	Okrog niche	42
<i>Franko Bushich</i>	Politik 2000-2003	49
<i>Vladimir Levchen</i>	Stalin	50
<i>Bogdan Novak</i>	Ciganka	52
<i>Boris Vishnovec</i>	Ki ni od tega sveta	57
<i>Iztok Vrhovec</i>	Uganka s chasom	65
<i>Lev Detela</i>	Literarna popotovanja, I	73
<i>Iztok Vrhovec</i>	Deklica s shkrlatnimi ochmi, II	78
<i>Marko-Mitja Fegush</i>	Po sledih arhitekturne in likovne dedishchine plemenitih Auerspergov	91
<i>Damir Globochnik</i>	Slikarska govorica Agate Pavlovec	94
<i>Agata Pavlovec</i>	Likovna dela /reprodukcije slik/	96
<i>Damir Globochnik</i>	Srsheni /humoristichni list 1870/	105
<i>Ciril Gale</i>	Estetika nanizanih risb /Planinc/	109
<i>Shtefan Planinc</i>	Samotna kmetija /iz stripa/	110
<i>Ivo Antich</i>	Janez & Jovan/strip – karikatura/	111
<i>Milan Fridauer – Fredi</i>	Aforizmi	112
<i>Ivo Antich</i>	Epigramizmi: Anti(ch)kronika	113
<i>Ivo Antich</i>	Popare	117
<i>Ivo Antich</i>	Mnozichnomedijske belezhke	120

Chlovekov razvoj

<i>Rajko Shushtarsich</i>	Seznam upravičencev /privilegirani do donacij /	135
---------------------------	--	-----

Za zgodovinski spomin

<i>Andrej Lenarčič</i>	Nekaj dejstev, zloženih nekoliko drugače; She refleksija ob pogledu na zgone in nezgone Slovencev konec drugega tisočletja	138
------------------------	--	-----

<i>Lucijan Vuga</i>	Divje babe, V /Starinski jezikovni sledovi/	148
---------------------	--	-----

Iz zgodovinskega spomina

<i>Andrej Lenarčič</i>	Slovenija, od Boga izvoljena /predgovor k slovenski izdaji knjige Jurija Venelina o Slovencih/	170
------------------------	--	-----

<i>Lucijan Vuga</i>	Veneti v Troji, III /Paflagonija/	174
---------------------	--------------------------------------	-----

Neprevedene knjige

<i>Lev Detela</i>	Ponarejeni srednji vek? /Illig, Gutberlet/	191
-------------------	--	-----

Chitalnica

<i>Glorjana Veber</i>	Poper in sol /Tim Oliver Wüster/	194
-----------------------	----------------------------------	-----

Vprashalnica

<i>Milan V. Smolej</i>	Smo Slovenci res Avstrijci?	196
------------------------	-----------------------------	-----

<i>Jolka Milich</i>	O prevajanju in poeziji, VIII	198
---------------------	-------------------------------	-----

Dokumenti

Dokument 1 <i>Jolka Milich</i>	Zasluzhni Primorci	204
-----------------------------------	--------------------	-----

Jurij Japelj

ODA NA GOD ENE MLADE GOSPODICHNE

ODA
NA GOD ENE MLADE GOSPODICHNE

Gospodichna Magdalena,
jest se h godu njih imena
'z celga srca veselim
in vse dobru njim zhelim.

Naj jim vse po srechi gréde,
naj srce njih vse posede,
kar toistu le zheli,
al njih samo veseli.

Naj jim bodo fantji zvesti,
naj le prov za njimi lesti
inu lubit njih zachno,
dokler njih en sam dobó.

Ta ima le njim dopasti
inu z njimi gori rasti,
zraven tudi dober bit,
vse po njih glavíci strit.

Kadar bodo njega siti
inu druge jel' lubiti,
naj takrat per miru bo
in ne ajfra za zhenó.

Che njih eden lubit neche,
naj on sam po družga teche,
naj jih samo brzh pusti,
kadar kdo per njih techí.

Naj od zhene dobru misli,
de b lih shvogre imel v chisli
in che nosi on roge,
naj to drugim ne pove.

Che dobodo otrochiche,
al fantichke al dekliche,
naj mu bodo vsi lubí,
kakor de b njegov bili.

Kadar bocio stara baba
kumej lezli koker zhaba,
naj jih dedec rad ima
in pomoch v nadlogi da.

ok. 1783

KAKU SE NA KRAJNSKIM PROSU MANE

»Drevi bomo prosu meli,
dekla, pojd sosed iskat,
rec', ob shestih bomo jeli
tamkaj, kér smo drugekrat.

Gledaj, de bosh naprosila
narmajn pet al shest deklet,
vsaka bode vzhe dobila,
de brez para ne gre met.

Jest imam pet korenjakov,
kir se snopja ne bojé:
zraven bo she kdo perskakov,
de se srote ne zgube.

Pòd je lejp, brhka kopica:
che lih ena omedli,
al to drugo prime íca,
se na kopo polozhi.«

Dekla je zhe vkup dobila,
kar je rekal gospodar,
luch je pòd vzhe razsvetila,
kér bo mel za param par.

Zdaj si slejdni snope zbira
in pod nóge zaluchí,
zdaj se v steno vsaki upira
inu snop z nogó vrti,

zdaj ga, kir predalech pride,
z drugo spet nazaj dobi,
zdaj se s param z ritjo snide,
zdaj ga ona zaroti:

»O ti kozel srboriti,
al ne bodesh gmaha dall
Kmal ti znamo narediti,
de bosh na kopici spal.«

»Kaj chenchash, ti uboga reva?«
ji nje fant odgovori
in jo vzhe na kopo deva,
de vse shtiri pomoli.

Ta eksempel vsi ti drugi
per tej prichi ponové
ter na vrhi enga drugi
kakor snopje tam lezhé.

Fantalini se krohlajo,
punce pak hudú perté,
ene fante shegetajo,
de jih zdajci popusté.

Te se gori brzh zravnajo
in se v enga zazhenó,
tega sem ter kje degájo
in ga srechnu poderó.

Ta je njih narvechi hvala,
al se malkadaj zgodi,
vechidejl jih eden vala,
kakor koli sam zheli.

Kdor za druge shpase vprasha,
jih bo zvejdil she kaj vech.
Zdaj se gor pernese kasha,
zdaj denite snope prech!

OTROCHJA POSTELA NA KMETIH

Ta deveti mesic teche,
kar sim se ozhenil jest,
ena nova skrb me peche:
zhena hoche se razlest.

Ona je vzhe meni rekla,
de je babco chas najet,
de se bode skoraj ulegla:
zdaj bom mogel dnarce shtet.

Prvich morem jest kupiti
kurjih jajc pehare tri,
drugich morem jest dobiti
polhen kurnjek kokushí.

Tretich morem spech pustiti
narmajn pet al shest pogach,
tolkajn vina tud kupiti,
de bom kmalu en berach.

Kej so cule in plenice,
kej je zibel in povoj?
Kej so kape in tanchice,
kej je mir in pokoj moj?

Zhena zdaj le hujshi stoka
inu groznu v svitke gre,
baba jo na postli zhoka,
dékle sem ter kje lete.

Kumaj se bo ona udrła,
morem vzhe po botre tech,
baba bode zdajci cvrła,
prata se bo jela pech.

Kar bo meni she ostalu,
bo v botrinji gori shlu,
kaj se bo kaplanu dalu,
kaj she tudi mezhnarju?

Nekaj bodo botre spile,
 kadar k zheni pridejo,
 nekaj bodo dekle zlile,
 kadar piskre ubijejo.

Kej je to, kar bo potreba
 noter v kopel babci dat?
 Kej je to, kar ni potreba
 in se vender more dat?

Zdaj se eden tukaj zgledaj,
 kaku enmu mozhu gre,
 che se zhenska krosna spredaj
 enkrat naglu dol podre.

ok. 1783

OPOMBA K JAPLJU

Ob 200-letnici smrti se velja spomniti Jurija Japlja (izv. Apel; Kamnik, 11. 4. 1744 – Celovec, 11. 10. 1807) ne le kot prevajalca prve (katoliške) Biblije po Dalmatinovi in pete slovnice »slovenskega jezika« (Slavische Sprachlehre; v nemščini, po zgledu Bohorichevih *Zimskih uric* z vseslovanskim primerjalnim vidikom; ostala v rkp.), prevajalca »janzenistichnega barda« Racina in klasicistichnega satirika Popa (francoschine in angleschine se je Japelj nauchil med shtudijem teologije v Trstu; tik pred smrtjo imenovan za trzhashkega shkofa), razsvetljenca-preporoditelja iz Zoisovega kroga (z janzenistichno »heretichno« tendenco), temvech zlasti kot skoraj povsem neznanega pesnika, enega od trojice (Dev, Knobl) najpomembnejshih pred Vodnikom. V rokopisih (Arhiv RS) so poleg njegovih hvalnic v latinshchini in slovenshchini ostale tudi slovenske satirichne pesmi, za tisti chas mojstrske v jeziku in verzifikaciji ter vsebinsko nenavadno pomenljive z drznim, grobo slikovitim izrazom v duhu ljudskega pesništva. *Oda na god ene mlade gospodichne*, *Kaku se na Krajnskim prosu mane*, *Otrochja postela na kmetih* – te tri pesmi so kot markantne predhodnice Jenkovega *Ognjeplamticha* antologijski primerki starejshe slovenske satirichne poezije. Pozornejšemu branju se pod humorno lahkotnostjo odkriva tako rekoeh razdiralno, morda celo strashljivo izostren (janzenistichen?) pogled na klobchich vsakdanjega zhivljenja »navadnih ljudi«. Prva od navedenih pesmi je pravzaprav kruta demaskada rokokojske »radozhivosti« in prikritega »feminizma«, druga upodablja kaotichnost »ljudskega udarnishtva«, tretja »katastrofo rojstva« v skromnejshi kmechki družini. (Tukajshnji natis po: Alfonz Gspan, Cvetnik, I; SM, Lj. 1978)

Izbor in opomba Ivo Antich

Glorjana Veber

DVA PRIDEVNIKA IN EN POET

Pravljica od zgoraj za spodaj

Nekoch nad oblaki vonj etra,
 prinese ga v laboratorij pogledov od zgoraj.
 Naticachi iz snega. Vakuum pod njimi. Steklo za objektiv družbe tam spodaj.
 Zdrzne se glava, brki neobriti, machke stare v mislih, jezik zaprt pod masko z Bleda,
 Bil je gospod mize, z družinskega debla
 Mikroskopmnozhic.

Ciljna praznina	jaz			
v riganju ulic	jaz	ti		
slina cvili za sabo	jaz	ti	mi	
iz ostrega kota namazana veča gleda na				
obliko chloveka				

Vzhigalnik poriva svoj plamen
 zhlica lizhe juho samote
 paradizhnik na trzhnici z genom mladosti
 pozhveplana beseda iz popeskanih grl
 sita vrechka desnic in levic

meni tebi nam vam njim

obraz, odrezana guba nad nami.

Predali obljub brez lezhajev,
 telefoni polni brezciljnih sekund
 kukavica golta kazalce
 v vinu pochitnice sreche
 on iz rodbine ochesa, ki nikoli ne lazhe.

Najlon nasmehov	ali
dim prerezanega goltanca	
pastirji s kioski	ali
zhenska doji otroka s pomaranchama	
pomenki oviti v hlad zmeshane abecede	ali
zhivljenje zalepljeno v kuverto naslovnika, ki ne obstaja	

Ostaja,
v tabletah tovornjaki z orožjem
v uchbenikih nekaj praznih vej drevesa
dan zgrbanchen v obup, a she diha
kolibe razrashchene v jutri, cheprav s smolo,
nebo, cvileche telesom, se she oglasha in vabi
majhne in ljubko nevedne
z zhogo v nasade limon.

Danes je nad oblaki vonj vetra,
prinesla ga je pushchava ljudi od tam spodaj.
Natikachi iz mehurchkov. Upi pod njimi. Steklo, ki chaka na opazovalce tam zgoraj.
Miza je gola. Mikroskop v lishaju.
Nihche vech ne gleda
nich se ne vidi
le občutek ostaja
o nekem pogledu iz
vishjega kota.

Vstop

Padesh vznak, v zherjavico gol.
Besede se slechejo in oblechejo.
Potrkash »TOK TOK«. Tvoja mera je zunaj.
V breg med bisage. Na usta in molk.
Poglej travo, ki poka »TOK TOK«.
Slishish, a je prazno.
Budnost razliva.

Narisheva psa na urin
vsenaokrog,
kjer si ti,
tvoja ushesa in smrad
golota obeh, ko te zdrami

»TOK TOK«.
Kultura
vstopi

Dva pridevnika in en poet

Peljejo nas na pok iz šampanjca in
proud v angleščini pomeni ponosen.
 Tokio. Vrh stolpnice. Slike.
 Bill Clinton. Marilyn Monroe. Pogled. *Proud*
 Arabec. Američan. Američan. Rus. Američan. *Proud* in slovenec
 belo-modro-rdeča vetrovka se drži telesa pod bogatim dimom,
 ker mu Slovak posodi skelet,
 chlovek v chloveku pa gleda skozi shpranjo. Sonce,
 nevidno sonce!
 slovenec v Slovaku prizhge cigaro:
 Bush in Putin, da, da!
 Pod vetrovko nosi toaleta. Da, da! *Proud*
 Belo-modro-rdečo toaleta.
 Sonce iznakazhe saje,
 ker pena je glasna! Zhiveli!
 Putin in Bush, da, da! *Proud*
 preshernost je v dimu. V visokem vzpenjajočem se dimu.
 Presherna poznajo v pridevniku. Da, da!
 Glas med glasovi ishche kulturo.
 presheren se v angleščino prevede *Proud*.

Odshli smo.
 Ushesa vlečejo navzdol.
 Ochi merijo podplate.
 Chlovek v chloveku gleda v nebo.
 Glas med glasovi kliche kulturo.

Bili smo trije slovinci.
 Dva pridevnika in en poet.

Priblizhevanje dezija

Jabolko na golem pladnju.
 Zhdi v smehljaju.
 Moj zhelodec gori,
 govori skozi okno. Dolgo.
 Tisočkrat glasno.
 Niti gosenica ne razume vech
 moje hrane. Ujetnica brezokusnega
 izuma. Uma.

Siva semena klijejo v prezhvechena
 drevesa. Povsod, kjer
 je smisel chloveka.
 Tisochkkrat jasno. No.
 Za mojo shipo stoji
 ironichno drevo.
 Trepeta v dnevu.
 Na njem ne bo zrased olupljeni
 sadezh. Ne she. She.
 Dezh prihaja.
 21. stoletje ne rabi vode.

... 21, 22, 23, 24 .

Nich Potem noch

Na robu plastificirane police
 ulica zgrabi za stene

Daj Nekaj ukazov
 in zasutega molka, ji bo, domov grede,
 odprlo zrklo.

Kolobar si
 Grlo prereshetujesh
 Tvoj narobe nikamor ne more.
 Pogon

Kimanje hrani kanalizacijo,
 v njej golob prevzgojena podgana.
 Rja v mesu
 Chistilka drgne Vzhod z Zahodom.

Vse hlapi v zgodovino po Heglu,
 ko ponoči pozhiram chrno mleko
 in zasmehujem belca. Ni potrebno
 zapreti oči

Spish Raje spish, belec

Buldozherji rushijo kupolo podnevi

Noch parodira

Ponoči smo nich.

Mraz

Bel chlovek na beli cesti
pod belim nebom belih misli.
Na njem bel klobuk za belo pesem
in bela roka ... bel objem.
Po njem hodi bela mravlja,
drobno bitje belega pogleda.

Mravlja – agonija zimskega sanjacha,
ki ji je podaril ključe svoje hishe,
nedopolnjeno pokrajino,
lica brez krvi,
obris svoje glave,
in množico svojega srca,
da je odtekla med spancem.

Belina,
bezhish z ного na kamen,
med vejami dima,
z zemljo odtrgan za eno samo prvino,
skozi trg s kipom samote ... bezhish ... in spish ...

ker smo tudi mi hoteli
zhiveti od presketanja plamenov
za eno samo prvino.

Tako blizu, da nas je zeblo.

Lev Detela

BALADA KRESNE NOCHI

(Erotichna varianta)

Zvezde, daljne zvezde kot omama,
mimo cest, ljudi bezhe
skozi tih chas predano
v temé ljubech dotik.

Vse bolj je noch.
In mesec se predrami.
Zrcali v beli vodi
svoj obraz.

Kot svetlo chudo,
kot blazhena milina,
prshi chez svet
njegov srebrnkasti lesket.

Ga gleda mehka trava
pod neba svetishchem,
kako zhari v neskonchnost
obredno chist in blag.

Si misli: To je sladka milost
v chasu izven chasa,
ko jo poljubi z zharki
svetlo bitje, da je srechna.

Ob reki, med shushtenjem travnih birk,
sedi dekle v narochnju nochnih ptic.
Zazre se dalech v daljav vishave,
kjer cvete meseca bleshchechi sij.

Omamljena od pijane mesechine
privzdigne glavo visoko v svit iz zvezd.
Si ljubko slachi srajco, odvrzhe krilo,
zachuti na dojkah strastni mesechev pogled.

Nedostopni silak sredi tihe nochi
jo prebudi z radostjo prichakovanja.
Hoche, da luch vrh neba she bolj zagori
in postaneta skupen nesmrten plamen.

»Oh, beli mesec nad goro,
ti svetla luh, ki presladko
mi v dušo sijesh zasanjano!
Kdaj prideš, da vzameš me v nebo?«

Stoji nad njo svetel in blag.
Jo božha s svilnatim polnočnim leskom,
prezhet z lepoto njenega telesa,
ko stopa gola skozi praprot v vodo.

Zavzdihne zheljno, ko ženska skoči v senčno reko,
se potopi na dno, med drobne kamne.
Ko splava k bregu med stoletne hraste,
zatrepeteta in ji oblije z žarki mokri dojki.

Njegovo hrepenenje kresnonočno
se družhi s shumom vode mimobezhne,
giblje se z vetrom v mili mesechini,
rosi prevzeto pod neba obokom.

Objel bi jo z milino svojih luh,
prelepo žensko spodaj na trdem svetu,
vendar ne more, zgoraj, previsoko,
premrzel kamen, nemi pesek, skala.

Bi rad spustil na zemljo se brezbrezhno,
bi božhal rad jo strastno v tihi travi,
jo ljubil kot mladenich v zanosu,
vendar je mrtev ostroroben kamen.

Bi rad se sklonil k belim prsim žene,
vendar ne more brez zhivega telesa
dosechi sreche, tople kakor pesem,
nesrečni mrtvec vrh neba v nichu.

Tako lebdi samotno v trudnem lesku.
Pod njim je noch kot solza ob slovesu.
Nemochen krozhi nad strastmi sveta.
Ne najde steze do ženskega srca.

Na travi se dekle zravnja bohotno,
privzdigne dojki si, ju božha z roko.
V mladostni radosti se ji pretaka kri,
ko se obleche in domov hiti.

Kot nezhna srna teče chez mrachine,
dviguje krilo, si zheli blizhine
pogumnega, ki bi jo vzel v naročje
in ljubil v hitrih sunkih brez oddiha.

Na hishnem pragu se zasuka v levo, dvigne roke
k mesecu nad vnetljivo kozho zemlje.
Zapre oči in se umakne med hodnike,
pod sivim oknom se utrujeno nasmehne...

Spet pride dan, za njim večer,
ki v srcih prebudi nemir.
V zhenski zavriska gozd kot chvrst srnjak,
na jasi se predramita praprot in mah.

Mesec dvigne oko, ko nemirno hiti proti vodi
in se kot ljubka uganka prikazhe ob bregu
med temnim mahom in rozhnimi grmi,
obzharjena s tezhko modrino kresne ljubezni.

Nad njo so same zvezde. In mesec kakor plamen,
poslan od zgoraj z neznanega obmochja.
Prezheta s svezhim sojem rezkega odbleska,
se slachi, ko ji poljublja kozho strastni zharek.

Mesec drhti chez polnost njenega telesa,
ji vneto bozha sochne tople prsi.
Prezheta z lepoto polnochnega bleska,
se ji v mesechini zasvetita napeta rdecha seska.

Tiho kot klic, ki ga ne slishish,
tozhi mesec, ko se priblizha gola k produ
in se pozhene s prozhnimi nogami
po bregu med vzgibi vetra k reki.

Shchip svojih zharkov ji drzhi kot roko
nad glavo, ko nesrechen po nebu krozhi.
Polzi nad njo s poljubi iz svetlobe,
ko skozi noch presherno stopa v vodo.

Oblije ji vablivo polne prsi
z zharki, nevarno strastnimi poljubi,
ji bozha charni cvet med njenimi nogami
v shiroki rezhi, vzbunjeno razpeti.

Nemirno plete venec bisernih vzhigov
iz ostrih niti, kot mavrica plamtechih
okrog dekleta globoko sredi reke,
zaljubljeni samotni mrtvi kamen.

»Ne smel bi ljubiti, brezkrvni norec,
zhenske tam spodaj v zemlje zhivih krogih,
ker sem le sij sam sebi brez chloveka,
zaklet v nich brezchasno brez odziva.«

Zgubljeno ishche smisel svoji dushi,
izmuchen od ljubezni in od sanj.
Bi rad prijazno jo poklical po imenu,
vendar ostaja nemo plah in sam.

Nad njim je kres zvezdá v brezbrezhnih zankah,
napovedujoch usodo, lepo, kruto, chrno,
prshech po tirih brez konca in brez kraja,
zamolkli rebus, hladen, brez odmeva.

»Sem le peshchen odsev med bliski neskončnosti,
bleda luch v megli, sebi v breme v gluhi nochi,
mrtvi plamen sem, ki kliche zaman,
da prishel je chas iti zhivljenju naproti!«

Dekle dvigne ochi v ljubech dotik
pod nebo nad rozhnimi grmi in reko.
Prezheta s charom polnochnega bleska,
stoji pod mesecem zvesto kot nevesta.

»Oh, ljubo bitje nad goro,
ne jochi bridko mi v temo!
Postoj pri meni presladko,
me nezhno vzemi v nebo!«

Dve solzi ji padeta chez lice,
ker mesec nich ne odgovori.
Ob njej so le veshche in kresnice,
mamljivi ples kresne nochi.

V vetru ji zashumi rdeche krilo,
ko pred svitom domov zbezhi.
Zdi se ji, da jo je srecha zapustila.
Nad gozdom mesec brezmochno lebdi.

Nesrečno shepa skozi noč
po svojem vishavskem krogu,
vzdihuje, kliče na pomoč,
se pritožuje Bogu.

»Pomagaj mi iz stiske te,
spremeni me v chloveka,
da ljubil bom izvoljenko,
dokler se čas mi ne izteče!

Nesmrtnost mi je zdaj odveč!
Prinasha le nesrečo!
Daj mi telo do konca dni,
ki me bo združilo z ljudmi!»

Zabliska se skrivnostni duh
iz strashnega veselja:
»Kar hochesh zdaj, je le napuh
brez pravega razloga!

Greshiti hochesh kot ljudje,
cheprav si brez zhivljenja!
Umrli bi rad za to dekle
v ljubezni in trpljenju!

Nesrečni stvor! Pogledaj v nebo,
razpri oči v veselje!
Tam tvoj je dom večno – lepo,
to tvoja so nebesa!»

Zhe pride večer in z njim nemir.
Dekle hiti k tihi vodi.
Visoko na nebu mesec srep
med oblaki zhalostno brodi.

V zelenkasto svilo zaviti,
pada zrak med tesne mrachine,
chez gluhe nočne daljine
trepeče rumenkasti shchip.

Nad zemljo visi ostri svod neba.
Chez gozd je razlito neslišno grmenje.
Bele poti je zasula tema
podlega chrnega charovnika.

Sapa nochi zashumi v dehtechem zraku.
Skovir se rezko oglasi v zacharanem mraku.
Zhenska k strugi odbezhi s prehitrimi koraki.
Mesec chudno zazhari iz brezbrizhnih oblakov.

Zaslishi daljno zvenenje sveta in bezheche divje zhivali,
vendar vidi le golo dekle globoko v vecherni goshchavi.
Iz jeklene vishine prileti k njej s shopom zlate svetlobe,
ko dvigne glavo v okno sanj sredi razkodrane vode.

Trudno bleshchi nad skrivnostmi bolehega shelestenja,
ko po slapovih nochi frfota njegova kresnica hrepenenja.
Zdi se mu, da je odprla oči in bo vsak chas v nebo poletela,
vendar ve, da je to le sen kresne nochi,
dalech od trpke resnice zhivljenja!

Matjazb Jarc

MODRO IN RDECHE

Sibila

Na svili vetra valovi in sanja
izvir, ki sinjo luch iz njega pije,
lepote zven iz chiste harmonije,
iz vode ogenj, vechnost iz spoznanja.

Na niti bele niza si planete,
da v njen pogled po krozhnicah zdrsijo
skoz svetle vdihe v chрно galaksijo,
kjer spi prihodnost, njeno mrtvo dete.

Na zadnji barki plove iz resnice
v besede moch zavezana Sibila,
ki je v deveti knjigi utonila,
kot pojejo o njej nevidne ptice.

Boginja usode

Zacharaj me, odpelji me na pot usodno,
tja, kjer je cilj nejasen, meni nepoznan,
tja, kjer bo vsako lazhno upanje brezplodno,
kjer bo nevidna kri odtekla iz teh ran

in nich ne bo svetlobe bele pordechilo,
zaman bo padal chrni dezh nad mirni kraj,
srce ne bo sanjarilo in se slepilo
in misel sprashevala vech ne bo, zakaj,

le senca s tabo bo drsela brez imena,
drhtela v zraku kakor mlechni soj nochi,
kot srechna pesem v duhu vechnega refrena
ljubezen bo zharla dnevu iz ochi.

Je to moj sen, so moja zamegljena zrenja
nad mesto, ko zacharano zasije v dan,
je to ta sla, ki v meni zhge od hrepenenja,
moj chut, namesto bogu, tebi darovan?

Ne vem, zakaj razvnmash svetlo moch veselja,
razzharjash v meni to chrnino tezhkih zmot,
zakaj prav ti si moja zadnja tiha zhelja,
edina, ki poznash edino pravo pot.

V odprti in voljni globini odmeva

V odprti in voljni globini odmeva
ljubezenski krik, se odbije od dna
in shine v vishave, pod brezno neba
izgine v minevanju zadnjega dneva

prihodnost neznana, nevidna mineva
pod kamnom modrosti zachne in koncha
se bivanje dushe, esenca duha
ki pesem visoka ga vechno opeva

razbeljenih kamnov pod skorjo ledeno
bo luch presijala kristale nochi
in s ključem odprla bo pot zamegljeno

ki vodi v tolmune blestechih ochi
in nich ne bo mrtvo in nich izgubljeno
izginilo bo samo to, chesar ni.

razorana srecha

slani kruh te jem in pijem te kot vino
lesk nochi se svetim v siju tvojih las
vetra shum vrshim iz tebe tihi glas
rdechi pajek vate pletem pajchevino

silnih chustev tok vrtinchim te v globino
vroch objem zapletam te pod mehki pas
sinja vechnost vzpenjam se s teboj nad chas
nad zharenje sonca in nad mesechino

sladka sanja sem brez konca vpeta vate
strast peklenska v tebi blazna hrepenim
zhgem ljubezen nore barve sinjezlate

mavrica te v izobilju zadushim
ko izgovorim, da izgorevam zate
razorana srecha v tebi se rodim

potem

potem, ko se bosh raztopila
prelestna vsa na vlazhni svili
in te bo vzela vase sila,
ko angeli te bodo pili
in te bo jedel mesec rdechi
kot da sesa krvavo mleko
razblinjal te planet vrtechi
v nebo in te razpenjal preko
teh zvezdnih cest bo v daljne kraje,
ko bosh lebdela in hlapela
v nevidne kapljice ozheta,

sladkost vijolichnega sija
iz tebe sinja bo blestela,
v koprene svetle bo odeta
pod charnim svodom galaksija
globoko v tebi izgorela

modro in rdeche

tiho metuljeva krila shumijo
v gladini ochesa se gleda nebo
nad njim se vijolichna vrata odpro
tishina odene se v melodijo

na modrem oboku sanje vzdrhtijo
poljubi zardeli talijo telo,
mehchajo si pot, koprniyo nad njo
v ritmu vijolichnem vanjo zdrsijo

nezhna modrina se v ognju razzharja
ko vanjo utaplja se rdechi kristal
zasije v globini vijolichna zarja

razlije rdechino do zadnjih obal
vechnosti modre, kjer brez gospodarja
kraljuje nad morjem vijolichni val

psiha

chutish, zakaj se bosh v mehkih dlaneh raztopila
in se povzpela v vishavah na shumni zefir
v kozhi iz vonja bo bezhal tvoj vlazhni nemir
ko te zajela v vrtinec bo angelska sila

z blazhenim duhom ti segel bo v dusho globoko
s strelico charno predrl bo tvoje srce
angel, ki smrtno oko videti ga ne sme
nezhni trepet le zachuti lahko ga pod roko

s krili gasil bo dotikov nevzdrzhne plamene
skrite poti si utrla drazhljiva bo dlan
ko se bo v tebi talil, oslepela bosh zanj
s tabo neviden bo tonil v tkanine svilene

a ko nekoch ti odprla ochi bo omama
da tvoj pogled bi v nasladi po njem zadršel
se bo razblinil v prozoren, modrikast odsev
ti pa za vedno brez njega ostala bosh sama.

Rosemarie Schulak

SPOMINI NA PIRAN

(Erinnerungen an Piran)

Plavalka

(Die Schwimmerin)

Iz vode dvignjeni lasje
k obrezhju od nikogar. Molk
je molk oglushelega kamenja

Od dalech samo shepet shkoljk v ushesu
in sol, ki she peche na ustnicah
pena pred chelom, mokri lesk kolena

Zahrbtnost sploh ni odstranjena
iz chrnkasto lisastih globin –
Le kam se naj obrnem, kam?

Subaquatic. Rimska cesta

(Subaquatic. Römische Straße)

V koprenah sivozelenkastega mraka sledi
chloveshke roke. Spodaj v blede hladni svetlobi
se ovijajo trave, trepetajo
sence zibajochih se cholnov. Povej, ali ribji zarod
ne bezhi pred roparskim gobcem hitreje?

Fuga na fugi ena na drugi –
Kot vedno pochivajo mogochni kvadri
obrashcheni s halogami. In mimo hitijo
grive na zasluteni progi vozhenj
Drgetajo repi dirkajochih konj

Se lesketajo tam chelade? Se belo svetijo chrepinje
se poganjajo kolesa skozi motne vode
polzijo skozi uho stari napevi?

Toda lupine shkoljk na mahovitih robovih
ohranjajo dedishchino, izprichujejo resnichno

Choln se neslishno obracha. Trikrat obkrozhi
tochko, kjer je mala Lavinia
zrla za svojim najdrazhjim – »Moj Decij!« –
in se je njeno ihtenje slishalo she sedem cipres naprej
ker je tako bridko jokala

Cheri. Spomini na Piran

(Klippen. Erinnerungen an Piran)

Morje, nastalo kot drugachen svet
uganka iz njegovih zamolklih globin
Biti skrivnost svoji zakritosti
se tu razkrije na svojevrsten nachin, medtem
ko se tisto, kar nam je znano, razpusti kot pena na soncu,
kot vodena belina in ostane nedoumeto

To pride in gre in ne miruje, se vechno giblje
razzharjeno od opoldanske svetlobe kot zrcalna slika
nedostopnega neba, voda –
oprijemajoch se cheri, krhkkih skal
sem na majavih nogah, unichljiva kot
posamezna med posameznimi, jaz –

Figovec ima svoje korenine v kamenju
Deblo granatnega jabolka stoji
v trdni zemlji in vsiljuje na ustnice gostu
ki se she ni razgledal po cvetju
sladko poplavo zrelega vonja –
zeleni lovor hladi veke

Med trtnim vitjem se nenadoma v vetru
vrtijo krogi svetlobe. Pasijonka zre nate
iz solznih ochi, mlechnobelo
vijolichasto, kjer se mirno med slapovjem
vrtnichnega grmichevja pomika krn cholna
se odpre pogled v zhelezne daljave
Dalech zunaj so se zapisala jadra v modrino. Pisava
z oshiljenimi koti. Poganjajo se in vrtijo
in sunki vetra in ples valov jih dvigajo –

Morda je tako, da tam kjer se volja in pogum
združita proti silam, ki jima nasprotujejo
včasih vendar zmaga, kdor tvega

Zvečer potem kruh in vino. Polne sadezhe
ponuja v strogi roki krilatec
s vsevednim obrazom. Ne tehta, daje
deli zalogo, ki ti jo je pristavil
neki Vechni. In tako naj bo zahvala rek
ki je zapoved usihajochemu glasu –

Pot se vleče strmo navzgor, in kamen in stopnice
preizkušajo srce. Zakaj nich ni prihranjeno
tistemu, ki si je svoj kraj izbral na skalah
razumevanje si zazheli v globinah Ilirije –
Sanje poplacha z znojem in z bolečinami
Kdor je vseeno tvegat, si tu odpochije. In ostane –

Z nakupovalnimi kosharicami

(Mit Einkaufskörben)

Divje in spremenljivo
se odvija nemi film Zgodovina
Brez besed stojimo tu

Trezno, ne da bi trenil
odvrzhesh tovor. Chakash
ishchesh znamenje

Postoj!

(Verweilen)

Odtis mojih prstov
v pesku. Vdolbine
ostanejo. Ni vetra, ne dežuje

Trenutek. Tishina besede
v ustih in vir milosti
bo v blagor mojemu jutru

Igra s števili*(Zablenspiel)*

Prestrasheni zaradi skrivnosti števila
trepetajo zlogi, premaknejo se
V sanjah jih neprestano obracham
zaman ishchem, kar naj bi nashla

Zjutraj shtejem krizhe
na nadprazhju, opazujem machko
ki tako zanesljivo lazi po divjini –
ne tolazhi jih, ostani hladna

Shele pozneje se stvari mirno dotaknejo
moje roke, kot izgubljena znamenja
ob tiktakanju ure. – Pet. Sedem –
Enajst. Toda potem: skushnjava s Sedemnajst

Trije haikuji*(Drei Haiku)*

Nizko visi shchip
in machke stokajo –
Morje se lesketa in molchi

Prepevajoche dekletce
prepodi kacho v travi
in poskakuje pojoch naprej

Kaj zhene moje jadro
tako zagotovo skozi modrino?
Kaj se ni veter polegel?

Burja*(Bora)*

S krasa nenadoma udari burja
tuli in drvi navzdol
chez morje

Na svetlih chereh
osat in zhajbelj,
prevetrena z melanholijo

Polzh*(Die Schnecke)*

Morsko dno. Vijugaste
razsežnosti bivanja
umaknjene vase

Polzheva bela slina
skozi milijone let vedno
ta ista slika

Okamenel lezhi
negiben in brez upanja
v moji topli roki –

Mesechina*(Mondlicht)*

Na chrni vodi shari
mesec po chrepinjah razdrobljene svetlobe

Zakrite resnichnosti sejejo
nezaupanje v stare misli

Iz njih, iz nujnosti
iz bolechine mi konchno nastane oblika

Skok chez senco*(Der Schattensprung)*

Mesec na oljki
rishe blede tanchice skozi travo
Rosa se bleshchi

Tedaj skochish chez
lastno senco. Slepa
skochish v svetlobo

Chuden gost*(Seltsamer Gast)*

Modrovijolichasto: Povej
od kod imash te vmesne odtenke
sredi jasnega dne?

Temen, zakrit s trepalnicami
chudno molchi vame
dolg spomin

mi zakrije opoldansko svetlobo
in kava ima grenak okus
kot da bi bila zadnja

Dezh*(Regen)*

Nekaj se je nashlo. Iz temne razpoke
chasa se dviga potopljeno, in spet
jochejo trave in cvetlice zaradi
bremena tega sveta, in zemlja to sprejme

Tostran in onstran grobov veje vonj
poletnega cvetja, zhalujochih vrtov
Tiho dihajo hribi, in njihovo petje
pritiska obtozhujoche vse do mojega okna

In prebudi s svojim dihom v meni stavke
tako se moja ljubezen ne more izgubiti –
Che vrabchji zarod cheblja po dolgi nochi
se je nekaj reshilo v mojo roko –

Notturmo Piran

Vzdihi vode pod trgom
ki se ne razodene
Kaj kljub temu govori? Prochelja

Srce tega mesta zveni
z zhalostinko rib
z machjimi kriki pri ljubljenu –

Izgubljeno stopajo
zacharani, z zachudenjem
krozhijo okrog marmornega kolobarja

Zgoraj pojo zvezde
Z violinskim lokom
se mojster Tartini dotika zraka

(Iz še neobjavljene nove pesniskih zbirke)

O AVTORICI

Avstrijska pesnica **Rosemarie Schulak** se je rodila leta 1933 v Poysdorfu v Spodnji Avstriji. Na Dunaju je študirala pedagogiko in umetnostno zgodovino in študij zaključila z doktoratom. Do leta 1989 je delovala kot pedagoginja, vendar se je ves čas posvečala tudi literarnemu ustvarjanju. Med drugim je članica avstrijskega centra PEN in Avstrijske pisateljske zveze. Objavila je več pesniskih zbirk. Na njeno pesnjenje je med drugim vplivala japonska literarna tradicija, na primer kratka pesniska oblika haiku. Prichujochi teksti so izbrani iz njene nove, še neobjavljene pesniskih zbirke, ki je nastala po avtorichinem nedavnem obisku Slovenije in po bivanju v Piranu.

Prevod iz nemshchine in zapis o avtorici Lev Detela

Umberto Saba

PREMISHLJEVANJE

PREMISHLJEVANJE

Sinjina se preлива v modrino iz samih zvezd. Ob oknu sedim in gledam, gledam in poslušam; saj je v tem vsa moja moč: gledati in poslušati.

Lune še ni, vzšla bo pozneje. Danes so odprta neshteta okna velikih hiš, polnih preprostih ljudi. In v meni se rojeva neka resnica, ki jo je sladko spet izreči, ki bo osrečila tistega, ki jo bo slisal, in veselila vsako stvar. Pravzaprav bolj malo cenish, chlovek, stvari. Tvoja svetilka, postelja, tvoj dom se ti zdijo malo in chisto nepomembne rechi, saj ko si se rodil, je bil zhe ogenj, bila je odeja in za spanje zibelka, uspavanka pa, da si lazhje zaspal. A kakshno prestano trpljenje, in kako dolgo chasa je trajalo za tvoje prednike, preden je nastala, med zvermi, koliba; preden se je zvok spremenil v uspavanko za otroka, beseda pa za tovarisha. Koliko tisochetnih tegob, chlovek, za vsako malo stvar, ki jo vzamesh in uporabljash in je niti ne pogledash; saj ti srce ob njej ne vztrepeta in tvoja roka ne vzdrhti, zdelo bi se ti chisto odvech pomisliti, da je sicer malo, kar danes vrzhesh med odpadke, a da ni dragulja, ki bi bil zate toliko vreden, kolikor bi bile vredne nekoch tiste malenkosti.

Mesec je vzshel, medtem ko zvezde na nebu zahajajo. Tam dol je ugasnila rumena in kadecha se svetilka. Odbila je ena. Petelin je zapel; drugi so mu tu pa tam odgovorili.

KOZA

Govoril sem s kozo. Bila je
sama na travniku, privezana.
Sita trave, od dezhja
premočena, je meketala.

Tisto enolično blejanje je bilo v sorodu
z mojo bridkostjo. In sem mu odgovoril,
sprva za shalo, nato ker je trpljenje večno,
saj ima svoj glas in ga ne spreminja.
Zaslišal sem jechanje tega glasu
v osamljeni kozi.

V kozi s semitskim licem
sem chul, kako se pritozhuje vsakršno gorje
in vse, kar zhivi.

TRST

Prehodil sem vse mesto.
Nato sem se povzpел na strmino,
sprva obljudeno, malo dlje samotno,
zapiral jo je zidek:
v kotichku chisto sam posedevam;
in zdi se mi, da – kjer se on konča –
je konec mesta.

Trst ima nekakšno osorno
milino. Ko nam je vshech,
je kot oglat in snedast pobalin,
s sinjimi ochmi in prevelikimi rokami,
da bi podaril rozho;
kot ljubezen
z ljubosumnostjo.
S te strmine odkrivam vsako cerkev, vsako
njegovo ulico, ki pelje na nabito polno plazho
ali na grich, kjer se kamnitega
vrha oprijemlje zadnja hisha.
Okoli
vsake stvari krozhi
chuden zrak, tesnoben zrak,
rojstni zrak.

Moje mesto, ki je na vsaki strani zhivo,
ima kotiček, primeren zame, za moje
zhivljenje, zamishljeno in nevsiljivo.

STARO MESTO

Pogosto, ko se vracham domov,
zavijem po mrachni ulici starega mesta.
V kakshni luzhi se rumeno zableshchi kak
zharomet, mnozhica na cesti pa vrvi.

Tu med ljudmi, ki pridejo in grejo
iz gostilne domov ali v javno hisho,
kjer sta blago in chlovek le izmechek
velikega morskega pristanishcha,
spotoma prepoznavam neskonchnost
v vsej tej neznanski bedi.
Tukaj vlachuga in mornar, starec,
ki preklinja, zhenshchina, ki tezhi,
dragonec, ki sedi v prodajalnici
z ocvrtimi jedmi,
vihrava mladenka, ki nori
od ljubezni,
so vsi bitja zhivljenja
in trpljenja,
tako njih kot mene preveva Gospod.

Tu v družbi bednikov chutim, da postaja
moja misel najchistejsa prav tam, kjer
je ta neugledna ulica najsramotojnjsa.

KAVARNA TERGESTE

Kavarna Tergeste, ob tvojih belih mizah
pijanec ponavlja svoje delirije; sam pa
na njih pishem svoje najbolj vesele pesmi.

Kavarna tatov, brlog razuzdank,
ob tvojih mizah sem muke pretrpel
in si v trpljenju zoblikoval novo srce.

Mislil sem: Ko se bom dodobra nauznil
smrti in nicha, ki si ga v njej prerokujem,
mi bo sploh poplachano, da sem zhivel?

Velikodushno si ne upam, da bi se hvalil;
che pa je rojstvo napaka, she do svojega sovrazhnika
bi bil bolj prizanesljiv za she vechjo krivdo.

Ljudska kavarna, kjer sem nekoch skrival
svoj obraz, te zdaj ves radosten gledam.
Saj ti pobotash Italijana in Slovenca*

pozno ponochi, okrog tvojega biljarda.

* Op. prev.: Saba sicer pishe slavo (Slovan), a
takrat so v Trstu tako imenovali le Slovence.

O NEKEM SVOJEM OTROSHKEM PORTRETU

Kako lep si bil, o deček, in kako
nas zhivljenje spreminja! Gledam te
v mornarski oblekci, naslanjash se na
naslikano ladjo in imash dobre in mile ochi,
skoraj zamaknjene v chudezh, v rahlo shtorasti
pozi skrajne predanosti in naivne zadrege.
Drugi chasi, deček, drugachno obdobje!
Sedanjest je dolgchas, tozhi se mi le
po preteklosti; prihodnost pa mi grozi.
In vendar, ljubeznivi deček, zhe ob pogledu
nate, na tvoje plave lase, na tvoje svetlo
chelo, odpushcham sebi in zhivljenju;
zhe res, da je lice spremenjeno, in da naju
lochijo bolechine in leta; toda v srcu,
to vem in chutim, sem she vedno isti otrok.

PROSHNJA MATERI

Mati, ki si zaradi mene
trpela
(na oknu je prepeval kos, dan je
zahajal, bolechina je bila tako ostra,
da sem klical smrt za oba),
mati,

she včeraj pozabljena v grobu, danes
ponovno zhiva prisotnost,
ki privre z dna skoraj kot vodna
zhila, ki jo je silna moč dushila
in jo zdaj spretna ali neprevidna
roka ne zavira vech;
ves radosten slutim
tvojo vrnitev, mati moja, ki sem ti zadajal
bolechine kot vsak dober in ljubech otrok.

Pomirjena v meni, ponavljaxh stara
nekoristna svarila. Predstavljaj si, da
prebivash v zelenem vrtu, kjer se s teboj
lahko spet pogovarja moja mlada dusha
in se nauzhije tvojega otozhnega obraza,
dokler si ne pozhge kril kot ob svetilki
metulj. To so sanje, zhalostne
sanje; in jaz to vem. Vendar bi rad dospel
tja, kamor si ti dospela, stopil noter,
kamor si ti vstopila

– sem tako vesel

in tako utrujen! –

rad bi se spremenil, o mati,
v grudico iz rodne prsti,
ki jo zemlja vsrka vase in iznichi.

SHTEDILNIK

Neskonchno sem hvalezhen zhivljenju,
ki je ohranilo vse te drage stvari;
ocean sladkosti, dusha moja!

O, kako je vse she na svojem mestu!
O, kako je vse na svojem mestu ostalo!
V veliki revshchini je tudi odreshitev.
Lepota rumene polente prevzame
moje ochi; srce se povzpne,
zaradi bolj skrivnostnih charov,
do skrajno mozhne obchutljivosti.
Ko bi le mogel, bi rad umrl tu, nekaj
me je sem nagonsko privleklo. Ob meni
brezskrbno vecherjata dva zidarja;
starchek pa, ki je zhe pouzhlil brez vina svoj

obrok, se je vase pogreznil in na toplem,
ki mu dobro de, je kot novorojenček v
materinem naročju. Podoben je morda
mojemu potepushkemu ochetu, ki ga je
moja mati klela; zaprepaden otrok pa jo je
poslušal. Pochutim se blizu svojega izvira;
zdi se mi, če se ne motim, kot da sem se
vrnil v svoj domachi kraj;

k ljudem, kjer umiram in kjer sem se rodil.

BILO JE

Stalo je, nekoliko v senci, ognjishche; imelo je
vsenaokrog bakreno posodje. Nad njim
se je sklanjala mati s pihalnikom
in utrinjale so se iskre.

Stala je na sredi miza, nanjo pa
je stara ženska odlagala nakupljeno.
Kuhinjski valjar je okroglasto raztezal
vlecheno testo.

Stala je, zeleno pobarvana, velika gajba,
in kokosh na prostosti je brskala.
Dva shkafa, tam gor, zvrhano polna,
sta odsevala predmete.

Stal je, nezazhelen v tem kraju, deček.
Njegovi upi skupaj z iskrami
ognjishcha so se vzdigovali.
Nekaj jih je – glej! – ostalo.

PEPIN SIN

Lastovke
so naredile gnezdo ob hishici,
kjer me sprejme ona, ki me chaka vsako
nedeljo zvečer; s smehljajem na starem
pegavem in zgubanem licu, ki je samo
meni sladak.

Sprejme me, kot je sprejemala otroka,
ko se je blazheno vzpenjal do uboge
hishe svoje dojilje. Za dechka je bila
kot raj, in je she vedno raj za chloveka, ki
se spopada z zhivljenjem. Na mizo prinese
pogreto vecherjo; dolgo govori o tem, kar
je zhivo samo za naju; pove mi, kako sem,
po smrti njenega edinega sina, zasedel
njegovo mesto, in kako je trpela, ko
sem ji tudi jaz ushel, ne po njeni krivdi,
nekega dne kot ukraden.

Ljubecha mati ga je ukradla njej, po treh
letih, na vsem lepem. Prepozno – si
pravim – medtem ko se spushcham dol
po dolgem drevoredu, ki me spet
pelje v vrvezh. Svezhina, neznana drugim
treznim smrtnikom, mi s solzo orosi
lice, naredi me med najstniki in fantichi
njihovega otozhnega in osamljenega
vrstnika. Po nekem novem svetu tavam;
kar je bilo na dnu bridkost, se spremeni
na povrshini v veselje.

ODHOD IN VRNITEV

Po ochetu
Srbu, v Srbiji se je rodila. In je imela v Padovi
lepo gosposko hisho.

Nekega dne
je rekla moja mati: »Ko bi poslala Umberta
k teti Stellini in k Elviri? Morda,
ko se povrne, me bo konchno vzljubil.
Morda, ko bo dalech, bo pozabil
na Pepo, na vechno Pepo.«

In shel sem dalech, v Padovo. Elvira mi
je bila zelo vshech, mnogo manj teta,
stara in stroga gospa. In koliko rechi
me je lepa Elvira nauchila! Chrke
abecede in celo nekaj astronomije.

Njeno ime mi je ugajalo,
 in njena soba, in njen parfurn
 po vrtnicah in grenkih mandljih. In
 nekega večera z okna, ki gleda na vrt,
 slišim, da me nekdo kliche po imenu.
 »Zdi se mi« – pravim – »zdi se mi,
 da čujem glas moje trzhashke mame.«

Zid

zagledam in pleshoche sence, pa neko
 senco, ki se nad mano sklanja in me
 miri. Vrnil sem se v Trst; in lezhim
 bolan v posteljici. A brz ko ozdravim,
 she vedno povprashujem po njej, po svoji
 prijateljici. In ker vztrajam, me takoj
 popeljejo k njej. Ni me vech prichakovala,
 si mislim, moja dobra, moja zvesta
 rednica. »O Berto, o Berto!« je vzklikala,
 presrečna, in mi nalila belo kavo. Povedal
 sem ji o vseh svojih napredkih. Potem, ko
 me je – kot kakshno veliko tajno med
 nama – vprashala, ali mi je dobro v Padovi,
 ali mi je bolshe tam dol kot z mojo materjo,
 sem ji rekel: »Bilo je lepo z Elviro, ampak
 s tabo« – in sem jo prosil, naj se skloni k
 meni, ker ji hochem to povedati na uho –
 »s tabo je she lepshe.«

Na svojo ljubo Itako
 se Odisej verjetno ni srečnejshe vrnil od
 mene, Berta iz Ulice del Monte. Dan
 je bil jasen, blesteh; v meni je ostal
 kot vzorec vsakega srečnega dneva,
 zhiva prispodoba sreche.

KOS

Mar je obstajal tisti svet, kamor se v sanjah
 she vedno vracham, ki me v sanjah presune?
 Seveda je obstajal. In v njem predvsem
 moja mati in droben kos.

Njo komaj vidim. Bolj izstopata chrnina in rumenina nekoga, ki je veselo pozdravljal s svojim petjem (tako sem si predstavljal) mene, ko sem ga zaslišal z ulice. Moja mati je sedela, utrujena, v kuhinji. Samo zanj je sekljala (tako sem si predstavljal) meso in za mojo večerjo. Noben drug pogled ali ropot ga ni tako prijetno vzburlil.

Med dečkom v kletki in zhuzhkojedom, ki mu je kradel chrvichke z rok, v tisti hishi, v tistem davnem svetu, je bila ljubezen. In tudi nesporazum.

MARIZIN PORTRET

(Prof. dr. Marinu Gopchevichu
– za neko njegovo intuicijo –
z iskreno hvaležnostjo.)

Mariza je bolničarka. Kot ptice ima okrogle oči; vendar ne ve vech, kakshne barve. Modre so ji nekoch napisali v osebno izkaznico, drugih zelenkaste. In zato je zdaj v dvomih.

Mariza je bolničarka in dobra punchka. Nikoli si ni nashminkala obraza in razkazuje se, kot jo je Bog hotel. Zdi se kot brez sochutja do bolnikov, cheprav skriva v prsiah redko dragotino (v nashem svetu najredkejšo) – srce.

Mariza je bolničarka. Kot ptice ima okrogle oči, nekoliko spreminjaste kot frnikole, s katerimi se je chepe igrala pod kakshnim drevesom, proti vashkim mulcem. Vechkrat je izgubljala; jokala pa – pravi – ni nikoli.

STAREC IN FANTICH

Starec je imel rad dechka. On, otrok
– na pogled divji kot machek – se je
bal kazni zaradi skritih misli. Zdaj
pa dve stvari pustita v srcu sladko
sled: zhenska, ki svoj lahni korak
prvih uskladi s tvojim, in otrok,
ki ti zaupljivo, zato, da ga reshish,
polozhi rochico v dlan.

Tiranski najstnik z nebeshkimi ochmi,
razprtimi nad prepodom, je moledoval
od svojega prijatelja dolgo uspavanko.
Uspavanka je bila neka zgodba, ki z
redko ganjeno izkushenostjo je prodirala
v njegovo nenasitno mladost: kot dodatno
dobro in zlo. »Zdaj pa dovolj,« – se je na
vsem lepem oglasil – »ugasniva, spiva.«
In se je obrnil proti zidu. »Imam te rad,« –
je pristavil hip za tem – »ti si vedno dober
z mano, s tvojim otrochichkom.« In se je
takoj pogreznil v nemirno spanje. Starec,
z odprtimi ochmi, ni vech spal.

Pozabljiv, neobchutljiv, she vedno angelskih
potez. V svoji nestrpnosti, srce, ga ne
obsojaj. Pomisli: Sam je; ima tezhko
nalogo; zhivljenje ima, ne za seboj, pach pa
pred sabo. Ti, che moresh, podvizaj svojo
smrt. Ali o vsem tem ne razmishljaj vech.

OPCHINE 1947

Vrnil sem se letos poleti na Opchine.
Z menoj je bil mlad komunist.
Tito je razvidno pisalo na zidovih
mojega belega mesteca, tam spodaj.

V vecherni uri spominov sva sedela
v gostilni, ki me she danes razzhalosti,
che pomislim na natararico, ki nama
je stregla z ubijalskim obrazom.

Dve stari judinji, trmasti letovishcharki,
jaz, oni fant smo she vedno govorili tam
gori po italijansko, med kamni in smreko.

»Po chrnem fashistu chrni far; to je Italija,
in ti to vesh. Potemtakem,« – je ponavljal
moj sodrug – »le po chem naj se nama tozhi?«

O AVTORJU

Umberto Saba (Saba je psevdonim, njegov pravi priimek je Poli) je bil rojen v Trstu leta 1883, umrl pa je v bolnshnici v Gorici 25. avgusta 1957. Potem ko je doshtudiral in v Salerno odsluzhil vojashki rok, je v Trstu odprl majhno antikvarichno knjigarno. Leta 1903 je izdal svoj pesnshki prvenec z naslovom *Il mio primo libro di poesie*. (Moja prva pesnshka zbirka). Tej sta sledili *Poesie* (Pesmi, 1911) in *Coi miei occhi* (S svojimi ochmi, 1912), ki pa v antologijski zbirki sploh nista omenjeni pod tema naslovoma, marvech sta vkljuчени deloma v *Poesie dell'adolescenza e giovanili* (Mladostnshke in mlade poezije, 1900 – 1907), delno v *Versi militari* (Vojashki stshi, 1908), pa v *Casa e campagna* (Dom in podezhelje, 1909 – 1910) in *Trieste e una donna* (Trst in zhenska, 1910 – 1912). Nato je izdal *La serena disperazione* (Vedri obup, 1920), *Cose leggere e vaganti* (Lahne in blodeche stvari, 1920), *L'amorosa spina* (Ljubezenski trn, 1921), *Preludio e canzonette* (Preludij in pesmice, 1923), *Cuor morituro* (Umirajoche srce, 1926), *Preludio e fughe* (Preludij in fuge, 1928), *Il piccolo Berto* (Mali Berto, 1929 – 1931), *Parole* (Besede, 1934), *Mediterranee* (Sredozemske, 1947), *Uccelli – quasi un racconto* (Ptice – skoraj povest, 1950-51). Verjetno sem spregledala kakshen naslov, saj bolj kot za zbirke gre vechkrat za cikluse. In vse te skupaj zbrane zbirke in zbirschice so se pochasi in druga za drugo prelivale v njegovo *Pesmarico*, ki je postajala postopoma zajetnejsha in je dozhivela tudi popravke in izbolshave. V teku let je teh ponatisnjebih *Pesmaric* izshlo zhe za njegovega zhivljenja najmanj dvoje in she nekaj po njegovi smrti. Leta 1961 je bila v njej zajeta zhe skoraj vsa njegova pesnshka produkcija. Prevedene pesmi so iz petega ponatisa antologijske zbirke *Il canzoniere, 1900 – 1954* (Pesmarica, 1900 – 1954), ki je izshla kot obichajno s kronoloshko ureditvijo leta 2004 pri turinskem zalozhniku Giulio Einaudiju ter z daljshe spremno besedo Nunzie Calmieri.

Pisal je tudi prozo: chlanke, epigrafe, recenzije, eseje, spomine, povestice in "krajshnice" (scorciatoie) pa premishljevanja, ki jih je sproti objavljaj po revijah in chasopisih. In seveda kratki roman *Ernesto* (Ernest). Zdaj pa je vse to mogoche brati v debeli antologiji *Tutte le prose* (Vse proze), ki so izshle leta 2000 pri milanski zalozhbi Mondadori na biblijskem papirju na vech kot tisoč petsto straneh; tisoč sto enainedemdeset strani za ponatis objavljenih proz, ostale pa za razne sezname – npr. izgubljenih ali neidentificiranih proz, pa za opise, razlage, dodatke.in pojasnila, bodisi izpod peresa samega pesnika ali urednika Arriga Stare, ki so po svoje nekakshno nadaljevanje literarnih proz in pesmi ter vechkrat she bolj zanimivo branje, ko zvesh za namechek she marsikaj, kar si prej spregledal ali bolj slabo razumel..

Letos, ob petdesetletnici smrti tega trzhashkega pesnika, mu je parmska univerza skupaj s fakulteto za arhitekturo in z denarno podporo dr. Paola Chiesija izdala sicer drobno, a luksuzno opremljeno in numerirano zbirko deloma she neobjavljenih kratkih pesmi z naslovom *Intermezzo quasi giapponese – Estate 1927* (Skoraj japonski intermezzo – Poletje 1927), s fotokopijami Sabovega rokopisa in z reprodukcijami slikarja Filippa de Pisisa. Zbirko je uredila Maria Antonietta Terzoli.

Prevedla iz italijanshchine in pripravila zapis o avtorju Jolka Milich

Laura Menichini

OKROG NICHLE

"Mati Smrt je poklicala
in jaz sem odgovorila.
Vsi so jokali,
le jaz sem nehala."
(B. M.)

Korenine – so z mano –
in polomljene veje – so z mano –
oprani in ozhgani kamni – so z mano –,
sence pod rastlinjem.
Oblaki, ki se naglo premikajo,
tudi v brezvetrju –
so z mano –
in beganje razdejanega mravljišča.
Odtenki med premikanjem stvari
– so z mano –
in položena lica na toplo zemljo,
vode, v katerih vidimo blato.
V tezhnjah po odmaknjeni svetlobi
polne lune in katarze
obzorje proti nadirju
me lizhe z zhejnim jezikom praoblik
in sledovi bozhanskega v pozabljenju
so neizbežno
z mano.

VRT

She vedno smo
in bili smo vedno
V vsakem obdobju
kraju
rasi
celini
otoku
ledeniku
hribu

Smo manjshine
tudi v manjshinah
vseh časov
barv
jezikov

Govorimo po starem
v Pomenih
in se med seboj
vedno razumemo

Stojimo molche
trmoglavo
in se nedvomno
prepoznamo
v pozornih očeh

Vemo veliko stvari
ki vzbujajo strah in
jih drugi nočejo videti
nikoli

Imamo majhne roke
trdne in zanesljive
velike
gladke
zhuljave
drhteche
z nalomljenimi nohti
ali s prsti kakega harfista.
Lica premazana z ilovico
z igralsko shminko
z ogljem
ali s sintetičnimi iskrami.
Goli pod stoletnim zrakom,
obrazi brez sledov srda,
pretreseni obrazi
sproshčeni
hladni
mili
bledi
vedri.

Nismo pokončni in niti vodoravni,
a niti ne poševni –
gremo v vse smeri
in v nobeno.

Che preveč govorimo,
nas ubijejo
in včasih se tudi
sami ker smo
videli preveč
in pozabili na svojo
lepoto na kateri
sloni chloveshko
dostojanstvo

*Mora biti zate
tvoja neznanska lepota
da te milo bozha
z vejami belih dreves
In chagallova nebesa
te morajo zazibati
kot si jih ti videvala
s svojega skrivnega vrha
Ali kakšben zvok Carla Bleya
ali tvoji bluesi,
luchi na katere si
spotoma naletela
morajo
– za vedno tvoje
brez odrgnin –
pospremiti valove
tvojih energij
ki se labkотно dvigajo
kot se je tvoj glas.*

*Mila Sestra Ljubezni,
mislí chloveka, ki te ljubi,
naj ti prinesejo Zgodbo Zemlje,
najlepsbe chloveshke besede,
kot skrinjo tvoje preteklosti
chisto zraven tebe na Neskončni Poti.
Njegove bele obupane roke,
tanke modrikaste sence pod njegovimi ochmi
(kot gore na obzorju
nekega oblachnega zimskega popoldneva)*

*naj bodo žrtevna chasha
za Blishch tvojih novih plesov:*

*zate dib, poljub na peruti,
zanj gotovost
nove medsebojne govorice.*

*kot tiste blede vrtnice
pred katerimi
ves objokan mi je rekel
vi ste taki.*

Smo vedno
vsepovsod
che nam je vshech
ali ne

Poslushamo Razodetja
vidimo Bleshchanja
predvidevamo Logichnosti

Smo knjige
godbe
slike
vse kaj drugega
ali nikoli nich

vse zhivljenje
gledamo negibni

sejemo
spimo

krozhimo po svetu
ali smo vselej
kjer smo

in pochenjamo vse
sorte in nichesar

gledamo zemljo
in nichesar
moshke
zhenske
in se smejemo na njihov rachun

in se zavoljo njih
razjokamo in znorimo

bruhamo
zmerjamo
tolazhimo
spodbujamo
ishchemo

dopovedujemo

z ochmi brez tanchic
ki razkrijejo Smisel, che se smejejo
(in konec je
steklenih ochi)
vchasih si predstavljamo
da smo edini
da smo zadnji
– ko govorimo gluhim
razkazujemo slepim
in gledamo odseve
v vodnjakih brez vode

Vendar smo Nasprotni
smo Zavoji
in druge mochi
spirale

"smo rane
na jezikih tistih, ki opushchajo
v zasvojenem mesu"

s svojimi Izrazi
v svetlih Razjedah

smo Negibna bitja
Besna
Brezbrizhna
za nas Vse Shteje

in je Vse Relativno

smo Zaznamovani
Privilegiranci

Skratka
zavestni smo in pouчени

cvetje
zastrupljenega vrta

in pijemo sonce
mrachnost
bozhanje

in gledamo vas zviška
z naše dragocene
razzharjene
prevratnishke
nespodobne
magichne
zemeljske
slepeche nichevosti.

(okna)

Potrkala je na tvoja lica
a bila so mesečna
s srebrnimi in snežnimi
zrnici

Iskala je na tvojih vratih
a bila so zapahnjena
z nevidnim kristalnim
in medenim cvetjem

Chakala je tvoje zvoke
a bili so iz marmorja
z jesenskimi lasmi
ob tvojih nogah.

Rotila je svetlobo
a tvoja medla in
mila senca
zakriva sonce

Jata belih ptic
te vodi onstran morij
in preobrača ledene vode
ki opechejo njene prste

Da bi se ti lahko približhala
samo Velichina
samo Ponizhnost
da bi odprla vse sobe do tvojega bistva.

TEBI *

Ko se te dotaknem, te skoraj okušam
v najglobljih plasteh dushe

Zazhari, ko odrfchi kot urna pushchica
iz srca proti nebesni tarchi
v buchno svetlobo poletja

* Op. prev.: Naslov je v slovenshchini.

O AVTORICI

Laura Menichini se je rodila v Vidmu (Udine) leta 1963, a je kar nekaj desetletji do nedavna zhivela zlasti v Nadeshki dolini, na katero je zelo navezana, saj je menda zibelka njene rodovine. Letos se je zaradi dela – kot za chasa shtudija – spet preselila v Videm. Ukvarjala se je zlasti z umetnostjo, na zacetku osemdesetih let je bila zelo aktivna v videmskem in nacionalnem gibanju anarhichnega punka, v devetdesetih pa v tistem, ki mu je sledilo in se je zavzemalo za najrazlicnejshe she ne dosezhene svoboshchine in za samoupravljanje (na italijanski nachin, da smo si na jasnem). Prve njene objave so iz tistih let, zlasti v reviji *Nuova Fabrenheit*. Leta 1998 je objavila dvojezichno zbirko *Il Cerchio – Krog* v zelo lepem slovenskem prevodu znane pevke in prevajalke Klarise Jovanovich. Leta 2002 pa je izdala zelo estetsko opremljeno zbircico *Immaginario* (Imaginarij) s prelepimi risbami Aleksandre Pajkove. Pri obeh zbirkah se ni podpisala s svojim pravim imenom, marvech si je izmislila zelo poseben psevdonim: Laura dei Gatti – Machkinova. Shele tretjo zbirko, ki je izshla aprila letos pri znani videmski zalozhbi KAPPA VU z naslovom *Intorno allo zero* (Okrog niche), je podpisala s priimkom iz svoje osebne izkaznice. Prevedene pesmi so iz tretje zbirke, ki je sestavljena iz pesmi in pesniskih proz.

Prevedla iz italijanshchine in pripravila zapis o avtorici Jolka Milich

Franko Bushich

POLITIK 2000-2003

absolutni nichvrednezh
do nezavesti bolnega uma
pokoshenega z absintom
in z marsichim drugim
ideoloshkim
she bolj razigranim
kokainsko lazhnivim
pa she valiumsko-kulerskim
istodobno
in istočasno
nam stoichni parkelj sporoča porochilo
o namishljeni prosperiteti zaposlovanja
o da moji drzhavljani hrvashke
zanesljivo vas zaposlujemo
da vashega vsegaprostega chasa
ne bi potratili
v razvozlavanju
nashega sistema vashega sistema
sistema vashih otrok
pikturalno suzhnjelastnishkega
zajamcheno izkorishchevalskega
hm

LAKOMNI LAZHNI MENIH

pod pravljichno krilo
spolzko
zdrsne roka s slikovito hitrostjo
lastnik roke
pa nekakshno sifilitichno idejo
potrdi
s kmalu dobljenim sifilisom

pozdravljen ti
lakomni lazhni menih
uzhivalec opojnih drog
lastnik sifilisa

Iz hrvashchine prevedel Ivo Antich

Vladimir Levchev

STALIN

SAM NA OBALI

(2)

Opazujem sončni vzhod prek sivega morja.
Opazujem mrzle zvezde visoko nad peno.

Leta sem se sprehajal vzdolh te obale ...

BEL LIST

Na pisalni mizi je nakopichen kup
belih listov.
Najzgornejshi med njimi
sem jaz.

Prichakujem svojo Usodo, da me napolni
s filozofsko vsebino.
Prichakujem valj starega stroja,
da me zavrti
in bodo po meni zaropotala chrna znamenja.

Tega me je groza!

Raje bi, da bi ostal
bel list.
Da je resnichna moja Usoda –
da poje veliko jabolko
in da me zmechka v sochno dlan.

In da omamljen od vonja zhivljenja
skoz okno
odleti.

STALIN
(Saturn – Satan)

Rekel je:
Verujte vame! Jaz sem chas!

In ko so verjeli vanj,
je pozhrl njihove otroke.

BRATSTVO

Ocean je katedrala,
kjer se sluzhba bozhja nikoli ne koncha.
Njeni spreminjasti stolpi, valujochi stebri
so narejeni iz duha in zvena.
V ocean vstopamo kot reke,
da bi postali eno z Enim.

Iz bolgarshchine in angleshchine prevedel Ivo Antich

OPOMBA O AVTORJU:

Vladimir Levchev je eden najvidnejših sodobnih bolgarskih pesnikov. Rojen je bil v Sofiji leta 1957; izdal je kakšen ducat zbirk pesmi, zbirko esejev in dva romana; v chasu socializma je urejal samizdatno literarno-politično revijo *Glas*, ki jo je partija prepovedala; bil je član bolgarskega drushtva neodvisnih pisateljev. Zhe tedaj je zlasti njegova izrazno zgoshchena, družbenokritična poezija vzbujala pozornost doma in prek prevodov tudi v tujini. Od zacetka 90. let zhivi v ZDA, kjer je leta 1996 diplomiral iz literature. Zdaj zhivi v Washingtonu (DC) kot knjizhevnik in profesor na raznih univerzah, izdal je zhe vech pesniskih zbirk v angleshchini.

(Op. prev.)

Bogdan Novak

CIGANKA

Eugenie Jabonza

Letalo je pristalo v Chadu v Fort Lamyju in natočilo gorivo, nato je nadaljevalo pot v Bangui. Tam je vladal cesar Bocassa Centralnoafriški republiki, ki je bila navadna diktatura, kjer se povzpnejo z revolucijo na oblast povzpetniki in si prigrabijo kar se največ da premoženja, ljudstvo pa pushchajo v revščini. Nekoch je tudi socialistična Slovenija zaslutila tam dobicek in se neskrupolozno vklopila v svetovni kapitalizem s svojim podjetjem Sloveniabois v Bajangi.

Da bi slavili zmago socializma nad kapitalizmom, je Sloveniabois povabil v Bangui in potem v Bajango tudi novinarje, ki naj bi pisali o tem, kako so Slovenci iz nevrshčene Jugoslavije boljshi gospodarji kot prej Francozi, ki so pretepali zamorce s knuto, da se jim je sploh ljubilo delati. Hotentoti so sicer govorili, da so Slovenci slabe bvane, ker ne tepejo, zato se jim ne ljubi delati, ker che te bich ne sili delati, zakaj bi delal? Denar ni vreden nich v divjini. Le bich te spodbudi k delu. A pustimo to, chemur rechejo politika, vrnimo se v zhivljenje.

Peter Golob je bil eden od novinarjev, ki naj bi za Nedeljca pogledal v nevrshčeno politiko socialistične Jugoslavije, kakor jo vodi v Afriki. Najprej so jih nastanili v banguijskem hotelu, ki je bil dokaj razkoshen. A pri večerji je zmanjkalo vina zhe po treh steklenicah. Potem so pili samo she viski in pivo, ker drugega ni bilo na pretek. Zraven je bila tudi neka gospodarska delegacija.

Zvečer so shli v hotelski bar. Ni bilo kaj drugega pocheti v Banguiju, so vedeli poznavalci iz jugoslovanskega diplomatskega predstavnistva. Bila je glasba, bil je ples, bile so mlade chrnke. Osemnajstletne, morda she mlajshe. Lepotice, kot so lepa vsa mlada dekleta po svetu. Peter se je smehljaj in opazoval. Pil je pivo. Predsednik gospodarske delegacije in zbornice Predevshek se je rezhal in ugibal:

»Same kurbe so te zamorke. Bogeve koliko zarachunajo na noch?«

»Mater bi bilo fino, che bi jih pokavsali,« je rekel njegov podrejeni Tonchek, ki je bil zaposlen v Sloveniabois.

»Zastonj,« je zinil Predevshek. »Za jurja, she manj. Poceni in na veliko. Tri si lahko narochish v posteljo.«

Peter Golob sicer ni vedel, kako naj to uskladi z nevrshčenostjo, a si ni belil glave. Toliko naiven spet ni bil, da ne bi vedel, da so razlike med deklarativnostjo in resnichnostjo. Molchal je.

»Mislim, che bi shel in jo zaprosil za eno noch, a mislish, da me ne bi zavrnila?« je sprasheval Predevshek. »Da bi jo fukal celo noch?«

»A bi zmogel?« se je zachudil Tonchek.

»Te se potrudijo, da zmoresh,« je vedel Predevshek.

»Pa zakaj ne greste po deklico?« se je zachudil Peter.

»Fant, si ti naiven!« je vzdihnil Predevshek. »Kaj pa, če ni kurba? Če je poshtena punca in nastane škandal?«

»Pizda, ste reve,« je vzdihnil Peter in se vzdignil. »Treba si je samo upati!«

Odshel je na plesishche. Zaprošil je za ples vitko deklico. Imela je nekje med šestnajstimi in devetnajstimi leti. Zvirala se je na plesishchu s prijateljico. V hlahah okoli vitkih stegen in napete, a suhe ritke, s pulijem prek konichastih prsi, ki she niso dojile, in s fantovsko kapo na glavi.

»Dansevu?« jo je vprashal. Potem je dostavil: »Avek moa?«

Nasmehnila se mu je dokaj presherno in pokimala.

Pustila je prijateljico in zaplesala z njim. Glasba je bila pochasna, prijetna, za pozibavanje in objemanje. Izkoristil jo je. Stiskal se je k njej, naslonil je svoj obraz k njenemu licu, gladil jo je po hrbtu in na koncu plesnega komada se je predrznil in ji z jezikom polizal hrapavo uho. Očitno ji je bilo vshech, ker se ni upirala niti ni protestirala.

»Komon sapel vu?« jo je vprashal.

»Eugenie Jabonza,« mu je odvrnila.

»Zheni Bonca?«

»Jezheni Zhabonca.«

»Aha, Jezheni Zhabonca!«

»Priblizhno tako. E toa?«

»Peter Golob.«

»Pete Holob?«

»Ui, priblizhno tako.«

Plesala sta dzhez komad, nato je sledila ovijalka. Ker jo je bozhal po vsem telesu in se ni upirala, se je drznil vprashati:

»Vule vu kushe avek moa?«

»Ui, naturelmon,« mu je odvrnila, kar ga je za hip zmedlo, a takoj se je znashel.

»Pur tu la nui?« je hotel vedeti.

»Ui,« mu je pokimala in se posmejala. Njen deshki obraz pod veliko kapo je bil tako lep in sproshchen.

»Ave vu shombre?« ga je zanimalo, ali bo moral spoditi svojega cimra v hotelski sobi, ali najeti svojo sobo, ali bo pri njej.

»Zhe shambre,« mu je pokimala.

Očitno je bila prostitutka z vpeljano prakso in s prostorom za opravljanje obrti.

»Vu nete pa malade?« jo je she vprashal za vsak sluhaj. Samo she triperja ali sifilisa mu je manjkalo.

»No, zhe kontakte avek ma dokter,« mu je rekla in ga stisnila k sebi.

To ga je pomirilo.

»Nuzalon?« jo je vprashal in takoj sta se odpravila k njej.

Predevshek je otozhno gledal za njima, drugi so se nasmihali, tretji so ploskali.

Odshla sta k njej s taksijem. Bilo je blizu. Vstopila sta v veliko dvorano, v kateri sta bili samo dve postelji. Obichajni mreznici z jogijem.

Potegnila ga je na eno od postelj in stisnila k sebi.

»Peje moa!« je rekla odločno.

Vsota je bila majhna. V njegovi domovini za dve pivi. Plachal ji je. Spravila je denar in ga potegnila nase. Komaj ga je zabodel, mu je prishlo. Ker je bil ločenec in zhe dolgo ni imel zhenske. Nasmehnila se je. Bozhala ga je po vsem telesu, dokler ni spet prishel k sebi in jo naskochil drugich. Utrujen je oblezhal. Razmishljjal je, ali bo dobil taksi do hotela, ko ga je zachela stiskati in drgniti in poljubljati po telesu, da se je znova vznemiril. Tako sta she enkrat prishla do vrhunca.

Ves chas je chutil razliko med belim dekletom in chrnko. Chrska kozha je bila hrapava in dishala je drugache. A bilo mu je vshech. Kot smirkov papir, ki dishi po karbolu. Hotel se je napojiti s tem vonjem in zachel jo je lizati od nog do glave. Bilo ji je vshech. Ni je fukal kot beli osvajalec, ampak jo je ljubil kot zhensko. Z veseljem se mu je predajala. Ko ji je lizal kosmato chrno mishko, ji je prishlo. Srechna ga je stisnila k sebi.

Vzdihnil je, ker se mu je korenjak spet vzbudil, in napichil jo je brez obzira in tolkel, dokler mu ni spet prishlo. Oblezhala sta izmuchenata drug ob drugem. In to je to, je pomislil, chetrtich mi je prishlo, in to je vse, zdaj bova shla vsak k sebi.

Ampak ona je hotela klepetati. Vedeti je zhelela, od kod je, kje je ta chudezhna Slovenija, kjer si lahko za bagatelo privoshchijo afrishko kurbo. Bi ji lahko pisal? Dala mu je naslov, naj ji pishe. To veliko pomeni v tem svetu. Med pogovorom ga je bozhala po telesu, in to ga je vznemirilo in spet spravilo k sebi, da je opravil znova.

»Se bon, se merveje,« ji je rekel.

Smehljala se je in v tisti nochi ga je pripravila do tega, da mu je prishlo sedemkrat. Vsakich je bolj vpil in govoril, kako lepo mu je.

Na koncu se mu je zhe bledlo, iskal je torbico z dokumenti in denarjem, ki jo je skril pod modroc, a je na to pozabil v ekstazah, in krivil njo, da mu jo je ukradla. Sprejela je to s humorjem in bila je vidno olajshana, ko je nashel torbico pod modrocom. Vmes je skozi okno dvorane pogledala skodrana chrska glava in nekaj govorila z njo, nakar se je po njenih besedah umirjeno umaknila. Verjetno je bil njen zvodnik.

Po sedmih ekstazah je Eugenie Jabonza pospremila Petra Goloba v hotel, poljubila ga je v slovo in prosila, naj ji pishe.

Bilo mu je, kot da se poslavlja od ljubice. In nanjo je mislil celo zhivljenje.

Jezheni Zhabonca! Smirkova kozha morskega psa in vonj po karbolu.

Ciganka

Prijatelji so mu povedali, da se sarajevske kurbe zbirajo na vrtu gostishcha Lozina Bashta. Gresh do Daire in potem na levo, zagledash Bashtu in si tam. Najcenejshe kurbe so, za drvarje, ki prihajajo ob koncu tedna s Trebevića in drugih okolishkih

hribov, da se napijejo in si ga otresejo, mu je govorila Masha, žena upravnika zaporov, ki je zhe vedel, kako in kaj.

Ko je spil nekaj lozovach, se je odpravil tja. Usedel se je na vrtu, naročil lozovacho in kiseljak, pijuckal in se razgledoval. Nich posebnega ni bilo v dopoldnevu. Angleshki turistichni par, dva delavca, ki sta srkala pivo. Vse prazno. Nobenih kurb.

Sklenil je, da bo izpil pijacho in se odpravil. Masha ima pach napachne podatke.

Bilo je lepo dopoldne, blizhalo se je poldnevu, vinska trta se je vzpenjala nad dvorishchem gostilne in tramvaji z Bashcharshije so cvilili na svoji krozhni poti.

Na vrt je prishla ciganka. Debela, shpehata, salo se je kar treslo na njej. Stara morda devetnajst let, a zavaljena, skoraj stokilska, morda she tezhja, kar je tezhko oceniti, ker salo je lahko. Zdela se mu je kot prasica za zakol, kajti v domachih krajih so bile stokilske prasice najboljshche za pod nozh.

Narochila si je oranzhado. In se brigala zase. Ni se razgledovala, ni se spogledovala, za nikogar se ni zmenila.

Ta zhe ni kurba, si je mislil. Kurbe koketirajo.

Prishel je natarak in naročil je she eno lozo in kiseljak. Ciganka ga je zachela zanimati. Bila je v kavbojkah, oprijeti majici. Strashni joshki krave mlekarice, velikanski trebuh breje svinje, stegna kot pri pitani prasici.

Vzdignil se je, vzel svojo pijacho in odshel k njeni mizi.

»Lahko prisedem?« je vprashal.

»Zakaj?« mu je odvrnila z vprashanjem na vprashanje.

»Tako. Vshech si mi,« ji je rekel. »Lahko narochim pijacho?«

»Ni treba, oranzhada mi gleda zhe iz ushes,« je rekla.

»Si za seks?« je vprashal naravnost.

»Sem,« mu je rekla.

»Koliko?«

»Deset chukov. Daj mi jih pod mizo, da se ne vidi.«

Bilo je za deset lozovach s kiseljakom. Segel je v zhlep, vzel desetisochaka in ji ga ponudil pod mizo. Vzela ga je in spravila z neprizadeto kretnjo. Potem mu je rekla:

»Poklicala bova taksi.«

Taksi je bil pred gostilno. Rekla mu je naslov in vozila sta se zelo dolgo. Pripeljala sta se na obrobje Sarajeva, na nikogarshnje ozemlje, kjer je bila peshchena pushchava. Izstopila sta. Pomislil je, da sta na koncu sveta.

Ko pa sta preshla pushchavo, ki se je nenadoma spustila navzdol, je zagledal ciganske barake. Ena poleg druge. Iz kartona, plochevine, lesa. Sledil ji je med kolibami do njene koche. Vstopila sta.

Bil je en prostor. V njem je bila ciganska družina. Oche, mati, deset otrok razlichnih starosti. Nichesar niso rekli. She pogledali ju niso. Peljala ga je za zaveso, kjer je bila postelja. Slekla se je in se ulegla nanjo. Debela prasica, shpehata in za zakol. Bilo mu je zhal, da se je spustil v to pustolovshchino, a vztrajal je do konca.

Za zaveso, ki ju je lochevala od družine, se je spravil nanjo, hitro porival, da mu je chimprej prishlo. Medtem je ona lezhala na hrbtu negibno, kot da se je vsa zadeva sploh ne tiche. Ko je konchal, se je dvignila. Ob postelji je imela pripravljen lavor vode, v katerem se je umila. V sosednjem prostoru, za zaveso, so se pogovarjali, kot da ju ni.

Oblekel se je in odpravil iz ciganske hishe in ciganskega naselja. Precej chasa je peshachil do ceste in dolgo je hodil po asfaltu, preden se je mimo pripeljal taksi.

Ampak prej je na vrhu ceste bruhal. Lozovacho, kiseljak in tisto vodo iz lavorja.

Cita

Bila je nadstropje pod njim. Muslimanka. Poročena z moshkim, ki je bil zaposlen na sarajevski televiziji kot zunanjepolitichni komentator. On je bil dopisnik Dela v Sarajevu. Brigal se je zase in za svoje delo.

Kadar je shel z Ilidzhe v mesto na kakšno tiskovno konferenco, ali po opravkih, je Cita pomivala tla. Vrata v njeno stanovanje so bila na stezhaj odprta, mozh je bil v službi, ona se je sklanjala in brisala tla in obrachala proti njemu zadnjico. Kaj zadnjico. Bila je rit. Fantastichna rit. V oprijetih pajkicah, brez sledi o spodnjicah, napeta, okrogla, vabecha.

»Zdravo, Cita!« ji je rekel vsakich, ko je shel mimo.

»Zdravo!« mu je odvrnila z grlenim glasom in se vzravnala. Tudi joshke je imela bohotne in plosk trebuh. Vredna pozhelenja.

A na pozhelenje je pozabil, ker je bil zaljubljen v svojo zheno. Shel je mimo Cite in njenih darov. Cheprav je sanjaril o njeni napeti zadnjici, ki jo je nastavljala, ko je brisala tla, podnevi in ponoči. Predstavljaj si je, da jo je zgrabil od zadaj in poonegavil, kakor se spodobi. V mokrih sanjah se mu je vedno prikazovala Cita. Shel je iz stanovanja, jo zagledal, kako shtrli rit navzgor, jo zgrabil in se zaril vanjo.

V resnici pa se ni drznil. Hodil je mimo, ji govoril zdravo, Cita, in se odpravil po svojih poslih.

Leto dni pozneje, ko je bil zhe v Ljubljani, je izvedel, da je imela Cita razmerje s prejšnjim dopisnikom Dela. On se je oblekel v zhenska oblachila, Cita in soseda iz zgornjega nadstropja, Masha, sta se slekli, ga nashminkali in ga ljubkovali, nakar je sledil urnebesni seks.

Ne glede na vse to, je njegov najlepshi spomin iz Sarajeva Citina rit. Napeta, okrogla, pozheljiva in pripravljena na naskok.

Najlepshi spomin prav zato, ker je ni naskochil.

KI NI OD TEGA SVETA

So svetle luchi dneva, ki te popeljejo v daljave. Ne vesh od kod se vzamejo te luchi. Nekaj je v prepričevanju, nekaj pa izhaja iz gotovosti. Pa je te vedno manj. V nas samih. In tudi izven nas. So trčenje meteoritov, so prebliski med ozvezdji, ki so govorica milenijev. V ta svet chlovek she ni vstopil. In tudi pričakovanja se ponavadi ne izpolnijo. Potem so hrepenenja in zblodelosti. Ucheno temu rechemo iskanje. Vedno pa sledimo neki senci, ki je običajno ne vidimo, niti slutimo je ne. Verjamemo tistim, ki trde nasprotno. To, o gotovosti ... To so lahko impulzi. To so trepetanja in so nevidni odsevi, ki naenkrat postanejo prisotni. Samo, za hip, za delček trenutka. Lahko potem trdimo, da se je zgodilo? Da smo dozhiveli? Da se vrnemo na neko točko, ki je na poti zajetja? Zajetja! Chesa?

Tam je ujel njen pogled. V tem predprazničnem vrvenju. Ko se lesketajo izbire. In se skushamo komu prikupiti. Komu, ki do tistega hipa ni vedel nichesar o nas, o tebi, o meni. Pa obstojish kot vkopan. Rechesh, ta pogled, ta polnost zazrtosti. Od kod vse to? In she zachutish. Da je nekaj neizgovorljivega. Tam, za prodajno mizo. Obraz, kakrshen vchasih strmi vate samo iz naslovnice. In zachutish, da je tista blizhina pristna. Tudi v tebi je odmev nechesa, kar si zaznal pri nekom na nasprotni strani prodajne mize. Res je predpraznično, she rechesh. In res je nekaj o boginjah. Tam, na steni pri okraskih. Kot narisane zhelje. Kot matrice raznobarnih pregibov. Pa je vse usklajeno. Dodelano. In res. Iz daljnega sveta, kjer tudi charajo bozhanske oči. Nochna privzdigovanja, shepeti. In morda nezhnost.

Pa tudi rechesh, ali je to res, to o boginjah. Samo tako, da lahko prichnesh s pogovorom. Ampak v tistem hipu ti ni treba iskati besed. Tako je, si rechesh, che te zadene pogled boginje. Toda chemu, prav tedaj, v tem hipu? Ali je lahko, tako, samo ob pogledu?

– Tam, na Olimpu, rechesh. – Tam so bile vse skregane, boginje.

– Ah, zhenske, reche ona.

Pa kaj zhari tebi iz pogleda? Ta prepoznavnost, ki ni samo privlachnost. Ki je vtisnjena v izraz, v pogled, v drzho telesa. Toda zhelish spoznati tisti ogenj, ki je ponotranjen. Lahko bi bila karkoli! Vsak dan na naslovnici. Morda tudi? Pa zakaj tu, za prodajnim pultom? Ker so prazniki. Ker je vse praznično. Ker je praznik tisti hip, ko se zazresh v oči.

– Ampak so polne zhivljenja, te boginje. Morda pa so to samo nashe sanjarije?

Nich od tega.

Nekoch se te je dotaknil dotik smrti. Pisal si o tem. O streljanjih. O tistih obsodbah. O odhodih v smrt. Zadnji trenutki. Tudi filmi so bili o tem. Pa o boleznih. Obsodbah, ki postanejo odločilne. Rak. V zadnjem stadiju. Kap.

Odhod v nirvano. Tudi od tam se kdo vrne. Chemu? Zdravniki pravijo, da ni vedno vse jasno. Vendar tudi chudezhi ne obstajajo. In ta, v komi, ko se nekdo približa. Nekdo, ki ti je blizu.

– Bila sem tam!

– Tam chez, rechem.

– Dvakrat! To je redkost, da se kdo dvakrat vrne! Od tam!

To sem spoznal. V hipu, ko sem jo zagledal. In kaj je takega za meno! Ko chutim, da me je sprejela. Vse v hipu.

– In ...

Vse je v trenutku.

Tudi te govorice o predoru. Onkraj predora je svetloba.

Vrtinec, ki te ponese v nich. In te morda kdo ogovori, da te tu she nekdo chaka. Nekdo, ki ga po vsej verjetnosti she ne poznash. Morda pa je vse privid. Samo misel, ki te vodi na prazachetek.

Ona spregovori nekaj o ponovnem rojstvu. In da tedaj spregovore vsa pretekla zhivljenja. Zhivljenja, ki si jih ti ali pa kdo drug prezhivel pred tem usodnim trenutkom. Poshiljajo nam sporočila in morda nas spremljajo.

Ali pa je tudi to privid?

Dan je morda ves v nekakshnem prichakovanju. Tudi spodbujanje, ki ga potrebuješ. Priznanje o negotovosti obstoja ... O zameglitvi. Tudi govorica sanj je lahko prepoznavna, toda ta sporočila prihajajoch iz sedanjosti. Prihajajo v budnem stanju. Razlagalci sanj postanemo v tistem trenutku, ko stojimo pred neznanim. Pred nevidno grozhnjo. Pred resnično katastrofo, ki jo napovedujejo razlagalci bodočnosti. Toda na koncu koncev ni vse prav nich bolj prepoznavno. Negibnost se prichne odgrinjati v tistem hipu, ko iz oddaljenosti zachutish prvi vzgib. Morda so to sence v belih haljah. Gibljejo se kot v breztezhnosti, z zamolklimi, zamolchanimi gibi, kot bi prihajale iz oddaljenega veselja. Tudi prvi zvok prihaja iz negibnosti. Tudi ti lebdish v tistem trenutku. Hkrati pa si vse, vsa v prichakovanju. Ne vesh she, kateremu svetu pripadash. Tudi prva beseda je kot nevidna opna. Prebudish se v tistem hipu, vrnesh se od onkraj, chez prag, ki si ga prestopila, morda se she vprashujesh, zdi se ti, da tudi ti lebdish. Priblizhujesh se telesu, ki je bilo nekoch tvoje.

Beseda pa te konchno prikliche, zasidra in objame. Zavesesh se, da vendar zhivish. In se prebudish v novo rojstvo. Kot bi zasijal prichetek sveta.

In lahko si dopovesh, da je napochil trenutek razjasnitve. Che si bila onkraj. In postane vse prepoznavno. Le trenutek pred usodnim izginotjem. Lahko je to v prometni nesrechi, lahko v bolezni, le od starosti bolj poredko, saj le malokdo od

nas umira v radosti, da je izpolnil svoje zhivljenje. Vse se dogaja prehitro in neprichakovano.

Le che se vrnesh od onkraj, prepoznash vrednost zhivljenja. Le tedaj zadihash s polnimi pljuchi. Le tedaj prepoznash resnichnost globljega pomena besed, ki izzharevajo smisel bivanja. Tiste besede, ki so zhe od vekomaj zapisane v tebi, te dokonchno priklichejo v zhivljenje. Besede in tudi zhelje so dobile doloceno podobo.

Tako se v tistem hipu, ko jo prvich vidim, zavem, da mi je ona neskonchno blizu. Potujem z njo v tiste prebliske, v svetleche pretrese, ki so kot zhiv ogenj, ki se odvija pochasi, kot bi gledal film, ki je bil posnet z velikim shtevilom posnetkov v sekundi. In potem so zvezde, so znamenja, ki pomenijo prav to, pred chemer naj nas obvaruje usoda. Morda pred zlimi mislimi, pred krutostjo in nevednostjo, pred prevaro in pred smrtjo. In kaj je smrt, se sprashuje Jago. Jago nosi v sebi unichenje, je sel prevare in zlochina. Pred tocho, ognjem in norostjo pa naj te varujejo ta znamenja, lahko je to Trotamora, lahko svetlecha zvezda, lahko tudi petokraka, lahko so sporochila v dragocenih kamnih, v lesku biserov in smaragdov. V tistem prehodu prek reke zhivljenja pa nas varuje beseda, ki je zakopana v srcu. In jo slishish v bolechini. Je hkrati nezhnost. Je pa tudi bolechina. In tako se vidim v njenem obrazu. V lesku odprtih, zazrtih, vabechih ochi, da je vse kot pogled v ocean. So hkrati daljave. In so sanje.

Predvsem pa velika volja po zhivljenju. Po dojemanju vsakega trenutka, ki je enkrat in dragocen.

II.

Lahko da se zgodi v predoru. V tistem hipu ne ve, kaj se dogaja z njo. Ko se divji ritem ustavi. Samo toplota motorja. Samo drget vozil, ki hite mimo. She pred tem obrazi v nasmehu. Daj! She pritisni! Komaj je zapeljal v zavoj. Shvigne naproti, da se zamaje zemlja. In je moch v obratih. In se moch prenasha skozi telo, da je omamno. In je izzivanje. In je sila, ki deluje od navzven. Je tudi kljubovanje. Zanos. Morda pa potem telo, ki je ukleshcheno. Vozilo, ki obvisi nekje na robu, nad previsom. Precepljeno drevo. Sled v travi. Zdrs. In sled na asfaltu. Morda she podrhtevanje ... V sencah luchi. V zaslepljenosti luchi. Konchno kdo ustavi, pogleda. Vozilo spodaj pod cesto. Che je she kdo pri zhivljenju. Pokliche po mobiju.

Nato dolgo chakanje. Glas siren. Kdo je kriv? Koliko oseb je bilo v vozilu? Kolona zastane. Vozijo z ного na zavori. Za hip pretreseni. Lahko bi bil kdo izmed njih. Toda tam na izvozu, tam se vozilo znova pozhene, da gre vshtric s kolono. Samo nekdo, ki je ukleshchen, obstane. Vchasih za vedno. Varilni aparat. Shkarje, ki rezhejo kovino. Modra utripajocha luch. In znova. Popis ... Reshilec odpelje.

- Vasha hcherka!
- Kaj je z njo?
- V bolnici je. Odpeljali so jo!
- She nekdo, ki je vozil. Ne vemo, kdo je bil.
- Preverili bomo.

Tistega, ki je vozil, ni vech. Samo ona na prvem sedezhu ob vozniku. Njo so prepeljali. S poshkodbami. Da. Hudo je prizadeta.

Lahko je kdo, ki si ga chakal vse zhivljenje. Pa vozish mimo v strnjeni koloni. Po bahatih cestah. Z vedno novimi modeli. Poslednja znamka vozila. Res, za tistega je bila poslednja. Samo kup zverizhene plochevine. Vsi prihranki so shli iz hishe. She huje. Tam v predoru, v požaru. Zoglenelo truplo. Konchno je odprla oči. Premaknila prvi prst. Zatrepetala s trepalnicami.

Se odvija nazaj ta divja vozhnja. Ta padec v temino, iz katere se lushchijo podobe.

She bolj zgovorna je velika tishina niche. Zblodelosti. Bilo je izzivanje in bil je nemir. Ta obstaja. Ostajajo vprashanja. She v operacijski dvorani. Kriza se ponovi.

Znova na ozhivljanje.

- Bila sem tam chez.

Pretrese ga, ko vstopi v prodajalno. Ko sedi ona tam za prodajno mizo. Zhivljenje kipi. Je na ogledu. Zgovorna je in lepa. S sijochim pogledom, ki prodira v dusho.

Tudi sam je prezhivel trenutke izginevanja, ujetosti. Zaznamovanosti. Zato mu postane ona v trenutku blizu. Prichne pripovedovati. Njej ... In she mnogo je tega. Od prejsnjih chasov. So trenutki blizhine, ko chlovek podozhivlja odhajanje. Lahko so to bojazni, lahko pretresi. Lahko zaznamovanosti. Lahko so to sence preteklih zhivljenje. Tudi privaditi se je mogoche, da se izogne prizadetosti. Lahko on sam, lahko kdo drug. Vse je odvisno od blizhine, empatichnosti, tudi utrujenosti ... Res, nekaj bolezenskega je na tej privlachnosti teh zgodb o izginjanju. Hkrati pa so to trenutki soochenja s samim seboj, z neizpodbitnim dejstvom, da je zakljuchek na koncu vsake poti neizbezen. To je to, ta neizbeznost.

Mnogo mlajsha je od njega. Pa ji je hkrati mnogo blizhji kot vsi ti njeni prijatelji. Blizhji po izkushenosti, po dojemljivosti, po nachinu, kako sta prepoznala drug drugega ... Samo da je ona polna zhivljenjske radosti, izvirnosti, kipeche zhivljenjskosti.

Morda so njega te zgodbe bolj zaznamovale, cheprav jim je prisluhnil skozi pripovedi, skozi opazovanja, z odmaknjenostjo, nedostopnostjo. Spoznal se je z odhodi zhe v otroshtvu. Bili so chasi, ko je bila smrt vsakdanja, v racijah, v streljanjih med vojskami, v zaznamovanosti naroda, ki je bil zapisan izbrisu.

Te zgodbe iz otroshtva so bile resnichne, kako so umirali njegovi sorodniki, ljudje iz krajev mladosti matere in ocheta. Zaznamovani zaradi jezika, preprihanja, upanj in manjvrednosti. Bil je upor suzhnjev. In bile so te smrti. In ostali so

grobovi. Toda v otroškem svetu je ostalo nekakšno chudenje, neka negotovost. Kot bi se ga ta odhajanja dotaknila.

In she potem, ko je prichel pisati o tem, si predstavljal trenutke, o chem so razmishljali vsi znanci, sorodniki, prijatelji, ko so stali pred neizbeznostjo. Opisoval je njihove zgodbe, poslušal pripovedi ljudi, ki so jih poznali. Poslušal skrite misli in prepoznavanja, občutenja njihovih najblizhjih, ki so bili prisotni v tem odhajanju. Prisotni s prepoznavnostjo dogodka, konchnosti trenutka, ko je prishlo do izpolnitve. Eno samo razliko prepozna. V teh pripovedih so bili, ostali v spominu kot zhivi, govorile so njihove besede in dejanja. Sam pa je prislushkoval na drugachen nachin, ugibal o njihovih zheljah, o upanjih, o občutjih v zadnjih trenutkih, ko so zrlj dokonchno smrti v neizbezhno prisotnost. In ob tem je prishlo spoznanje, da so si zheleli zhiveti. Taki so bili ti zapisi, nekateri objavljeni, nekateri she vedno na policah zalozhb. Ti mrtvi so pomagali bolj kot zhivi spregledati resnico o zhivljenju. Resnico o lepoti sveta, blizhnjih srechanj, izpolnjenih upanj zavedanja, da zhive lahko naprej v nashem spominu. In da morda ni drugega zhivljenja kot tisto, ki ga zhivish.

Lahko bi pripovedoval zgodbo vsakega izmed njih. Odlochilen je bil trenutek, ko je spoznal, da so si vsi ti, o katerih je pisal, zheleli zhiveti. To so bile zgodbe o učitelju, ki so ga Italijani ustrelili na Ilovi gori. Potem o daljnem sorodniku, ki je kot petnajstleten fant konchal v Srbiji, ujet kot partizanski mitraljezec. V zadnjem trenutku ni prosil milosti. Potem je tu zgodba o opernem pevcu, blizhnjem sorodniku, ki je padel pod strelj nemshkega oficirja. Potem je tu zgodba prijatelja zidarja s Primorske, enkratnega chloveka, polnega zhivljenjske modrosti in nekakshnega vidca, ki je v italijanskem taborishchu med drugo vojno chakal na usmrtitev. Tisto poslednjo noch je osivel. Skupino je zjutraj poveljnik taborishcha pomilostil. Potem so tu zgodbe o blizhnjih sosedih v stari Ljubljani, ki so jih odpeljali sredi nochi. Racija. Preiskave. Taborishcha. Med drugo vojno je bilo she mnogo zaporov in streljanj. O primorskih emigrantih, ki so bezhali pred fashisti. Vse te in druge zgodbe so se odvijale kot nekakshni zhivi filmi. In she mnogo drugih pripovedi in izpovedi.

In potem, ko je pisal za mladinske chasopise in revije, mnogo let po vojni, tedaj je iznenada naletel na srhljive zgodbe o mladih ljudeh, ki so si sami pomagali onkraj zhivljenja. Dolgo je potreboval, da je dojel njihove zgodbe, iskal sporočilnost, ki je bila bolezenska, upornishka in brezsmiselna, kot odlochitev trenutka, ki ga ne bi ponovili. In potem so ga spremljali odhodi starshev, bolj ali manj trpki, zaznamovani z mochnimi dozhivetji. In so smrti prijateljev, ki so zhiveli prehitro, se omamljali, izpuhteli ob nesrechah. In vse te smrti na cestah, kaj predstavljajo za vse nas? Nekaj zhele izrechi, mislim, da gredo te smrti prehitro mimo nas. Da se ne ustavimo ob njih. Ne podozhivimo jih. Ne pomagajo nam k prezhivetju. Odrinemo jih na stran. Upa si trditi, da so ljudje te smrti med drugo vojno globoko podozhiveli. Ob teh nesmiselnih smrtih, v tej moriji na avtocestah, ob vseh teh samomorih in poskusih samomorov pa ostanemo neprizadeti. To smo pridelali ob gledanju nesmiselnih filmov in predstav na televiziji. Ti klici

izginevanja, te podobe, ki so bezhne, ker jih naslednji hip prekrijejo reklame, te smrti nas ne uče zživeti. To je tisto brezizhodno, otopelo stanje duha, ki se useda v pore našega zživljenja.

Saj, rechesh, bila je v komi. On ali ona. Vedno kdo drug. Vsa ta bezhnost kot obramba pred resnico, da pridemo vsi na vrsto. In da tu tudi zdravo zživljenje odpove. V nekem daljnem trenutku. In je pomislil, da je tudi njegova najboljša prijateljica pristala v komi. Po morda utrjenem receptu o brezčilnosti in zapredenosti v mreže, ki jih ni prenesla. Preveč zavzeto je hlatala za zživljenjem, polna spontanosti. Potrebovala je ta stik s svetom, da bi zabrisala podobe umiranja tam v bolnici, kjer je bila zaposlena. Divji, nepoznani demoni, bi rekli nekdanj, zacharanost in zle sile, pa v resnici le nekaj privre iz nas, kar je prikrito v plasteh zživljenjskih izkushenj in daljnih dogodkov. Démoni so v nas samih.

– In tedaj v bolnici? vprasham dekle za prodajnim pultom.

– Dom. Starshi. Odlična starsha imam.

Ukleshchena v cevkah, ki dobavljajo zživljenjsko tekochino. Operacije, ki sestavljajo posamezne kosti, odstranjujejo strdke. Opazovanje utripa in pripomočki za dihanje. Vse v brezhibni belini brezchasja.

In se zavesh, da je she vedno možnost, da spoznash nekoga, ki ti je ob teh poslednjih trenutkih pripravljen stati ob strani. Morda je to ta bolezen našega chasa, ki marsikoga peha v obup? Ta občutek, ki si ga zhelish, da je nekdo, ki je ob poslednjih trenutkih pripravljen stati ob tebi, da mu je zhal zate. In da ni pretresen zaradi strahu za lastno usodo. Zheli te, in to v tem trenutku. Tedaj zbledi napoved katastrof. Ostanje samo lepota zživljenja. In ni prerachunljivosti. To je znamenje zvestobe, ki izginja s tega sveta. In se lahko vprashash, ali je kje na svetu zhenska ali pa moshki, kateremu bi bila, bi bil zvest vse zživljenje. Kakshna bi morala biti? Kakshen bi moral biti?

To dekle ni od tega sveta, je she pomislil v tistem hipu, v prodajalni. Da tako v hipu dojamesh vse o odkritosti, o zživljenju, o smislu. Vse slutnje nezhnosti, ki jih lahko priklichesh nekoch pozneje. In je zanesljivo znamenje zhe to, kako deluje blizhina. Kako je svet v trenutku spremenjen! Tedaj lahko potujesh v toplino nezhnosti! Morda pa je vse to samo privilegij izbrancev, ki so segli blizu tistega, kar je onkraj. Se samo priblizhali? Ali pa morda prestopili?

Zavesh se, kje so možnosti za nadaljevanje in zhelje po ustvarjanju.

Tudi ti trenutki so ustvarjalni. Saj je to sprava! Sprava s samim seboj?

III.

Sprava z zživljenjem! Zhelja po nadaljevanju! V tistem hipu se spochne novo zživljenje. In premaga stare zamere v sebi! In tudi izven sebe.

Tudi o odpushchanju govoriva.

– Nobene zamere ne chutim! reče ona.

Iz oddaljenosti chasa. Ko je od dogodka minilo zhe vech let. In se tudi film zavrti nazaj!

Svet neznane ledene lepote. Nedotakljivosti. Nemozhnosti vseprisotnosti. V snezhni nochi pristanejo odbleski na odmaknjenem ozadju chasa. Ni vechje izgubljenosti kot prebivanje skozi snezhene nanose, ko chlovek izgublja smer. Obchutek razdalj in te beline, kot v filmu Kurosave, tisto prebujanje v počasnem gibanju. Preskakovanje nevidnih ovir. In dejstvo, da se chlovek nikamor ne premakne, da je vsako naprezanje odvech. In pochasi tone v neizogibnost. Upanje pa izdihne nazadnje, vedno zadnje. Tedaj je smrt dokonchna.

In vendar so dotiki, ki se prikradejo v zmedenost, ki chloveka prebudé, usmerjajo, navdahnejo. Glas je tedaj kot senca, kot neviden odtis v neizogibni belini. Samo glas, ne da bi si lahko predstavljali, od kod prihaja. Nato pride v zavest podoba chloveka.

– Kako, hcherka?

Odpri oči. Samo obris obraza. Neznane poteze. Bolj sluti, kot v resnici vidi, kdo jo ogovarja.

– Odprla je oči, je glas matere.

– Prebuja se.

Zbledele podobe so v neizogibnosti. Ne more premakniti nobenega delchka telesa. Znova jo zagrne noch. Samo vedenje ostaja, da je nekdo vedno ob njej. Ta prisotnost je bodrilna. Ta toplina jo kliche v zhivljenje. To je bil glas, ki ga je prepoznala. V tistem hipu se je odlochila. Ni slishala povelja. Bila je njena odlochitev.

– Kako se pochutish, hcherka? reče oče in mamine oči so nekoliko zasolzene. Tudi v materinem glasu je skrb.

– Kaj pochno? ponovi. – Nekakshne poskuse delajo z menoj.

In se ona povrne. In se znova odmakne. In je zopet vse belo in negibno.

Divji vrtinec jo potegne za seboj. Ta vrtinec, ko se prichakuje mlado leto. Ta vrtinec svetlih teles, prebliskov in osvetljenih prochelij. Teh mnozhic, ki se prerivajo skozi ozke ulice starega mesta. Ob kioskih, ki zastirajo pogled na vodno gladino. Vsi ti nakupovalci. Izbirchne zhene, ki samo otipavajo okraske. Pa redko kaj izberejo. Zakrknjene. Izbirchne. Malokdaj se odlochijo za nakup. Te podobe vsega sveta. Te indijske boginje. Pa kipci iz Afrike. Zgovorni znaki, obeski za srecho, za obrambo pred uroki. Za izpolnitev tihih, neizgovorljivih zhelja. Te ulice, oveshene s svetlechim raznobarnimi krogci, utripi, svetlikanjem. In tam, v njeni prodajalni, kjer dela prek Shtudenta. Da se lahko vsakdo obregne vanjo. Te zhene, ki so polne hrepenjenja, nezadovoljstva, zhelja. She glasbo naravna, ta zvok, ki

prikliche nirvano. In spodaj proti mostu ljubka pevka poje znano melodijo ob spremljavi balalajke.

In spet se pojavi moshki, ki ga je spoznala pred kratkim. Tedaj sta se dolgo pogovarjala. Vse besede so se tako prijele. Rada mu je odgovarjala. Kot bi se poznala zhe neskončno dolgo. In je chutil vso privlačnost, ko se znajdetata na isti valovni dolzhini. Ona pa se zaveda svoje premochi, od tedaj, ko je prvich po nesrechi naredila prvi korak, zdaj lahko vsakomur reche, da je bila onkraj. In da se je pravzaprav vrnila tudi drugich, kar je redkost. In ko je zachutila to svojo zrelost in nekakšno patentirano priklicanost za zhivljenje.

In je bilo tako po vsaki vrnitvi v zhivljenje. Med njo in vsemi ljudmi, ki jo obdajajo, je ta zaveza zhivljenju, ki se je zaveda. Z vsakim dihom in pogledom. In povezala se je s tem chlovekom, ki ga je komaj spoznala, in ju družhi to notranje videnje stvari. To spoznanje, to priblizhevanje, ta iskrenost, ki jo chuti, da se lahko povsem zaupa, in je gotovost. Postala je neskončno bogatejsa od tiste nesreche; nich ne zameri vozniku tiste nore vozhnje. Postala je zrelejsa, mochnejsha, lepsha. Tudi zaradi tega odpushchanja. Tudi to je spoznanje, ki je prishlo od onkraj.

– In se spominjati lepih trenutkov, reche chloveku, ki stoji pred pultom.

In je vsa cvetocha in ta notranja lepota jo dela blestecho. Na njenem licu, polnem topline, v ocheh nezhnost in sijaj, dih zhivljenja in nadaljevanja. In se zave, da obstaja blizhina, da je trenutek zapolnjen. Da je določnost, ki jo opredeljuje, oznachuje in vendar ni zaznamovana. Lepa izbranka je. Prebredla je preizkushnjo in v njej dozorela. Po nekakshni milosti je bila vrnjena v zhivljenje. K starshem, shtudiju. Dejala je, da bo postala socialna delavka. Tisti dan ima izpit. Dela kot prodajalka prek Shtudentskega servisa: med kipci boginj iz daljnih krajev; da je posredovalka med svetovi, bi dejali. In da so darovi, ki prihajajo iz njenih rok na neki nachin posveчени.

Da mu vedno zastane korak, ko stopa mimo tiste prodajalne v sredishchu mesta, kjer je v teh praznichnih dneh vse prezharjeno s svetlobo. In hvalezhen ji je za spoznanje, da je v chloveshkih bitjih tudi lepota. Hvalezhen ji je, ker so ti trenutki vredni spominjanja.

Tako je vse to, kot bi iznenada zavel pomladni veter.

UGANKA S CHASOM

»Pridem zvečer,« je mama za dobro jutro oznanila prebujajochemu se Svit, ga pogladila po razmrsheni grivi in poljubila na lice, potem pa odhitela skozi svoj dishechi vrt, po katerem so zadovoljno frfotali razigrani metulji, v svoj mavrichni avto in odbrzela po vselej radostni Cvetlični ulici v nov pomladni dan.

»Ochi, ochi!« je vzklikal Svit, medtem ko so njegove pisane igrache s svojimi nemimi vzkliki buchno protestirale proti njegovemu rokomavharskemu drvenju v spalnico, v kateri je zaspani oče pravkar razprl svoje odsotne veke.

»Vstani, vstani!« je zaklical tako glasno in presherno, ko je prisopihal do očetove v dremavo pobožnost zasanjane postelje, da je steklo v okenskih shipah osorno zazhvenketalo, papiga Janja, ki je ob tej zgodnji uri ponavadi she gromoglasno smrchala, pa je tako sunkovito stresla svojo rumeno glavo, da sta jo v mahu zapustili dve ostareli modri peresi.

»Smrkavec!« je besno zarozhljala Janja. »Kaj ti moram spet in she enkrat trobezljati, da imam na svoji porumeneli grbi zhe sto devet let in me lahko vsak hip pobere? Ah, ta mladina!«

»O, oprosti, Janja,« je tiho zamrmral Svit, »sem chisto pozabil. Bom naslednjih bolj pazljiv ...«

A Janja ga ni vech ne slishala ne videla. S svojimi osivelimi krempeljci si je zakrila v odsotno modrost zazrte mrenaste oči in – zadrnjohala.

»Ochi,« je zashepetal Svit in ocheta povlekel za rokav njegove za jutranje akrobacije nich kaj voljne pizhame. »Pa zbudi se zhe! Mama je zhe shla.«

»Aha,« si je oče pomel blede krmezhljava zrkla. »Koliko je pa ura?«

»Prevech!« je prhnil Svit. »No, vstani in greva,« je bil she naprej odlochen kot mali Artur z bleshchechim mechem v drobnih rokah; potem se je tudi sam namrshchil – nemara zato, ker mu je bila Janja simpaticzna in jo je rad oponashal, morda pa zgolj zategadelj, ker je bil trenutek za tovrstno mladostnishko dejanje ravno pravshnji. »No, kam pravish, da bova shla danes?«

Oče se je, na njegovo zachudenje, v hipu prebudil.

»K jezeru!« je izstrelil kot iz topa.

»H kateremu jezeru?«

»K tistemu, ki sem ga videl danes ponoči v sanjah,« je she naprej kot v transu odgovarjal oče.

»Ja, pa kaj je to s temi tvojimi sanjami?« se je zasmel Svit. »Odkar sem te navdushil za svoja nočna potovanja, me vsak dan znova presenechash! Kaj zdaj v njih potujesh zhe kar brez moje pomochi?«

»Ja, kazhe, da res,« se je chudil tudi oče. »No, kakor koli, moj dragi sin,« je nadaljeval, »tam bova videla – biserno srno s snezhnobelim kozhushchkom in srnjaka s knezhjih vrhov.«

»Srno?« je bil razočaran Svit. »Pa kaj bova s – srno?«

»To je najlepša srna, kar jih je kdaj koli skakljalo po katerem koli gozdichku tega sveta,« se je prebrisano nasmehnil oče.

»Kako pa to vesh?« je zanimalo Svita.

»Njen kozhushchek je bel kot biserni sneg s Himalaje in na njem se leskeche na tisoche drobnih peg, ki se bleshchijo kot pisana mavrica najlepshih briljantov,« je she naprej mlél oče.

»Hm,« se je Svit zdaj namrshchil chisto zares. »Da ti ta nočna kolovratenja po vesoljnih sanjskih prostranstvih vendarle malce ne škodijo, kaj? Morda bi moral bolj paziti nate, da se ti sluchajno ne ...«

»Ne, ne, Svit,« se je zasmejal oče, medtem ko je tuhtal, kje bi lahko nashel vsaj eno svezho nogavico.

»Pa kaj bova tam?« je spet zanimalo Svita.

»Nad bleshchechim sinjim jezerom, kjer zhivi biserna srna s snezhnobelim kozhushchkom in tisocherimi bleshchechimi pegami, se vzpenja strmo gorovje in na njegovem vrhu, na majhni skalni planoti, prebiva mogočni knezhji srnjak.«

»Aha,« ni bil Svit z odgovorom she vedno nich kaj zadovoljen. Zasrbel ga je nos, pa je namesto svojega raje popraskal ochetovega.

»Ah, ta mladinal« je zacmokala Janja, ki je za trenutek odprla eno svojih zelenih vek. »Kaj vse moram *jaž* gledat ...« In si je prek glave navlekla majhno belo odejo, s katero se je pokrila vsakich, kadar njene kot ugaslo sonce brbotajoche rumene oči niso hotele she enkrat videti tistega, kar je v svojih dolgih letih bivanja v tem chloveshkem svetu uzrla zhe vse prevechkrat.

»Janja je spet v svojem elementu,« se je nasmehnil oče.

»Ah, *ta* je tako ali tako vedno v svojem elementu ...« je odmahnil z roko Svit, potem pa se popraskal she po svojem nosu. »No?« je pomignil ochetu, chesh naj zhe vendar nadaljuje.

»Pred kratkim je ta prelepa biserna srna izvedela, da tam na vrhu, kjer biva knezhji srnjak, precej dobro uspevajo jabolka; da je zraslo zhe nekaj srebrnih, pa zelenih in rozhnatih, pa ... kar je she tega. In se je odlochila, da mu bo poslala deset svojih jabolk; ta namrech uspevajo le ob njenem sinjem jezeru. – Poshiljam kosharo z desetimi zlatimi jabolki – je napisala na droben hrastov list in ga prilozhila k poshiljki. – Zhivim ob jezeru in rada pleshem. Morda vam bodo vshech – je she dodala, potem pa narochila drobnemu gozdnemu zajchku, naj odskaklja po strmini chisto do vrha, do majhne planote, kjer ...«

»... zhivi tisti srnjak. Ja, okej. Ampak ...« je she naprej nejevoljno vzdihoval Svit.

»Nich ampak,« je zabrlizgal oče, »temvech – greva! Bosh zhe she vse izvedel pri jezeru.«

Kot strela se je pognal v kopalnico, se na hitro stushiral in si umil zobe, si obul chevlje, pozabil zavezati vezalke, na eni od stopnic, ki so vodile na vrt z modrimi cikorijami in po katerem so od jutra do mraka frfotali razigrani metulji, telebnil na nos, zagrmel gromoglasni »au!«, se na hitro pobral, si popravil frizuro, potem pa le dohitel svojega sina, ki je, she vedno mrshchech svoje sedemletno chelo, zhdel na razpokanem bukovem shtoru.

»Joj, oči, pa zakaj te moram jaz veeedno tako dooooolgo chakat?« je mencial Svit.

»No, vesh kaj,« se je zasmel oče in ga hotel ushchipniti v ramo, pa se mu je Svit she pravochasno izmuznil na drugo stran Cvetne ulice. »Kaj pa, kadar te moram jaz zjutraj celo uro budit za sholo, ti pa samo zehash in momljash, da bi raje she spal?«

»Ah, pustiva zdaj sholo ...« je zavil z ochmi Svit in zlezal v ochkov avto. »Zdaj greva k jezeru, ne? Pa chevlje si zavezhi!«

»Ja,« je pokimal oče, si konchno zavezal vezalke, potem pa zagnal svoj shkrpetasti avto, da je zacvilil kot sosedov trinajstkilogramski machkon, kadar mu kdo stopi na predebeli rep, in odbrzel proti bleshchechemu sinjemu jezeru, kjer naj bi zhivela biserna srna s snezhnobelim kozhushchkom in srnjak s knezhjih vrhov.

Ko sta prispela, je bilo sonce zhe visoko na nebu. Gladina jezera se je umirjeno zibala v bleshchavi nezhnih sončnih zharkov in shirila opojni shepet svojih bozhajochih valov vse do Svita in njegovega ocheta.

»U!« je priskakljalo iz grla mladega shkorca.

»Ja, jezero je prav táko, kot sem ga videl v sanjah,« je bil navdushen tudi oče.

»Pa zakaj me nisi ... Mislím, zakaj mi ga nisi pokazal zhe v sanjah?«

»Ko si pa bil spet tako zatopljen v dirkanje s tisto svojo sanjsko koreto, da nisi videl ne slíshal nich drugega.«

Svit je razprl usta, da bi ochetu zastavil novo vprashanje, takrat pa je iz modrega gozda priskakljala biserna srna s snezhnobelim kozhushchkom in velikim rdechím rubinom na sredi drazhestnega chela. Za trenutek je zastala ob veliki rozhnati jelki, pomulila nekaj listov bele trave, potem pa se na svojih tankih belih nogah pochasi prizibala k jezeru.

»Kako je lepa,« je ocharano dahnil Svit.

»No, kaj sem ti rekel?« je bil navdushen oče.

Srna se she nekaj trenutkov sukala svoj sloki vrat v smereh okolishkih grichev, potem pa, kot vsak dan ob isti uri, sklonila svoj z bisernimi pegami posuti gobček k jezeru; iz globine se je nenadoma pognalo trideset zlatih ribic in s svojimi drobnimi perutmi so navdusheno zaploskale.

»In kje je on?« je zanimalo Svita.

»Tamle,« je oče pokazal proti pechini, ki se je strmo dvigala nad modrim gozdom, »na tistem vrhu je njegov dom.«

»Aha,« je pokimal Svit. »Pa bo príshel tudi on?«

»Bova videla,« je odvrnil oče. »Che sem res zhe tako izvrsten sanjár, bi moral biti vsak hip tukaj. Dogovorjena sta, da se dobita tochno ob dvanajstih.«

»Uf,« ga je obchudujoché pogledal Svit, »ti se pa res hitro uchish. Pa kaj bi se chudil! Saj si vendar moj oče! Od tebe ne bi pričakoval nich drugega kot to, da bosh naravnost izvrsten uchenec.«

Ko je ochkova ura pokazalo natanko poldne, je sonce razsvetlilo majhno skalno planoto na vrhu strme pechine in izza zavetja devetih najvechjih gozdnih smrek se je prikazal srnjak. Previdno se je priblizhal srni in se zazrl v njene smaragde oči.

Ochetu in Svitu se je zazdelo, da je iz njegovih temno zharechih zrkel shvignila kot sonce bleshchecha iskra.

Za trenutek sta se podrgnila z gobchkoma, potem pa se je srna zamishljeno zazrla proti jezeru.

»Kako si?« je vprashal srnjak in jo pobozhal po njenem bisernem kozhushchku.

»Kar v redu,« je odvrnila srna in se narahlo prestopila.

»Hvala za kosharo z zlatimi jabolki,« je dejal srnjak. »Najlepsha jabolka, kar sem jih videl ...«

»Prosim,« je odvrnila srna in malce zardela.

»Lej, tudi jaz sem ti nekaj prinesel,« je dejal chez chas srnjak.

Jezero je veselo zavrshalo, zlati ribici, ki se kljub prigovarjanju družic she vedno nista hoteli potopiti v sinjemodri objem svojega mokrega doma, sta she naprej radovedno bolshchali proti bregu.

»Aha,« je dejala srna in se znova prestopila, potem pa se s svojim belim kozhushchkom za hip podrgnila ob srnjakovega.

»Srnica,« je dejal srnjak s tako ljubechim glasom, da je mlajshi od ribic, ki se je zaradi utrujenosti she komaj drzhala nad jezersko gladino, iz ochesa kanila skoraj chisto odrasla zlata ribja solza, »jutri bosh stara tri leta ...«

»Kaj?« je pogledal svojega ocheta Svit. »Rojstni dan ima? Midva ji pa nisva nich kupila!«

»Midva zdajle nisva pomembna,« je mirno odvrnil oche. »Tu sva zgolj kot ... opazovalca.«

Svit ni bilo jasno, kaj je v tem tako mikavnega, che sta »zgolj opazovalca«, a ga je dogajanje ob jezeru vendarle tolikanj zanimalo, da se ni vech pritozheval.

»Ja, vem,« je s svojim milozvochnim glasom odvrnila srnica. Srnjak si je moral zaradi vznemirjenosti, ki je znova shvignila vanj kot voda v razpokano skalo, za svoje klecajoche noge poiskati oporo ob veliki rumeni leski, ki je tiho shelestela ob jezerskem bregu.

Ko si je malce opomogel, je srni najprej izročil vechji zavoj in potem, chez nekaj trenutkov, she drugega, manjshega, in jo poljubil na smrček.

»Ej!« je zaklicala srnica. »Kradesh!«

Srnjak je zachel loviti sapo, potem pa se je vendarle zbral in se sesedel na tla ob veliko zeleno skalo, v kateri je zhivela zhelva velikanka.

»Ja,« je nadaljevala srna, »tega si ukradel.«

Srnjak se je zazrl v njene modre oči in spet se mu je zazdelo, da iz nje prihajata dva glasova: tisti, ki ga je pravkar slishal tako razlochno, da ga je skoraj vrglo po tleh, in drugi, ki se je z njim strinjal pravzaprav zhe ves chas, odkar jo je poznal.

»Zdi se mi, da od mene prichakujesh tako ... veliko,« je dahnila srna s snezhnobelim kozhushchkom in tisocherimi briljantnimi pegami in ga za hip pogledala malce bolj ljubeche.

»Srnica, nichesar drugega kot to, da delash tisto, kar ti narekuje tvoja dusha,« je nezžno rekel srnjak in se za trenutek s svojim chrnim smrčkom podrgnil ob njeno sloko nozhico.

»Hm ...« je zavzdihnila srna.

»Gresh z mano?« je dejal srnjak.

»Saj vesh, da ... Daj mi she nekaj chasa ...« je odvrnila srna.

»Srnicica moja ljuba,« je dejal srnjak, »nihche te ne more imeti tako rad kot jaz.«

»Pa kako to vesh?« se je zopet namrshchila srna.

Srnjak je s svojo nezžno shapo narahlo pogladil njene ljubke gubice, potem pa jo poljubil. Na njegovo presenečenje ga srna tokrat ni oznachila za kradljivca.

Nekaj chasa sta she lezhala v travi, srnjak je bozhal njen beli vrat, srnicica je vsake toliko malce vzdrhtela in se tudi sama podrgnila obenj. Ko se je zachel spushchati mrak, je srnjak znova spregovoril.

»Saj vesh, da si vedno dobrodosla ...« je dejal. »Kadar koli, srnicica ...«

»Ja, vem,« je tiho odvrnila srna in pogledala proti vrhu strmih pechin, kjer je zhivel srnjak in kjer so rasla zlata in rumena in srebrna in alabastrna jabolka.

Potem sta odshla do roba gozdne jase, she za hip postala na soncu, ki ju je obsijalo s svojimi vechernimi zharki, potem pa sta izginila v modri gozd, kjer ju oche in Svit nista vech mogla videti.

»Pa zdaj?« je zanimalo Svita.

»To bi rad vedel tudi jaz,« se je nashobil oche.

»Kaj ne vesh, kako so se nadaljevale sanje?«

»Ne,« je odkimal oche. »Konchale so se ravno v hipu, ko izgineta v gozd.«

»Ampak mene vseeno zanima, kakshen je konec, razumesh!« je trmoglavil dechek.

»Kaj ti ni bilo dovolj to, kar si videl?« je malce nepreprichljivo odvrnil oche.

»Bo shla z njim ali ne?« je she naprej vrtal Svit. »Ali bosta ostala ob jezeru ali v gozdu ali kaj?«

Ochetov obraz je nenadoma spreletel zmagoslaven nasmeshk.

»Temu pa tale zgodba ni namenjena,« je navihano pomezchiknil Svit. »Poglej: z njima je tako kot z vsemi ... nami.«

»Mislish z nami, ljudmi?«

»Recimo,« se je zasmel oche.

»Kako to mislish – recimo? Saj sva chloveka, ne?« je vzkipel Svit.

»Hm,« je zdaj ochka namenoma oponashal srno, kot da bi hotel svojemu sinu s tem sporočiti nekaj silno pomembnega. »V resnici sva midva, ljubi moj Svit, zgolj kopica chrk na papirju, ki ozhivijo shele takrat, ko jih kdo prebere oziroma zapishe.«

Svitova zhila na sencih je zachela nemirno utripati.

»Ampak, ampak,« je zajeceljal, »saj sva vendar popolnoma resnichna! Poglej, kako so se mi zachele potiti dlani,« je pokazal svoje mokre roke, »pa kako hitro diham, pa kako razlochno te vidim tule pred sabo, pa kako jasno sva videla srno in srnjaka. In vse te besede, ki zdajle vrejo iz mene ...«

»So pravzaprav njegove ...« se je vmeshal oche.

»Njegove?« Svit ni razumel. »Chigave – *njegove*?«

»Pisateljeve,« je odvrnil oche.

»Mislish – takega pisatelja, ki pishe knjige, kakrshnih imamo vse polno tudi doma?« je bil dechek za trenutek pomirjen, ker se mu je zdelo, da vsaj priblizhno

razume, po drugi strani pa je bil še vedno vznemirjen, ker je popolnoma jasno chutil, da to vendarle ni eden tistih *pisateljev*, ki jih je poznal sam.

»Poglej, Svit,« je dejal oče. »Vse, kar pochneva, dolocha *on*. Sva kot igralca v gledalishchu, ki izgovarjata *njegove* besede, a skoznje zhiviva tudi midva in jim s svojim posebnim, enkratnim znachajem vlivava edinstveno zhivljenje, ob katerem nekaj novega spozna tudi *ta*, ki naju je ustvaril.«

Svit se je zbegano praskal po zhe popolnoma razmrshenih laseh.

»Pa od kod ti kar naenkrat vse to?« je bevsknil.

»Tisti, ki naju je ustvaril, mi to pravkar govori,« je odvrnil oče.

»In kako ga slishish?«

»Tako razločno kot tebe, Svit. Morda celo jasneje, ker si tudi ti v resnici le njegov odmev ...«

»Uf,« se je tresel Svit, »ne razumem in ob tem mi ni nich kaj prijetno.«

»Poglej,« je nadaljeval oče. »Tisti, ki naju je ustvaril in naju ohranja pri zhivljenju, je razmishljal o tem, kaj bi dal ... *nekomu* za rojstni dan. V sanjah se mu je prikazala tale zgodba, v kateri imava tudi midva precej pomembni vlogi. In ko se je prebudil, jo je zachel pisati ...«

»Nama se v sanjah tudi marsikaj razkrije,« se je vmeshal Svit.

»S tem nama sporoča, da svoje lastnosti in izkushnje prenasha tudi na naju in s tem gradi tudi najin svet ...«

»Uf, zapleteno.«

»Ja in ne,« se je in se ni strinjal oče. »Poglej, midva sva tukaj in zdaj – v prostoru in chasu, ki pa v resnici sploh ne obstajata, ker sva samo kopica urejenih chrk na papirju in sva *zhiva* le takrat, kadar to hoche on ... In ko bo konchal, bova znova ozhivela shele takrat, ko bo tole pripoved bral she kdo drug.«

Svit se je nelagodno prestopil in se vznemirjeno podrgnil po razgretem chelu.

»Vse, kar izgovoriva, celotno dogajanje, ki se odvija na teh nekaj straneh, je namenjeno njemu in bralcem, pa seveda njej, ki ji zheli she enkrat povedati, da jo ima rad. Pa she rojstni dan ima.«

»O!« se je Svit tlesknil po kolenu. »Zato je tudi srna z bisernim kozhushchkom v najini zgodbi imela rojstni dan. Kako smeshno ... Zdaj mi je kar naenkrat vse skupaj precej bolj jasno, cheprav vsega she ne razumem popolnoma.«

»Ker ti je to razumevanje prav v tem trenutku omogochil pisatelj,« se je zasmejal oče. »Pa cheprav do tega trenutka she ni chisto natanchno vedel, koliko ti bo razkril do konca zgodbe.«

»Ampak zakaj mora tako komplicirati? Zakaj ji preprosto ne reche, da ... « je zardel Svit in beseda mu kar ni shla z jezika.

» ... jo ima rad,« mu je priskochil na pomoch oče.

»Ja ...« je nadaljeval Svit in se spet spomnil *svoje* Zarje in she enkrat zardel kot kuhan rak.

»Ah, saj ji je, zhe vechkrat. Pa ji hoche she enkrat, na malce drugachen nachin. Pa she nekaj je ... Tako kot v najinem svetu, ki ga ustvarja on, tudi njegovega kreira nekdo drug ...«

»Uf, kako je to zapleteno ...« se je spet namrshchil Svit.

»Je in ni,« se oče spet je in ni strinjal. »Midva mu s tem, ko pishe o nama, pomagava razumeti tudi njegov lasten obstoj. Ko je zatopljen v to svoje *opravilo*, zelo jasno chuti, da iz njega prihaja njegov *pravi* glas – glas njegove dushe – in ko se domisli takih in drugachnih zgodb, tudi njemu postanejo nekatere rechi bolj razumljive.«

»Pa srna? Ve to tudi ona?«

»Ja, tudi ona to ve ... In ne ve.«

»Torej se she ne ve, kaj bo z njima?«

»Hm,« se je oče popraskal po bradi, »vse skupaj je le vprashanje chasa, ker drugache preprosto ne more biti ...«

»Chasa ...« je znova tuhtal dechek, »ki pa ga v resnici sploh ni, che prav razumem?«

»Ja, ker je le zaporedje, v katerem lahko tisti, ki ustvarja, sledi lastni zgodbi in znachajem likov, ki v njej nastopajo ...«

»In midva sva prav tako samo *lika* s svojimi znachajskimi lastnostmi?« je pobliskal z ochmi Svit.

»Ja, natanko tako. Vidish, tebi so se ravnokar zasvetile ochi, ker te je razsvetlilo neko novo spoznanje. Ob tem si občutil nekakshno ugodje, ki pa je pravzaprav pisateljevo lastno zadovoljstvo, ker se mu je zazdelo, da zapisuje najbolj prave besede. Che bi midva zhe zdaj lahko pogledala na liste, ki jih *je* napisal pozneje, potem bi poznala svojo prihodnost, a bova to izvedela shele takrat, ko bova tam tudi v resnici, cheprav najina prihodnost zhe obstaja.«

»Njega pa, pravish, prav tako vodi nekdo drug ...«

»Bolj ali manj ... Sam ima možnost izbire med možnostmi, ki jih dolocha njegov znachaj,« se je nasmehnil oče.

»Potem pa sploh ni problemov,« se je razveselil dechek. »Midva sva dobra chloveka in se nama ne more zgoditi nich slabega, tudi che kdaj pa kdaj kazhe ... bolj slabo, kaj ne?«

»Natanko tako,« je veselo kimal oče.

»In tudi njima ... srni in srnjaku ...«

»Ja, tudi njima se v resnici ne more zgoditi nich slabega ... Ker je vse skupaj le vprashanje chasa, ki pa ga v resnici sploh ni, in obstaja le zato, da lahko tako ona kot on – in jaz in ti in mama in Kralj in Kraljica in Valter in Baletka – izzhivimo nekaj, kar pravzaprav zhe obstaja.«

»Potem pa res ni nikakrshnih skrbi. Mislish, da bova tej ...«

»Mateji,« je nenadoma izstrelil oče.

Svit ga je presenecheno pogledal.

»Tudi jaz do tega trenutka nisem vedel, kako ji je ime,« je odvrnil oče.

»In jutri ima rojstni dan, pravish. In gotovo ima prelestno belo polt in po njej so posute smaragdne pege ...« se je hahljal Svit.

»Briljantne.«

»Aha, briljantne,« se je glasno zakrohotal Svit, da sta srna in srnjak za hip pristopicala iz modrega gozda, radovedno poizvedujoch, kdo moti njun tihi mir.

»A! Poglej, she sta tu!« je bil navdushen Svit.

»Kazhe, da res,« je pokimal oche.

»Ja,« je zdaj razumel tudi Svit, »tebi se stvari razkrivajo prav tako kot meni; she pred nekaj trenutki nisi vedel, kako je tej Mateji ime; meni pa se je tudi shele ta hip razkrilo, da ima srna v najinem svetu prelep bel kozhushchek samo zaradi tega, ker ga ima tudi Mateja.«

»Ja.«

»Uf, zapleteno, a vendarle tako zelo preprosto,« je modroval Svit.

»Ljudje temu pravijo – intuitivni prebliski.«

»Ko nam je popolnoma jasno, da smo v stiku s tistim, ki nas je ustvaril.«

»Ja!« je veselo zaklical oche.

»Torej bo na koncu vse v redu.«

»Oziroma je zhe,« je pokimal oche.

Sonce je zhe skoraj zashlo, na nebu je luna zachela shiriti svoja bela krila. Jezerska gladina se je svetlikala v soju njene nočne lepote, iz strmih pechin, ki so se dvigale nad modrim gozdom, je vel tihoten mir. Le iz sosednje vasi je odmevalo rezko kikirikanje petelina, ki ga je vznemirjal novi kurnik, v katerem se ni nih odvijalo tako, kot bi se po njegovem petelinjem prepričanju moralo.

»Mislim, da je chas, da greva,« je rekel oche. »Tudi mama se je najbrzh zhe vrnila iz sluzhbe.«

Ko sta dospela do avta, se je nebo nenadoma razjasnilo; bilo je, kot da se je sonce za trenutek prebudilo in kot mesechnik odkrevsljalo na svoje delovno mesto; ribice so radovedno pomolile svoje mokre smrchke iz jezera in zachele vznemirjeno chebljati. Jelen, ki se je na robu jase ravno odpravljaj spat, je nejeverno pogledoval proti nebu, potem pa mu je zhelva velikanka, ki jo je radovednost prignala izpod njene zelene skale, pomignila, da sonce sije le na ozek kos gozda.

»Kot kazhe, se nista povzpela k njemu na vrh, ob jezeru pa ju prav tako ni,« je ugotovil oche in zaloputnil vrata avta.

»Mislish, da sta skupaj?«

»To je le she vprashanje ...«

» ... chasa, ki ga ni,« je znova ugotovil Svit, potem pa se uleknil na sedezh, prisluhnil zvoku brundajočega motorja in zadovoljno utonil v spanec.

Oche se je she enkrat razgledal po jezerski gladini, po gozdu in strmih pechinah. »Ves svet,« je pomislil, »v katerem imam ljubečega sina in zheno in avto in sluzhbo in papigo, je bil ustvarjen samo zato, da bi ji *on* lahko nekaj dal za rojstni dan,« je nejeverno odkimaval z glavo. »No, che mora biti tako, pa naj bo,« je odmahnil z roko, zavil na glavno cesto in odbrzel proti domu.

Lev Detela

LITERARNA POPOTOVANJA

(1)

***Lizbona – s spevi neizpolnjenega hrepenja in z zgodbami, kot jih ponuja
zhivljenje***

Velikanski kamniti Kristus ob bregu v bližnji Atlantik leno se prelivajočega Teja razprostira roke, kot da hoče za vedno zashchitati Lizbono in z njo vso Portugalsko. Spomenik *Cristo Rei* je dal diktator Antonio de Oliveira Salazar zgraditi leta 1959 po zgledu podobnega kipa v brazilskem Riu de Janeiru. Z dvigalom se obiskovalec povzpne na teraso na višini 82 metrov, od koder ima odličnen razgled na vso Lizbono. Nihje ob širokem Teju, zhe v bližini oceana, stoji v mestni četrti Belem drugi pompozni spomenik, 52 metrov visoki *Padrao dos Descobrimentos*. Postavili so ga leta 1960 v chasu diktature v chast in slavo »drznih portugalskih pomorshchakov in raziskovalcev sveta« ob petstoletnici kralja Henrika, ki velja za prvega portugalskega morjeplovca. Na spomeniku v obliki velikanske kamnite karavele stoje pogumni mozhe, na primer kralj dom Manuel Velichastni, shkofje, vojskovodje in najvehji portugalski pesnik **Luis de Camoes**, ki je zhe zelo zgodaj zapustil sled tudi v slovenski literaturi. **France Presheren** ga omenja v znameniti *Glosi*, v kateri tozhi o svoji trpki pesnishki usodi in jo primerja s podobnimi nesrečnimi primeri. Pri tem nashteje vrsto pomembnih pesnikov od starorimskega Ovida do velikega Danteja in med drugim zapishe: »Kako srecha pevce udarja, nam sprichujeta pisarja Luzijade, Don Quixota ...«

Pisar Luzijade, povelichan na spomeniku v Belemu, je prisoten na spominskih ploshchah, slikah in razlichnih kiparskih obelezhjih povsod po Portugalski, she posebej pa v raznih predelih glavnega mesta. Rodil se je okoli leta 1524 v Lizboni in se udelezhil razlichnih vojnih podvigov v Afriko, pri chemer je izgubil oko. Ker se je zapletel v prepir na dvoru, se je umaknil kot vojak v Indijo. Njegov z mitoloshkimi in patriotichnimi motivi prepleteni in v stancah napisani ep *Os Lusidas* slavi »zlato dobo Portugalske« in poje o potovanju **Vasca da Game** v Indijo. Luzitanci v tem epu so sinovi ocheta slavnega rodu Lususa, ki so z zahodnih bregov na koncu Evrope »shinili chez morja, ki jih ni raziskal she noben ladijski krn ..., da bi v daljnih dezhelah ustanovili novo kraljestvo ...« Camoes se je pri pisanju svojega epa zgledoval po Vergilu kot obnovitelju za Evropo odlochilne Homerjeve dedishchine. Z njim je prekosil vse tedanje podobne epske poskuse pri nekaterih drugih evropskih narodih.

Pod vecher se iz lizbonskih lokalov v četrti Alfama s shtevilnimi nepreglednimi ulichicami, ki she spominjajo na arabsko-mavrsko preteklost mesta, oglasijo otozhni zvoki fada. Ta posebna ljudska glasba je baje nastala med chrnci v chasu s Portugalsko dinastichno povezanega brazilskega cesarstva. V drugi polovici 19. stoletja, za chasa brazilskega cesarja Pedra II., se je z mornarji preselila v

portugalska pristanishcha in se tu udomachila, vendar jo lahko danes le she redko dozhivimo v nekdanji avtentichni obliki, ker je velikokrat močno skomercializirana in prirejena za tuje turiste. Na poslušalca uchinuje kot težko, opojno vino.

To so chustveno stopnjevani spevi neizpolnjenega hrepenenja in subtilne pripovedi o neuresnichenih ljubeznih, a tudi hvalnice lepotam Lizbone in Portugalske. Pravzaprav gre za pesmi o usodi sveta in chloveka, saj je beseda *fado* etimoloshko neposredno povezana z latinskim izrazum *fatum*, ki pomeni nekaj usodnega, na primer nesrečo in smrt – pa tudi napoved nechesa, kar se bo shele dogodilo. V te speve sreče in nesreče se meshajo najrazlichnejshi občutki, ki jih pevke in pevci ne poudarjajo le z glasom in naglasom, temvech she posebej z mimiko in kretnjami rok in telesa. Seveda je fado poleg tega velikokrat povezan z nostalgijo osamljenih zhalostnih posameznikov, kar Portugalci imenujejo *saudade*. Ta beseda po jezikovnem izvoru spominja na latinski izraz *solitudo* za samoto. V posebno lepem fadu *O corvo* je *saudade* oziroma bolechina poosebljena v figuri krokarja, ki se prebudi, ko se pevec odpravi spat. V drugem fadu sprashuje pevec, kam je odshel bolni galeb, da ga ni vech nikjer, ker je odletel kot izgubljena ljubezen. Toda priljubljena nova pevka fada **Misia** trdi, da je nostalgija prijetno občutje. Je občutek »svetle samote«, ki v zapushchenih srcih prizhiga iskricice upanja. Je kot neke vrste obljuba, kot upanje za naprej, ker hrepenenje o idealni ljubezni in idealnem svetu ne more nikoli umreti. **Mariza**, poleg **Katie Guerreiro** druga nova uspešna pevka fada, celo meni, da se v fadu zrcali »notranjost portugalske dushe«.

Chim bolj se v Evropski uniji prej tako melanholichna Lizbona spreminja v moderno evropsko mesto, toliko bolj zhelijo njeni prebivalci rasti v moderni svet iz svojih lastnih korenin. Novi fado, nekoch priljubljen v predmestnih chetrutih, polnih vonja po pečenih kostanjih, s pivnicami, iz katerih dishi po ocvrtih sardinah in skuhanih prekajenih polenovkah (kar velja za staro portugalsko nacionalno jed), se danes razvija pri mlajshi generaciji v manj sentimentalno, vchasih celo rahlo ironichno smer. Dokaz za to so prav pesmi omenjene Marize, ki jo je londonska BBC leta 2003 razglasila za najboljsho evropsko pevko.

Fado, ki je zhivel iz starih ljudskih besedil, so zlasti v novejšem chasu s svojimi verzi obogatili najrazlichnejshi moderni pesniki. Najpomembnejshi med temi je zagotovo **Fernando Pessoa**, ki velja poleg klasika portugalske literature Camoesa za glavnega lirika Portugalske. Melanholichni avtor, ki se je rodil leta 1888 in umrl leta 1935, je vse zhivljenje nagibal k samotarstvu in razmishljanju. Njegova protitradicionalistichna poezija, ki je shirshi javnosti postala v glavnem znana shele po avtorjevi smrti, je prepletena s shtevilnimi eksistencialnimi vprashanji. Po drugi strani je v tej poeziji tudi zelo veliko »portugalskega«. Na primer opevanje velikanskega morja in zhalovanje za minulo svetovno slavo Portugalske, ki se ne bo povrnila. »Toda iskati moramo tisto daljno, kar je v nas«, pravi Pessoa, »zdaj moramo iskati samega sebe, svoj jaz.«

Morda je njegova poezija, ki jo je na nenavaden način položil v roke treh izmisljenih pesnikov z lastnimi biografijami in heteronimi Ricardo Reis, Alvaro de Campos in Alberto Caeiro, neke vrste »literarni fado«, namreč iskanje nečesa, česar ni, hrepenenje po tistem, kar se ne bo nikoli uresničilo. Nekatere Pessoaeve pesmi so postale tako znane, da so danes sestavni del repertoarja kvalitetnejših pevcev fada. K tem nedvomno sodi *Ples bolečine* (Danca de magoas) ali pa *Napev v zraku lebedskih sanj* (Orfao de um sonho suspenso).

Pessoa je bil zaljubljen v svoje rojstno mesto Lizbono. Menil je, da zhe od dalech pokazhe prihajajochemu svoj »sanjski obraz«. Napisal je celo ljubeznivo knjigo *Moja Lizbona*. Njegova rojstna hisha v četrti Chiado v zgornjem delu mesta stoji nedalech od opernega gledalishcha in v blizhini kavarne A Brasileira. Pred tem lokalom, kamor je Pessoa zahajal pit kavo, pelinkovec in portugalsko zhganje iz tropin, so leta 1988 postavili pesnikov kip – v njegovi naravni velikosti.

Na literarnem zemljevidu Lizbone je zachrtanih she vech pesnikovih gostilnishkih zatochishch, na primer restavracija Leao (Lev) in chastitljivo gostishche Marthino da Arcada na trgu Comercio, kamor se je zatekal ob koncu zhivljenja pozabljat svoje svetobolje, razocharan nad svetom in ljudmi – in she bolj osamljen po koncu svoje edine izprichane ljubezni do devetnajstletne Ophelie Queiroz. V tem lokalu, kamor je prishel she celo nekaj dni pred smrtjo – umrl je zaradi ciroze na jetrih – je zanj, zdaj povsod sposhovanega pesnika, she danes rezervirana miza.

Lizbona je očitno magichno mesto. Vedno znova ujame v svoje chare najrazlichnejše umetnike, she posebej filmske rezhiserje in pisatelje. Znani nemshki rezhiser **Wim Wenders** je v filmu *Lisbon Story* postavil portugalski prestolnici poetichen spomenik, pretkan z imenitnimi slikami mestne scenerije. V filmu *Taxi Lisboa* **Wolfa Gaudlitz** vodi skoraj stoletni taksist gledalce skozi slikovitosti mestnih chetrti ob in nad Tejom. O tako imenovani »revoluciji nageljnov«, vojashkem udaru levo usmerjenih generalov, ki so aprila 1974 odpravili vech desetletij trajajocho nacionalistichno diktaturo, pa pripoveduje film **Marie de Medeiros** *Capitães de Abril*.

Nich manj zanimiva tudi niso soochanja nekaterih znanih pisateljev s portugalskim glavnim mestom. V ospredje te kritichne pisateljske naklonjenosti lahko postavimo kar tri pomembne sodobne portugalske avtorje, prejemnika Nobelove nagrade za literaturo **Joseja Samaraga**, mednarodno uveljavljenega **Antonia Lobo Antuneza** in profesorico za portugalsko literaturo na lizbonski univerzi **Lidio Jorge**. Pod naslovom *Novice z druge strani ulice* je slednja napisala barvit roman, ki se dogaja v ozkih ulichicah na hribovitih strminah zgornjega dela Lizbone. Tu, v mestni četrti Alfama, sta socialna stiska revnejših plasti prebivalstva in razpadanje starih zhivljenjskih nachinov posebno očitna, vendar se stapljata z morbidnim charom starega mestnega okolja in z multikulturalno zhivljenjsko pestrostjo. She bolj jasno se ta posebnost portugalske zgodovinske dedishchine razkrije v četrti Cova da Moura, kjer zhivi veliko shtevilo emigrantov iz nekdanjih portugalskih kolonij, iz Angole, Mozambika ali s Kapverdskih otokov.

V *Lizbonskem ladijskem dnevniku* je pred nekaj leti umrl **Jose Cardoso Pires** ustvaril zelo subtilno in poetično podobo Lizbone. Vendar velja za kultno knjigo z analizo psihološkega in političnega ozadja glavnega mesta predvsem *Lizbonski rekviem*, ki ga je v portugalsščini napisal italijanski pisatelj in nekdanji vodja lizbonskega Italijanskega inštituta **Antonio Tabucchi**. Po tem delu je režiser **Alain Tanner** posnel istoimenski film. Tudi drugi Tabucchijev lizbonski literarni tekst, namreč roman *Razložbi Pereiro*, je dozhivel uspelo filmsko upodobitev z znanim igralcem **Marcellom Mastroiannijem**.

Leta 714 so arabski Mavri zavzeli Lizbono, ki je zhe pred tem dozhivela pestro zgodovinsko usodo kot kolonija Grkov, Fenichanov in pozneje Rimljanov, katerim so oblast v 5. stoletju iz rok iztrgala germanska plemena Alanov, Vandalov in Zahodnih Gotov. Shele prvi portugalski kralj, »osvoboditelj« **dom Alfonso Henriques**, je leta 1147 Lizbono spet priključil krshchanskemu svetu.

Zanimivo je, da se je iz zgodovinskega zornega kota zhelel Lizboni približhati portugalski Nobelov nagrajenec **Jose Saramago**. V *Zgodovini obleganja Lizbone* je na duhovit način predstavil srednjeveshke boje med Portugalci in Mavri. Nemshki profifashistični avtor **Erich Maria Remarque** pa je eno svojih knjizhnih uspehnic – *Noch v Lizboni* – posvetil nemshkim emigrantom v portugalskem glavnem mestu na begu pred Hitlerjem v nevarnem chasu druge svetovne vojne. Na spreten način posega v portugalsko polpreteklost in v obdobje Salazarjeve diktature ter na področje zamaskiranih nemshko- portugalskih gospodarskih in političnih stikov tudi **Robert Wilson** v kriminalnem romanu *Smrt v Lizboni*. Toda Portugalska ima svojega lastnega zelo priljubljenega avtorja kriminalnih romanov. **Francisco Jose Viegas** je ustvaril poseben tip psihološkega kriminalnega romana, ki ga je zacinil s plastichnimi opisi pokrajine in s posluhom tudi za drobne in obrobne detajle dogajanja. Seveda je v ospredju teh romanov razkrivanje zlochina, ki ga pisatelj postavlja v zasebno sfero svojih »junakov«, ujetih v vrtnice idealistichnih sanj, neuresnichenih hrepenenj in zlorabljene erotike in strasti. Vendar je najbolj zanimiva temna, nevrotichna in morecha atmosfera Viegasovih romanov, ki se v glavnem dogajajo v Portu, v provinci in na Azorih. Nad vsem dejanjem in nehanjem pa se peni viharni Atlantik in bleshchi nenavadno svetlo nebo Lizbone. Tudi Viegasovi romani (npr. *As duas aguas do mar*, Porto 1992; *Um ceu demasiado azul*, Porto 1995) se berejo kot neke vrste fado o osamljenih moshkih in osamljenih zhenskah sredi otozhno razpolozhene, a tudi nevarne družhbene stvarnosti. Oziroma kot je v enem od svojih romanov zapisal kar avtor sam: »Fado v ozadju, ki ga ne moresh prepoznati, ker ga ne poslushash dovolj pozorno«. Zato je potem prepozno ...

Sicer pa je Lizbona mesto, ki na vsakem koraku ponuja zgodbe, kot jih pishe zhivljenje. Mesto, ki ljubi lepoto in okraske. O tem med drugim prihajo umetelno, z ornamentami skrbno tlakovani trgi in ulice, in seveda *azulejos*, z razlichnimi motivi pobarvane keramichne ploshchice, ki krasijo shtevilne zidove hish in stene na postajah podzemske zheleznice.

1. novembra 1755, na praznik vseh svetnikov, je strahovit potres unichil predvsem spodnje predele mesta in zahteval okrog 30.000 smrtnih zhrtev. **Voltaire** je pod vplivom tega potresa v daljši *Pesmi o katastrofi v Lizboni* in v satiri *Candide* izrazil svoj dvom o »dobrem Bogu«, ki da je ustvaril na Zemlji »najboljši svet od vseh možnih svetov«. Tudi **Goethe** se je v dnevniških zapiskih prizadeto razpisal o unichenju Lizbone. Vendar je razsvetljeni minister portugalskega kralja **Joseja I.** markiz **de Pombal** obnovil porušeni del mesta na tedaj zelo moderen način. Zadnji urbanistični premik pa je Lizbona doživela nedavno v vzhodnih mestnih predelih, kjer so leta 1998 zaradi razstave Expo zgradili shtevilne zelo moderne objekte. Leta 1994 je bila Lizbona poleg tega evropska kulturna prestolnica.

Chez strmine gornjega dela mesta, ki z nepreglednim blodnjakom zavitih ulicic she vedno spominja na svojo mavrsko preteklost, se prebija stari legendarni tramvaj proge 28. Vozi mimo zanimivih prodajalnic, obrtnih delavnic in različnih lokalov, v katerih normalni Lizbončani s ponosom razpravljajo predvsem o uspehih in neuspehih obeh glavnih konkurenčnih nogometnih mestnih klubov Benfica in Sporting v boju proti vedno znova zelo uspešnemu Portu. In tujcu seveda radi pripovedujejo o imenitosti mesta, o stolpu ob obrežju Teja v Belemu (ljudstvo to obrežje rado imenuje »Praia das saudades e lagrimas« – »Obala hrepenenj in solz«), odkoder so slavni morjeplovci odpluli chez široka morja odkrivat tuje dezhele med jokom in strahom svojih najbližjih.

V bližnjem samostanu svetega Hieronima se nahajajo grobovi **Vasca da Game**, pesnikov **Camoesa** in **Pessoe** in nekaterih kraljev in kraljic. In ne tako daleč od portugalske prestolnice, v hriboviti Sintri, so nekateri monarhi, ki so imeli tu letni dvorec Paco Real, skushali uresnčiti svoje sanje in hrepenenja. Ekscentrični kralj **Fernando II.** (1816-1885) si je tu po načrtih nemškega arhitekta barona **Eschwegeja** zgradil surrealno Palacio da Pena, ki je meshanica fantastičnega viteshkega gradu s shtevilnimi stolpi in stolpichi ter miniaturnega samostana, pravi blodnjak s fasadami v drznih barvah, in s sobicami, natrpanimi s pohištvom in z najrazličnejšimi predmeti, s kapelo in kriznim hodnikom. Je nekakšna uresničena stavbarska norost v najrazličnejših stilih, ki si jo je lahko privoshčil chudni kralj, ki je sicer rade volje podpiral umetnost in kulturo in skushal biti tudi sam likovni umetnik. Z gradu se ponuja imeniten razgled na bližnji Atlantik s peshchenimi plazhami letovishkega mesteca Cascais in s pechinami skrajne zahodne evropske geografske točke Cabo da Roca.

Nenavadni char Sintre in njeno prijetno hladnejshe podnebje she vedno privlachita tudi shtevilne tujce. Ko je angleshki pesnik **lord Byron** leta 1809 potoval po Portugalski, ga je muchil in vznemirjal hrup v Lizboni, medtem ko je zasanjano in mirno Sintro, ki jo je UNESCO leta 1996 razglasil za zashchiteno svetovno kulturno dedishchino, poimenoval »raj na zemlji«.

Iztok Vrhovec

DEKLICA S SHKRLATNIMI OCHMI

(II)

III.

»Saj sem ti rekla, da ne pretiravaj!« sem zaslišal razburjeni glas babice, ko sem odprl oči.

»Enkrat je moral izvedeti. Kri ni voda ...« je s tresochim glasom odgovarjal ded in me zaskrbljeno opazoval. »No ja ..., morda je bilo vendarle preveč za na enkrat ...«

»Nich ni bilo preveč,« sem ugovarjal. »Najbrž sem bil lachen, pa ... Koliko chasa sem bil ... odsoten?«

»Nekaj minut,« je zamomljaj ded.

»No, kaj pa je to proti večnosti!« sem poskušal razbliniti turobno vzdushje.

»Nekaj chasa naj bo she chisto pri miru,« je strogo zaukazala babica, »potem pridita jest.«

Ded je ubogljivo prikimal.

Kakshne pol ure sva tiho zhdela vsak v svojih mislih, zunaj se je zhe zachel spushchati mrak, babica pa se za spremembo tokrat ni pritozhevala, zakaj zamujava na kosilo. Pochasi sem se dvignil s postelje, za hip se mi je zvrtilo, ded me je zgrabil za pod pazduho.

»Da ne bo spet kaj narobe, stara bi me ubila, che bi se ti kaj zgodilo,« se je poskušal nasmehniti.

Ko sem ga malo bolje pogledal, sem opazil, da je danashnji dan tudi njega dodobra izzhel. Njegov utrujeni obraz je kazal precej vech let, kot jih je nosil na grbi.

»Ne skrbi zame,« je odmahnil z roko, ko je zaznal, da sem zdaj jaz v skrbeh zanj.

Ko naju je babica gledala, kako kot pretepeni mrcini zhdiva za kuhinjsko mizo, je natakajeno zakrilila z rokami, ob srebanju juhe pa se je v naju pochasi vendarle zachel vrachati zhivljenje, in zdaj nama je obchasno namenila celo kak malce bolj prijazen pogled.

»Kri ni voda, stara, enkrat je moral izvedeti, iz kakshnega testa se je izvalil,« je spet zachel ded, ko je odnesla zadnji krozhnik z mize.

Nenadoma me je popadla silna utrujenost. Z zadnjimi mochmi sem vstal in se odvlekel skozi kuhinjska vrata.

»Mislim, da moram ... spat,« sem zamomljaj.

»Upam, da ga ne bo frshlok, ko mu bosh povedal she zadnji del ...« sem zaslišal babichin glas skozi priprta kuhinjska vrata, ko sem tavajoch iskal vrata svoje sobe.

»Tega mu ni treba vedeti,« je odbrusil ded.

»Tudi to mora enkrat izvedeti,« se ni dala babica. Vech nisem slisnal. Le she zgrmel sem na posteljo in zaspal.

Noch se je vlekla kot jara kacha, môre, ki so se podile skozme, me niso in niso hotele izpustiti iz svojih zlakotnenih cheljusti. Na trenutke se je moja zavest, kot da se hoche malce odpochiti, oddaljila od telesa in ga neprizadeto opazovala, kako se vrochichno prevracha po postelji in se skoraj mehansko odziva na ples nevidnih mehev, ki jih v svoji nepopustljivi vnemi vihti trop podivjanih lovcev, ki skusha izzhiveti nekaj svoje groteskne narave na svoji nemochni zhrtvi. Ko ji je bilo tega *vzvishenega* spremljanja ostudnih dogodkov dovolj, je znova shvignila nazaj v sredishche besnechega rajanja nevidnih lutkarjev; za hip sem obmiroval, nad mano pa se je zdaj zarisalo nekajmetrsko breztelesno bitje, odeto v ohlapen, prek okonchin segajoch plashch, okoli brezoblichnega obraza mu je opletala mlahava chrna kapuca, in me hotelo s svojimi pokvechenimi prsti prizheta k sebi. Silovito sem se stresel, prikazen je izginila, ko pa sem znova pomislil nanjo, je vnovich vzplapolala iz nepredirne teme kot sestradana chrna luknja, ki pozhreshno hlasta za vsakim utrinkom svetlobe, ki zamiglja na dosegu njene pogoltné golshe. Poskushal sem misliti na druge stvari, a vsakich znova se je nekako prikradla v podobo, ki sem jo hotel ustvariti. Ko se mi je zhe zdelo, da se bo ta najina morasta igra nadaljevala v neskonchnost, me je spreletelo, da v boju na *njegovem* terenu nimam nikakrshnih možnosti; zdaj sem se popolnoma sprostil, in cheprav mi je njegova spachkasta figura znova zaplahutala tik pred ochmi, sem dojel, da mi ne more nichesar, che se ga le ne poskusham prestrasheno otresti; kljub temu, da sem bil she vedno v sredishchu tega bozhjastnega viharja, sem bil nenadoma docela nedotakljiv; njegovi cheljuskarski prsti so segali skozme, jaz pa sem celotnemu dogajanju ravnodushno sledil, kot da se odvija na filmskem platnu. Schasoma me je ob njegovih nemo hlatajochih poskusih prevel celo nekakshen blagi val sochutja – zhe naslednji hip je zachel brezpomochno izginjati v brezno teme in s svojimi krevljastimi okonchinami nemochno opletati po vakumski praznini, ki ga je goltala vase, dokler ni popolnoma izginil v njen osamljeni nich. Zaslisnal sem she odsotno doneche glasove starke, ki sva jo bila obiskala z dedom: »Malo zhal, malo zhal ... vse, vse vas bi bilo treba ... malo zhal, malo zhal ... saj sem vam zhe stokrat rekla, da ... malo, malo zhal ...« In potem ... je potihnilo tudi njeno tiho jechanje. Zdaj ni bilo vech ne podob ne besed. Moja zavest pa, kot da si je po tem izchrpajochem gomazenju po smrdechেম blatu zazhelela pochitek, je utrujeno zadremuckala, ne menech se za grozote, ki se odvijajo na prizerishchu nekega obskurnega filmarja. In po tem prijetno okrepchujochem brezchasju sem zachutil prisotnost nechesa domachega. Ko sem odprl ochi, je bilo jutro.

Ded je sedel ob meni na postelji in me je z zaskrbljenim obrazom nepremichno opazoval.

»Tokrat sem pa res pretiraval. Oprosti,« je dejal.

»Za kaj vendar? Enkrat sem tako ali tako moral izvedeti, ne?« sem se nasmehnil. Pochutil sem se spochitega in chilega, prezhet z nekakshnim skoraj herojskim

zmagoslavjem. »Pa kaj danes nisi pri mashi?« me je preshnilo, kaj v nedeljo zjutraj počne doma.

»Ponedeljek je,« je odvrnil mirno, ko je videl, da je z mano vse v redu. »Chez pol ure se ti začne shola.«

»Ponedeljek?!« nisem mogel verjeti. »Pa ne, da sem ...«

»Ja, prespal si dva dni. Prvo noč in potem še del dneva si se premetaval in potil, kot da te dajejo iz kozhe. Babica te je hladila z nekakšnimi obkladki in proti večeru si se končno le umiril. Ponoči je bil ves čas kdo ob tebi, ampak ni bilo vech nich hujshaga. Kako se pochutish?«

»Super,« sem zadovoljno cmoknil.

Ded me je še vedno nejeverno opazoval.

»Che hochesh, ti danes ni treba v sholo.«

»Ne, ne, ni problema, saj ti pravim, da sem vech kot odlično.«

»Ja, kakshen problem se vedno najde,« je zdaj, ko se je tudi njemu zazdelo, da je z mano vse v redu, zhe malce bolj sproshcheno modroval ded, »le kako zelo nadlezhen je, to je vprashanje.« Potem pa spet bolj zaskrbljeno: »Kako sem lahko tako bedasto pretiraval ...«

»No, nekaj zhe tarnati,« sem zhe imel dovolj njegovega mazohizma. »Zdaj je spet vse v redu. Pa saj vedno pravish, da chlovek dobi vedno le tolikshno porcijo, kot jo je še sposoben prebaviti. Da je v tem *sistemu*, ki ga sicer ne razumemo ravno ne vem kako dobro, bozhja previdnost poskrbela tudi za to.«

»Naj bo po tvoje,« je pokimal ded. »A tudi chloveshka – previdnost – sem pa tja ni odvech,« je še pristavil *svoj* lonchek.

Ko sem odhajal, je prishtorkljjal do vrat in me, dokler nisem bil le še drobna pika v njegovem peshajochem pogledu, malce razdvojeno opazoval, ali vendarle ni spet storil nápak, ker se je uklonil moji presoji.

Pa se je izkazalo, da ni bilo tako.

Teden je minil, kot bi kihnil, in v soboto sem se znova naslikal pred njegovimi vrati.

»Zadnjih, preden sem cepnil v posteljo,« sem zachel pretirano navdusheno, ko sem vstopil v njegovo sobo, »sem slishal, da je babica rekla, da ...«

»Ne, ne ...« je nezainteresirano odmignil, »prezgodaj, prezgodaj ... Sploh pa ... o tem ti jaz nimam vech nich za povedat.«

Kadar je bil takole odlochen kot tokrat, sem vedel, da se ga ne bo dalo omajati. Če bi bil jutri sodni dan, bi morda še shlo, a prav nich ni kazalo na to, da bi lahko bil. Nekaj chasa sem še kljubovalno zhdel na njegovi postelji, da se je zhe zachel nejevoljno presedati in nemirno bliskati z ochmi.

»Zunaj je lep dan. Tu nimash kaj iskati, adijo,« je pomignil proti vratom. Ko se še vedno nisem zganil, me je zabodeno pogledal naravnost v ochi: »Adijo, poba! Ven, ven, na sonce!«

In sem se pobral iz njegove sobe.

V naslednjih dneh sem poskusil še nekajkrat, a vsakich znova neuspeshno.

»Ne sprashuj me vech,« me je na hitro odpravil. »Adijo!«
Schasoma sem odnehal in ga o tem nisem vech sprasheval.

IV.

Minilo je nekaj mesecev, bilo je sredi poletja.

»Imash zhe vse ocene zakljuchene?« je nekega dne vprashala babica.

She nikoli je ni zanimalo, kaj se z mano dogaja v sholi.

»Shola se je konchala pred enim mesecem,« sem jo pogledal izpod obrvi.

»A, zato si toliko doma,« je odvrnila, kot da se je to skoraj ne tiche.

»Hm ...« sem odvrnil.

»Mi gresh pomagat pobirat krompir?«

Odkar sva zadnjih skupaj pobirala krompir, je minilo zhe kar nekaj let.

Zachudeno sem se zabalil vanjo.

»No, pridi, pridi,« se ni dala motiti, si nadela shkornje, s katerimi je shla obichajno na njivo, in vrgla predme moje, ki sem jih she komaj zvalekel na noge.

Nekaj chasa sva brez besed razkopavala zemljo in pobirala krompirjeve gomolje.

»Kako zhe pravi stari?« je izustila iznenada.

»Zadnje chase stari le bore malo pravi,« sem se bebavo zahihital, zatopljen v opazovanje koloradskega hroshcha, ki se je okorno kobacal po rokavu moje srajce.

»Da kri ni voda, to sem mislila,« je odvrnila in zaluchala obgrizen krompir, ki si ga je poprej strokovno ogledala, proti blizhnjemu grmovje. »Svojat voluharska!« je siknila, pa je bilo jasno kot beli dan, da njena pretirana vnema ni namenjena zgolj voluharjem, saj je njihovo krompir ljubecho naravo v svoji dolgoletni kmetovalski praksi poznala prevech dobro, da bi jo lahko tako zlahka vrgla iz tira.

»Nekaj ti moram she povedat, pa mi gre malo tezhko z jezika,« je konchno le potrdila mojo domnevo, da njena pozornost ni namenjena zgolj zlohlotni favni.

»Ampak stari ti zagotovo ne bo, za druge pa ne vem. Imajo toliko dela sami s sabo, da na *take* stvari vse prevech radi pozabijo. Ampak pustimo zdaj to. Skratka ... zdaj si okej, ne?«

»Kako to mislish? A je bilo z mano kaj narobe?«

»Mislim, tiste môre in podobne rechi te ne tlachijo vech?«

»Ne, saj sem zhe vechkrat rekel, da se niso vech ponovile.«

»Nich,« je she neodbravajoche zamahnila z roko in jezno zabrisala enega od prav nich obgrizenih krompirjev proti vrabcem, ki so zadovoljno zobali semena, iz katerih naj bi zrasla solata. »Svojat salamenska!« je zarjula, da so se razbezhali kot prestrasheni otroci pred renchechim psom.

»O Ani in starem vesh zhe skoraj vse, ampak chisto vsega pa she ne,« je nadaljevala in me pogledala kot kaka stara charovnica, si v predpasnik na hitro obrisala roke, vrgla she en pogled po njivi, očitno nezadovoljna z dekorjem, ki se ji je moral zazdeti neprimeren za njeno naslednje rezhisersko dejanje, in mi pomignila, naj ji sledim proti uti.

»Tule sedi,« je zaukazala, kot da sem tam prvich, in ne bi vedel, kako se sede na klop.

»Kar mirno,« sem odvrnil pokroviteljsko, ko sem videl, da jo razjeda dvom o tem, ali bo kos vlogi, ki jo je doletela.

»Ja, ja, saj vem, da sem sitna kot stara kokosh, ki bi rada znesla she kakšno jajce, pa je njen chas zhe zdavnaj potekel,« je zanergala.

Takega humorja od nje nisem bil vajen. Precej glasno sem se zakrohotal.

She enkrat si je popravila predpasnik, nekaj chasa bolshchala v umazanijo, ki se ji je nabrala za nohti, potem pa vendarle spregovorila.

»Leta oseminshtirideset, takrat je minilo zhe precej let, odkar je Jakob zapustil tale nornhaus, so na veliko zapirali,« je zachela. »Saj to najbrzh zhe vesh ... Mislim, o tem so vam najbrzh kaj malega zhe povedali v sholi ...«

»Ja, so,« sem pokimal. »Pa kakshnega Levitana sem tudi zhe predelal,« sem dodal malce oholo.

»Kakshnega *Levitana*?« me je zabodeno pogledala. Za knjige ji ni bilo nikoli kaj dosti mar.

»Ah, nich, nich, saj ni vazhno.«

»No, starega so takrat tudi zaprli,« je nadaljevala.

V trenutku je pritegnila vso mojo pozornost, otrochja prevzetnost teoretichnega znalca, ki je she hip poprej objestno zaudarjala iz moje prenapete glave, pa se je razblinila v nich, kamor je tudi sodila.

»Osem let je bil v arestu.«

»Mislim ...« sem nejeverno zmajeval z glavo, »pa kaj bom she izvedel o tejle *svoji* družini ...«

»Tole bo zadnje, kar she morash vedeti, vsaj kar se mene tiche,« je odbrusila. »Imeli smo she nekaj precej tezhkih pijancev, ampak niso naredili nich tako znamenitega, da bi jih bilo treba posebej omenjati. Razen tega, da so zafurali sebe in svoje familije, ampak o tem zdajle ne bova debatirala. Vechina moshkih v tejle nashi domovnici je tako ali tako zhe od nekdej pijandur. A s tem se bosh ukvarjal kdaj drugich, che se ti bo zdelo potrebno ... Kakorkoli ... to, da so starega zaprli, ni bilo v tistih chasih nich posebnega. Marsikoga so. Stlachili so ga v vojashnico – ali kako so tisto neumnost, ki so se jo tam shli, zhe imenovali – v Shentvidu. Po osmih letih so mu, kot se seveda za civilizirano družhbo spodobi, prek ochi zavezali chрно rutico, da mu ne bi bilo treba gledati poslednje svinjarije, ki so se je spomnili tisti ... pordeli manijashki mladci, in ga, skupaj z drugimi, ki jih je doletela taista chast, namestili pred pushke, da jih chastno odstrelijo s tega bledolichnega sveta.«

Za hip je, jezno pobliskujoch z ochmi, pomolchala in zazdelo se mi je, da jo je to, da jo po toliko letih spomin na preteklost she vedno tako razbesni, vznejevoljilo bolj, kot pa tisto, kar se je bilo takrat zgodilo.

»Skratka,« je nadaljevala nestrpno, »tam se je znashel tudi nek kapetan ali stotnik ali kako se zhe reche tistim s svetlechimi zvezdicami ovenchanim uniformiranim razpechevalcem *chasti* – s starim sta se poznala od malih nog – in na srecho, vsaj

nasho, ga je reshil. Naslednji dan je bil zopet doma. Po osmih letih ...« se je spet prepustila neljubim spominom. »Kaj se je dogajalo vmes, niti ni vazhno. Kot recheno, ni bil edini, mi pa tudi ne. Pa vojno smo tudi zhe dali skoz. Kar je bilo, je bilo. Jokat za prezhgano zhupo nima nobenega smisla. Hotela pa sem povedat, in to je pri celi shtoriji najbolj ... *nerodno*,« je, borech se sama s sabo, da ne bi izustila kaj hujshega, »kako se je stari sploh znashel v arestu.« Poshkilila je proti meni in ko je ocenila, da moje psihofizichno stanje izpolnjuje njene kriterije she vedno prisebnega, je nadaljevala.

»Tole, kar vidish tule, pa vse do tistega ogabnega turna,« je s kazalcem pomerila proti toplarni, »do tamle,« je zdaj prst usmerila v nasprotno smer, »do zheleznice in malo chez, so pokradli – nacionalizirali, che se izrazim v njihovi *strokovni* terminologiji – leta oseminpetdeset; uradno je bila ta zemlja zhe od chasov Marije Terezije last Jakobove družhine. Ana je, zaradi vsega, kar se je dogajalo z njo po njegovi smrti, to izvedela shele leto pozneje. Iz Jakobove oporoke je bilo jasno razvidno tudi to, da je vedel, da je nosecha – nihche ne ve natanko, kako je izvedel. Che se bo izkazalo, je zapisal v oporoki, da je otrok njegov, vse zapushcha njemu, sicer pa ...« je z odporom zavzdihnila, »... *njej*. Nekaj let ji je bilo vursht, kaj se dogaja z njo in z vsemi drugimi na svetu, potem pa so jo zopet zacheli obletavati moshki in konchno je enemu od njih dahnila "da" ... Imela sta she dva otroka. Oba sina. Eden hujshi od drugega, che mene vprashash, ampak to je zhe tretja zgodba ...« se je togotno presedala. »Skratka, ko je stari postal polnoleten, je podedoval precejshen grunt. In ko sta chez nekaj let njegova *cenjena* polbrata dojela, kaj to pomeni, sta zachela nagovarjati Ano, naj kaj ukrene. Ana nekaj chasa ni naredila nich, ko pa le nista in nista odnehala, se jo je oчитno prijelo. In je zachela pregovarjati starega, naj jima dá nekaj zemlje. Stari je nekaj chasa razglabljal, kaj naj stori, in ker, kot vesh, rad trobezljja, da kri ni voda in podobne neumnosti, se je odlochil, da ji bo ustregel. In je na vsakega od njiju prepisal po tisoeh kvadratov. Mladenicha sta bila nekaj chasa seveda nadvse zadovoljna in hvalezhna in sploh in oh, potem pa ... kaj pa drugega!« je spet besno zarobantila, »sta hotela – vech. In sta spet zachela masirati svojo *cenjeno* mamo, naj ukrepa. A zdaj stari ni vech popustil. Zhe Jakob mu je v oporoki napisal, naj grunta ne razkosa, in che bi sluchajno kdaj moral prodati, naj to stori v enem kosu. In ker jim ni hotel ustreci, so, *seveda*, dvignili nos tja pod oblake. Nihche od svete trojice ni vech hotel govoriti z njim, chesh, kakshno neznansko krivico da jim dela. Stari pa, saj vesh, kakshen jezik ima, je bil po vojni precej glasen, kar takrat ni bila ravno cenjena lastnost. No, saj tudi danes ni kaj dosti drugache ... In ko je nekoch nekaj bentil chez ... kaj zhe jaz vem koga, ga je *cenjena* gospa – prijavila.«

»Kako, prosim?« sem izbuljil oči.

»Ja, točno tako,« je pokimala babica. »Njegova *velecnjena* mama ga je prijavila rdecheshrajchnikom. Za namechek sta s Krishtofom, tako je ime starejšemu smrkavcu, proti njemu she prichala na sodishchu. Ja, pa da sluchajno ne pozabim, njena ljubecha sestra Loti je tudi pristavila svoj lonchek pelina. Da je bilo vse lepo

po predpisih in chrno na belem trikrat podpisano ... Kako, da stari ni nikoli nobenega fental, mi she danes ni jasno ...»

»Uf ...« sem zavzdihnil. »In to je tista stara brbljajocha zhenica, ki sva jo shla takrat obiskat ...« she vedno nisem mogel verjeti.

»Ja kdo pa drug?« je bevsknila. »Stari pa gre she vedno vsak teden k njej ... Sicer pa bolje, da o tem ne razmishljam ... Che tako hoche, je to njegova stvar ... A kako je tega sposoben in zakaj to pochne, mi ne bo nikoli jasno ...«

»Saj vesh, kaj pravi ... Soditi je ...«

»Seveda vem,« je spet zhivchno zarenchala, »ampak od kod mu potrpljenje, da jo vsakich znova she lahko pogleda v oči ... Tega preprosto ne morem dojeti ... Sicer se pa s tem zhe zdavnaj ne ukvarjam vech,« je zabolshchala v tla, malce pomirjena, da je vendarle speljala do konca, kar se je bila namenila. »Za prezhgano zhupo tarnati nima smisla ... Kar je bilo, je bilo ... No, in to je vse. Zdaj pa je treba she kaj narest,« je poskочhila, kot bi jo shavsnil peklenshchek. »Dovolj je bilo govorichenja. Kar se pa krompirja tiche, lahko nadaljujem tudi sama. Saj vesh, da sem te zvlekla na njivo samo zato, da ti povem tole bedasto shtorijo ... Kaj si zhe rekel? Da imash zhe cel mesec pochitnice? Ja, moja stara butara je tudi zhe precej za luno. Pa zakaj nisi v bazenu ali kaj jaz vem, kje bi zhe moral biti?«

»Skoraj vsak dan sem tam,« sem jo pogledal prizanesljivo.

»No, potem je pa tako ali tako vse v redu. No, pojdi zdaj. Che te ne bo na kosilo, ti bom zhe kaj pustila na shtedilniku.«

In je odmarshirala nazaj med svoj krompir in fizhol in voluharje in koloradske hroshche in salamenske vrabce.

V.

Na zacetku novega sholskega leta sem nekje staknil Berkeleyeve *Dialoge med Hilasom in Filonusom**; njegova trditev, da na svetu ne obstaja nich materialnega, mi ni in ni shla v rachun. Oborozhen z mnozhico vprashanj, sem se po dolgem chasu spet napotil k dedu, odlochen, da se pod nobenim pogojem ne pustim odgnati, dokler mi ne pojasni, chesar nisem razumel.

Na moje zachudenje je bil nad mojim prihodom celo navdushen.

»Zanimivo, zanimivo,« je zadovoljno kimal, ko je videl, kaj sem privlekel s sabo. »Pa se ti ne zdi, da je tole zate vseeno malo pretezhko?« me je preizkushal.

»Che je tale irski shkofek,« sem prevzetno potrkal po bukli, »tole skomponiral v chasu, ko je moral vsak, ki mu je podivjala kakshna odvechna kocina, velikemu Petru odstopiti pest kopejk, ni vrag, da ne bi tega nekako dojel tudi jaz, zdaj ko smo zhe tako olikano pametni, da lahko brez nevarnosti za lastni zhep mashiramo po svetu, a? *«

Ded se je najprej na ves glas zakrohotal, nato pa pristavil:

»Ampak so pa tudi zhe vedeli, da se je motiti chloveshko, oprostiti pa ...**«

»No ja ...« sem se malce umiril.

Po kakšni uri razpravljanja sem bil zhe preprichan, da mi bodo *Jurijeve*^{***} ideje kristalno jasne, ko se bom z dedovimi komentarji she enkrat prebil skozi knjigo.

»No ja ...« je bil skeptichen, »po mojem bosh potreboval she precej let, da te bo *tole* v resnici ... presvetlilo.«

Pa ga v svoji mladostni razvnetosti nisem vech poslusal. Seveda se je izkazalo, da je imel spet prav.

»She kaj?« so se mu znova zasvetile oči.

»Ee ...« sem malce zbegano zajecjal.

»No, reci zhe ...« me je she naprej hrabil, »karkoli.«

»Ti,« sem previdno nachel *staro* temo, o kateri dotlej ni hotel govoriti, »zakaj si hotel, da grem takrat s tabo v cerkev? Pa zakaj sem moral o tem nashkrabati tisto shtorijo?«

»Aja, seveda, seveda,« se je tlesknil po kolenih, »le kako sem lahko pozabil ...«

»Pozabil, ja ...« sem zamomljal.

Iz spodnjega predala, kjer je imel vse *tisto*, je izvlekel moje liste.

»Tole,« je potrkal na zacetni odstavek, »je ... zanich. Nekaj povrshno nashpichenih shablon, ki izrazhajo predvsem tvojo slabo voljo in nich drugega. Tole tule,« je s prstom pomeril malo nizhje, »je na smrt dol-go-chas-no,« je bil teatralen. »In, *seveda*, otrochje.« In potem se je spotikal ob naslednjo stran in she naslednjo in tako naprej vse do bridkega konca. Pridigal je o okorelih mislih, o predsodkih, o vzvisenem moraliziranju mladega pametnjakovicha, ki misli, da zhe vse ve; da literatura ni chasopisno podajanje nekakshnih tretjerazrednih novichk, katerih bistveni namen je, da povzrochajo vsakodneвне prebavne motnje, chez dan ali dva pa se zhe nihche vech ne spomni, v katerem smetnjaku lezhijo. Che te zanima *resnica*,« se je hkrati potrkal med obrvmi in po srcu, »morash zaorat precej globlje ... Ajde, zdaj pa popravi.«

Cel dan sem tekal sem in tja, od njegove do svoje sobe, pilil *okorne* in *trde* in *oshabne* in *povrshne* in *neprezhvechene* in *prazne* in *izkrivljajoche* *osebne* in ... kar je she bilo teh *bednih* misli, ki mu niso bile pogodu; in ko se je nelagodno nakremzhil le she ob tej ali oni besedi, je rekel, da moram *zgladiti* tudi te.

»*Chutiti* morash *duba* prav vsake besede, razumesh?« je goreche krilil z rokami, »in vedeti, da je edino njen zven in pomen in *dub* zate pravi. Shele potem bo stvar res izraz edinstvene, nebanalne energije; zgodba *mora* biti osebna, a tega, kar se pretochi skoz tebe in se s shkrabarijo izrazi navzven, ne smesh motiti s svojimi pokvechenimi znachajskimi hibami ... potem vse skupaj ni nich drugega kot milijonkrat prezhvecheni patetichni chustvenomiselni iztrebki ...«

In *sno* zgladili she poslednje vijuge.

Ko konchno ni imel vech nobenih pripomb, je zadovoljno kimal in z njim jaz.

»Evo,« je rekel, »to je zdaj tvoj pristen glas.«

»Aha,« sem se podrgnil po nosu in priblizhno se mi je celo sanjalo, kaj je s tem mislil.

»Za zdaj,« me je spet pomenljivo pogledal. »Schasoma bosh zhe she dojel ... No, zdaj pa dovolj o tem ... Ja, she nekaj te je zanimalo ... Kot vesh, babica nikoli ne

gre v cerkev. Pravi, da je Bog ne zanima. Da ji je v zhivljenju zhe toliko hudega prizadejal, da se z njim ne misli vech ukvarjati. Pa chetudi bi jo *zanimal*, pravi, je cerkev zadnji kraj, kjer bi ga bilo vredno iskati. In, moram rechi, da se v tem z njo kar strinjam ...«

»Ja, zakaj pa gresh potem vsako nedeljo tja?«

»Mladost sem vechinoma prezhivel v internatu, ki so ga vodile neke prijazne nune. To, da so bile nune, pravzaprav ni bistveno. Pa nek kaplan je bil, ki mi je bil kot nekakshen nadomestni oche. Vedno dobre volje in nasmejan. In tako je cerkveno okolje postalo moj nadomestni dom. Tam sem se vedno pochutil ... nadvse prijetno. In ker je navade, sploh pa tiste, ki se chloveka primejo v mladosti, zelo tezhko spremeniti, se tam she vedno pochutim ... izjemno dobro. Ko sem bil malo starejsi in sem spoznal tudi *njibovo* drugo plat, je bilo zhe *prepozno*. Vsakich, ko stopim skozi tista vrata, me preveje nekakshno radostno, vzviseno občutje ... v trenutku postanem drug chlovek in vse okoli mene – kisli obrazi, znervirane mame, stare zhenice, ki sključeno brbotajo svoje trpeche molitve, zdolgochaseni izlivi nepreverenih dogem, ki se valijo iz ust tega ali onega zhupnika – se chudezhno *spremeni*. Nobenega od njih ne morem vech obsojati in postane mi jasno, da vsak od nas poskusha po svojih najboljših mocheh storiti to, kar verjame, da je najbolj prav; povechini smo vsi le precej razvajeni otroci, ki potrebujemo svoj odmerek ... sochutja. In ko spet pridem ven in tega ne chutim vech tako zelo jasno, se moram v trenutkih, ko mi je tezhko, samo spomniti ... in mi je takoj spet bolje. In zato *vem*, da je vsako chloveshko dejanje, vsaka kretnja, ki jo naredimo, vsak glas, ki ga izdavimo, lahko glas, ki se pricedi iz intuicije dushe ali pa iz neshtetih instinktov nizhje narave, ki te nenehno nagovarjajo, da sovrazhi, obsojaj, kritiziraj vsakega, ki stori kaj, kar te, che se temu prepustish, prizadene in uzhal. Chlovek pa ni bil ustvarjen zato, da bi s svojo krvolochnostjo konkuriral zhivalim. Njihove reakcije so bolj ali manj avtomatske in zato ne morejo biti odgovorne za tisto, kar pochnejo. S chlovekom pa ni tako ... preprosto. Vse, kar sem kdaj koli videl, me prepričuje o tem, da je chlovekova edina pot, po kateri se lahko izkoplje iz te mizerije, v kateri smo se znashli, da sledi tej svoji ... iskri; vsako drugo ravnanje, pa che ga je sposoben she tako naucheno argumentirati, je streljanje slepih nabojev v prikazni, ki se z vsakim njegovim strelom she tisochkokrat pomnozhijo. Chlovek je bojishche neshtetih energij, ki se, vsaka bolj ali manj brezobzirno in brezglavo, bori za svoj ministrski stolcek. Kateri od njih bo sledil, pa je chlovekova *svobodna* izbira. In s tem si oblikuje usodo po lastni volji. Bog – dusha v njem – njegov najtishji, najpotrpezhlivejsi in najzhlahtnejshi del, pa neskonchno potrpezhljivo chaka, kdaj se bo navelichal svojega slepega eksperimentiranja, in se odlochil, da sledi edinemu glasu, ki ga bo, slej ko prej, pripeljal iz labirinta neskonchnih slepih ulic. In prav tako kot se sredi buchnih vashkih poskochnic ne moresh prepustiti plemenitim velemojstrstvom kakshnega Horowitza*, precej hitro preslishish in zbrkljash vsak, cheprav popolnoma razlochen in jasen piano ali fortissimo svoje dushe, ki ga preglasi ali pa do nerazpoznavnosti izmalichi groba in oglushujocha gorechnost nesnage, ki se brezobzirno

skusha izraziti skozi v goneche instinkte zaverovanega slepca. In,« je na široko razprl svoja svetlikajocha zrkla, »ti *tam* seveda nimash kaj iskati, ker v tisti plitvini ne moresh skakati na glavo, a meni kljub temu le nekako uspe ... In v stanju *tiste* zavesti mi tudi to, kaj je hotel povedati Berkeley, postane razumljivo, pa s tem ne mislim zgolj njegove logichne izpeljave ... Takrat mi je jasno, da je materija zgolj *predstava* nashih zelo omejenih chutil, che precej poenostavim. Che bi chloveka skrhcil na tisto, kar je na videz zares materialno, mislim, che bi odpihnili navidezno prazen prostor med atomi, bi ostala le she neznatna glava bucike. Vse drugo sestavijo v *vidno* nasha chutila. Tistih nekaj tisocev hercov, ki jih slishimo, in tistih nekaj sto nanometrov, ki jih vidimo, pa je le kapljica v morje vsega, kar *je* ... Pa she malo nazaj na Zemljo, ker te, *nashe* perspektive tudi ne moremo kar odpisati ... V tebi je marsikateri *privesek* predhodnih generacij in, kolikor vidim ta tvoj znachaj, bi charobna palichica, s katero bi se lahko potopil malo globlje v svoj bazenchek, lahko bila ... pisarija ...«

»No ja ...« sem se namrshchil.

»Ja, saj vem, da se ti po glavi plete vse kaj drugega ...« se ni upiral. »Saj je she chas ... Zdaj si she mlad. V mladosti je chloveku marsikaj prishparanega ... Vechina otrok je tako ali tako nekaj chasa na avtomatskem pilotu ... v precej neokrnjenem stiku s samimi sabo. Z leti pa te *preteklost*, ki smo jo prinesli na svet, vendarle zachne pochasi, a zanesljivo loviti ... Dobra in slaba. In ... okolishchine, v katerih se znajdesh v zhivljenju, same po sebi niso ne dobre ne slabe. Kako pa jih dozhivljash, je odvisno od tega, kar se je, Bog ve kdaj zhe, nagomazilo v tebi. Misli,« je zashepetal, kot da mi razkriva najglobljo skrivnost, ki je ne smejo slishati niti stene, »ne izvirajo iz tebe ... ampak *obstajajo* v svojem svetu ... Katera od njih se bo prebila do tvojega uma, pa je odvisno od tvojih slabih in dobrih lastnosti, zato je tako zelo pomembno, kaj pochneš in kako reagirash v situacijah, ki ti niso po volji ... che se *navadish* jeziti se in besneti in renchati in pestovati zhalost in zamere, bo tudi tvoj miselni in chustveni svet natanko tak ... V nasprotnem primeru pa ..., saj razumesh, kaj hochem rechi.«

Ko je videl, da mu le she stezhka sledim, je prenehal.

»No, naj bo dovolj ... Schasoma bosh zhe she dojel. A vendar, le she to ... Ko si mlad, se ti zdi, da je pred tabo she neskonchno mozhnosti ... A mladost mine kot burja ... In potem, ko imash zhe nekaj krizhev na grbi, je vse, kar si vgradil v svoj znachajski *insbstrumentarij*, silno tezhko spreminjati ... Zato je bolje, da ne izgubljaxh chasa ...«

»Uf,« sem zavzdihnil.

»Ja, saj vem ... « se je nasmehnil. »Ti bi she kaj bolj *konkretnega*, a?«

»Kako si izvedel za vse tiste podrobnosti o Jakobovem zhivljenju?« sem, kolikor sem mogel hitro, pograbil ponujeno prilozhnost.

Ded je znova pobrskal po svojem predalu, izvlekel she eno knjigo, si jo za trenutek ogledoval, potem pa mi jo pomolil pred nos.

»Pa ne bosh rekel, da me bosh spet poslal za kakshen teden v ilegalno?«

»Ne, ne, tole si preberi, ko se ti bo zdelo.«

»*Deklica s sbkrlatnimi ocbmi*,« sem prebral naslov.

»V njej je precej podrobnosti, tudi marsikaj, chesar ti she nisem povedal ... Jakobova edina knjiga ... Napisal jo je v tistega pol leta, preden je ... odshel ... Edini ohranjeni primerek, kolikor vem ... Dodatna *navodila* pa je prilozhil k oporoki. Che je otrok njegov, je zapisal, naj mu vse skupaj izrochijo, ko bo polnoleten ...«

»Hm,« sem listal po knjigi, »chlovek kar tezhko verjame, da je vse to bilo res. In da si ...« sem zastal.

»Zmogel vse to prenesti?«

»Babica je rekla, da bi na tvojem mestu zhe zdavnaj koga zadavila.«

»Pa ni na mojem mestu, na mojem mestu sem samo jaz ...« je nagrbanchil chelo. »Dolga leta sem imel, kot si lahko predstavljash, precej hude probleme. Ti njuni knjigi in vse drugo sem prebiral znova in znova In konchno sem ... razumel. Obojati je ... zelo zelo ... *prirochno*, vesh. Hudich je sila prirochen ... A kaj s tem pravzaprav storish sebi in drugim? *Zachutiti*, zakaj je nekdo ravnal tako, kot je, pa je zhe precej tezhja rabota. In konchno ... *sprostiti* dusheche krche v sebi, to pa je najtezhje. Saj bosh videl ... ko se bodo shchurki, ki si jim ponudil zatochishche v svoji vsakrshno nesnago zheljno goltajochi podzavesti, hoteli pridihati na svezh zrak zavesti, bodo *zvesto* poslushni staremu *dobremu* Machiavelliju. Prishepetavali ti bodo najhujshie zlohnotnosti, da bi te pridobili na svojo stran. Tudi zato sem ti rekel, da ... pishi. Chlovek lahko s tem odkrije marsikaj, kar je v njem trdega in okostenelega in gnilega. In ko to tako gleda pred sabo in *poprawlja* na papirju, ima mozhnost, da to vidi jasneje in se spremeni tudi v vsakdanjem zhivljenju. Kar je, *seveda*, edino pomembno. Zato pa smo ... *tukaj*.«

Za hip je s pogledom zopet pobozhal kamnishke vrshace, trenutek za tem pa poskochil, kot bi ga hoteli nabosti na razhenj.

»Sveta Marija, rozh pa she vedno nisem zalil! Pa zhe zdavnaj bi jih moral ...«

In je stekel po svojo kanglico, ki je na dvorishchu, kot vedno, pridno zbirala dezhevnico.

»Mochnejshi so vedno odgovorni za shibkejshe,« je brbljal, ko se je kesajoche opravecheval svojim lonchnicam. »Odrastesh, ko vesh, da *lahko* delash napake ..., a bosh za vsako od njih slej ko prej odgovarjal. Potem postanesh ... zelo zelo previden ...«

Uf, kaj vse me she chaka, me je spreletelo. Nenadoma se mi je zazdelo, da sem nekako nejasno pred sabo ugledal precejshen del svoje usode. Ni bila tako *kervolchna* kot njegova, a kljub temu po svoje ne dosti lazhja ... Malce me je zaskrbelo. Bom nashel *njegovega* Boga, mislim *svojega*? Ga bom sposoben slishati? Bom ...?

V sobo je nenadoma pridrvela babica.

»Loti je tu,« je zakrilila z rokami. »Loti, stari. Pridi, pridi. No, kaj se obirash! Pusti zdaj te frdamane rozhe pri miru! No, pridi zhe!! Jaz z njo nochem imeti nich!«

Ded je pochasi odlozhil kanglico, si popravil lase, pogladil srajco in se odhrkal.

»Sem vedel, da bo enkrat te dni prishla, sem vedel,« je mrmral.

»Stari, zdaj ni chas za vaje iz manekenstva, za bozhjo voljo, pridi zhe! Jaz se z njo ne mislim zgovarjat!«

Ded je pochasi odracal proti vhodu, kjer je poklapano zhdela Loti. Skoraj neslishno sem mu sledil.

Babica se je nervozno prestopala sem ter tja po kuhinji in vlekla na ushesa. Loti je dedu nekaj shepetala na uho, babica pa nezadovoljno vihtela kuhalnico, ker ni slishala niti besede. Po nekaj minutah je Loti odshla.

»No, kaj je hotela?« je bruhnila, ko se je ded primajal v kuhinjo.

Polagoma se je namestil v svoj stol in se zazrl skozi okno, kjer je sosed, torbar, ravno zaklepal svojo delavnico.

»Danes je pa zgoden,« je pripomnil. »Pa, stara, lepo te prosim, saj ni vech vojna. Za elektriko pa she imamo. Prizhgi luch.«

»Kaj je hotela Loti?« se ni zganila babica.

»Sem zhe prvich slishal,« je pokimal ded, she vedno zroch skozi okno. »Prizhgi, prosim, luch,« je malce povzdignil glas.

Babica je nejevoljno stopila do stikala.

»Chisto dovolj je she svetlo,« je bevsknila in natakajeno pritisnila na stikalo.

»Ana umira,« je popolnoma mirno oznanil ded. »Loti je rekla, da si zheli oditi na oni svet tukaj, pri nas.«

»Saj sem vedela!« je zarohnela babica. »Saj sem vedela!! V tej bajti je nochem videti, si me razumel? V tej bajti je nochem videti, pa basta! Saj dobro vesh, kaj si o vsem skupaj mislim.«

»Stara,« je dejal prijazno ded, »tako *mora* biti. Razumesh? Mora. O tem ne bomo vech govorili.«

Babica se je razdrazheno zasukala k shtedilniku in malce preglasno zachela ropotati z lonci. Rekla pa ni vech nichesar.

VI.

Ano so pripeljali naslednji dan. Ni mogla ne stati ne sedeti, tudi premikala se je le she z najvehjo muko. Iz njenih ochi pa so she vedno, vsaj ko je prishla malce k sebi, shvigale iskre ledu in jeze. V kuhinjo so prinesli posteljo, prav tisto, na kateri je nekaj let pozneje zadnjikrat izdihnil tudi moj ded. Ko je nekaj dni pozneje napochil Anin trenutek odhoda, je bila zraven tudi njena sestra, ki jo je ded konchno le pregovoril, da je prestopila hishni prag. Prejshnje dni se je oglasila le na kratko, zgolj toliko, da ji je ded porochal o tem, »kako je«. Babice tiste dni v kuhinji skoraj ni bilo opaziti. Tudi tokrat je izginila nekam na vrt.

»Ernest,« je dejala nerazumljivo razlochno Ana in stisnila dedovo roko. »Tako zelo mi je ... Za vse ... Tako neskonchno zhal. Vem, da te prosim prevech ... A vendar ... Mi lahko ... oprostish?«

»Ja, mama,« je brez kanchka oklevanja tiho odvrnil ded, »Vse je oproshcheno.«

V Ano se je v hipu naselila nekakšna spokojna sreča; kot da je nanjo čakala vse svoje betezhno zhivljenje, zdaj pa skoraj ne more doumeti, da je vendarle nastopil trenutek ... premirja.

She enkrat je narahlo stisnila dedovo roko.

»Ko bi lahko karkoli popravila, ko ne bi bila tako ...« je zamomljala.

»Ne skrbi,« je dejal tolazheche ded. »Vse si popravila,« je pristavil tako ljubeche, da je Loti glasno zahlipala. »Nobene zamere ni vech, nichesar, kar bi te lahko tezhilo. Zdaj bosh kmalu imela ... druge opravke ... in che se she kdaj srečamo, ne bomo sovrazhniki.« In potem jo je poljubil na njena tanka stara usta.

Ana je she za hip stresla glavo, she nekajkrat na hitro vdihnila, potem se je njeno utrujeno srce za vedno ustavilo.

Ded je she nekaj chasa zhdel ob njej, potem je njeno staro roko polozhil na njen koshчени trup in pogledal Loti.

»Zdaj je vse tako, kot je *moralo* biti. Zdaj bo konchno dochakal svoj mir tudi Jakob ...«

»Ja,« je pokimala Loti. »In ... oprosti tudi meni ..., che moresh ...«

»Ja,« je dejal ded in jo objel.

Potem je izginil v svojo sobo, mi pa smo le nemo zrli za njim in nihche si she dolgo ni upal chrhiniti niti besedice.

Opombe

* George Berkeley (1685 – 1753), *Three Dialogues Between Hylas and Phil nous in Opposition to Sceptics and Atheists*, 1713

* Leta 1716 je, med drugim, Peter Veliki (1672 – 1725) uvedel davek, ki ga je moral plachati vsak moshki, ki je nosil brado; 210-centimetrski ruski orjak je menil, da je brada nekulturna in odvechna.

** /.../ *To err is Humane; to Forgive, Divine* /.../

Alexander Pope (1688 – 1744), iz *Eseja o kritiki (Essay on Criticism)*, 1711.

***George [Berkeley] – slov.: Jurij.

*Vladimir Horowitz (1903 – 1989) velja za enega najboljših klasichnih pianistov svojega chasa.

Marko-Mitja Fegush

PO SLEDEH ARHITEKTURNE IN LIKOVNE DEDISHCHINE PLEMENITIH AUERSPERGOV

Ob Trubarjevi 500-letnici poizvedujemo po usodi arhitekturne in likovne dedishchine Auerspergov, podpornikov Trubarja in njegovega kroga slovenskih reformatorjev

PRENOVA PALACHE AUERSPERGOV ZA LJUBLJANSKI MESTNI MUZEJ

Dunaj, Ljubljana, Turjak, Pajkovo ... Nemajhno presenečenje prinasha razstava v prizidku ljubljanske Narodne galerije, ki razshirja pogled na delo vodilnega srednjeevropskega klasicista med slikarji Franca Kavchicha (Caucig; Gorica 1762 – Dunaj 1828), slovenskega rojaka in svetovno znanega pedagoga dunajske likovne akademije. Razstava nudi pregled njegovega slikarskega opusa v oljni tehniki iz galerijskih zbirk in depojev ter omogoča vpogled v izvrstno ohranjene stenske slikarije, freske **Auerspergove palache na Dunaju**. Pri tem nas opozarja na aktualna vprasanja povezanosti velikih galerijskih dogodkov v chasu, ko smo politichno in gospodarsko zhe vkljucheni v evropske tokove, vendar she ne zmoremo vechjih kulturnih izmenjav tudi na likovnem podrochju. Narodna galerija in njeni sodelavci so v tem pogledu dobrodoshle izjeme.

Tudi **palacha Auerspergov v Ljubljani** ima poseben pomen za slovensko kulturo, na kar velja opozoriti zlasti ob aktualni Trubarjevi obletnici v letu 2008.

Rojstno mesto protestantizma je Luthrovo mesto Wittenberg, kjer je na takratni artistichni (filozofski) akademiji shtudiral Adam Bohorich. Na Sashko se je vrnil leta 1583, ko je skupaj z Lenartom Mravljo, Adamom Bohorichem mlajshim in Janom Znojilshkom pripravil vse potrebno za tisk slovenskega prevoda Biblije in svoje slovnice v latinshchnini, znane kot *Zimske urice proste o latinsko-kranjski pisavi*.

Zgodovinarji so zhe zdavnaj pritrdili tezi, da je Luthrovo protestantsko gibanje, ki je, che zhe ne prekinilo, vsaj razrahljalo dominacijo Rima, imelo soglasno podporo predvsem pri takratnih sashkih knezih in razumnikih.

Podobno velja tudi za razmere v tedanjih dezhelah Kranjski, Shtajerski in na Koroshkem. Med pomembnimi plemishkimi družhinami je bil zelo vpliven knez Auersperg in njemu se krog slovenskih reformatorjev lahko zahvali za zashchito pred pogromi, saj so se pred begom v tujino skrili na Turjaku in na odmaknjenem gradichu Pajkovo, dokler ni knez moral na Dunaj, kjer je sklonil glavo in se odrekel novemu nauku, sicer bi izgubil privilegije.

Dogodki novejshe zgodovine dedishchini Auerspergov niso bili naklonjeni. Palacho v Ljubljani v Turjashki ulici so leta 1937 morali prodati takratni mestni občini. V njej so se naselile mestne sluzhbe, v pritlichju je imel pisarno ljubljanski sholski naduchitelj, moj ded pesnik Fran Lochnishkar, v drugih delih palache pa se je postopoma formiral mestni muzej, ki je zbiral in ohranjal del mestu dodeljene zapushchine kranjskih stanov, mestno arhivsko gradivo in arheoloshko gradivo, izkopano med obema vojnoma. Po drugi svetovni vojni se je ponovno formirani mestni muzej ob novih nalogah znashel v prostorski stiski, del palache je zasedla Slovanska knjizhnica, del pa stanovanja. Palacho so hkrati uporabljali za razstavno dejavnost in za muzealsko sluzhbo she potem, ko je muzej v bliznji hishi pridobil dodatne prostore za svoj informativni center in razstave.

Auerspergova palacha je pred zadnjo, zelo radikalno rekonstrukcijo skrivala sprimek vechjega shtevila gradbenih faz, ki so skozi njeno stavbno zgodovino tako odlicnostni preplet slogovno raznolikih prostorskih in oblikovalskih reshitev kakor tudi poenotenje zunanje podobe palache z enovito barokizacijo. Raziskave so deloma pritrldile dosedanjim ugotovitvam o razvoju srednjeveshke Ljubljane, deloma pa so jih dopolnile z novimi najdbami. Ob ugotovljeni varchnosti pri uporabi prostora z znachilno parcelacijo se je poleg dragocenih najdb pokazalo, da je bilo ohranjanje dobro zgrajenih prvih stavbarstva vodilo in primarna vrednota.

Radikalnejshi urbanistichni in gradbeni posegi so bili domena gradbenih aktivnosti po vechjih naravnih katastrofah, kot sta bila potresa v letih 1511 in 1895 ter vech pozharov. Ti so unichevali predvsem lesene stavbe in lesene dele stavb.

Geneza spremenjene stavbne strukture je rezultat temeljitejših raziskav, tako zgodovinskih in arheoloshkih kot stavbnozgodovinskih. Zgodovinski okvir in usodne dogodke rodu Auerspergov je zanimivo opisal Urosh Lubej pod naslovom *Auerspergi in njihova grofovaska palacha v Ljubljani*.

Danashnja podoba palache se je izoblikovala iz potreb in predstav Mestnega muzeja. Tako je bila ob koncu osemdesetih let nadzidana, nadgrajeno je bilo podstreshje in spremenjen naklon in vishina strehe, vse po nachrtih arhitekta Marjana Lobode. Chez poletje leta 1991, v chasu vojne za Slovenijo, pa je skupina Ulrich & (Fegush, Ulrich in Zidar) po smernicah spomenishke stroke obnovila zunanji plashch (fasado in vence) palache.

Zadnjo, radikalno rekonstrukcijo in programsko prenavo Auerspergove palache je omogochila izselitev Slovanske knjizhnice in stanovalcev. Za pridobitev idejne reshitve muzeja je bil razpisan javni natechaj. Izbrana natechajna reshitev naj bi uposhtevala spomenishko varstvene smernice, izdelane na podlagi arheoloshkih izkopavanj in sondiranj, ki jih je opravil restavrator Veljko Toman.

Ta reshitev je v dvorishchni prostor umeshchala novo, obsezno prostorsko spiralo, ki naj bi kot komunikacijsko jedro in motiv povezovala nadstropja palache v skupno oz. integrirano celoto.

Ideja, ki je bila odločilna za nadaljnjo projektno obdelavo, je bila kasneje spremenjena, njen ostanek (inkremen) pa je razviden z realiziranim segmentom prostorske vijachnice, ki se v zavoju podobni obliki naslanja na dvorishchno pozharo steno muzeja.

Celota deluje nedokončano, na vhodu sta ostala titana (kopiji iz semenishcha), dostopna avla z nichimer ne izkazuje karakterja stavbe in muzeja (mestni muzej). Izginila sta duh in predstava o stavbi kot zgodovinski razsežnosti, nikjer ni sledu o zgodovini njenih nekdanjih prebivalcev, plemenitih Auerspergov.

Objekt je s prenovo sedaj mogoče bolj zashchiten pred potresom, je pa energetsko potraten in s tem nefunkcionalen. Vse podstreshje zasedajo pisarne, kjer so predmeti obdelave in kustosi izpostavljeni nihanjem temperature in vlage. Oblikovanje notranjshchine je uniformno, detajli so nerazumni, poti po muzeju nasprotujejo nachelu »biheviaristichnega« gibanja, svetloba je kontrastna (hitre spremembe temnih in svetlih ter osvetljenih delov so za muzej nezazhelene), tlaki so raznovrstni (tako hladni kot topli, a nerazločni). Barvno je muzej v bistvenih delih monohromatsko zasnovan in odbijajoch, poudarki pa so krichechi.

Osnovni vrednostni kriteriji za programsko prenovo Auerspergove palache kot zgodovinske stavbe so zanikani, opushchena je prostorska imaginacija, prostorsko kontrastiranje je izgnano iz stavbne strukture.

Notranja obdelava omogoča postavitve razstav, a prostori so brezdušno nanizani, povezave ne uposhtevajo logike notranje razporeditve oz. tistega »geniusa loci« ki je poganjal take arhitekta, kot so bili Plechnik, Bitenc, Valentinchich, Jugovec ter Boris in Jurij Kobe, v zavetje nashega, neredko tudi protestansko logichnega in predirnega duha, ishchochega harmonijo, ki ni le pozunanjena ...

Trubarjeva obletnica je prilozhnost tudi na podrochju obnavljanja arhitekturne dedishchine, predvsem pri dokončanju obnove Turjashkega gradu in restitucije Pajkovega dvorca. Z aktivno vkljuchitvijo in vzpostavitevijo lastnih stavbno prenoviteljskih tendenc se bo morala arhitekturna stroka ponovno navezati na izrochila ljubljanske arhitekturne shole v preteklosti in dodati odlicnosti, ki jih spodbujajo evropska kulturna prizadevanja.

Damir Globočnik

SLIKARSKA GOVORICA AGATE PAVLOVEC

V slikarskem delovanju Agate Pavlovec se odrazha avtorichino pretanjeno doživljanje sveta in življenja. Njen intimističen in kontemplativen, lirično uglasen slikarski nagovor temelji na sintezi nekaterih principov oblikovanja abstraktnih podob, pri čemer se poglobljeno posveča vprašanju barve, svetlobe in prostora, kar so temeljni slikarski problemi, ki pa lahko postanejo tudi nosilci simbolnih pomenov. Slikarka likovno površino, ki je zasnovana na podlagi abstraktni likovni izkušnji lastnih slikarskih postopkov, vselej poseli z osebnimi zgodbami, ki jih prispevajo figuralni motivi.

Charovnice, mitološka motivika, skrivnostna bitja, angeli, kalvarija in druge metaforične in alegorične vsebine, ki so neredko samo kaligrafsko naznane in se torej malone skrivajo pred našim pogledom v na prvi pogled enigmatični, barvno zgoščeni slikovni površini, nas opozarjajo na eksistencialno utemeljenost slikarstva Agate Pavlovec. Slikarka je zmožna tudi nekaterih ironičnih poudarkov: »angeli« so lahko tudi precej nerodna bitja, slikarski nosilec je lahko sestavljen iz več manjših, zlepljenih kosov platna in drugih tkanin, zato platna niso vselej kvadratne oblike in ne potrebujejo podokvira, ko pa so poslikana, Agata Pavlovec o njih govori kot o »omadezhevanih« slikah oziroma »rjuhah« in jih na razstavi razobesi na vrvice, kot da bi shlo za perilo. Slika *Smrt v žbitu*, ki je nastala na likovni koloniji Poljane 2007 (tema likovnega srečanja je bila »Mrtva Priroda«), prikazuje konkreten motiv: na njej je upodobljena preperela in mumificirana podgana, ki jo je eden izmed udeležencev kolonije nashel v žbitu.

Pri ciklusu stiliziranih »muslimank«, odetih v tkanine in položnih v neopredeljen barvno nasichen prostor, nas raziskovanje uchinovanja barve, zlasti barvnega zarenja, opozarja tudi na težnjo po poudarjanju izzharenja duhovnega sveta. Brezosebni liki muslimank, ki jim mrežhast tanchica zakriva tudi obraz, niso realistični prikazi konkretnih oseb, temveč metafore ženske usode v delu sveta.

Pomemben sklop večjih in drobnih slikarskih kompozicij je posvečen samosvojim interpretacijam motivov iz krščanske ikonografije. Agata Pavlovec pogosto slika angele, ki pa nimajo rok. Razmishljanja o vzrokih za tovrstno odločitev so jo privedla do kompozicij ženskih figur s poudarjenimi rokami, ki so skrčene v nenavadne kretnje. Angeli so se postopoma spremenili v podobe hendikepiranih oseb (bolnikov s cerebralno paralizo), na katere slikarka morda gleda kot na posvečene osebe.

Prelivanje med abstraktnim in predmetnim upodabljanjem nudi v danšnjem trenutku eno izmed možnosti za utemeljitev odločitve mladega likovnega

umetnika za iskanje avtorsko prepoznavnega izraza v okviru tradicionalnega shtafelajnega slikarstva. Podobno kot veshche izpeljano plastenje barve, njeno dramatično polzenje po površini platna, nenavadna intenzivna in hkrati umirjena in ubrana barvna sosledja, premišljeno snovanje podob iz navidezno naključno povezanih potez ter sestavljanje slikovne površine iz vech zlepljenih kosov platna pricha o formalni in vsebinski vechplastnosti slikarskih del Agate Pavlovec.

Lahko bi dejali, da se v metaforični slikarski govorici Agate Pavlovec, ene zanimivih slikark mlajshe generacije, srečujemo s senzibilnostjo, ki jo je mogoče povezovati zlasti z žensko ustvarjalnostjo. Pri tem ne gre samo za posebno intuitivno občutljivost likovnic za nekatera likovna vprasanja in vsebine, temveč za zmožnost drugachnega vpogleda v svet, ki se nahaja onkraj fizichne stvarnosti, oziroma za vechjo pozornost, ki jo namenjajo razmerju med razumskim in chutnim, dozhivetim in hotenim, javnim in intimnim, konkretnim in duhovnim, zemeljskim in nebesnim.

Agata Pavlovec

LIKOVNA DELA /REPRODUKCIJE/

- 1 Brez naslova, 2003, meshana tehnika na platnu, 190 x 50 cm
- 2 Brez naslova, 2003, meshana tehnika na rjuhi, 220 x 130 cm
- 3 Smrt v zhitu III, 2007, akril na platnu, 90 x 45 cm
- 4 Brez naslova, 2005, meshana tehnika na platnu, 100 x 50 cm
- 5 Brez naslova, 2005, meshana tehnika na platnu, 100 x 50 cm
- 6 Brez naslova, 2007, akril na platnu, 90 x 70 cm
- 7 Sestop, akril na platnu, 2007, 46,5 x 41,5 cm
- 8 Smrt v zhitu I, 2007, akril na platnu, 32 x 75 cm

Naslovnica

- 9 Smrt v zhitu II, 2007, akril na platnu, 81 x 51 cm

Fotografije del: Tomazh Lunder, Valentin Rozman

Agata Pavlovec je bila rojena leta 1973 v Kranju. Sprva je obiskovala Pedagogshko fakulteto v Ljubljani, smer likovna pedagogika. Leta 1996 se je vpisala na Akademijo za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je leta 2002 diplomirala pri prof. Emeriku Bernardu in prof. Jozhefu Muhovichu. Od leta 2003 deluje kot samostojni ustvarjalec na področju kulture. Zhivi in ustvarja v Rudnem pri Zheleznikih.

Na skupinskih razstavah sodeluje od 1997. Od 1999 se udeležuje likovnih kolonij in delavnic. Samostojno razstavlja od 2002: Ljubljana (Urad Vlade RS za makroekonomske analize in razvoj ter Vodnikova domachija), Preshernova hisha v Kranju, Piran (Trevisinijeva palacha, Gea College), Galerija Ivana Groharja v Shkofji Loki, Umag-Hrvashka (Galerija Manin), Kamnik (Galerija Pika), Naklo (Poslovna stavba Merkur) in Ljutomer (Galerija Ante Trstenjak).

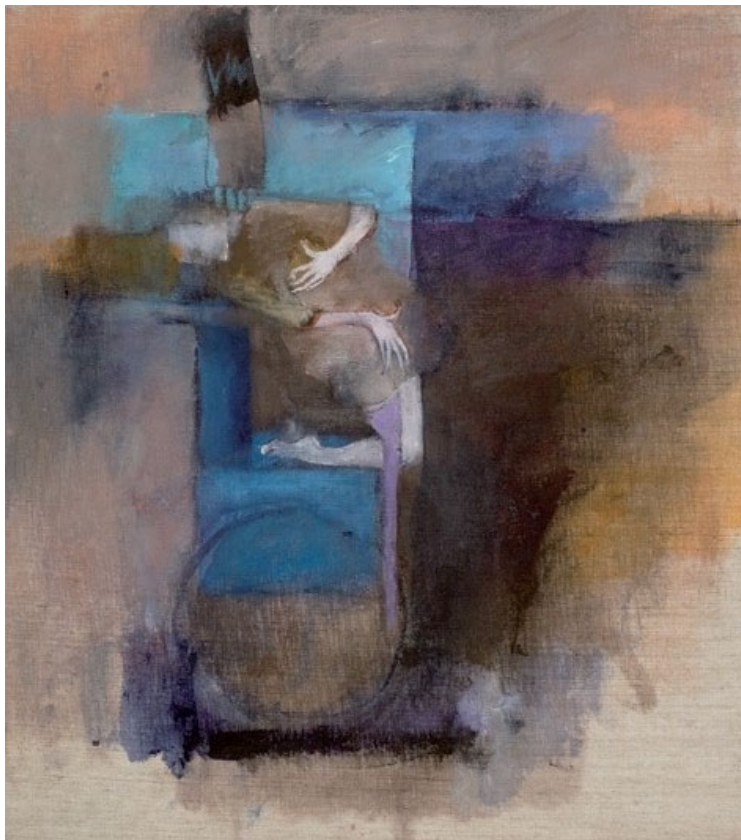

Damir Globočnik

SRSHENI

Shtajerski liberalno usmerjeni mladoslovenci, ki so sredi leta 1870 povzročili propad Levstikovega satirichnega lista *Pavliba*, so naslednje leto zacheli izdajati »humoristichno-satirichen« list *Srsbeni*. »*Srsbeni*» – je imé novemu slovenskemu listu, ki bode nastopil mesto ranjcega "Pavlibe" in "Jurja s pusho" pod vrednishtvom gosp. Ivana Zheleznikarja v Ljubljani« (Novice, 1871, sht. 42). Satirichni list *Juri s pusho* je izpricheval mladoslovenske tendence. Izhajal je v Trstu v letih 1869 in 1870.

Morda je bil naslov **satirichnega** lista izbran z ozirom na Preshernove epigrame, ki jih je pod naslovom *Srsbeni* 1832 objavil v *Kranjski chbelici*. Na ime *Srsbeni* naletimo tudi pri rokopisnem listu leta 1867 ustanovljenega drushtva slovenskih dijakov na Dunaju Sava, prav tako ga omenja urednik satirichnega lista *Brencelj* Jakob Aleshovec (»Razglas«, *Brencelj* 1871, sht. 5).

Mladoslovenci so sredi leta 1871 v Mariboru ustanovili Narodno tiskarno, kar jim je olajshalo odlochtev, da poleg *Slovenskega naroda* (izhajal je od 1868) poskusijo z izdajo leposlovnega in satirichnega lista. Slednji naj bi predstavljal nekakshen mladoslovenski odgovor na staroslovenskega *Brenclja*. Urednika *Srsbenov* je postal notarski pripravnik Ivan Zheleznikar (1839–1892), ki je zaradi skromnih razmer in drugih razlogov obesil shtudij prava na klin in kot dopisnik sodeloval z *Novicami*, *Slovincem*, *Slovenskim gospodarjem* in *Slovenskim narodom*. Antonu Tomshichu (1842–1871) je pomagal pri urejanju *Slovenskega naroda*. Po Tomshichevi smrti je *Slovenski narod* od maja do sredine julija 1871 tudi urejal, vendar mu urednistva zaradi mladosti, politichne in narodne bojevitosti ter protiklerikalne ostrine liberalci niso hoteli zaupati. Zheleznikar po Tomshichu in Jurchichu velja za tretjega slovenskega poklicnega chasnikarja. Urednik *Slovenskega naroda* je postal leta 1881.

Kakshni bodo nameni *Srsbenov*, je odgovorni urednik in zalozhnik pojasnil v »Vabilu za narochbo«: »Koncem tekocheha meseca zachnem izdavati humoristichno-satirichen, ilustrovan list z imenom "Srsbeni", ki bode izhajal dvakrat na mesec. Politichna smer tega lista bode, kolikor le mogoche radikalna, svobodna na vse strani. Priznashalo se ne bode niti osobam niti strankam, ampak vsakdo se bode predstavljal javnemu mnenju v obliki, ktere je vreden.

V ta namen bode prinashal list tudi primerne podobe, ktere bodo izdelovale priznane spretne roke.

Prosim tedaj vse osobne prijatelje in znance, in vse rodoljube sploh, da me blagovolijo dushevno in materijalno podpirati, da bode list zadovoljil bralce in v zrcalu kazal napake in smeshnosti iz vseh pokrajinj« (*Slovenski narod*, 1871, sht. 107).

Tisk humoristichno-satirichnega lista v obsegu shtirih strani je prevzela mladoslovenska Narodna tiskarna v Mariboru, sedezh njegovega urednistva pa je

bil v Ljubljani. Izhajal naj bi dvakrat na mesec. »Velja celoletno 3 gold., za pol leta 1 gold. 50 kr., za četrt leta 80 kr. Posamezni listi se prodajajo po 12 kr. – Dopisi naj se frankujejo. – Rokopisi se ne vračajo. – Vredništvo in opravnishstvo je v Ljubljani na glavnem trgu sbt. 12 v I. nadstropji.«

»Oj srsbeni izletite,
Po slovenskih tleh hitite,
Kar nam kvarno, to pikate!
Vragu nikdar mir ne dajte!
Brrzzz, brrzzz! le naprej!
Dokler je nemchurjev kaj!

Le slabosti vse odkrite
Vtipom, sátiroj solite,
In za vedno hujše boje
Združhite she nove roje!
Brrzzz, brrzzz! le naprej!
Dokler je nemchurjev kaj!

Se Vam bodejo grozili,
Vas chrtili, Vas lovili,
Pa brez straha jim v roko
Zbéló tísnite globoko!
Brrzzz, brrzzz! le naprej!
Dokler je she vragov kaj!

Tud' che na domachem polji
Ne vrsbi se vse po volji,
Opikajte ljudi mlachne
Lastne slave, chasti lachne!
Brrzzz, brrzzz! le naprej!
Dokler je mlachnih kaj!

Ko se niste she rodili
So Vas zbe na smrt sodili.
Zhivi, chvrsti le pikajte
In pardona ne davajte!
Brrzzz, brrzzz! le naprej!
Dokler je "srshenov" kaj!«

Srsbeni so zbadali predvsem narodne odpadnike, nemchurje oziroma nemshkutarje, polotili so se tudi *Novic*, Luka Jerana (nabožni pesnik in pisatelj, papezhev komornik, urednik katoliškega cerkvenega lista *Zgodnja Danica*) in Antona Lesarja (duhovnik, odbornik in tajnik Slovenske matice), hvalili pa so mladoslovenca dr. Valentina Zarnika (po: Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitichna in slovstvena zgodovina 1848–1895*; Četrta knjiga, Ljubljana 1961, str. 434).

Do konkurenčnih in nazorskih nasprotovanj med *Brencljem* in *Srsbeni* ni prishlo. Takole je na vprasanje enega izmed bralcev odgovarjal urednik *Brenclja*: »*Vi prashate, ali se bo "Brenclj" ravsal s "Srsbeni"? Ne bo se, dokler "Srsbeni" ne bodo natechni. "Brenclj" pika le govedi in tih je sbe dosti na Slovenskem. Che "Srsbeni" napadajo druge ljudi, to "Brencljna" ne briga, ker jim ni v zhlabti in je vse druge kervi. Nevoshljiv jim ni, naj zhhivijo, dokler morejo. Che bodo pa sami sebe picbili, "Brenclj" noche imeti zarad tega tezhke vesti*« (»*Brenclj*» pishe«, *Brenclj*, 1871, sht. 23).

Srsbeni so spominjali tako na *Pavlibo* (zasnova naslovnice s celostransko portretno karikaturu in njen komentar, vsebinska ureditev literarnih prispevkov) kot na *Brenclja*, o chemer govori naslov lista.

Pavliba je v slovensko satirichno periodiko uvedel velikopotezno zasnovane naslovne portretne karikature. V *Brenclju* so bile portretne karikature pogosto vpletene v prikaze razlicnih situacij in dogodkov. V 1. sht. *Srsbenov* lahko naletimo na nekakshen spoj med obema zvrstema. Na karikaturi z naslovom »*Jaz dr. Dolfi Schaffer se spodobno predstavljam obchinstvu*« je karikiranec narisana kot »*vremenska zhaba*«. »*Po znanem pregovoru: "Che manjsa zhaba bolj krichi" tudi jaz, kot najmanjsbi mestni oche, veliko klepechem, kakor znane vremenske zhabe v sklenici (glej podoba, ktera je le zbog tega tako slabo izpala, ker imam kakor nemece pravi: "ein nichtsagendes Gesicht!") Sicer moji govori nemajo logike, pa vendar mislim, ka delam **jaz** visoko politiko, kakor se misli o zhabah, da dezhh izprosijo. Kedar splezam na lestvico starih fraz, takrat inponujem filistrom, moj govor in moje ime se prestreljeno tiska v "Tagblattu" in celo v ocheh zhhenskega spola dobi moja nichevnost nekako veljavo; vse pravi, da sem "ein Teufelskerl".*«

Pravnik dr. Adolf Schaffer je bil ljubljanski hishni posestnik, odbornik in prvi zapisnikar 1868 ustanovljenega Konstitucijskega oziroma Ustavovernega drushtva, dezhelnozborski in od 1873 do 1879 drzhavnozborski poslanec. Zaradi nizke in drobne postave je bil »*kakor nalashch prikladen za karikaturu in posmeh*« (Anton Ocvirk, opombe k: Janko Kersnik, *Zbrano delo*, Peta knjiga, Ljubljana 1952, str. 489).

Na naslovnici 2. sht. je objavljena »*spakedrana podoba*« oziroma karikatura dr. Friedricha viteza Kalteneggerja. Kaltenegger v viteshkem oklepu jezdi na otroshki igrachi – konjichku z napisom »*Ustava*«. »*Po rodu je Nemece, po zhhachaji pa konstitucionalni govornik. Njegovi govori se odlikujejo s tem, da se vlechejo kakor chreva, glas pa ima tako tenak, da se komaj tri pedi dalech slishi – pa ravno to je srecha za poslushalce, kajti zhhanimivega itak ne pove nichesar, vsaka druga beseda pa je "Verfassung", ktero besedo je lani v enem samem govoru 50krat rabil. /.../*

Udelezhhil se je tudi zhhanega "Parteitaga", vchkerat zhh govoril v steklenem salonu v kazini, bil je med nemchurskimi deklaranti, zhhadnji chas "per nefas" v dezhelnem zhhboru, iz kterega bo menda pri pribodnjem zhhasedanju srechno odstranjen.«

Pravnik, c. kr. financhni prokurator Friedrich Ritter von Kaltenegger, »*ustavoverec par excellence*«, je bil eden osrednjih nemshkih agitatorjev in organizatorjev na Kranjskem. Od leta 1863 je bil ljubljanski obchinski svetnik, od 1867 poslanec v dezhelnem zhhboru.

Prva sštevilka *Srsbenov* je bila natisnjena konec novembra, druga v decembru, nakar so *Srsbeni* prenehali izhajati. Razlog so bili najbrzh naročniki, ki so zamujali s plachevanjem naročnine, in finančne težave, s katerimi se je vse od ustanovitve moral spopadati *Slovenski narod*.

Leta 1872 so mladoslovinci preselili Narodno tiskarno in *Slovenski narod* v Ljubljano. Sredi leta 1873 so pripravljali nov satirichen list *Strela* (*Slovenski Narod*, 1873, sht. 105), ki najbrzh nikoli in izšel.

ESTETIKA NANIZANIH RISB

(Shtefan Planinc kot ilustrator slikanic in stripov)

Med najvidnejša imena slovenske slikanice in stripa sodi akademski slikar Shtefan Planinc (Ljubljana, 8. 9. 1925), ki je diplomiral in konchal slikarsko specialko na ljubljanski ALU, shtudijsko bival v Parizu in potem bil profesor na ALU. Za slikarstvo je prejel Jakopichevo nagrado. Velja za enega redkih slovenskih likovnikov, ki se posvecha nadrealistichnemu slikarstvu.

Poleg slikarstva se je ukvarjal z revijalno in knjizhno ilustracijo ter opremo. V 60. in 70. letih prejšnjega stoletja je za *Pionirski list* narisal vech slikanishkih »stripov« (brez oblachkov, s tekstom pod slikami), za katere je besedila pisal sam (*Eskimi*; PL 1969-1970) ali pa so jih prirejali drugi (npr. za *Pleme Urdu* Dane Zajc; PL 1965-1966). Njegovo osrednje dejanje na tem področju je vech let izhajajocha priredba Svetinovega romana *Ukana* (PL 1970-1976), ki je izshla tudi v zajetni knjigi vechjega formata (MK, 1977); to je brez dvoma monumentalen dosezhek v grafichno-literarni zvrsti. Planinc je odlicen risar, njegova risba je vedno estetsko izchishchena, le s stalishcha stripske dinamike je vchasih, posebno v akcijskih prizorih, nekoliko trda. Leta 1969 je kot samostojen zvezek izshel Planinchev prvi strip z oblachki *Samotna kmetija*, kakor *Ukana* s temo iz druge svetovne vojne (scenarij Ivo Antich, naslovnica Sasha Dobrila; Zvitorepchev roman v stripu, sht. 67) v stripski seriji, ki jo je poleg revije *Zvitorepec* izdajalo *Delo*, urejal pa Janez Skochir.

Shtefan Planinc

SAMOTNA KMETIJA

/iz stripa/

Samotna kmetija, Zvitorepchev roman v stripu, sht., 67;
ChGP Delo – Ljubljana, 1969, str. 31

JANEZ & JOVAN

/strip – karikatura/

Milan Fridaner – Fredi

AFORIZMI

Kdor zheli visoko letati, ne sme imeti občutljivega zhelodca.
Molchi in trpeli te bodo; trpi in molchali bodo.
Tudi pochasi se dalech zaide.
Roka roko umije, obe pa rokovnjacha.
In tako teche zhivljenje she naprej po ustaljenih iztirih.
Na svetu je vse manj modre krvi in vse vech krvave modrosti.
Kdor seje veter, bo oplel v viharju.
Kar se milichnik nauchi, to policaj zna.
Gostobesednost redchi zobe.
Le bogu najbolj vshechni ljudje imajo vrazhjo srecho.
Kdor ne uboga, ga tepe nadloga. Kdor uboga, ga tepe ubogljivost.
Kdor drugemu zlato jamo koplje, sam nikoli vanjo ne pade.
Nesrecha nikoli ne pochiva zato, da lahko pochiva srecha.
Petelina, ki prezgodaj poje, ne marajo niti kokoshi.
Povej mi, na koga streljash, in povem ti, kdo si.
Hiti pochasi, toda nikoli pochasi ne prehitevaj.
Kdor hitro da, se izda.
Pametnejshi popushcha, dokler se ne spametuje.
Homo homini lapsus.
Najmehkejshe hrbtenice so najbolj trdozhive.
Ker ima lazh tako kratke noge, vsi mislijo, da je invalid. Zato ji na vsakem koraku pomagajo.
Redkim uspe salto mortale iz morale.
Zanimivo je, koliko jih je pripravljenih nadomestiti nenadomestljive.
Dandanes si zhe vsak biciklist domishlja, da poganja kolo zgodovine.
Poznam chloveka, ki svojega ponosa ni hotel prodati za noben denar ... na koncu je dobil le nekaj fichnikov.
Ni vsak, ki sovrazhniku pokazhe pete, Ahil.
Ni vsak, ki se nikamor ne premakne, chlovek na mestu.
Tisti, ki uporabljajo kemichno orozhje, si vesti ne bodo mogli oprati niti v kemichni chistilnici.

20.06. 2007

EPIGRAMIZMI: ANTI(CH)KRONIKA

SLOVENIZMI

VAMP

Med Zagrebom in Trstom
 prostor pokrijesh s prstom:
 je pod vrshichkom prsta
 drzhava ali krsta?

B(R)UTALE

Nekoch se je sicer reklo
 tej vasi Butale,
 a dogajanje preteklo
 razkriva – Brutale.

V (K)ROGU

(Milchinski: Butalci; Vovk: Zaplankarji)

Liberobutalci,
 klerozaplankarji –
 sami svoji talci
 in samozankarji.

OD RADIKALCEV

DO MEHCHALCEV

(Zgodovina XX. stoletja)

Od besnih klerikalcev
 prek zrcalnih komunistov
 do vmesnih liberalcev
 in evrounionistov.

SPRAVA

Le kako priti do sprave,
 che vsak poskus spravashstva
 je kakor novo olje
 v ogenj starega sovrashstva?

SEGREVANJE OZRACHJA

Segrevanje ozrachja
 za volilna gnezda srachja.
 Letni chasi brez obraza,
 razlike so le fraza.

(PRI)KAZEN IZ PREDHODNE
FAZE

V emfazi (n)evroekstaze
 se je prikazala prikazen
 inflacije kakor kazen
 za kriminal balkanske faze.

TUD EN KAMEN

Rachunalnik je spoznal
 Tutankamonov obraz.
 Chas je, da bi svet priznal
 she njegov venetski glas.

LUBLANA JE BULANA

(Pankrti, 30 let; 1. 12. 2007)

»Behind the iron curtain«
 nich se ne premakne –
 te resnice pomen
 se vechnosti dotakne.

HORROR VACUI

Svetega Cvetka dolina,
 kjer pravzaprav ni nichesar,
 le pod Triglavom nebesa
 in nekaj slepil spomina.

MITTELZAKUSKA
(ali dushenje dush)

Butica pruska,
dushica v njej ruska –
naduha duha,
mitropska zakuska.

ISTRSKI KOZEL

Trmasti istrski kozel –
slovensko-hrvashki voz.el.
Malce ga je pod kozho strah,
da ga ne bi presek.ah – Lah.

HUDICHEV VRT
(Prezid)

Ni chudno, da so tezhave
ob meji hrvashko-slovenski:
Valvasor je luknjo v Prezidu
imenoval »Vrt pek.enski«.

NOVA (SCHENGENSKA) PESEM
(Schengen – lepi gen?)

»Od Trig.ava do Vardara« –
neko. skupna YU-omara.
Od Trig.ava do Kolpe
zdaj shtej taborske stolpe!

HONORAR – KOMU DAR?

Plachilo za opravilo!
To zhelezno pravilo
ne velja za dimnikarje
in za knjizhne rudarje.

STARI BOTANICHNI VRT
(Lj., ust. F. Hladnik 1810)

Bo ta »nichni«,
nepremichni,
krasni vrt –
cvetna smrt?

TRANZICIZMI

PREJ IN ZDAJ

Nova kvaliteta –
kontinuiteta:
prej komunizem,
zdaj konzumizem.

NAMESTO BROZA

V socialistichni poeziji
je sijal svetli lik Broza.
Po socializma polomiji –
borza, kapit.alska proza.

FEVDALNA BABICA

Rdecho proletno kapico
kot mladoletno trapico
je snedel volk kapit.ala,
babica pa je spet vstala ...

MALOMESHCHANSTVO

Boj zoper malomeshchanstvo
je vashko megalomanstvo
z enim samim pravim ciljem:
postati malomeshchanstvo.

SOLIDARNOST
(med generacijami)

Pot do skupne blaginje:
ukiniti pokojnine.
Starci na mladih ramah –
njihovo mesto je v jamah ...

STANOVANJA

Trajna kampanja
za stanovanja –
uboga gmajna
o njih le sanja.

KROTENJE KROTE

Tranzicijsko mnenje,
da kultura ustvarja
najbolje brez denarja,
je krote krotenje ...

KLEPARSKO SLEPARSTVO
(po Spenglerju)

Preussische Seele,
russische Seele.
V prusko-rusko zelje
se Evropa melje.

GLOBALIZMI

JASTREBIZACIJA

Globalizacija
ni golobizacija,
ampak je le racija –
jastrebizacija.

GLOBALTOTAL

Globalna impregnacija:
ali bo muslimanska
ali amerikanska
globalna makronacija?

CEZAROPUTINIZEM

Po vsaki revoluciji
pride chas cesarskega vladarja.
Funkcija za Putina v Rusiji:
razglashen naj bo za carja ...

SIBIRSKA DEMOKRACIJA

Avtokratsko
rusko ljudovladje
ima aziatsko
pach ozadje.

ZLATI DOM

Evropa prejema
»nizke udarce«:
vse bolj pojema
v zlati dom za starce.

VSE MANJ EVRO(CE)PCEV

Svobodna kontracepcija
je bila uchinovita:
evropska koncepcija
naroda je razbita ...

DZHUCHE-DZHUVECH

Severna Koreja:
na krozhniku nich,
a v roki Ideja
kot atomski bich.

RÁZLOKA

Severna in Juzhna
je Koreja –
vserazdoru sluzhna
gonoreja.

BALKANIZMI

UNIVERZALNI BALKAN

Balkanska eksistenca
kot svetovna esenca?
V tem smislu lokalno
postane globalno ...

ANGLOBALKAN

Anglezh se nad Balkanom zmrduje:
»Sosed sosedu lase le rujel«
Toda poglej mu globlje pod puli:
zhe tisooh let Keltom lase puli.

CHRNO-BELA MORA

(mora – ital. igra s prsti)

Med ravnim Belim gradom
in strmo Chrno goro
(»med Vzhodom in Zapadom«)
so končali YU-moro?

NAMERNO DVOSMERNO?

Zakaj so se nekoč Balkanci
s krvavim trudom združevali?
Zato, da bi v zadnji inshtanci
vsak zase z Balkana bežali.

DVE (NE)MOŽNOSTI

Ali je bolje biti (v riti)
na Balkanu brez Balkana v sebi
ali je bolje biti (v riti)
zunaj Balkana z Balkanom v sebi?

PROBLEM IN NJEGOV ODMEV

Che bi Srbi preprichali Evropo,
da jo po vstopu Turkov v EU
chaka »kosovska usoda«,
bi se srbski problem reshil kot odmev.

PREDZIDJE BALKANSTVA

V Evropo s Turki gredoch?
To ni ironizacija,
marveč je kot zhe nekoč –
kravatna strangulacija.

VRHOVNICA

Je Janica Hrvatica,
za slavo izrabljena
smucharskega »vrha tica«,
skoraj zhe pozabljena?

(sept. – dec. 2007)

POPARE

(Posthistorichne parabole)

V AFRIKE PUSHCHAVI

Popotnik pride
v Afrike pushchavo,
groza ga obide,
ko zre v zmeshnjavo:

reke Sava, Drava
in Donava –
je to prava
Afrike pushchava?

V mitropski pushchavi
svet stoji na glavi,
kakor v chrni rupi
rozhe vse so strupi.

Popotnik pred to zhlotu
zagrabi se za glavo,
ko uzre she chrno-zholto
leopardovo postavu ...

»OPERETNE VOJNE«

Za jezne domachine
je vojna svéta,
v okeh tujca pa mine
kot opereta.

Je morda »Olujak«
opereta tuja?
Igralci: Balkanci
(in Amerikanci).

Tudi che so spopadi
»operetni« –
za tiste, ki so padli,
so kompletni.

»CHE BI, KO BI«
(4. 7. 2007)

»Che atomska bomba
nad Japonsko ne bi zasijala,
se druga svetovna vojna
ne bi takrat konchala ...«

Japonski obrambni minister
je to izjavil –
in se odstavil.

Ali bi se odstavil
tudi kakshen balkanski minister,
ker bi izjavil:

»Che Revolucija ne bi
kolaborantov pokonchala,
se druga svetovna vojna ne bi
takrat konchala ...«

Morda pa vojna she traja,
le da se miru prilagaja.

BONA FIDE

Zlochin v zgodovini,
zlochin v trgovini,
zlochin v zemljemerstvu,
zlochin v poljedelstvu.

Zlochin v medicini,
v atomski praznini;
zlochin v »dobri veri«,
v najboljshi nameri.

Zlochin je plodovit,
v vsakem plodu chrv skrit.
Bolj zviti kot neroden,
sam sebi usoden.

KRIVICHNE PRAVICE

Popravljanje
starih krivic
je obnavljanje
krivichnih pravic.

Po poti pravice
do nove krivice,
ker pravichne poti
so nove lazhi.

POSTINFLACIJSKA INFLACIJA

Ekonomija je eksaktna,
a z logiko slabó kontaktna:
glede vzrokov inflacije nista
slozhna niti dva ekonomista.

Cheprav je resnica perfidna,
je vendar kristalno razvidna:
zmeraj so pri viru inflacije –
kriminalne manipulacije.

TAJFUN V KURNIKU

Od Primorja
prek pogorja
do Pomurja
se Matkurja
v svoji ogradi
razburja
zaradi
antitajkunskega
kvazitajfunskega
neurja,

kajti tajkuni
niso izmechki
nekje na Luni,
temvech so ugledni,
cheprav malce poredni,
na domachem podrochju,
v njenem naroehju –
Matkini zlati,
bajno bogati
dobri dechki ...

Ivo Antich

MNOZHICHNOMEDIJSKE BELEZHKE: MITOLOGIJA IDENTITETE (XI)

HAMBURSHKA CELICA (*The Hamburg cell*; VB, 2004; TVS 1 – 11. 9. 2006). Na petletnico ameriške katastrofe 11-9-01 (»utemeljitveni« atentat 21. stoletja, kot je sarajevski 1914 »utemeljik« 20. stoletje) je TVS znova zavrtela angleško igrano dokudramo, ki naj bi rekonstruirala izvirne Al Kaidine priprave na severnonemških tleh s poznejšim prehodom v ZDA in zaključnim napadom na nebotičniška dvojčka WTC in Pentagon. Film je nedvomno narejen profesionalno korektno, čeprav zastaja v ritmu in dramski intenzivnosti ter si mestoma pomaga tudi z zasilno preprichljivostjo. Pokazhe se, da je sodobni masmedij skoraj nemochen pred bistvom idejnega fanatizma, izvirajočega iz neke povsem druge, v arhaični prostor-chas avtoprojecirane psihosocialne identitete. Ta arhaični (predindustrijski, po nekaterih predcivilizacijski) islamski radikalizem se eksplicitno utemeljuje **na isti vrhovni vrednoti** kot najmodernejši (zhe v veselje segajochi) ameriški konzumistični imperializem, katerega »osnovno geslo« je napisano na dolarskem bankovcu: »IN GOD WE TRUST«. Obema gre za globalizacijo kot poskus podreditve sveta določeni viziji in njej sluzhechi praksi (komunizem je to vrhovno vrednoto ateistično zanikoval, njegova vizija in praksa pa sta prav tako bili globaliziran »metafizichni eksperiment«; tudi v klasičnem judovstvu so elementi svojevrstnega globalizma). Za islamske teroriste, ki razstreljujejo sebe in množico povsem naključnih pripadnikov zahodne (»nevernishke«) družbe, nedolžnih med temi zahodnjaki praktično ni, ker so vsi del judovsko-krshchanskega, z razsvetljskim racionalizmom dopoljenega mehanizma, ki izkorishcha in ponizhuje muslimansko civilizacijo (ves zahodni svet je tako rekoch podaljšani Izrael, ZDA so največja judovska država). Po »analogni logiki« tudi za marsikoga na Zahodu med muslimani »v bistvu ni razlike«; torej z obeh vidikov preostane le she apokaliptični spopad civilizacij. Tako si civilizacijski arhaizem in hipermodernizem »podajata roko« skozi idejo vrhovne vrednote in skozi rachunalnik, ki ga uporabljata oba (njuna »izenachenost« seveda vključuje tudi določeno inferiornost). Mogoche so vse oblike »osvajanja sveta« nekakshne (ovidovske) metamorfoze, variacijski fenomeni iste neizogibne bivanjske »volje do mochi« in animaličnega »oznachevanja teritorij« kot radikaliziranega občutka za pravichnost, v imenu katere je treba resnichnost »postaviti v oklepaj« (srbski pisatelj Dobrica Ćosich: »Ne zanima me resnichnost, zanima me pravichnost«; v zvezi s Kosovom: resnichnost je albanska, pravica pa srbska; parafraza po Dostojevskem: che Bog je ali ga ni, dovoljeno je vse, ko gre za pravichnost).

PAPEZH IN ISLAM (16. 9. 2006). V govoru o odnosih med verami in nasiljem na univerzi v bavarskem Regensburgu v torek, 12. 9. 2006, je papezh Benedikt XVI. citiral bizantinskega cesarja Manuela II. Paleologa (ok. 1350 – 1425), njegove besede o Mohamedu in o izvorni zvezi med islamom in nasiljem. V polemichnem pogovoru s perzijskim teologom je globoko pobožni pravoslavni cesar, ki je pred smrtjo prestol prepustil sinu in odshel v samostan, namrech dejal: »Pokazhi mi, kaj je novega prinesel Mohamed, in nashel bosh le zlo in nechlovechnost, kot je to, da je predpisal, naj se vera, ki jo oznanja, shiri z mechem.« - To je izzvalo silovit protest muslimanov po vsem svetu, podobno kot februarja karikature na rachun Mohameda v danskem chasopisu. Najprej se je »opravichil« Vatikana, potem tudi papezh osebno, nekateri muslimani pa niso bili zadovoljni, chesh da opravichilo ni nedvoumno; papezh pach ni obzhaloval svojih besed, obzhaloval je le muslimanske reakcije nanje (kar je mogoche videti tudi kot ironijo) ... Radikalno vzeto, opravichila nasploh niso bistvena, zmeraj so bistvena in usodna le dejanja; v tem primeru, na tako visokem nivoju intelektualne in politichne odgovornosti, zadevno »dejanje« kot konchni rezultat nikakor ne more biti zgolj nekakshna nakljuchna napaka ali nerodnost. Tako pomembne besede niso bile citirane in poslana v svetovno javnost, ne da bi bila vrachunana tezha tega citata in vsaj deloma predvidene mozne reakcije nanj. Ozhivitev starodavnih, arhivsko zaprashednih, le specialistom znanih cesarjevih besed iz chasa najhujshe – pravzaprav apokaliptichne – ogrozhenosti Bizanca od turshkih muslimanov (med blokado Konstatinopolisa konec 14. in zacetek 15. stoletja, dokonchno zavzetje 29. maja 1453) je svojevrstno zgodovinsko dejanje. Starodavne besede so dobile novo razsezhnost kot dolocheno »metaforichno« opozorilo in volilo danashnji, pretezhno z islamskimi priseljenci preplavljeni in bioloshko-civilizacijsko dekadentni Nemchiji in sploh Evropi (asociacija po analogiji), hkrati pa se je zmeraj mogoche distancirati od njih kot od zgolj ilustrativnega navedka v okviru celotnega teksta, nachelno intoniranega v smislu zhe kar »obichajne« evropske deklarativne tolerance (odprtosti, strpnosti ipd.) tako rekoch do vseh in vsakogar. V medijih so tisti, ki niso zadovoljni s papezhevimi opravichilom, seveda oznacheni kot »skrajnezhi«. Oznaka ni povsem neustrezna, uposhtevati kazhe le, da je tudi skrajnezhev vech vrst, kajti vprashanje je, kje je meja, kjer neka reakcija postaja skrajna v smislu zgolj komaj she znosne radikalne refleksije ali pa zhe neposredne (teroristichne) akcije. To je to: skrajnezhi imajo namrech »v bistvu zmeraj prav«; kakshne so posledice in kaj na podlagi tega dosezhajo, je pa seveda drugo vprashanje. Kot je »drugo vprashanje« tudi mnenje nekaterih, da sploh ne gre za spore med verami, temvech da gre »za nekaj drugega«; od tega premika pripadniki verskih kontekstov nimajo nich.

UPOR MADZHAROV (sredina septembra 2006). Tretja madzharska »usodna jesen« v novejsi mittelevropski zgodovini: jeseni 1944 v Madzharsko vdrejo sovjetske enote, jeseni 1956 se Madzhari uprejo ruski okupaciji, 50 let pozneje kot prvi evropski postkomunistichni »prehodniki« z divjimi demonstracijami protestirajo proti »anomalijam« tranzicije; v nekaterih medijih so to oznachili kot

»drugo madzharsko vstajo«. Zahtevajo odstop premiera Ferenc Gyurcsanyja (v chasu socializma komsomolec, po prevratu »pri/h/vatizacijski« menedzher in milijonar ter voditelj »levosredinske« socialistichne stranke), ki je »poshteno priznak«, da je med volitvami ljudstvu lagal o financhnem stanju, saj je to v resnici tik pred katastrofo. Gyurcsany zavracha svoj odstop in pravi, da ustvarja zgodovino, zato mora vztrajati na oblasti in najti reshitev za Madzharsko. Po svoje je ustvaril zhe dovolj zgodovine: vpisal je vanjo Madzharsko kot zastavonosho tranzicijskega »dogajanja ljudstva«, ki vse tezhe pozhira delirichne perverzije amaterskega neokapitalizma. Nekateri tokratno madzharsko »vstajo« omalovazhujeche oznachujejo kot desnicharsko nahujskani huliganski vandalizem (podobne so bile ruske oznake dogodkov 1956); kljub velikim razlikam med letoma 56 in 06 se slednje ne zdi manj »simbolichno« pomenljivo. Vsekakor se v celotni Vzhodni Evropi, se pravi onkraj »sedaj nevidne zavese«, v kontekstu postkomunizma in njegovih »levih« ali »desnih« populistichnih prilozhnosti, z razlichnimi drzhavno-nacionalnimi variantami dogaja natanchno to, kar je bilo, pach glede na izkushnje iz 20. stoletja, tudi prichakovati: ponavljanje »odreshitev« kot modifikacij »permanentne katastrofe«, ki se vchasih za koga lahko imenuje tudi »story of success«. V postkomunistichnih drzhavah je namrech neokapitalistichna demokracija nastopila kot bolj ali manj neprichakovan preobrat, shokantna »vrnitev v normalno stanje«, ki je kmalu razkrilo svoj »nechloveshki obraz« z dotlej neznanimi izkushnjami stechajev, brezposelnosti, neokolonializma in denacionalizacijskega brezdomstva, kar so vse pravzaprav le razlichice novega razlashchanja ali metanja na cesto, ki ga veselo izvajajo tudi potomci izvajalcev predhodne »ekspropriacije ekspropriatorjev«. (Tranzicijsko »dogajanje ljudstva« v JV Evropi se je sicer pravzaprav najprej zgodilo v Srbiji, ko so leta 2000 vrgli Miloshevicha kot uteleshenje edinstveno razvidne in »nachelne« komunistichno-nacionalistichne kontinuitete, ki je zachetek srbske »prave tranzicije« odlozhila za celo desetletje; nekaj podobnosti s »konzerviranim« Lukashenkom v Belorusiji.)

LEON (*Léon*; Francija, 1994; TVS 2 – 22. 9. 2006). Za film nenavadno »brezizrazen« naslov – morda anagram za Noël ali celo za Reno(m) ... Francoski film (v angleshchini) rezhiserja Luca Bessona se dogaja v New Yorku: tujec se prezhivlja v ZDA kot poklicni morilec za najem, po nakljuchju pa se nanj kot na »bozhichka« prilepi dvanajstletnica, ki je edina prezhivela narkomafijski obrachun. Gledano formalno, nedvomno filmska mojstrovina; obetaven sizhé kot variacija na temo mrachno samotarskega poklicnega perfekcionista, ki se usodno »zaplete z zhensko«, s sijajnim Jeanom Renojem (eden najboljših igralcev v sodobnem svetovnem filmu) v naslovni vlogi morilskega »ochishchevalca«. Toda kljub vsem odlikam film (paradoksalno?) nekje na sredini, skoraj nenadoma, ko se kopichijo »preseravanja« z mladoletnico, zachne izgubljeni osnovno kredibilnost in vse bolj postaja negledljiva otrocharija, njegov kakrshen koli konec pa brezpredmeten. Izhod: ugasnitev televizorja.

ANNA PIHL (Danska, 2006; TVS 2 – 24. 9. 2006). Chisto svezha danska policijska nadaljevanka; zanimivo je pogledati, kako se je »mala Danska« lotila zadeve, kakršne »industrijsko« proizvajajo ZDA ali VB. Po časopisni napovedi je bilo pričakovati nekakšno modno neofeministično variacijo (naslovna policajka razpeta med »nezhenski« stresni poklic in družinske probleme – varstvo za petletnega sina, ovdoveli oče v depresiji), a rezultat po prvem obroku je kar osupljiv: popolni profesionalizem v vsakem pogledu – izvrstni igralci, glavna igralka (Charlotte Munck) »kot rojena« za to vlogo, mojstrska režija (Carsten Myllerup) z dinamično kamero in montazho, hitri, jedrnat dialogi z natančnimi psihološkimi prebliski, trdna geosocialna umeshčenost v kjebenhavenske »Fuzhine« (Bellahoej). Pravzaprav marsikaj na različne načine »zhe vidnega«, vendar servirano s prepričljivo svezhino in energijo.

MISS SVETA 2006 (Net TV – 30. 9. 2006). »Jaga« za najlepšo miss na svetu končno odkriva lepoto Vzhodne Evrope. Po lanski zmagi »eksotične« Islandke z imenom Unnur Birna Viljamsdottir (najbrž kakšna Marjetica Pustoslemshek ne bi zvenela dosti bolj »globalno domache«) je bilo letoshnje tekmovanje v Varshavi in zmagala je Mitropka, skoraj slovenska sosedka – prelestna cheshka »bjonda« Tatana Kucharova. Slovenija je bila v regionalni skupini južne Evrope – z Izraelom, Libanom in Turchijo; ta geografska logika je seveda dovolj »fenomenalna«, očitno bolj kot predstavnica Slovenije Iris Mulej, ki se v vsakem pogledu logično ni uvrstila niti v finale.

DOBER CHLOVEK: LJUBA PRENNER (Slovenija, 2006; TVS – 3. 10. 2006). Dokumentarno-igrani film ob 90-letnici rojstva ene najbolj nenavadnih osebnosti v zgodovini slovenske kulture – o Ljubi Prenner (»Ljubi Prennerju«, 1906-1977), edinstveno razdvojeni na celotni »lestvici« svoje identitete: rojena na Fari pri Prevaljah 19. junija 1906 (»simptomalno« v znamenju dvojčkov), dvospolna (za sorodnike je bila »strichek«), dvonacionalna in dvojezična (mati Slovenka iz Shtajerske, oče kočevski Nemeč), dvopoklicna (znamenita odvetnica in pisateljica, neuresničena slovenska »Agatha Christie«, avtorica družbenokritičnega romana *Neznani storilec* s podnaslovom *Malomeschanska kriminalna povest*, 1939; ena od pionirjev domachega krimija, ki so ga sicer pisali tudi drugi, npr. Vladimir Levstik, Ivo Šorli), izkusila je dobesedno tudi drugo stran zakona kot »politična prestopnica« v realsocialističnem konclagerju na Kočevskem ... Filmska predstavitev je v svoji zvrsti sicer solidna (scenarij Vasilij Polich, režija Boris Jurjashevich), vendar se zdi, da ji manjka nekaj shirshe invencije ob tej izjemno slikoviti temi. Tako tudi igralka Mojca Funkl s svojim nedvomno uchinovitim nastopom v naslovni vlogi ostaja nedorečena. (Mimogrede: Prennerjeva se je zelo zanimala tudi za gledalishche, pisala je igre, in za film, pred vojno je bila sodelavka Kina Union in urednica revije *Nash kino*.)

VOLITVE ZHUPANOV (22. 10. 2006). »Simbolichna« slikovitost zlasti v Ljubljani: glavna tekmeča Zoran Jankovich in France Arhar, oba v strankarskem pogledu »nachelno neodvisna«, vendar so za prvim nedvomno bolj levo

»nagnjeni«, za drugim desno. Tranzicijski »tajkun« Jankovich, najbogatejši Slovenec ali »slovenski Srb«, se sicer sam označuje za levega; Ljubljana po levi (socialdemokratski) zhupanji torej ostaja »shirshe novolevicharska«. Poskus provokativnega soochenja med »balkanstvom« in pravim, klenim slovenstvom (nem. Archer?) se ni posrečil, čeprav je bil Jankovich tik pred volitvami obtožen »balkanskega nepotizma« pri svojem »mercatorstvu«, ki je bilo sicer pravo charovništvo (v enem letu iz milijardne izgube do milijardnega dobichka). Izvolitev Jankovicha za zhupana Ljubljane je za nekatere znamenje prevlade jugoturbofolka v slovenski prestolnici in njene »vratitve na Balkan« (v posmeh petnajstletnici debalkanizacijske osamosvojitve na poti do nove »juzhne SND« – Skupnosti neodvisnih drzhav?). Kaj kandidati obljublajo, se pach ne zdi najbolj odločilno za uspeh na volitvah, saj so obljube bolj ali manj podobni spiski konjunkturnih zhelja; pomembnejša je dokazana poslovna uchinovitost, chetudi najbrzh nima ravno klinichno chistih rok, z okretnim javnim nastopom, seveda ne brez okolishchinam ustrezne podpore določenega zaledja (s finančno podlago). Jankovich, karkoli mu zhe kdo ochita, vsekakor deluje medijsko solidno z močno primesjo populizma (po Kuchanu novi modrooki »srechko s prechko«?), s pomembnim vtisom, da je »zares pri stvari«, da se za politichni cilj poteguje z vedrim preprichanjem, celo z uzhitkom. Arhar je izjemno sposoben finančni strokovnjak, nedvomno kredibilna osebnost, a je kljub dolgoletnim izkushnjam v javnih nastopih okoren, skoraj izgubljen, kakor potisnjen v igro po volji »ozadja«, s tezhkim notranjskim naglasom (ki ga sicer izboljshuje) je le zasilen Ljubljanchan. (Nekateri menijo, da je bil za zhupanskega kandidata »revitaliziran iz naftalina« brez upa zmage zgolj zato, da bi znova postal znan in primeren za predsednishke volitve, a se zdi, da s svojo neizbriso anemichnostjo tudi v tem pogledu nima resnejše možnosti.) Tako se je izbira med obema naposled kazala celo kot odlochanje med urbano, dinamicchno menedzhersko in ruralno togo, stiskashko slovensko identiteto, zato je ob visoki Jankovichevi (»levicharski«) zmagi v Ljubljani znachilen podatek, da je na splošno po Sloveniji najvech zhupanov spet »pridelala« SLS kot eksplicitno podezhelsko-kmechko utemeljena stranka. Ker je na drugem mestu Jansheva SDS, se ponuja ugotovitev, da na ravni drzhavne celote ostaja najpomembnejshi (podezhelski) konservativizem z nacheloma sredinsko tendenco. Celo drugo najvechje slovensko mesto se bo po dolgoletnem levem zhupanovanju v drugem krogu odlochalo »med razlikami v istem«, se pravi v okviru desnega pola med »nominalnimi simptomi« pivskega slovenstva in tradicionalne »germanske« blizhine (Gregor Pivec, »neodvisni« z desno podporo SDS, NSi – Franc Kangler, SLS); Maribor bo torej v vsakem primeru »pil iz iste kangle« ...

PIRAMIDA (TVS 1 – 28. 11. 2006). »Informativno-razvedrilna pogovorna oddaja« (uradna definicija), tempirana v isti torkov chas kot resne pozornosti vredno *Preverjeno* na POP TV. Pred prvim predvajanjem bombastichno reklamiran projekt, rezultati so precej skromnejshi. Tokrat napoved s posebno »vrochim« obetom: Jelinchich in Romi (z »dodatkom« drugih tem). Jelinchich je kot

profesionalen politik samozavestno zakorachil v spopad in po glasovanju tv gledalcev z veliko prednostjo (76 %) osvojil prvo mesto pred sogovornikoma, romskim svetnikom Zoranom Grmom in igralko Tino Gorenjak. Slednja mu s prgishchem »prijaznih«, a neizvirnih floskul nista bila dorasla sogovornika, cheprav je njegovo v marsichem provokativno retoriko voditeljica Erika Zhnidarshich izgubljeno skushala brzdati tudi z osnovnosholskimi posegi, kakor da bi bili tv programerji presenecheni nad tem, kar so sami programirali. Ob vprashanju prisege novih drzhavljanov Slovenije je bila brz h »skupinsko premagana« skoraj komichna zadrega, ko je Grm prostodushno omenil, da je zhe nekoch prisegal jugoslovanski drzhavi ... Jelinchich je vztrajal pri oznaki »Cigani« s stalishcha v Evropi znane teze, da so Romi le eno od ciganskih plemen; tudi dirigirana »publika« na prizorishchu ga ni prav nich zmedla. Ne glede na (ne)strinjanje z njim ali na njegovo (ne)vshechnost, dejstvo je, da zna Jelinchich marsikateri problem izpostaviti z ostrino zoprno pekoche resnice; v tem je gotovo del njegove populistichne funkcionalnosti, je pa tudi izziv za tiste »demokrate«, ki bi mu v imenu demokracije najraje zalepili usta ali vsaj v naprej lekarnishko dolochili, kaj in kako sme rechi. Oddajo je v celoti posrkala trenutno v Sloveniji aktualna in seveda tudi iz razlicnih interesov zmanipulirana »romska problematika«; preganjanje romske druzhine Strojjan po razlicnih bivalishchih ni brez elementov etnichnega sovrashstva in skorajda zhe nekakshne pervertirane variante »hlodovne revolucije« (z grenkim priokusom ob neodvechnem spominu na evropsko nacistichno geslo o trojici »odvechnih«: Judi, Cigani, Slovani; v tej zvezi tudi ni odvech uposhtevati italijansko oznako »shchavo« za Slovana, Slovenca, ki je komaj kaj »boljsa« kot cigan). Mogoche je ta, predvsem dolenska (v »protestantskem« Prekmurju je drugache) afera z Romi simptom zacetka nekakshnega precej nesamokritichnega »prevrednotenja vrednot« pri Slovencih, ki so prvich v zgodovini vechinska drzhavotvorna identiteta v lastni (»nebalkanski«) drzhavi(ci), seveda v kontekstu podobnega dogajanja drugod po danashnji blizhnji in daljni Evropi. Vrednost aksioma ima dejstvo, da se identiteta kot psiholoshka opora prezhivetja vsakega kolektiva tudi danes, ko se »v teoriji« z modno lahkotnostjo opleta s pojmi vsakrshne strpnosti, odprtosti in multikulturalnosti, utemeljuje na (deloma mitologizirani) zavesti o razlikah, ne na enakosti, najlazhe pa se izrazha v odnosu do shibkejsih drugachnih, ki kljub tej shibkosti vendarle pomenijo dolochen izziv, potencialno obremenitev ali nevarnost, zlasti populacijsko. Da ne gre le za namishljen problem, kazhe vzorchni »novevropski« primer Kosova: tam se je Srbom, ki jim ni uspel podoben projekt na Hrvashkem, »zgodila« pretvorba albanske manjshine v vechino, zahtevajocho lastno drzhavo. Tudi v najmanjshih etnichnih identitetah je navzocha »nezavedna zhelja«, ki seveda ni nich drugega kot frustrirana oblika povsem bioloshke volje do mochi, iskati prilozhnosti za »velikonacionalno« in/ali »velikodrzhavno« delovanje, che ne navzven, vsaj navznoter; v sploshnem boju za obstanek je to tako naravno in v osnovi neobvladljivo, da se po potrebi lahko potrjuje z najbolj sakralnimi teksti (npr. Stara zaveza). Povsem logichno je torej, da se je takoj, ko se je Slovenija vzpostavila kot

samostojna država, ob prebujeni nuji avtoredefiniranja identitete pojavila vrsta »novih« vprasanj glede meje (»za zacetek« zlasti z »nemočno« Hrvashko, v chasih kdo omeni potrebo po osvobajanju »jezikovno posrbljenih« bratov onstran Dragonje in Kolpe; italijanska in avstrijska stran bi bili she prehud zalogaj), »izbrisanih« itd. Lepo bi bilo, ko bi bil na primer tudi latentno she bolj eksplozivni problem muslimanske drugachnosti (s Turchijo, ki »spet tolche« na vrata evropske trdnjave) le fashistoidno napihnjena publica, reshljiva s prirocnim prgishchem strpnosti in uvidevnosti, kot menijo nekateri, ki so tako rekoch brez izjeme »nekje na varnem«, navidezno dalech od vsakdanjega bioloshko-etnichnega prerivanja ... Nekaj dni po oddaji »shkandal« Jelinichich obtozhen netenja etnichnega sovrashstva; ni jasno, chesa ga je mogoche obtozhiti s chisto pravnega vidika: uporabljal je oznako Cigan (v fr. Tsigane, iz gr. athinganos, »nedotakljivi«) in se zavzemal za to, da pravna država vse drzhavljane obravnava enako, saj so npr. chrne gradnje tega etnosa desetletja tolerirane; torej v bistvu povsem enako kot dr. France Buchar (ne priznava termina »Rom«), profesor pravne fakultete, skoraj sochasno tudi na TVS ...

KEKEC (Slovenija, 1951; POP TV – 10. 12. 2006). Klasika slovenskega filma, mladinski »musical«, za chas nastanka solidna režhija Jozheta Galeta, danes zanimiv bolj kot specifichen psiho-geo-socioloshki fenomen in manj kot tehten umetnishki izdelek; za slednje je pach preokoren in prevech infantilni (celo z mozhnimi pedofilskimi asociacijami, podprtimi z »nerodno« blizhino srbohrvashkega turcizma »kekez«, tj. homosx). Svojevrstna funkcionalnost tega dosezhka je segla prek slovenskih meja, nagrajena je bila celo na festivalu v Benetkah. Etnichno »esencialna« alpska (gorenjsko folklorno-pravljichna) idila s koreninami v predvojni (predrevolucijski) otroshki literaturi Josipa Vandota je bila posneta v »umetnem raju« v filmskem studiu v ljubljanski cerkvi sv. Jozhefa in je ob vshechnih zvokih svoje popevke zakrozhila po svetu kot identitetna »eskamotazha« iz konteksta socrealistichnega »nachelnega optimizma« (ne brez odsevov znamenitega sovjetskega *Pastirchka Kostje* ali s pravim naslovom *Veseli otroci*, ki ga je v chasu najhujsh groze stalinizma leta 1934 režhiral Grigorij Aleksandrov; ta je tudi posnel slovenski »predhodno« *Vesno*, 1947). – POP TV je s hvalevredno programsko potezo predstavila celotno, vrednostno izrazito padajocho Galetovo trilogijo o Kekcu: poleg prvega dela she *Srechno, Kekec*, 1963 (17. 12. 2006) in *Kekcheve ukane*, 1968 (24. 12. 2006); druga dva kljub dolochenemu tehničnemu napredku, vidnemu zlasti v barvah, ostajata v senci prvega, chrno-belega, ki vendarle pomeni dolochen odkritje. *Srechno, Kekec* je she razmeroma sprejemljiv, *Kekcheve ukane* pa so popolna slepa ulica »kekchevstva«, z nerodnimi poskusi »psiholoshke« modernizacije in flashbackov, brez občutka za filmski ritem, dialog, dinamiko in akcijo, z »zgodbo«, ki je ni za chetrt ure, v celoti pach chista neuzhitnost. Tako imata tudi druga dva Kekca predvsem »dokumentarno« vrednost za obdobje nachrtne infantilizacije in debilizacije slovenske filmske umetnosti v smislu forsiranja t. i. mladinskega filma, s katerim je bil v kontekstu realsocializma preventivno onemogochen razvoj domachege problemsko

naravnane »chrnega vala«, ki se je nakazoval z nekaterimi deli. Največja zhrtev tega dogajanja je bil verjetno Jane Kavchich, ki je po tehtnih zacetnih filmih (Akcija, 1960; Minuta za umor, 1962; Begunec, 1973) rezhiral, sicer nedvomno uspešno in z urbano inovacijo, le še mladinske »igracharije«, Frantisek Chap se je z izjemo *Trenutkov odločitve* izgubil v (kvazi)komedijah; Jozhe Pogachnik je ostal le pri »mrachnem« prvencu *Grajski biki*, v smeri infantilizacije s seksomanijo je po *Plesu v dezhju* shel Boshtjan Hladnik; ob Mistrovi nemožnosti razvoja risanke so vse to prispevki k slovenskemu filmskemu fenomenu »zatora potencialov« in zlovshchega »drugega filma« kot groba rezhiserjev. Odprto ostaja vprasanje, kako to, da se je od junakov iz slovenske mitologije le infantilni Kecec pojavil kar v treh »svojih« filmih, medtem ko drugi, npr. kralj Matjazh ali Peter Klepec in njegova varianta Martin Krpan (niti v partizanski preobleki), niso prishli niti do kakshne krajshe animacije (Muster je nachrtoval risanega Krpana). Kecec namrech nikakor ni »pravi nacionalni junak«, je le precej lahkomishljen, širokousten in bebavo nagajiv otrochaj, samorastnishka sirota (brez osnovnega rodovnika), ki »kar tako«, nemotivirano, z odtujenim glasom prepeva o »soncu in dobri volji«, pogumna dejanja zoper asocialne »negativce« pa se mu spotoma, med pohajanjem po hribih, posrechijo v spletu okolishchin (morda je ravno to avtentichna »nezavedna« inkarnacija v vsakem pogledu inhibirane etnoidentitete).

BOZHICHKOVE UKANE. Poleg *Kekechevih ukan* je tv medij vseh postaj na predbozhichni dan preplavljen z vsakrshnim praznichnim poflom, ki ima v glavnem oznako »ZDA« (za predah na Kanalu A tudi možnost angleshkega sarkazma z *Umori na podezhelju: Dubovi bozhichne preteklosti – Midsomer Murders: Ghosts of Christmas Past*; kriminalka o bozhichnih umorih v kraju s »poletnim« imenom Midsomer), a kljub temu je vishek tega »jodl modk« shtancanja »spet doma« s popevkarskimi afektacijami, ki naj bi ogrele srca tudi z rjovechim ponavljanjem besede »bozhich«. Najbrzh se le slepemu in gluhemu ob vsem tem ne zastavlja vprasanje o »zahodni civilizaciji« in njenih jugo-vzhodnih, mitropsko-slovansko-balkanskih izpeljavah, ki so v dobrem desetletju izvedle ko(z)michni levji skok od zgodovinske tv chestitke soczveznega (podpartijskega) smoletovskega »bozhichka«, ko je uradno dovolil »duhove bozhichne preteklosti«, do forrestgumpovskega kretenizma. Slednji s svojim globalnim masmedijsko-potroshnishkim »brain-washingom« (po tonih Washingtona) dosega res fenomenalne mitologizacijske uchinke, ko »bozhichujejo« pripadniki kultur, ki sploh ne vedo, kaj je bozhich, in ljudje pod tropskim soncem kot drogirani prepevajo uspavanke iz »pravljichnih« severnih krajev, kjer je zima dejansko zgolj volchja smrt za tisoche brezdomcev (ni chudno, da vchasih kakshen otrok misli, da je bil Kristus rojen med Eskimi). Ena od endemichnih ukan t. i. bozhichka je tudi njegovo slovensko ime, ki je afektirano ljubkovalna drugostopenjska pomanjshevalnica pomanjshevalnice (bog – bozhich – bozhichek).

(sept. – okt. – nov. – dec. 2006)

Velikoekranski dodatek

(filmi, predvajani v Ljubljani, jan. – apr. 2006)

BENESHKI TRGOVEC (*The Merchant of Venice*; ZDA, 2004). Vsaka filmska priredba po Shakespearu zastavlja vprašanje o »večni aktualnosti« in filmski funkcionalnosti velikega elizabetinskega dramatika. *Beneshki trgovec* kot dramska umetnina nakazuje radikalno osvetlitev problematičnega razmerja med judovstvom in krshchanstvom. V ozadju je dramatična aporichnost, chateaubriandovska protislovnost krshchanske civilizacije kot poglavitne geopsiholoshke identitete Zahoda (dramatičnost je sicer zhe v skupni zasnovi blizhnjevzhodnega monoteizma, saj "Izrael" pomeni "borilec z Bogom"). Samo v tem soochenju dveh pretezhno zahodnih verstev (islam kot njun tretjestopenjski povzetek je v vechji meri ostal na Vzhodu) se zdi smiselna zadevna ekranizacija igre, ki ni ne komedija ne tragedija, z elementi obeh, in sicer v luchu Shakespearove vsezajemajoche, superiorne, hkrati grobe in subtilne ironije na temo chloveshke mnogolichnosti in pogojenosti z mitoloshko-ideoloshkim kontekstom. Nekateri kritiki vidijo v nihanju med komedijo in tragedijo shibkost, drugim ravno to pomeni poglavitni char *Beneshkega trgovca*. Osrednji osebi igre sta naslovni trgovec Antonio (pom. prvak, prednik, cvet) in Jud Shylock (shy lock?), figura, ki naposled zasenchi vse ostale in preraste v najbolj markantno podobo Juda v evropski dramatici ali sploh literaturi; primerjati ga je mogoche le z Lessingovim Natanom v igri *Modri Natan*, in to v smislu nasprotja, saj je slednji globokoumen filozof verske strpnosti, medtem ko je Shylock versko zadrta, tragichna »oderushka poshast«; v obeh igrah gre tudi za trojico »simbolichnih predmetov«: pri Lessingu za tri prstane ali tri vere, pri Shakespearu za tri skrinjice ali tri »zhenske skushnjave« – zlato, srebrno in svincheno, slednja se izkazhe kot najbolj dragocena ... (*Beneshki trgovec* sicer ni posebno privlachen za filmske ustvarjalce, toda leta 2001 je angleshki režhiser Trevor Nunn posnel priredbo, ki se dogaja v Nemchiji med drugo svetovno vojno; v kontekstu te aktualizacije slikovito zvenijo Goethejeve besede, da naj v *Modrem Natanu* izrazheno chustvo strpnosti in prizanesljivosti ostane naciji sveto in vredno ...) Umeshchenosti »v Benetke« v Shakespearovi sodobnosti (16. stoletje) kritika ne problematizira, cheprav literarno upodabljanje ljudi in krajev, ki jih avtor ni videl, navadno velja za dvomljivo, manjvredno, »karlmayevsko«; italijanska scenerija je bila pach del literarne konvencije v renesansi, pa tudi pozneje (Lessingova najboljsha drama *Emilia Galotti* je »italijanska«). Kar se pri drugih piscih shteje med temeljne grehe (neizvirnost, populizem, patetichno afektirani uchinki, nabuhla deklamatorska retorika, kvazihistorichnost, rokohitrška poljubnost in neavtentichnost dogajalnega okolja), je danes Shakespearu sporazumno in nachelno »odpushcheno«, cheprav so ga zhe v prejsnjih stoletjih nekateri imeli za vulgarno praktichnega prirejevalca, za nekakshno »literarno srako«; z vidika danashnjega postmodernizma bi bilo celo mogoche rechi, da je »borgesovsko« parazitiral na tujih tekstih (tako niti ni pretirano »sramotno«, da se slovenska dramatika zachne s skromnima Linhartovima priredbama o Micki in Matichku). Kot bolj ali manj v vseh Shakespearovih igrah je tudi v *Beneshkem trgovcu* fabula povzeta po razlichnih

starejših virih; Shakespearova moč je v karakterizaciji oseb in v poetični »nadgradnji« njihove eksistence. Benetke so predstavljene kot bogato mediteransko obmorsko trgovsko mesto, njegove prebivalce, zlasti trgovce, oznachujejo lahkozhivost, uzhivashtvo, razsipnost, nadutost, vsakrshna dvo-lichnost, cinichno pridobitnishtvo in grobo lochevanje drugachnih, predvsem Judov; ti ponoči ne smejo zapushchati geta, v stikih s kristjani pa morajo imeti na glavah rdeche kape. Med komedije se *Benesbki trgovec* uvrshcha predvsem po idilichnem koncu s konvencionalno zmago pravichnosti in »prave ljubeznik«, podobno kot druge, nekoliko bolj komedijske avtorjeve igre iz tega obdobja tik pred koncem 16. stoletja (Mnogo hrupa za nich, Kakor vam drago, Kakor hochete), vendar ta idila pushcha grenak priokus, kajti iz vedro frivolnega ovoja shtri strashna zgodba o judovskem oderuhu Shylocku. Gre namrech za Shakespearov prehod od historichnih kronik in komedij k poglobljenim dramskim shtudijam tragiclnih znachajev (Julij Cezar, Hamlet, Macbeth, Othello), obenem pa *Benesbki trgovec* med shekspiroslovci velja za tisto med najbolj znanimi avtorjevimi igrami, ki je najmanj raziskana in razlozhena, najbolj zagonetna. Skica sizheja pokazhe preplet zlasti treh problemov: vprashanje prijateljstva med moshkimi, vprashanje zakonske zveze med moshkim in zhensko, ki je odlochilno materialno-finachno pogojeno, ter vprashanje pravichnosti pri posojanju, zadolzhevanju in sodnem obrachunavanju, skoz vse pa se kot »krvava nit« vleche chredno (rasno-versko ali »zversko«) sovrashstvo. V jedru tega zapletenega vozla je s tako rekoch izrecno simboliko izpostavljeno »chloveshko meso« (funt mesa), se pravi, da gre za vprashanje zhivljenja in smrti, kajti vse lahko miselno bogatashko veseljachenje je le videz, okrasje, ki se v trenutku lahko spremeni v propad, stehaj, brodolom z dragocenim tovorom nalozhenih trgovskih ladij. Antonio in Shylock vzpostavita pogloblitno dramaticno soochenje: krshchanski trgovec – judovski oderuh, pri chemer sta njuna znachaja izrazito vechplastna, kakor sicer sploh nobena oseba v tej igri ni le pozitivna ali negativna. Antonio se na zachetku, takoj v prvem stavku igre, sam predstavi kot zhalosten »brez razloga«, toda ob prvem srechanju z najboljšim prijateljem Bassaniom vprasha, »kdo je tista gospodichna« (cit. I-1), ki je ocharala Bassania. Prijateljstvo med Antoniom in Bassaniom je posebno, drug za drugega bi dala zhivljenje, morda je Antonio ravno zato zhalosten, ker ga Bassanio v določenem smislu zapushcha zaradi zhenske (mozhnost homoseksualne konotacije omenja vech razlagalcev, podobno kot med Hamletom in Horacijem, v Antoniu nekateri vidijo celo »hamletovsko melanholijo«); toda kot vsi odnosi in vsi znachaji v tej igri, ki kulminira celo s transvestitsko mashkarado, je tudi to razmerje podlozheno z ironichno dvoumnostjo. Antonio je chlovek visoke plemenitosti, skrajne etike, a za Shylocka je »enak cestninarju hinavcu« (cit. I-3), izkusil ga je kot surovega psovalca judovstva, na Shylocka je javno pljuval na srechanjih trgovcev, zanichujoch judovsko pravico do posojanja z obrestmi, ki je bilo prepovedano za kristjane. Bassanio je lahko mishljen, nagnjen k razsipnosti, zaradi dolgov nima denarja, s katerim bi dostojno zasnuvil bogato Porcijo; s pastjo treh skrinjic je izbran prav on kot »idealni ljubimec«, ki mu gre za Porcijino doto, dovolj premozhna kraljevich maroshki in kraljevich aragonski ob izbiri skrinjice pogorita. Antonio priskrbi Bassaniu »startni denar«; ker ga tudi sam nima, si izposodi tri tisoč zlatnikov pri

Shylocku, ta pa za jamstvo postavi pogoj, da po treh mesecih, če bo vrachilo zamudilo, izrezhe funt mesa z Antonievih prsi. Shylock svojo domislico izrecno oznachi »za veselo shalo, če mi ne vrnete ta in ta dan« (cit. I-3), shala pa se pozneje izkazuje kot smrtna past, saj v pogodbi ni predvideno, da bi Jud poklical ranocelnika, tako Antoniu zaradi Shylockovega neusmiljenega vztrajanja pri svoji pravici grozi smrt. Na enako pravno past sodnik, »mlad doktor iz Rima« (cit. IV-1), ujame Juda: v pogodbi ni omenjena kri; če bo izrezovanje krvavo ali če bo Shylock izrezal za dlako preveč ali premalo, bo obsojen na smrt, njegovo imetje pa bo zaplenjeno. Sodnik je preoblechena Porcija (?!); ta »idealna« lepota z obsežno porcijo vsakršnih lastnosti zhivi v nekakšnem »leposvetskem« getu, imenovanem Belmont /Bel monde?/, govori in ukrepa drzno, s shovinističnimi podtoni in odločno kot malokatera feministka; poanta je »zhenska« – igro razreši Porcija s pomočjo sluzhabnice, preoblechene v odvetniškega pisarja. Shylock je osramočen, znajde se v brezizhodnem položaju, kljub nachelni zadržtosti se zateče v svojo »vechplastnost« in takoj naredi obrat ter prizna poraz ... Natanko sredi igre, v tretjem dejanju, Bassanio spregovori o igri videza: »Tako je videz lahko bistvu tuj« (cit. III-2). To je jedro: v navidezni komediji v bistvu ni nichesar, kar bi vzbujalo smeh; Shylock je le potencirana poshast med poshastmi, z globoko psiholoshko utemeljitvijo, saj je njegov znachaj eksota oblikoval brezobziren boj za obstanek v sovrazhnem okolju. Sojenje v chetrtem dejanju je eden najbolj briljantnih dramatičnih vrhov v svetovni dramatik; v filmu režiserja Michaela Radforda je to v vsakem pogledu izvrstno izvedeno. Al Pacino kot Shylock je absolutno markanten, ob njem je zmeraj zanesljivi Jeremy Irons kot Antonio. Morda film kot celota deluje presenetljivo prepričljivo, cheprav davka baročni verzifikaciji, ki zveni neizbežno patinirano in »akademsko«, ni mogoče spregledati; najbrz k ugodnemu konchnemu vtisu prispeva tudi Shakespearov tekst, ki je napisan skoraj kot filmski scenarij, metiersko suvereno, zgoshcheno, z brezhibno stopnjevano in razvezano zgradbo hitro menjajochih se prizorov in prizorishch.

LJUBLJANA JE LJUBLJENA (Slovenija, 2005). Film po scenariju in v režiji Matjazha Klopchicha sicer ni razocharanje, a uresnichuje manj, kot je »obljubljalo« razmeroma obsežno reklamiranje »krone« režiserjevega opusa. Gotovo gre za tehtno zastavljen zhivljenjski in ustvarjalni »povzetek« (prim. enako naslovljeni kratki film z zachetka kariere; tudi znana latinska besedna asociacija Ivana Preglja: Emona – amoena), a rezultat je brez »odkritja« tako na nivoju osnovne strukture kot v »metaforičnih« možnostih. Po filmskih ekskurzih na Gorenjsko, Shtajersko in v Italijo ter po skoraj dveh desetletjih celovechernishkega premolka Klopchicheva vrnitev v rojstno Ljubljano (mesto bratske »sedmine« in potresnega »strahu« – recheno z naslovi dveh Klopchichevih filmov, od katerih je *Sedmina* verjetno najboljši v opusu). Kontinuiteta klopchichevske afinitete do formalnega estetiziranja in do psiholoshkega portretiranja zhensk, ki so posebno znachilen fabulativno-sporochilni medij tega režiserja. Ob osnovni zgodbi »avtobiografskega« junaka Otona, ki se spominja svojega odrashchanja v precepu zgodovine in seksualnosti v Ljubljani od leta 1934 (tudi leto režiserjevega rojstva; kasnejshe nich manj pomembne zgodovinske prelomnice niso nakazane z

letnicami), ko je bil ubit jugoslovanski kralj Aleksander (banalno kazanje jezika ob mimovozečem vlaku s pokojnikom; če bi film analogno sklenil vlak z mrtvim Titom, najbrž ne bi bil pospremljen s tako frivolnostjo), se v okornih »lirskih« fragmentih, segajocih le do prihoda komunizma, gnete še vech zgodb brez shirshe poantiranega zajetja, kakor je tudi naslovno mesto v filmu bolj ali manj »odsotno«, neprepoznavno, omejeno na dve-tri podgrajske staroljubljanske ulice, na nekaj pogledov izpod tromostovja, iz »zhabje perspektive«, vse v pretežno mrakobnih tonih (snemalni problem danasnjeja spremenjenega mesta bi bilo morda možno kompenzirati z rachunalnishko podprto uporabo dokumentarnih insertov – filmskih, slikarskih, chasopisnih, plakatnih). K tesnobnemu (agorafobichnemu) vtisu prispevajo tudi posnetki igralcev vechinoma v prvem planu, tako rekoch v televizijskem stilu, glavni dogajalni prostor pa je nočni lokal s simbolichnim imenom Vice. Bolj kot za podobo Ljubljane skozi dolochen dramatichno prelomni chasovni izsek ali za podobo glavnega junaka v tem izseku gre za nekakshno intimistichno shtudijo dveh zhenskih znachajev: blondinke in temnolasje – obe se prostitutirata s tujstvom z namenom »pobega« iz zadushljive provincialne in povrhu še okupirane »prestonice«. (Možnost primerjave s Shterkovim drugim, po naslovu sorodnim celovechercem *Ljubljana* – to mesto danes skozi filmski pogled mlajshga sodobnika ni okupirano, temvech je »ekstazirano«; vechjega kreativnega »preboja« ne ponuja ne veteran ne naslednik.)

ODGROBADOGROBA (Slovenija, 2005). Rezhija Jan Cvitkovich. Nekakshna tranzicijska variacija na shentflorjansko temo, podobno kot *Krvh* (Bozho Shprajc) v jugosocialistichnem obdobju. Antologija frustracij province, se pravi tako znotrajslovenske kot shirshe, ker je Slovenija pach srednjeevropsko-balkanska provinca Evrope (to je bila in zmeraj tudi bo, ne glede na formalni drzhavnopravni status). Tragikomichna, pravzaprav morecha podoba sodobnega slovenskega bivanja v primorskem ambientu »simbolichno« krozhi od groba do groba; to brezizhodno krozhenje še poudarja nerazchlenjeni zapis naslova; možna je tudi asociacija na »mrtvashki ples« istrskih (hrastoveljskih) fresk, medtem ko prekritost Slovenije z mnozhichnimi grobishchi ostaja zunaj tega asociativnega kroga. Glavni lik Pero (»umetnik peresa«, boem?) je namrech poklicni govorec pogrebnih govorov, nekakshen sodobni pasivni »Jerman« z aktivnim »asistentom Kalandrom« – sosedom avtomehanicom Shukijem. Cvitkovich kot rezhiser ima očitno afiniteto za spodbujanje specifichne igralske »spontanosti« v ustrezno izzvanih situacijah, torej za svojevrstno rezhijsko »improvizacijo«. S tem lahko dosezhe antologijske uchinke v posameznih sekvencah, izmika pa se dramatichna intenziteta in koherenca likov in zgodbe kot celote (»preziranje zgodbe« je krhek in nevaren »filmski adut«). Film je vsekakor zanimiv dosezhak, vreden pozornosti in priznanj, vendar je neizenachen v preprichljivosti in funkcionalnosti sekvenc. Vech uspelih igralskih kreacij, zlasti Gregor Bakovich v glavni vlogi, pa Mojca Fatur (Renata – lat. novorojena, chakajocha na prerojenje?) in Vlado Novak kot hchi in oche v zadushljivem, skoraj incestuoznem razmerju. Poglavitna dramaturshka »hiba« se zdi prikaz tako rekoch ritualnega mashchevalnega pohoda mehanika, ki v oshtariji pobije tri posiljevalce dushevno bolne prijateljice Ide (Ida – germ. vzorna, popolna; tj. »id«?); ta pokol je prikazan »post festum«, samo z rezultatom treh

trupel, zato ne izstopi v vsej svoji resnični usodni udarnosti kot edini polnovredni dramatični obracun, temveč se vizualno blede (»nastavljeno«) vključuje v preostali niz provincialno brezizhodnih, polovičnih kvazidejanj (dedovi neuspeli poskusi samomora, neuresničena grozljiva hčerka, da bo zapustila psihopatskega očeta, s katerim živi itd.) kot fiktivnih »izpolnitev želja«.

PRI STRICU IDRIZU (*Kod amidzbe Idriza*, BiH, 2004). Rezhija Pjer Zhalica; svet tega filma je muslimanski, boshnjashki. »Idila u komshiluku«, sarajevska soseka, mahala, islamski intimistični minimalizem, kult družinskega življenja, nekakšno orientalsko lezherno (skoraj nojevsko) skrivanje pred grozoto »zunanjega sveta«, kjer se dogajajo strahote »po božji volji in zločinski roki«. V maniri, ki je blizu cheshkih tradicionalnih komedij z grenkobnim priokusom: »malostranski« mali ljudje – nedolžne ovčice (ravno mali ljudje so zanimali fashiste, iz kampanilizma so nabirali svoje »mozhe dejanj«). Take nachelno skromne in dobrodushne zhanrske sličice zavestno dajejo v oklepaj zver, ki se skriva v vsakem chloveku, odvisno le od okolishchin, kako se bo sprohila in pogledala na plano. V celoti solidno, utemeljeno na realistično-dokumentaristični pristnosti mikrolokacije, ambienta in tipologije domorodcev, s prepričljivimi igralci, pa ob tem tudi očitno konstruirano z vsakdanje skromno »fabulo« (ravno med obiskom se obiskovalcu pokvari avto, da lahko ostane) in pridusheno »dramatičnostjo«, z vrhom v dokaj nenadnem, ohlapnem, balkansko kvaziinfantilnem zhurerskem preskoku v brezbesedno, zgolj glasbeno-pevskoplesno »razodetje« s humanistično poanto: tudi v Bosni, kljub vsenavzochim vojnim ranam, gre življenje naprej, od vojne razdeljeni ljudje naj si bodo blizu, naj imajo posluh drug za drugega ipd. Pri tem naj bi veljalo geslo, s katerim nastopa ta film: Ni vazhno, kje zhivish, temveč s kom zhivish. Cheprav seveda samo dejstvo, kje zhivish, v osnovi zhe pove dovolj jasno, s kom zhivish – taka je pach neizbezhna determiniranost posameznika v geosocialnem kontekstu. Zato je ta film lahko tak, kot je, le »sarajevski«, in zato je tudi brezpredmetna rezhiserjeva izjava: »Situacija je postavljena v povojno Sarajevo, prav tako pa bi se lahko odvijala v povojnem New Yorku, Bagdadu ali kateremkoli drugem mestu.«

ZADNJI DNEVI SOPHIE SCHOLL (*Sophie Scholl – Die letzten Tage*, Nemchija, 2005). Rezhija Marc Rothmund. Film, ki opozarja na demokratično tradicijo Nemchije, ki ni nepomembna. Skupina minhenskih shtudentov raztroši protivojne in protirezhijske letake na univerzi sredi vojne 1943 po nemshkem polomu pri Stalingradu. Razkriti, obglavljeni. V sredishchu filma je shtudentka Sophie, ki je danes nemshka legenda, s tem filmom je preshla v svetovno zavest. S sijajno, enkratno prepričljivostjo jo je zaigrala Julia Jentsch: »znova ozhivila« je dekle, ki je bilo pravzaprav v enem dnevu postavljeno pred vrtoglavo dozorelost za idejno nachelnost subverzivno patriotske zgodovinske akcije in posledichno za takojshnje soochenje (brez predvidenega premora 99 dni) s smrtjo na giljotini. Tudi vsi drugi igralci so izvrstni, zlasti zaslishevalec. Film je rezhiran stilsko klasichno, realistično pregledno, zanesljivo in odmerjeno, brez najmanjših modnih ali sploh scenskih afektacij, temeljech na markantnosti dokumentacije. Dramaturshko brezhibna intenzivnost ne popusti niti za hip, cheprav gre v glavnem le za zaslishevanja in ostale dialoge, neizprosno naravnane prek dramatičnega loka v

grozljivo fascinacijo konca. Nesporna mojstrovina (deloma soroden *Propadu*, vendar ga presega). Eden redkih sodobnih filmov, ob katerem se ne zdi izgubljen čas, ki mu je posvečen z ogledom v kinematografu.

UGLASHEVANJE (*Tuning*; Slovenija, 2005). Tretji film Igorja Shterka, predvajan feb. 2006. »Prizori iz zakonskega zhivljenja« po novoslovensko. V maniri minimalizma, kot ga je režiser zasnoval v (precenjenem) prvencu *Express, express*. Nedvomno filmsko senzibilen niz detajlističnih sekvenc iz zhivljenja socialno-ekonomsko dobro stoječega, čeprav ne natančneje poklicno določenega sodobnega slovenskega (novevropskega, ker pogosto poslovno potuje v Bruselj in tam »mimogrede« obiskuje bordele) uradnika, njegove žene (nezadostne humanistke, urednice v založbi, ona »vodi igro« z mozgom in prva eksplozija) in dveh hčera. Skoraj sterilna praznina srednjega potrošniškega segmenta, ki mu »nich ne manjka« in ima »vsega dovolj« (v materialnem in psihichnem smislu kot stalna stresna naveličanost, prerashchajocha v nerazlozhljivo latentno sovrashstvo med blizhnjimi). Sekvence razmejujejo zatemnitve kot dodatni zaviralni moment v celotnem vtisu nanizanih »mrtvih kotov« brez razvidnejše in celovitejšhe dramske intrige (tako rekoč drama brez drame ali vsaj drama z močnim zadržkom do drame, čeprav se v programih film uradno predstavlja kot »drama«). Dolzhina, po Shterkovem obichaju krajsha od obichajnega celovečerca, izpostavi vseskozi pomalem navzoch občutek nedorečenosti, podobno kot »nenadni konec« filma *Express, express* (ki z naslovom in sploh z dogajanjem na vlaku omogocha »anti-balkan-ekspresno« asociacijo – slovensko osamosvojitveno potovanje ali bohemski pobeg »nekam ven«, v zahodno Evropo, medtem ko Shterkova naslednja filma *Ljubljana* in *Uglashevanje* predstavljata »zhe evropsko« zhivljenje tukaj in zdaj, v Sloveniji, »na prenovljenem Balkanu«, po svoje zadushljivo kot prej). Kljub določenim profesionalnim kvalitetam bi ustrezala oznaka »flimsy«. Vsekakor tudi tretji Shterkov film ne zadostha za celovitejšhi in dramsko kompleksnejshi celovečerec. »Lirichno hermetichni« filmofilski minimalizem s pretežno staticnim »preslikavanjem« vsakdanjosti je zmeraj nevaren kot poskus alibija za scenaristichno-rezhisersko nezmozhnost oblikovanja markantnejše in avtentichne dramske konstrukcije (Adorno: estetsko kot mimezis plus konstrukcija) v razmerjih med osebami in v razvoju fabule, gledalca pa izpostavlja posebnemu preizkusu potrpezhljivosti.

CAPOTE (ZDA, 2005; predvajan aprila 2006). Izjemno zanimivo, globinsko intrigantno tematsko tezhishche tega tehtnega filma je bolj pisateljski poklic kot pa problem zlochinstva, čeprav se oba fenomena v njem (in morda nasploh tudi v zhivljenju) tako rekoč obsesivno prepletata (tezhave neshtetih literarnih ustvarjalcev z oblastmi, z moralnimi standardi; najvechja dela svetovne literature imajo »kriminalne« sizheje: *Kralj Ojdip*, *Hamlet*, *Macbeth*, *Faust*, *Karamazovi*, *Zlochin in kaznen* ...). Gre za to, kako se je Truman Capote (1925-1984), eden najpomembnejshih amerishkih pisateljev XX. stoletja, dotlej prakticirajoch vechinoma poetichno-metaforichno »odmaknjeno« pisanje, nenadoma, ob novici o pokolu shtirih chlanov povsem nedolzhne kansashke družine, odlochil ta primer, dovolj »udaren« sam po sebi, z vso dokumentarno zvestobo in doslednostjo prenesti v literarni medij kot t. i. »non fiction«. V zadržani, skoraj hermetichno utishani,

profesionalno brezhibni režiji Bennetta Millerja in s suvereno igro Philipa Seymoura Hoffmana v naslovni vlogi (oskar 2006; posebno omembo zaslužni tudi prepričljivi Clifton Collins Jr. v kompleksni vlogi morilca Perryja Smitha) je predstavljeno radikalno sooočenje pisatelja, sicer nacheloma chloveka imaginacije, z razsežnostmi »golič dejev«, ki se ob natanchnem, psiholoshko poglobljenem raziskovanju razkrivajo kot vse bolj neobvladljiva in grozljiva »fantastika«, v okviru katere je celo možno nekakšno pervertirano »chloveshko zblizhanje« predvsem s Smithom, subtilnejšim od obeh »hladnokrvno« okrutnih morilcev. V subtekstu pisateljeve homoseksualnosti je nakazana zmožnost njegovega posebnega posluha za nevarno vznemirjeno in vznemirljivo chloveshko »drugachnost«, za zgolj slutenjsko doumljivo iztirjenost, ki ima dolochene izvire v zgodnji otroški prizadetosti. Zakaj je morilec nenadoma pobesnel in s strelci v obraz povsem po nepotrebnem pobil štiri zvezane, popolnoma tuje ljudi? Morda iz ponizhujočega občutka sramu in zavrzene nedoraslosti njihovemu zgledu poshtene in vzorne amerishke družine, kakrshne mu ni bilo dano izkusiti v lastnem otrostvu? Morda iz primeshanih atavističnih sledov potlachene in premagane medrasne agresivnosti amerishkega juga (Smith je po materi napol Indijanec, družina njegovih zhrtev belska), katerega pisatelj je tudi Capote? V končnem rezultatu se je Capote tako rekoch zlomil pod lastnim pisateljskim uspehom, ki ga je dosegel s to knjigo: zhril ga je skrajno subtilen ambivalenten občutek krivde, ker ni storil vsega, kar bi morda lahko, za resnično razchishčenje psihosocialnega ozadja zlochina in s tem za morebitno spremembo najhujše kazni, kajti med moralno in poklicno doslednostjo je vendarle izbral slednjo (smrtna kazen z obeshenjem je bila v »obrtne« smislu dramatično najbolj ustrezen zaključek knjige). Morda je bil v pisatelju navzoch tudi občutek dolochene slabe vesti zaradi lastne odprtosti za »identifikacijo« z zlochincem, se pravi zaradi neizprosno samokritičnega sooočenja s specifičnim »demonizmom« pisateljskega voyeurizma in poklicnega perfekcionizma, v imenu katerega je zaobshel dolochena radikalno postavljena moralno-humanistična nachela. Pisatelj kot »vampirski izkorishchevalec« skrajne samoizpovedi svojega zhivega junaka in kot »možni oponashalec« zlochina – asociacija z znanim filmom *Ubili ptico oponashalko* (1962) po romanu pisateljice Nelle Harper Lee, tesne Capotejeve sodelavke, ki je prek igralke navzocha tudi v filmu *Capote*? Film je na koncu poantiran s sporočilom, da Capote po knjigi o tem zlochinu z naslovom *Hladnokrvno* (izid leta 1965, takrat je imel 40 let; istonaslovni film po knjigi režiral Richard Brooks 1967) ni konchal nobenega dela vech in se je v dvajsetih letih, kolikor je she zhivel, izgubil v alkoholizmu; dodan je tudi njegov epigraf: Vech prejochemo zaradi uslishanih kot zaradi neuslishanih molitev... Ochitno sta shokantno prelomno »blizhnje srehanje« z zlochinom in vpletenost med njegove kazenske posledice izzvala ne le Capotejevo refleksijo nekega objektivnega dejanja, temvech v avtorefleksiji tudi možnost »skupne točke« z zlochincem v smislu mashchevalnega resentimenta (oba sta imela po svoje prizadeto otrostvo), to pa je prispevalo k dosmrtnemu posttravmatičnemu stresu. Vsekakor film *Capote* v chasu, ko je Hollywood tako rekoch dokončno postal sinonim za tovarno vsakrshnega trzhno-shpektakelskega pofla, sodi med redke novejshe primerke, ki nakazujejo, da vendarle obstaja tudi možnost vsaj stranskega drugachnega »trenda«.

Chlovekov razvoj

Rajko Shushtarshich

SEZNAM UPRAVICENCEV

/privilegirani do donacij /

Sistem se neprestano razvija, chlovek tem darovitostim sistema komaj sledi; caplja, se opoteka, zgublja svoj zacasni mir, vchasih izbruhne. Vse zaman, bob ob steno. Sistem je trden, mochan in, kot recheno, se venomer razvija. Kaj pa je pravzaprav ta razvoj v pomenu institucionalne vrednote? Je dinamicna modaliteta vrednote hierarhija. Sistem se torej neprestano hierarhizira, in ta hierarhija je tako mogochna, da jo chlovek-individuum komaj she dojema. Vedno znova pa dobiva vtis, da zanj mesta v sistemu ni. Polozhaji so, ti so v obilici na voljo, vsakomur po njegovi sposobnosti biti lojalen sistemu, le vkljuchiti se mora v sistematizirano hierarhijo. To se pravi razvijati se sistemsko skladno, sistemsko tvorno. Individuum pa ravno tega noche, ker che to sprejme, je mrtev, njegova individualnost in svojskost gresta po zlu.

Nasha rubrika *Chlovekov razvoj* je vsekakor svojska; za marsikoga je protislovna po sestavkih, tezhko umljiva. Nekateri sestavki razreshujejo zagonetke sistema, so sistemsko kritichni, drugi rahlo ironichni, nekateri eksemplarichno dokazilni ali pa po svoje pouchni za sistem in seveda tudi za chloveka v njem. Nasprotje med chlovekom-individuumom (posameznikom – njegovo vlogo v sistemu) na eni strani in sistemom na drugi pa je osrednja nit, ki jo vlechemo skozi prispevke, pa naj to komu vshech ali ne.

Podobno kot chloveku se godi seveda tudi neodvisnim revijam. Ker so svojske, se institucionalizirajo minimalno, le toliko, kot je v sistemu formalno neobhodno za t.i. registracijo, potem pa vztrajno branijo svojo svojskost in neodvisnost kot najvechjo dobrotno (svojo vrednotno orientacijo). Sistem prichakuje lojalnost, in udinjanje mōchi – hierarhiji sistema, vsaj enemu od treh predominantnih podsistemov (politiki, kapitalu, religiji). Sicer sistemski vlogoslovci neizpodbitno ugotove, da ni v »javnem interesu« (beri: drzhavnem – sistemskem), in jo zavrzhajo; lahko jo celo izbrishejo iz razvida ali pa ji z izbrisom grozijo. »Nebodigatreba – ta pankrt« bi bil delezhen podobnega tretmaja v kateremkoli sistemu doslej, t.j. v vseh chasih chlovekovega razvoja.

Neizogibno je torej, da si vedno znova zastavljamo vprashanje: Kdo komu kaj daje in kdo komu kaj jemlje – chlovek-individuum sistemu ali sistem-hierarhija chloveku?

Ne ponujajte nam torej »zheleznih sendvichev« in vashih vrednot: slave, obilice priznanj in pohval, ker tega nochemo.

Kar sledi, pa je zgolj eksemplarichen primer **dobrote sistema** – ponuja nam drobtinice, in she te so iz plastike.

Vlada RS je sprejela **Zakon o dohodnini** (ZDoh-2),¹ tj. o namenitvi dela dohodnine za donacije. Slovenski davkoplachevalec lahko poslej zahteva, da se do 0,5% njegove dohodnine nameni za financiranje splošno koristnih namenov. Mednje je uvrshchen tudi kulturni namen – sicer naknadno, pa vendarle.

Potem pa pride konkretna stvarnost, namrech *Seznam upravicencev do donacij*.^{1a} Za področje kulture ga določa Ministrstvo za kulturo (MzK), osnova za uvrstitev med upravicence je t. i. »javni interes«,² konkretnije pa pogodba o triletnem sofinanciranju s strani MzK. Skratka, odloča minister in njegove neodvisne komisije, ki jih pri *Reviji SRP* dobro poznamo;³ odločajo skladno z njihovim razvrshchanjem v kulturi, t.j. z diferenciacijo slovenskih revij in z diferenciacijo slovenskih pesnikov in pisateljev. Najprej na izbrance – drzhavne umetnike in na »ostanek« ostalih! Da se ve, kdo je kdo, in koliko kdo shteje. Na dnu te hierarhije so svobodomiselni »odvechniki«, ki ne shtejejo vech niti toliko kot upravicenci socialne pomoči – in to pri vsem silnem zavzemanju za chlovekove pravice, ki jih imajo sistemski »glasnogovorniki« polna usta.

Pa se sploh she najde kdo, ki bi hotel 0,5% svoje dohodnine dodeliti za donacijo npr. *Reviji SRP* (uradno ime: Revija SRP /Svoboda, Resnica, Pogum/ zavod za zalozhnishtvo na področju kulture in umetnosti, Ljubljana; matichna shtevilka 1339427, davchna shtevilka 71461965)?

Sel!

A za to naj bi dal zavod *Revija SRP* – zahtevek za uvrstitev na seznam upravicencev!

Ne bo treba!

Kajti namen zadevnega zakona ni, da bi davkoplachevalcem omogochil dodelitev donacije po svoji izbiri, ampak le tistim pravnim osebam zasebnega prava (v našem primeru s področja zalozhnishtva), kot jih hoche kulturni minister, se pravi tistim tako ali drugache zaslužnim, ki jih sicer protezhira (ali vsaj tolerira).

Seveda to s »svojejavci« ne gre, ker resnichno neodvisna revija ni v »javnem interesu« (beri: drzhavnem). MzK oziroma minister za kulturo Vasko Simoniti in chlani njegove »neodvisne komisije« *Revije SRP* po njihovem pojmovanju neodvisnosti nikoli ne bi uvrstili na seznam privilegiranih!

Poleg vsega pa »pogodbe s hudichem« sploh nochemo vech, ker bi z njo izgubili svojo neodvisnost, ki je v splošno korist.

Take dobrote ponuja – financhni minister Andrej Bajuk. (O njegovi dobronamernosti ne dvomim.) Kaj pa drugi ministri, ključni za nashe zadeve?

Glej tudi!²

Svobode misli in izrazhanja nam seveda nihche ne brani, tako pravijo; le da mi tega v praksi nikakor ne zaznamo, temvech venomer znova ravno nasprotno. Pomagali bi nam, da se uveljavimo na trzhishchu blaga in storitev, a kaj ko *Revija SRP* ni in noche biti blago, trzhishcha pa v slovenskem zalozhnishtvu (s knjizhicharstvom vred) sploh ni – je zgolj umetno vzdrzhevanje »javnega interesa«!

Uvrstili bi nas v nekakšne sistemske registre, razrede, predale, sezname, kamor v resnici ne sodimo. Torej nas – tako (ne)razvrshčenih – za sistem ni. Pa poglejte v katerikoli internetni brskalnik in napisnite: revija srp; ugotovili boste, da vseeno smo, da obstaja kar nekaj SRPovih svojskih individuuumov. Celo njihove misli, občutenja, dojetja, dozhivetja, che se po svoje izrazim, utrinke isker duha in odenke dushe bi lahko deshifirali, che bi le zmogli ali hoteli. Pa tudi kaj o koreninah kulturne identitete nashega naroda – in ne nazadnje tudi kaj pouchnega o nashem sistemu – bi lahko nashli.

So pa tudi nekateri odlochnejshi, ki pravijo, da neodvisnih revij pravzaprav sploh ni, ker jih ne more biti; da je pach vsak medij od koga odvisen. Drzhi: che ne od drugega, smo odvisni od sodelavcev.

Ja, odvisni smo predvsem – sami od sebe. To je tako rekoch definicija neodvisnosti.

A propos: V letu 500-letnice Primozha Trubarja, utemeljitelja slovenske kulture in literature, ko se oblastnisha kultura na debelo kiti z njegovim imenom, se ni odvech spomniti, da je bil od oblasti preganjan in izgnan v tujino, ker si je drznil misliti drugache, tako rekoch proti splošnemu toku, in da je *Revija SRP*, cheprav je zato zasmehovana, edini medij, ki v praksi sposhtuje Trubarjevo zasnovu slovenske latinichne pisave z dvochrkovnimi shumniki.

Glej¹: – 142. chl. Zakona o dohodnini (namenitev dela dohodnine za donacije), Uradni list RS, sht. 117/06; <http://www.uradni-list.si/1/ulonline.jsp?urlid=2006117&dhid=85824>

^{1a} – Uredba o namenitvi dela dohodnine za donacije in seznam upravichencev s področja kulture, Uradni list RS, sht. 30/07 in 36/07

http://www.mk.gov.si/si/podatki/uredba_o_namenitvi_dela_dohodnine_za_donacije_in_seznam_upravichencev_s_podrocja_kulture/

Glej²: – *Rajko Shushtarshich*, Obeti slovenski kulturi /Javni interes v kulturi/; *Revija SRP* 53/54, 2003; <http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp53/rajsh53/obeti53.htm>

– *Rajko Shushtarshich*, Odprto pismo *Janezu Jansbi* – prvemu ministru RS /OP XII – Zadeva: Neodvisni mediji/; *Revija SRP* 81/82, 2007;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp81/dokum81/1dok81.htm>

Glej³: – *Rajko Shushtarshich*: Odprto zaprto pismo MK RS, VII – Andreji Richter, Diferenciacija slovenskih revij in program neodvisne *Revije SRP* 2003 do 2012/; *Revija SRP* 51/52, 2002;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp51/dokum51/1dok51.htm>

– *Rajko Shushtarshich*: Odprto zaprto pismo MK RS, VIII – Andreji Rihter /Zavrzhene slovenske revije; *Revija SRP* 55/56, 2003;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp55/dokum55/1dok55.htm>

– *Jolka Milich*: Odprto pismo Jozhetu Horvatu, podsekretarju Ministrstva za kulturo /She merila in kriteriji MK RS – konkretno/; *Revija SRP* 63/64, 2004;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp63/dokum63/1dok63.htm>

– *Ivo Antich*: Pritozhba na Delovno in socialno sodishche v Ljubljani; *Revija SRP* 75/76, 2006;

<http://www.revijasrp.si/knrevsrp/revsrp75/dokum75/3dok75.htm>

Za zgodovinski spomin

Andrej Lenarčič

NEKAJ DEJSTEV, ZNANIH IN VSEM NA OCHEH, ZLOZHENIH NEKOLIKO DRUGACHE

Dvajseto stoletje, stoletje svetovnih vojn, kakor so njegovo značilnost ubesedili avtorji neke knjige, se je za Slovence zachelo s političnim polomom, nadaljevalo z dotlej nevideno katastrofo in končalo s še manj pričakovano, lastno, suvereno, mednarodno priznano drzhavo.

Kdor pogleda slovensko zgodbo poblizhe, osupne pred dejstvi, ki so na prvi pogled v popolnem neskladju:

Etnija, katere okamenela zgodovinska prichevanja govore o pradavni drzhavnosti takrat, ko danes znamenitih drzhavnih tvorb še nikjer ni bilo, ljudstvo, katerega jezik je prvi od zhivih evropskih jezikov zapisan v knjigi, ki se je postavilo v prvo vrsto med moderne nacije z eno prvih tiskanih Biblij in z obsežno knjizhevno bero, je v chasu nacionalnega vrenja, ko so v Evropi vznikale nacionalne drzhave druga za drugo, dobesedno umanjalo, izginilo z evropske politichne scene. Na samo dno, enako politichnemu samomoru, je ta narodich potonil na zchetku dvajsetega stoletja, ob koncu prve svetovne morije, ko so ga njegovi samozvani voditelji brez vprashanja izrochili na milost in nemilost tujcem iz krajev, odkoder je zhe stoletja prihajala nadenj smrt.

Absurdni, komaj verjetni usodi so vech kot očitno botrovali samozvani narodovi voditelji. To so bili praviloma cerkveni veljaki, kar vsiljuje sklep, da so vero, orodja cerkvenih struktur, uspešno (zlo)rabljali za uresnichevanje posvetnih – politichnih in ekonomskih ciljev. In znane podrobnosti to tudi pripovedujejo.

Cerkvene strukture so bile primeren okvir, ki je omogochal veljakom, da so obvladovali ljudstvo, krotili vznikanje nacionalno zavednih vzgibov, usmerjali to energijo v sfero pobožnosti, etnichnosti in folklore, mu odrekli udeležhbo pri oblasti, tako »usmerjeno«, ukrocheno chredo pa v svoje in vladarjev zadovoljstvo ponujali na oltar domovine (dunajske ...). Ta praksa je bila uspešna, dragocena za vladarje in zato tudi cenjena/nagrajevana. Posledica, skrajno neprijetna za ljudstvo, pa je bila popolno umanjkanje drzhavotvornih nastavkov v trenutku, ko bi jih najbolj potrebovali. Sesutje dvoglave monarhije, ki so ga npr. Chehi in Poljaki znali docela izkoristiti, se nanj zhe prej in pravochasno pripraviti, je zalotila Slovence popolnoma bose, brez drzhavotvornega programa, absolutno v rokah nekaj cerkvenih hierarhov, ki so – sledech lastnim ciljem – poskrbeli, da je chreda le zamenjala gospodarja, ostala pa še naprej adut klike za »posebne posle«, tokrat –

ker je dunajski poniknil – z beograjskim dvorom. Najbolj očitno se je ta kolaboracija pokazala ob sporazumu Cvetkovich-Machek, ko je na videz dokončno pokorjeno ljudstvo vendarle začelo negotovati, saj so Hrvati dobili avtonomijo, Slovenci pa nichesar, in je samozvani slovenski narodni voditelj, Koroshec, nemudoma izposloval izročitev nekdanj fevdalnih posesti iz avstrijskega verskega sklada Cerkvi – ljubljanski škofiji, kot protiuslugo pa zagotovil, da bo ljudstvo ostalo mirno.

Ni torej nobenega dvoma, da je Cerkev na Slovenskem verjetno zelo veliko storila za ljudstvo, za njegovo versko zadovoljstvo, za jezik in kulturo, a she manj je dvomno, da je popolnoma spodrezala njegovo nacionalno, drzhavotvorno potenco, ga v celoti onesposobila, da bi shel v korak s chasom, ko so v Evropi nastajale nove nacionalne drzhave. In ne samo to. Ko ga je porinila na Balkan, ga je izpostavila maniram, ki jim ni bil kos. Niti ni imel instrumentarija, ki bi mu omogochal obrambo. Da je bila nesrecha she vechja, je takoj na zacetku drugega svetovnega obrachuna novotvorba Jugoslavija izginila s politichne scene in Slovenci smo bili nenadoma v dalech slabshi situaciji, kot ob razpadu KuK. Kar je ostalo od razkosanja tedaj, so dokonchali okupatorji tokrat. Ostali smo brez vsakrshne politichne, drzhavnopravne strukture. Razbita skupnost, ki ni mogla funkcionirati in ni bila nikakrshen mednarodni subjekt. Lahek plen vseh mogoelih partikularnih interesov, spletk. Jasno, da je pri tem bila najbolj uspesna revolucionarna KP, ki je imela za seboj tisti hip gotovo najbolj sofisticirano in uchinovito organizacijo – Kominterno.

Revolucionarji so imeli lahko delo. Brez tezhav so legitimirali prevzem oblasti z bojem proti okupatorju. Da so znali hkrati eliminirati vse, kar bi utegnilo in ki bi utegnili ta prevzem ogroziti, za razumnega chloveka ni nobeno presenechenje. Z javne scene so zbrisali vse druzhbene dejavnike, skupine in posameznike, ki se niso podredili in vkljuchili v njihov sistem »ljudske oblasti«. Natanchno tako, kot povsod tam, kjer je komunistichna partija prevzela oblast. V Sloveniji so imeli toliko manj tezhav, ker je bilo ljudstvo zaradi dolgotrajne cerkvene »druzhbene prakse« dobro zdresirano in je znalo ubogati.

A kakor je bila tragedija popolna, je imela tudi neki usoden pozitivni uchinek.

Kljub sistematichnemu »umirjanju« drzhavotvornih vzgibov Slovencev skozi vso znano zgodovino, je sporadichno prihajalo do posameznih poskusov, da bi (znova?) prishli do drzhavne samostojnosti. Najbolj znan je poskus kaplana Majarja Ziljskega. Dobro je tudi znano, kako se je to konchalo. Cerkvenci veljaki so nemudoma ukrepali in izvotlili »zahtevo« za Zdruzeno Slovenijo v »milo proshnjo« presvitlemu cesarju ... Nosilca pobude so zvito pognali na takrat bogu za hrbtom Sv. Visharje – a ker to ni zadostovalo, so ga dodatno in dokonchno pregnali v daljnjo Prago, kjer je »poginil kot pes za vogalom«.

Ta znameniti poskus je torej dobro znan, a zagotovo ni bil edini. Ne nazadnje bi se lahko kaj osamosvojitvi podobnega zgodilo zhe kdaj prej, pa tudi ob razpadu KuK ali ob izginotju Juge. Vendar se je osamosvojitve dejansko zgodila shele po dolgih

desetletjih, potem, ko je bilo videti, da so ugasnile še zadnje sanje, da bi Slovenci po tisoč letih znova imeli svojo lastno drzhavo.

In kaj je bilo tako posebnega v devetdesetih letih, da se je to, mimo vseh prichakovanj, dejansko zgodilo?

Vse je bilo v vsem podobno poprejšnjim situacijam – le eno dejstvo je bilo drugachno! Edino, in samo tokrat: na politichni sceni ni bilo Cerkve in politichnih sil, ki jih je podpirala. Z njo in njeno politiko so revolucionarji ob koncu vojne definitivno opravili. Nastal je prostor za laichno-civilno nacionalno emancipacijo, za ponovni vznik drzhavotvornih tezhenj in za dejansko osamosvojitve ob prvi prilozhnosti, ki se je ponudila.

Obnashanje cerkvenih veljakov v tem obdobju docela razkriva resnichnost takega videnja situacije. Ne samo, da so najvishji dostojanstveniki javno razglashali, da »je Jugoslavija edina mozhnost za Slovence« (nadshkof Pogachnik, Sobotna priloga Dela), celo še tik pred plebiscitom je nadshkofijski dvor klical k razumu in nasprotoval osamosvojitvi (intervjuji v domachem in tujem tisku). Da je še po uspelem plebiscitu cerkvena hierarhija zachela sodelovati, je dejstvo, ki ga velja poskushati razlozhiti z ugibanjem: mar ni neke podobnosti med tem ravnanjem in ravnanjem E. Kardelja, ki je leta 1941 zapisal, da se je KP pripravljena upreti okupaciji pod pogojem, da pomeni to prevzem oblasti. Danes, ko ni vech kaj ugibati o dejstvu, da je Cerkev prevzela (zhe) velik del oblasti v samostojni Sloveniji, je mogoche sklepati, da so cerkveni veljaki ravnali tako kot Kardelj: osamosvojitve da, pod pogojem, da dobimo v roke premozhenje in (politichno) moch ...

Taka predstava ima mochno podporo v shirshem spletu dogajanja: vse od nekaterih obeshencev pod londonskimi mostovi, od »zasluzhenega« pochitka nadshkofa-vatikanskega bankirja v odmaknjenem refugiju v Kaliforniji prek pre-senetljive vzpostavitev (protiustavno!) diplomatskih odnosov USA-Sveti Sedezh, chrne diplomatske limuzine, parkirane tik vhoda v Vatikan, vse do izvolitve Wojtyle, do hitrega diplomatskega priznanja Slovenije – pri chemer je od tega bolj pomembno dejstvo, da je bilo priznanje hkratno: Slovenije in Hrvashke. Ne gre sprgledati, da Hrvashka ni izpolnjevala pogojev, saj ni imela niti jasno določenih meja niti oblasti na celotnem obmochju. Piko na i so dodali mnogoteri papezhevi obiski zlasti na Hrvashkem. Indikativno je tudi, da imajo Hrvati kar dva kardinalska sedeža (nekaj chasa so imeli kar tri kardinale!), Slovenija pa (še vedno) nobenega.

Torej je treba prej omenjeno »Kardeljevo varianto« dopolniti: ne le moch in oblast lokalne Cerkve, tudi skladnost z visoko vaticansko in amerishko politiko je botrovala soglasju ...

In res! Brzh ko so prej oslabbjene sile znova prishle do mochi, se je zachelo nevarno zapletanje Slovenije v zadeve okolja, odkoder smo se komaj in zadnji hip reshili po skoraj stoletju usodnega tavanja. Oblast, ki jo je naplavila znova vznikla moch cerkvenih struktur, je zachela z znamenitimi »skupnimi sejami« slovenske in

hrvashke vlade – te se sporne vsaj z vidika suverenitete –, sumljivo je popushchanje v zvezi z mejo, na simbol slovenstva so montirali obeležje cerkvenega poglavarja ustashke države, cerkvene korporacije se spushchajo v sumljive poslovne povezave ...

Prav nobenega dvoma ni, da smo v situaciji, ko je potrebno premisliti vsak nadaljnji korak.

Che zhelimo iz splošno znanih dejstev potegniti koristen pouk, napotilo za ravnanje in obnashanje, jih pach moramo opaziti in razvrstiti v vsej njihovi nazornosti.

Prvo, kar bije v oči, je popolnoma neustrezno opredeljevanje dogajanja v minulem stoletju, s kakršnim se odlikuje zlasti stroka, in potem seveda politika. Dogajanju, ki ima vsa znamenja anarhije, poljubnosti, zlorab s strani nepoblashchenih ad hoc skupin, prisilnih ukrepov, kršenja temeljnih chlovechanskih pravic, pripisujejo drzhavnostne attribute. Okolju, ki je uokvirjalo to anarhichno, destruktivno dogajanje, pripisujejo drzhavnost. A resnica je, da so bila vsa stanja, vse situacije, v katere smo Slovenci zashli – oziroma so nas vanje pahnili domachi in tuji samozvanci – od konca prve svetovne vojne pa vse do vojne za osamosvojitvev, ali povsem nelegalne, nelegitimne ali pa vsaj na meji. Ne po prvi vojni ne po drugi nihche ljudstva ni nich vprashal; oziroma je bilo »povprashevanje« farsa. V primeri s plebiscitom za samostojnost izgine she zadnja sled chesarkoli zakonitega v vseh desetletjih pred tem.

Torej smo postavili svojo drzhavo na povsem nove in prvich v novejsi zgodovini povsem legalne in legitimne temelje. S tem vse, kar se je v predhodnih desetletjih nagrmadilo, zahteva ponoven premislek in rekonstrukcijo.

Ker so notranjepolitichne razmere ukalupljene v jasno opredeljeno ustavno ureditev, naj bo tokrat pozornost usmerjena v tisto, kar ostaja neurejeno na zunanjepolitichnem podrochju.

Zadeve vis-a-vis zahodne, severne in vzhodne sosedo so urejene na podlagi legalnih in verodostojnih meddrzhavnih aktov, ki veljajo. Tudi stoje na jasno opredeljenih izhodishchih, brez ozira na to, koliko so v opreki s pravichnostjo in zgodovinskimi upravichenji. Imajo vsebino in obliko meddrzhavnih sporazumov in se morejo spreminjati le na identichen nachin.

Zadeve z juzhno sosedo pa imajo svoje posebnosti.

Ena znachilnosti te sosedo je, da je zgrajena na posesivnosti. Zhe samo ime kazhe na to. Posebej, che stvari primerjamo s Slovenijo.

Slovenija je nastala kot zdruzhitev ljudi slovenskega duha, ki so tisoche let zhiveli v dezhelah Gorishka, Istra, Primorje s Trstom, Kranjska z Belo krajino, Koroshka, Shtajerska, Prekmurje. Skupnost, najprej kvazinacionalno, potem pa drzhavno, smo poimenovali z novim, skupnim imenom Slovenija. Imenom, ki je bilo, sodech po kartuzijanskih arhivih, vsaj do 12. stoletja uradno v rabi za obmochje, kjer se

nahajajo te dezhele. Z združivijo torej ni bila v nichemer prizadeta svojskost posamezne dezhele in njenih ljudi. Niti nje ime.

Drugache je s sosedo. Ta je nastala iz dezhel madzharske krone – Dalmacije, Slavonije, Hrvashke. Ob razsulu KuK monarhije je Zagreb na vrat na nos priključil she chisto slovenski del Prekmurja onstran Drave do sotochja z Muro, ki je imel s Hrvashko skupno le to, da je cerkveno sodil pod zagrebshko shkofijo, a ta je bila itak madzharska ustanova. V tako nastali skupnosti si je Hrvashka uzurpirala tako ime kot upravo. Tenzije med posameznimi dezhelami, ki so bile z nastankom skupne drzhave Hrvashke na tak ali drugachen nachin prizadete, trajajo she danes. Kakor trajajo she danes posesivni vzgibi, tezhnje po prilashchanju tujega, s strani oblasti v Zagrebu.

Tako se je zgodilo nekaj naravnost neverjetnega:

Drzhava NDH, ki jo je Zagreb razglasil tisti hip, ko se je podrla Jugoslavija, je bila do svojega konca zvesta zaveznicu sil OSI. Sodelovala je pri vojnih operacijah Hitlerjeve koalicije, hkrati pa izvrshovala dejanja agresije na slovensko ozemlje in slovenske ljudi. Ni se obotavljala niti pobijati Slovence v svojih unichevalnih taborishchih, ko ji očitno ni zadoshchalo moriti civile po Gorjancih. Najhujshe dejanje agresije nad slovenskimi ozemlji s spremljajochimi pojavi nasilja, streljanja in ropanja je zagreshila tik pred kolapsom, ko je z vso svojo vojno silo poskušala prekorachiti Slovenijo, da bi se vdala Anglezhem na Koroshkem. In ta agresorska, nacistichna drzhava je po popolnem porazu in unichenju njene vojne sile namesto kazni in procesa denacifikacije dobila nagrado v obliki obseznhnih ozemeljskih pridobitev na rachun Slovenije. Dobesedno shokantno dejstvo. Zasedla je skoraj celotno Istro z Reko in kvarnerskimi otoki. Ozemlje, ki nikoli v zgodovini ni bilo pod upravo Zagreba, marvech slovenskih mest Ljubljane in Trsta. Prav tako je (znova) zasedla Chakovski okraj do sotochja Mure z Dravo in obmochje Shtrigove, kjer je zagreshila she po vojni poboje velikega shtevila Slovencev.

V nasprotju z ostalimi nacistichnimi napadalci edino Hrvashka ni niti kapitulirala niti ni bila obravnavana na kaki mirovni konferenci, she manj pa se je denacificirala, kar je jasno prishlo do izraza tako v ozhivljanju ustashtva kot v vnovichnem poseganju na slovenska ozemlja. Postavlja se zato nujna potreba po ukrepu v obliki mirovne konference med agresorjem Hrvashko in zhrtvijo Slovenijo, che naj se odnosi postavijo na zdrave temelje in se zagotovi trajen mir na tem obmochju. Jasno, da mora biti osnovno izhodishche pogovorov to, da agresor ne more biti nagraben, she najmanj z ozemeljskimi pridobitvami, ki so v nasprotju z vsemi zgodovinskimi danostmi in upravichenji.

Posebno in akutno je vprashanje, kako je sploh mogoche, da drzhava, ki ni razchistila s svojo nacistichno preteklostjo, ki she naprej manifestira ozemeljske zahteve na rachun chlanice EU, sme rachunati na sprejem v elitno skupnost, ki je zgrajena na zmagi nad nacifashistichno zablodo. Preden se odgovori na to vprashanje, je treba postaviti stvari na zachetek. Ta zachetek je, kar se tiche odnosov Slovenija – Hrvashka, stanje pred razpadom KuK monarhije. Brez

mirovne konference, ki bo razčistila z neupravičenimi teritorialnimi prilastitvami in s škodo, povzročeno z vojnim nasiljem in agresijo, ni mogoč noben konstruktivni korak naprej.

27.09.2007

PS:

Ker je trenutno na tapeti vnovično »odkrivanje« zhe od zacetka znanih povojnih pobojev, ki jih je izvršila oborožena sila JA na območju Slovenije, je treba povedati she:

Edina oblast tisti chas na ozemlju danashnje Slovenije je bila oblast JA pod poveljstvom marshala Tita. On je bil neposredni in vrhovni poveljnik tudi vseh drugih oboroženih skupin – od Knoja do Ozne. Druge oblasti tod ni bilo.

Vojska slovenskih domobrancev, ki je zapustila Slovenijo tik preden je meje prestopila JA, je kot nemška posebna vojska s kapitulacijo Nemchije avtomatično kapitulirala, se vdala. Vojaki so tako postali vojni ujetniki. Vrnjene je JA pobila – pobj vojnih ujetnikov ima ime.

Drugache je z vojashko silo NDH, suverene drzhave, ki je prek Slovenije prodirala na Koroshko, da bi se vdala Anglezhem. Ti so vdajo zavrnili in vso vojsko poslali nazaj. Nobenega znamenja ni, da bi se potem ta vojska vdala JA, Titu. She manj, da bi drzhava NDH kakorkoli kapitulirala. Kako poimenovati pobj vojske, ki se ni vdala, a je bila na milost in nemilost izrochena zmagovalcu – to naj povedo strokovnjaki. V vsakem primeru pa drzhi, da tisti, ki za te dogodke krivijo Slovenijo in Slovence, nimajo prav. Posebej pa je zanimivo, da v to smer vpijejo najbolj tisti, ki ne le, da so ves chas vse to vedeli, imeli so tudi dostop do mnogih dokumentov tako po strankarski kot po strokovni liniji. Ni treba posebej ugibati, zakaj to pochno, kdo je »narochnik« ... Na neki nachin je pach treba zrelativizirati svoje Srebrenice, Oluje in Bljeske ... in osramotiti zhrtev svoje agresije, da bodo lazhe ohranili, kar so prigrabili.

SHE REFLEKSIJA OB POGLEDU NA ZGODE IN NEZGODE SLOVENCEV KONEC DRUGEGA TISOCHLETJA

Danes zhe pokojni aristokrat, ponosni chlan družinskega omizja ene evropskih kraljevskih rodbin, mi je v nekem pogovoru, ko sva obujala spomine ob pogledu na ostanke gradu, v katerem je bil rojen, povedal:

»Trdim, da je bila za Slovence usodna zemljishka odveza. Dotlej so grajski skrbeli za vse v zvezi s posestjo, obdelavo, gospodarjenjem. Res, da so bili med njimi tudi zoprniki. Surovi do svojih kmetov. Vendar pa so vsi po vrsti skrbeli za posest, da je ostajala zaokrozhena in v funkciji – ne nazadnje so morali plachevati visoke dajatve, ki so marsikoga mochno davile. Tako je bila lastnina v rokah domachih ljudi. Naj so bili grajski she taki nemchurji, konec koncev so zhiveli stoletja dolgo v dezheli in so bili zhivo vrashcheni vanjo.

Z zemljishko odvezo pa se je vse to podrlo. Po eni strani so grashchaki izgubili velik del zemljishke posesti. Obstoje grashchinskega gospodarstva je bil vse bolj ogrozhjen in vzdrzhevanje sistema vse tezhje. Mnogi so popustili, imetje prodali. Najbolj pa je razdejalo razmerja in stanje v dezheli to, da so kmetje nenadoma postali lastniki zemljishch. A ta lastnina je bila tudi hudo breme – ne le, da so iznenada morali zacheti gospodariti z vsemi riziki vred, tudi obremenjena je bila ta nova lastnina. Treba je bilo odplachati to in ono. Vse prevech novopechenih gospodarjev je kmalu zavozilo – in na to so chakali predvsem tujci. Drugo za drugim so shla posestva na boben in v roke tujcem. Kos za kosom domovine se je spreminjal v tujino.

Nato se je pokazala mozhnost: Amerika. Zadolzheni posestniki so z velikim upanjem odhajali chez luzho, tam zasluzhili, kolikor so bili dolzhni, in po vrnitvi odkupili dolgove. A takih srechnezhev je bil malo. Dosti manj kot tistih, ki so poniknili v Novem svetu. Kmalu je vse vech Slovencev za vedno odshlo na tuje, posestva pa v roke tujcev. To je bila slaba bilanca zemljishke odveze.«

S to mislijo se je mogoche strinjati ali pa tudi ne. Ostaja pa dejstvo, da je bilo izseljevanje v 19. stoletju vse vechje, in – to je bilo od vsega she najhujshe – izseljenstvo je postajalo skoraj vrlina. Vztrajanje na rodni grudi je vedno manj shtelo. Povezano je bilo z vsemi mogochimi tegobami, revshchino, brezperspektivnostjo. Uveljavljala se je miselnost, da sposobnejshi odhajajo, manj sposobni ostajajo.

Vse to se je odrazilo v javnem mnenju in politichnem razpolozhenju. Popushchanje, kolaboriranje, nesamostojnost, iskanje pokroviteljev in druge slabe stvari so zaznamovale družbeni vsakdan. V dogajanje je mochno stopila Cerkev z razlichnimi dejavnostmi. Znana je npr. Rafaelova družhba. A postavlja se vprasanje, ali in v kolikshni meri so stvari schasoma postajale same sebi namen oziroma koliko je bila skrb za izseljene predvsem zavzetost, da bi jih bilo kar se da veliko ...

Tudi v politiki je prishlo na površje razpoloženje, da sami nichesar ne (z)moremo. Prva prioriteta je postala in ostala poiskati »primernega okupatorja«, ki bi nas resnil iz avstrijskih nepravil. Tu gre iskati glavni razlog slepe zaverovanosti v tako ali onako jugoslovanarstvo, medtem ko so drugi okoli nas veselo jadrili državni suvereniteti naproti.

Vključitev Slovencev v Jugoslavijo po razsulu KuK je bila huda streznitev. She en udarec narodovi samozavesti. Zaman so tisoči čakali Koroshca na zheleznishki postaji, ko se je po izvršeni podreditvi države SHS srbski monarhiji – chemur se je iz kdo ve katerega razloga izognil(!) – vrachal iz Shvice. Zrevoltirani množici, ki je glasno izrazhala svoje nestrinjanje, se ni upal prikazati na oknu svojeg kupeja. Nedolgo za tem smo nesrečno izgubili she Koroshko. S slovensko krvjo zalita Primorska in Gorishka sta zhe prej izginili pod italijanskim shkornjem.

Izguba vech kot polovice nacionalnega ozemlja, polovice ljudi in dosti vech nacionalnega bogastva je ljudi dotokla. She tisto malo drzhavljanske samozavesti je izginilo v brezupu. Dosti vech junashtva niso pokazale niti politichne stranke, ki so se druga za drugo utapljale v jugoslovanskih politichnih korpusih in se vedno bolj umikale unitaristichnim, centralistichnim konceptom. Brez vsaj minimalnega koncepta v smeri drzhavne suverenitete, vse so bile vdane v usodo.

Zato zveni verjetno, kar je bilo mogoche prebrati v eni prvih shtevilk *Odmevov*, obchasnika, ki ga izdaja gospod Arnezh, skrbnik obsezhnega zasebnega arhiva iz tega obdobja. Tam je bil objavljen zapis s sestanka politichnih veljakov, ki so malo pred drugo vojno povsem resno razpravljali, kam bi se Slovenci vsi skupaj odselili, da bi zazhiveli svobodno nacionalno zhivljenje. Verjeli ali ne, v igri je bila Argentina in celo Madagaskar! Torej ne boj, marvech apatija in iskanje nekih udobnih, romantichnih utopichnih reshitev. Dobesedno nezaslishano.

Je pa zato toliko lazhje razumeti vse, kar se je groznega dogajalo s Slovenci kasneje – povsem neustrezno obnashajne politichnih veljakov, she posebej cerkvenih, v trenutku razpada Jugoslavije in zasedbe s strani okupatorjev. Prav nobenega smiselnega koraka ta elita ni bila sposobna. Morebiti ga sploh ni mogla storiti, saj ni bilo poskrbljeno za nich! Popolna zmeda, brezcilnost, zaganjanje zdaj v to, zdaj v ono smer. Na dan so prishle pach posledice, rushilni uchinek stoletne »skrbie« Cerkve za narod, ki je v resnici obglavil vsak poskus nacionalne afirmacije. Kakor ni mogoche tajiti mnogih pozhrtvovalnih posameznikov, preprostih duhovnikov – Chedrmacev, tudi marsikaterega primernega koraka v dobro ljudstva, tako pa tudi ni mogoche prezreti klavrnega dejstva, da med ljudmi ni bilo kritichne mase samozavestnih, narodnozavednih in nacionalnim pravicam Slovencev zaprisezhenih posameznikov. Tudi che bi se med elito nashla volja podpreti prizadevanje za suvereno reagiranje na dogodke, pach ni bilo dovolj za to sposobnih. Rachun za vtikanje Cerkve v posvetne rechi je po stotih letih prishel. Krotka chreda je bila usmerjena v prichakovanje svoje Slovenije onkraj (»Tretja – nebashka – Slovenija«: Rebula she v osemdesetih letih!)

Edina skupina, ki je bila pripravljena in usposobljena neskrupulozno, brezobzirno nastopiti, je bila komunistična, a kaj, ko je ta imela na zastavi zapisane interese komunistične internacionale in edini program: Revolucija.

Do zadnje podrobnosti dodelana politika partijskega jedra, dodobra podprta od Kominterne, je nosila partizanski način odpora brez vsakega kompromisa, definitivno usmerjen izključno k revolucionarnemu prevzemu absolutne oblasti. S kirurško natančnostjo je sproti sekala vse, kar bi jo utegnilo ovirati na poti do cilja.

Kolaboracija z okupatorjem pod cerkvenim patronatom je bilo največ, kar je etabliрана elita zmogla ukreniti v odgovor. Prostor oboroženega odpora proti okupatorju je zhe zdavnaj zasedla Partija. Nasprotni strani ni preostalo drugega, kot da je pognala množico mladih ljudi v okupatorjevo uniformo in jih neizbrisno, usodno zaznamovala s kolaboracijo, jih brez vsakega upa prepustila neizogibni usodi. Vsakomur je bilo kristalno jasno, da ga ni, ki bi na koncu obrachuna uposhteval she tako utemeljeno izgovarjanje na samoobrambo. Zavezniki so zadeve zhe zdavnaj dokončno postavili na svoje mesto.

Katastrofa – pogrezanje iz napake v napako.

Kopichenje napak pa se je izrodilo celo v zavesten zločin.

Kje, v chem ga je treba iskati?

Ko motrimo dogodke na ljubljanski protikomunistični politični sceni tik pred koncem vojne in nalashch, zaradi dobrega okusa, pogledamo stran od majske farse na Taboru, ni mogoche mimo vprashanja:

Ali bi se vrhushka kolaborantske strani lazhje umaknila na varno sama, brez vojske?

Nobenega dvoma ni, da bi bil umik na Koroshko z nekaj avtomobili s funkcionarji in njihovimi družinami razmeroma preprost podvig. Le chemu so potem spodbudili umik kompletne domobranske vojske in sprozhili celo množichen beg civilistov?

Odgovor, da so prichakovali, da bodo zavezniki itak prej ali slej nastopili proti svojim komunističnim zaveznikom in v ta namen uporabili tudi domobrance, je seveda iz trte zvit. Ne le, ker bi potemtakem dosti lazhje blokirali prodor JA na obmochju Kolpe in Sotle, skupaj z drugimi bezhechimi vojskami z Balkana, vsaj za toliko chasa, da bi zavezniki zasedli Slovenijo. Seveda bi bilo za to potrebno pravochasno storiti nekaj političnih korakov, chesar pa zmedena protikomunistična politika ni bila sposobna ne prej in she posebej ne v tistih dnevih panike.

Da niso resno prichakovali »prijateljskega« sprejema onkraj Karavank, pa mora biti jasno vsakomur, ki ve – oni so seveda vedeli – za sklepe zaveznishkih konferenc tako v Teheranu kot na Jalti, ki so jasno in decidirano zahtevali vrachanje kvislinskikh vojska v njihove domache drzhave.

Na dlani je torej sklep, da so ta množichni begunski stroj pognali z enim samim namenom: vojsko so potrebovali kot talca, ki so ga potem tudi dejansko uspesno »prodali«, da so reshili svojo kozho, civilno množico pa so vodili s seboj kot

»ohishnico«, sredstvo, na katerem bodo poskušali preživeti tam, kamor jih bo odnesla usoda.

Grobo povedano, pa vendar ... Naj poskusim nekoliko elaborirati.

Zagotovo je vodstvo begunske trume poskrbelo, da so vojska in civili ostali skupaj. Dobro so se potrudili in angleškimi vojakom pomagali pri vzdrževanju reda. Ko se je začelo dogajati vrchanje, ljudi niso z ničemer opozorili, za kaj dejansko gre. Da so vedeli, za kaj gre, se je izkazalo takrat, ko so prvi begunci iz teh transportov pribezhali nazaj in hoteli povedati, da jih vodijo v smrt. Te so voditelji nemudoma izolirali, zaprli, da bi ne povzročili panike. Torej so bili dogovorjeni z Anglezhi, da bodo zagotovili red in disciplino pri vkrcavanju, do česar je bilo Anglezhem veliko, saj so imeli prav takrat hude težave pri vrchanju ruskih Vlasovcev iz zgornje Dravske doline. Misli pritrjuje dejstvo, da ni bil vrnjen noben politični funkcionar ali kdo iz poveljstva. Nalozhili in vrnili so le vojsko in tiste civile, ki so sami hoteli iti z njimi.

Anglezhi so bili očitno zadovoljni s »poslom«. Imeli so lahko delo, hkrati pa so jim ostali v rokah vsi vodilni kolaboranti, ki so bili dragocen vir informacij in odlična osnova za kasnejšo obveshchevalno rabo.

V okviru možnosti je vodstvo beguncev nemudoma organiziralo civilno množico – sholanje, varstvo otrok, preživetje, urejanje zhihljenjskih pogojev, sodelovanje z zaveznishko upravo. Hochesh nochesh so se umestili – hote ali nehote, nachrtno ali nenachrtno – kot upravitelji/lastniki te množice. Ta »usluga« je bila enako dobrodosla angleški vojashki upravi kakor tista pri organiziranju neproblematicne vrnitve vojske v Jugoslavijo. Le kdo pa hoče imeti prek glave problemov s silnimi množicami? Od beguncev je takrat po vsej Evropi kar vrvelo. Kasneje se je pokazalo, da je to dobro delovalo. Tudi možni končni cilj – Argentina – je bila gotovo zadovoljna, ko je organizator premika beguncev tja, monsignor Hochevar, Peronu zagotovil, da gre za disciplinirane, samoorganizirane in urejene ljudi. »Che je tako, pa naj pridejo!« mu je rekel Peron. Voditeljem se je vsekakor splachalo poskrbeti za te zadeve. Ne le, da so lahko na ta način preživeli, lahko so organizirali še najralichnejshe druge dejavnosti, ki so poleg intelektualnega in družbeno-afirmativnega zadovoljstva prinashale tudi materialno.

Da je bilo nekako tako, pricha komentar obiskovalca od tam, ki je na misel, da so voditelji kar udobno preživeli na rachun tega »zelnika«, »ohishnice«, ki so si jo peljali s seboj, pospremil s komentarjem: »In tako je she dandanashnji!«

On zhe ve ...

Sapienti sat!

PS: Ker izjema potrjuje pravilo, so zavezniki vrnili vodilnega: Rupnika. A glej ga vraga! Vrniti so ga »pomagali« sami vodilni begunci, saj jim je bil trn v peti. Ne nazadnje tudi zato, ker je zahteval, da se domobranci vojashko postavijo v bran na juzhni meji ...

Lucijan Vuga

DIVJE BABE

(V)

STARINSKI JEZIKOVNI SLEDOVI

Chemu je potrebno to poglavje?

Kako nedokončne so zgodovinske teorije, nam poleg množice drugih primerov lahko potrdi tudi novejša knjiga Petra Raulwina (RAU) iz leta 2000 v prevodu *Konji, vozovi in Indoevropejci*, s podnaslovom: *Temelji in metode raziskav z gledišča indoevropskega primerjalnega jezikoslovja*, ki predstavlja neke vrste povzetek dosedanjih raziskav v zvezi z iznajdbo kolesa in voza. Seveda avtor še ni mogel upoštevati senzacionalnega odkritja najstarejšega kolesa na svetu z Ljubljanskega barja, zaradi katerega bi moral v marsichem spremeniti svoje sklepanje. Tako objavlja tudi zemljevid (RAU str. 85), na katerem je prikazana razširjenost voz s polnimi kolesi ter kolesi z naperami in so v ozkem pasu od Grčije do Danske nanizani posamezni primerki najdb obeh vrst koles »pred letom 1000 pr.n.sht.«; Mezopotamija je nagneta z najdbami polnih koles »pred letom 2000 pr.n.sht.« in koles z naperami »pred 1500 pr.n.sht.«; seveda avtor omenja tudi še starejše najdbe v Mezopotamiji in druge, a se osredotoča na preučevanje "chariot", lahkega dvokolesnega voza z naperami in konjsko zaprego. In kakšna je njegova komparativna lingvistika? Preseneča, da tako malo upoštevata slovanske jezike; med tekstom se kakšna taka navedba pojavlja med citiranjem drugega avtorja, sicer pa je znahilno, da je med njimi komaj kakšen slovanski znanstvenik! Tudi v *Index verborum* ne najdemo niti enega (!) slovanskega izraza za kolo, voz in posamezne njihove dele niti za konja in konjsko opravo, čeprav je med besedilom nich koliko izzivov; naj navedem le enega: **za slovensko »kolo« je sino-tibetanski izraz *kolo* ... itd.!**

Ker kolo in voz sodita med izredno pomembne inovacije, kolo tudi (morda celo najprej) kot vreteno za obdelavo glinastega posodja, se moramo sprva zaustaviti prav na tem.

Toda še preden začnemo, nekaj besed o iskanju izvora starinskih besed.

Z obravnavo izvora in razlage besed se ukvarja etimologija, ali nauk o izvoru, nastanku besed, besedoslovje. Tu nimam namena razpravljati o etimologiji kot taki, ki danes predstavlja pomembno specialnost v jezikoslovju, vendar se kot vsaka znanost razvija in s tem spreminja in dopolnjuje predhodna dela. Ne le v preteklosti, ampak tudi danes je na etimologijo bolj ali manj vplivalo ideoloshko-politično ozrachje; to nekateri oznachujejo kot zagledanost v antiko s panhelenizmom, panromanizmom, pangermanizmom, panslavizmom itd. Vse to je sicer v določenem obdobju veliko prispevalo k preučevanju zgodovine in

jezikov, obenem pa so bili določeni rezultati nategnjeni na kopito prevladujoče paradigme. To so spoznali mnogi priznani svetovni lingvisti in zgodovinarji, ki skushajo popraviti napake preteklosti, a to ni ne lahko ne hitro opravilo. Ni kaj skrivati, da so taki poskusi včasih zelo travmatični, saj je potrebno spremeniti paradigme ali prevladujoči način mishljenja, kar je zhe za posameznika hud intelektualni napor, kaj shele za vechino (strokovnel!) javnosti. Morda bo za ponazoritev teh zagat primerno povzeti misli enega nashih najpomembnejshih etimologov, pokojnega akademika Franceta Bezlaja, ki je v chasopisu *Delo* dne 7. novembra 1981 objavil chlanek *Trdi orehi slovenskega imenoslovja*.

»Ko sem pripravljaj monografijo *Slovenska vodna imena*, sem v *Slavisticbni reviji VIII* v prilogi *Linguistica I*, 50 objavil chlanek o samo enkrat izprichanem, zhe pozabljenem slovenskem apelativu *dobra* "eine wasserreiche Gegend" (op. L. V.: vodnata okolica), ki ga med pohorskimi lokalizmi navaja Fr. Pohorski (*Novice*, 6. IV. 1859, str. 108). Ta beseda me je razumljivo vznemirila. Zaslutil sem, da bi se z njeno pomocbjo dalo razlozhiti nekaj imen tipa *Dobrna*. Na prvi pogled je jasno, da je izvedena iz iste osnove kakor *dober*, vendar je izkljucheno, da bi se "o" mogel razviti po zakonih slovanskega glasoslovnega razvoja ... Vendar so se pri tem kopicbili dvomi. Koliko je Fr. Pohorski, kar je najbolj verjetno psevdonim Davorina Trstenjaka, sploh zanesljiv? Vsaka enkrat izprichana beseda zahteva opreznost. Trstenjak je bil fantastichen etnograf in etimolog, ki ga je razvoj tako hitro prerasel, da se do danes she nihche ni potrudil izchrpati iz njegovih spisov narechno besedishche, ki ga ni uposhteval she noben slovenski slovar. Pri svojem leksikoloshkem delu sem se v teku desetletij vechkrat preprichal, da si Trstenjak besed ni izmishljal. Naj za primer navedem samo apelativ *smléd* – "strazhishche, die Warte" (*Novice*, 1859, 76), z opombo, da je slishal to besedo od chebelicharja Zupana. Meni je pomagal premostiti nasprotje med imenom *Smlédnik* in historichnimi zapisi 1136 *Fledinich*, 1214 *Vlednich*, 1228 *Vlednic* itd...«

To je primnerna in verodostojna, dasi zelo pozna rehabilitacija nesrechnega Davorina Trstenjaka, na katerega so v stoletju po njegovi smrti zlili golide nechednosti. Kdor se je v resnici potrudil pazljivo preuchiti njegova dela, mora priznati, da je kot otrok svojega chasa in takratnega stanja vednosti ter stopnje razvoja zgodovine, arheologije in jezikoslovja izhajal iz nekaterih domnev, ki jih je chas obrusil ali dopolnil, cheprav je tudi danes zgodovinska veda prav tako polna hipotez in bolj ali manj verjetnih faktov. Toda po drugi plati je Trstenjak strokovno poshteno in z izredno energijo zbral in interpretiral neverjetno kolichino lingvisticbnega gradiva, ki je oblezhalo stigmatizirano in podcenjeno, ne da bi se kdo potrudil lochiti zrno od plev, kot opozarja Bezlaj. A na zhalost niti Bezlaj ni uposhteval svoje lastne ugotovitve, saj je v svojem *Etimoloshkem slovarju slovenskega jezika* (ESSJ) navedel le en sam Trstenjakov vir, ogromno drugo gradivo pa je ostalo ob strani ...!

V tej luchì je treba brati Davorina Trstenjaka in mu dati zasluzheno mesto v slovenski znanosti.

Zdi se mi prav opozoriti bralce, da v prichujochem delu ni bilo mogoche uporabljati vseh specialnih fonetichnih znakov, kot jih priporoča IPA – International Phonetic Alphabet, vendar za razumevanje bo dovolj natančno. Pač pa bo koristno omeniti, kako brati nekatere znake, ki jih zasledimo pri zapisih praslovanskih ali slovanskih besed.

Zlasti dvoje znakov bega nepoznavalce:

ъ – nevtralni samoglasnik, lingvist de Bray jih v praslovanshchini izgovarja takole: kakor 'a' v angleški besedi "about" (BRA); medtem ko za rushchino *Slovenski pravopis 1990* pravi, da se ъ izgovarja kot npr. *вѣзд* [sjezd];

ь – palatalizacijski znak, ki v zgodnjem obdobju ni bil povsem nem, izgovarja se približno kot 'i' v angleški besedi "bit" (BRA); *Slovenski pravopis 1990* za ruski б pravi, da ga opushchamo kot npr. v *Севастополь* [Sevastopol].

Glede najstarejših zapisov v slovanskih jezikih je še marsikaj neraziskanega; npr. najstarejši slovenski *Brizhinski spomeniki* naj bi nastali okoli leta 1000, kažejo veliko elementov praslovanshchine, vendar tudi zhe znamenja samostojnega slovenskega jezika. Praslovanshchina je po znanstvenem domnevanju jezik, ki so ga "govorili" Slovani, ko so zhiveli v praskupnosti, v resnici pa prav takega jezika niso nikoli govorili, ker je znanstveno rekonstruiran, nikoli ni bil zapisan, odrazha pa tisočletni razvoj jezika ljudstev, ki jih označujemo kot Praslovane. Prvi slovanski chrkopis je glagolica, ki naj bi jo domnevno sestavil Ciril (Konstantin) (826 ali 827 – 869) po grški minuskoli, malih chrkah, okoli leta 860. Ciril je s starejšim bratom Metodom (? - 885) pokristjanjeval moravske Slovane. Glagolica (od glagoliti – govoriti) je bila zapleten chrkopis in zhe v 10. st. je v Bolgariji, kamor se se med drugim zatekli Ciril-Metodovi uchenci, ko so jih nemški duhovniki pregnali z Moravske, nastala preprostejša in lazhja cirilica, torej po starosti drugi slovanski chrkopis, in prvi datirani cirilski spomenik je *Samuelov napis* iz 993. Glagolica se je ohranila med Hrvati ponekod do srede 19. st. Obstajali sta različici, obla ali starocerkvenoslovanska, Cirilova glagolica in oglata, hrvatska glagolica, v kateri je napisanih veliko hrvashkih spomenikov iz 13. in 17. st.

Toda Josip Hamm npr. opozarja o zacetkih slovanske pismenosti: »Po vsej pravici lahko domnevamo, da so obstajali posamezni zapisi [slovanskih] besed in imen z nekim tujim chrkopisom (v prvi vrsti grškim ali latinskim) zagotovo zhe prej [pred Cirilom in Metodom].« (HAM str.6) Svetozar Nikolich v svoji knjigi *Staroslovenski jezik* piše: »Pred Moravsko je Konstantin sodeloval v dveh misijah. V Mali Aziji pri Saraceni (Arabic) je v Samari uspešno vodil verske razprave z muslimani in skupaj z Metodom v hazarski odpravi, kjer so prishle do izraza Konstantinove mnogostranske sposobnosti. Na poti k Hazarom, katerih drzhava je lezhala med Chrnim in Kaspijskim morjem, so se ustavili v Hersonu, tam je Konstantin preuchil samarijsko narečje in pisavo, odkril evangelij in psalter v *gotschbini* (»pisano z rusko abecedo«) in se nauchil njihovega jezika. Končno je tod nashel še relikvije sv. Klementa, rimskega papezha iz 1. st., ki jih je od tam nosil s seboj vse do prihoda v Rim« (NIK str. 10-11). S tem v zvezi znameniti ruski jezikoslovec A. M. Seljishchev sodi: »Lahko sklepamo, da se Konstantin ni shele

tedaj v povezavi z moravsko odpravo prvich ukvarjal s problemom sestavljanja slovenske azbuke ... pomembno pripravljalo delo je terjalo tudi prevajanje, tj. prilagajanje slovanskega jezika in njegovih sestavin novi funkciji knjižnega jezika liturgičnih besedil ... Iz kdo ve kakšnih razlogov je bilo upočasnjeno uvajanje pismenosti za te Slovane ... Konstantin ... se je preprical, da je jezik solunskih Slovanov v popolnosti dostopen in razumljiv Moravcem ... Toda zhe od prvih dni je to delo bratov Cirila in Metoda naletelo na odkrit in sovrazhen odpor latinsko-nemških duhovnikov« (NIK str. 10-11).

Zgoraj smo zhe omenili, da so po Oshtirjevem mnenju Slovani dobili izraz za knjigo zhe v Zakarpatju, to pomeni, da naj bi beseda ne "visela v zraku", imela je svoj snovni in funkcionalni pomen dokumenta, zapisane besede. Kaj se je med tem in po tem dogajalo? Obstajajo sicer najrazličnejši poskusi in raziskovanja, in menda celo nekaj materialnih dokazov za prastara slovanska besedila iz časov pred Cirilom in Metodom (nekaj o tem v moji knjigi *Davnina govori*). Toda v jezikoslovju, in seveda (pra)slovanshchina pri tem ni izjema, veljajo predvsem pisni viri, nato pa po zakonih primerjalnega jezikoslovja in drugih specialističnih metod sledi rekonstruiranje (pra)jezikov; tako sta med drugim rekonstruirana indoevropska in praslovanshchina; Karel Oshtir se je lotil tudi "megalitskih jezikov".

Med kulturne pridobitve neolitika in kasneje bronaste ter zhelezne dobe sodita predvsem poljedelstvo in metalurgija. Che je neko ljudstvo zhe v tistem davnem času poznalo in obvladovalo te inovacije, pomeni, da je sodilo v (pra)skupino prvotnih ljudstev, ki so imela svoje izvirne izraze za nova orodja, pribor, opremo ali pa so vsaj zelo zgodaj prevzela in ustvarjalno razvila besednjak s tem v zvezi.

Zato nas zanima, kakšne (pra)stare besede najdemo v slovanshchini oziroma v slovenshchini za davne tehnološke inovacije.

KOLO – VOZ

Nekoliko prej sem zhe omenil Petra Raulwinga (RAU), ki je v monografiji o konjih, vozovih in Indoevropcih razgrnil rezultate tovrstnih raziskav do leta 2000, v katerih je po mojem mnenju ochiten dokaj enostranski pristop, saj so komajda omenjeni redki raziskovalci iz slovanskega sveta ali pa jih uposhteva posredno s kakšnim citatom iz del zahodnega pisca. Tudi v *Index Verborum* na koncu knjige ne zajame nobenega slovanskega jezika, cheprav navaja Roberta Bauerja, ki je v svoji razpravi iz leta 1994 o sino-tibetanshchini izhajal iz domneve, da so dobili Kitajci voz s konjsko vprego z zahoda, to naj bi dokazovali izrazi za »kolo« in »vozila s kolesi«. Posebej se je zadržal na pojmu za »kolo« v severnokitajskih (sino) dialektih in tibetanskih (bodik) jezikih, ki po Bauerjevem mnenju izhajajo iz indoevropske shchine. S primerjalno metodo je rekonstruiral proto-sino-tibetanski koren **kolo* »kolo«. **Presenecha, da se to povsem ujema s slovenskim in slovanskim izrazom, chesar ne moremo najti v nobenem drugem indoevropskem jeziku,** ki imajo sicer isti izvor, a različne razvoje.

Mimogrede naj omenim, da je kitajski izraz *chou* za »choln« ter *jang* za »ovco, jagne«; oboje sodi med najstarejshe kulturne dobrine...

Tezhko je razumeti primerjalno jezikoslovje s takimi hibami, da ne uposhteva tako očitnih sorodnosti.

Zato se mi je zdelo primerno, da se tu nekoliko zaustavim prav na besedi *kolo*.

Od kod beseda – kolo?

Bezljaj za **kolo**, *kolesa* »rota; vrsta plesa, bicikel«, množina *kola* »shtirikolesni voz; ozvezdje Veliki voz« in k temu *kolut* »die Scheibe« itd. Splošnoslovanska beseda, praslovansko *kolo*, srbsko-hrvashko *kolo*, makedonsko, bolgarsko *kolo*, rusko narech. *kolo* »kolo«, knjizhno *koleso*, belorusko *kola*, ukrajinsko *kolo*, poljsko *kolo*, cheshko, slovashko *kolo*, gornjeluzhishko *kolo*, tudi *koleso*, dolnjeluzhishko *koleso* »kolo«. Najblizhje je staroprusko *mulana-kealan* »mlinsko kolo«, grshko *polos* »os«, *poleo* »vrtim se« k indoevropskemu korenu **kel* »vrteti, stanovati«, staroindijsko *carati* »premika se«, latinsko *colo* »prebivam«, albansko *sjell* »obracam se; prinasham«; drugje tvorjeno z reduplikacijo: staroindijsko *cakra*, anglosaksonsko *hweol*, grshko *kuklos* »kolo«; litavsko *kaklas* »vrat«, toharsko *kukäl* »voz« (ESSJ). K temu dodaja Snoj še sorodnost s *kolenom* ter *chlenom*, oboje iz iste indevrop. osnove, kar po naravnem zgledu utrjuje prvotnost praslovanske uporabe kolesa, saj je izhodishčni balto-slovanski pomen *koleno*, *chlen* »pregiben, vrtljiv telesni del (SNO), in kaj je bolj naravno najblizhje primerljivo za nekaj gibljivega, kot je chloveshko telo!

Toda presenecha, da je slovenskemu najblizhji izraz za »kolo« sino-tibetanska beseda kolo enakega pomena! (RAU) Kako je mogoche, da se na tako zelo oddaljenih krajih pojavi povsem enaka beseda?

Angleško – **wheel**, prvich zabelezhenno pred letom 900; srednjeangleško *whel(e)*, staroangleško *hweol*, *wheoh*; sorodno nizozemskemu *wiel*, staronorveshko *hjöl*; sorodno z grshkim *kyklos*. Primerljivo s **cycle**, prvich zabelezhenno 1350-1400, srednjeangleško *cicle* < poznolatinsko *cyclus* < grshko *kyklos* »kolo, obroch, kolut ipd.«(WEB). Semerano razlaga grshko **kuklos**, **kullos** »obroch, kolut, kolo, obrat, okret, obla, ochesno zrklo, oko itd.«, ustreza akademskemu *qullum* »velik obroch« in *kululu*, *kililum* »obroch, krona, venec«; tudi akademsko *gulgullum* primerljivo z aramejskim *gulgulta* »lobanja, chrepinja; posoda podobna chloveshki lobanji«, hebrejsko *galgal* »mnozhinsko kolo, mlin, vrtinec«, *gilgal* »kolo«; primerljivo tudi hebrejsko *galil* »valj, krog, obseg, cilindera«, *galal* »obrniti, vrteti, kotaliti, okretati, valiti-gnati proch«(SEM 2). Poleg tega še v latinshchini **circus** »obroch« in napotuje na gr. **kirkos** »falco; sokol«, za katerega Semerano meni, da se napachno misli na onomatopoetichni izvor, v resnici gre za: *keres* v pomenu »krivih nog« : *kerikos* »obroch« : primerljivo z etrushchanskim »*capys*: dicitur ...: falco ... cui pollices pedum curvi fuerunt ...« : hebrejsko *kaf* »kriva, kruljasta prednja noga ... krempelj« (SEM 2).

Italijansko – **ruota**, lat. *rota(m)*, indevr. izvora, deli kolesa: *cerchione* »obroch«, *corona* »obod, platishe«, *raggio* »napera«, *mozzo* »pesto«. Devoto razlaga, da gre pri **ruota**

za izraz delovanja, akcije, ki nadomestha izginuli **retere* »techi v krogu«, prezhivelo je na irskem področju in v latinščini **retuntus* (gl. *rotondo*). Tema ima na indo-iranskem področju pomen »voz« (sanskrt *rathas*); na baltskem področju izrazha »voz« v množini ter »kolo« v ednini; na germanskem (nemshko *rad*), keltskem, latinskem področju v pomenu »kolo«; ni je na grškem, armenskem, slovanskem področju (DEV).

Semerano primerja: **rota**, **ruota** »*rotundus*«; okrogel, obel; popoln, dovršen«, primerjati z litavskim *ratas*, *ritu*, *risti* (kotaliti se, vrteti, krozhiti), starovisokonemshkim *rad*, irskim *roth*, staroirskim *rethid* (on teche), sanskrt *rathab*, avesta *ratho* »voz«, galsko *rhod* »kolo«, semitsko *rdi* »techi«, akadsko *redu*, asirsko *radau* »iti, nositi, vlechi – recheno za konje; voditi – recheno za ladje, tovrne vozove« (SEM 2).

Toda zraven imena za celo kolo je vazhno videti, ali so izvirno slovanski tudi posamezni sestavni deli; to bi she utrdilo prvotnost uporabe kolesa-vozila:

gred – »dolga palica, palici podoben del stroja za prenasanje vrtilnega gibanja, iz praslovan. **gredb*, kar je besedotvorna različica od **greda*; **greda** »shtirikotno obtesano ali obzhagano deblo, palica; vzdolžni, nosilni del ogrodja ladje ali cholna«, »stopnice za perutnino, drog, stopnice, lestev; preneseno tudi v kamen vsekane stopnice, skalni skladi v obliki stopnic«, podobno v drugih slovanskih jezikih; praslovansko **greda* (**gredb*) »bruno«, enako kakor litavsko *grinda* »deska«, letonsko *grida*, *grids* »pod, deska«, staronordijsko *grind* »omrezhje« in sorodno s starovisokonemshkim *grintil* »nosilni del pluga«, latinsko *grunda* »streh«, *suggrunda* »nadstreshek«, kar vse se je razvilo iz prevojnih različic indoevropske osnove **g^brend^b* »bruno«. In **gredelj** »vzdolžni, nosilni del ogrodja ladje ali cholna, nosilni del pluga; drog, na katerega je pritrjeno pogonsko kolo«, enako ali podobno v drugih slovanskih jezikih. Verjetno iz praslovanskega **gredelb* < **greda* »bruno«. Manj verjetna je izposoja iz starovisokonemshkega *grintil* »nosilni del pluga«, kar je sorodno s praslovanskim **greda* »bruno«; Bezljaj celo meni, da je mogoče celo obratno, germansko iz slovanshchine (SNO, ESSJ).

napera – »shpica pri kolesu«, *naperiti*; *periti* »usmerjati, npr. zharke« > *naperiti*, *naperjati*, *uperiti*, *nopera*; cerkvenoslovansko *naperiti* »prebosti, predreti«, praslovansko *periti* verjetno »dajati skozi, predirati«; sorodno grshko *peiro* »predrem, prebodem«, *perone* »konica, ost, zhelo«, gotsko *faran* »potovati«, nemshko *fahren*, vse iz indoevropskega **per* »prechkati, prepeljati, prevesti, predreti« itd. Tudi *naperki* »na obrambnih nasipih, okopih« in *perenica* »rochica pri kmechkem vozu«; *peretnik* »sveder, spodaj raven«; *operek* »vmesni del dna soda«; opernica, opiracha »ograj«. Podobno v drugih slovanskih in baltskih jezikih (SNO, ESSJ).

obroch – »circulus«, spshnoslovansko, cerkvenoslovansko *obrochb*, praslovansko *obrochb* izvedeno iz roka »kar je okoli roke, kar oklepa roko« (SNO, ESSJ).

oje – *ojnica*, hrv., srb. *oje*, rus. narech. *vojž*, starocheshko *oje*, cheshko *oj*, praslovan. **oje*, *ojese* iz indevrop. **haibes*, staroindijsko *isa*, hetitsko *hishsh(a)* »ojec«, gr. **oi(s)a* v *oieion* »krmilno veslo«, avesta *aesha* »ralo, plug« in baltsko **aisa* v finski izposojenki

aisa »oje«, vse iz indoevropske osnove **hai* »drog«. Tudi *ojce* »prednji del pluga«. Iz slov. v avstrijsko nemshchino *Anze, Anetze, Ampse* in romunsko *osite*. (ESSJ, SNO)

oplen – v različicah, »del voza; na prednji in zadnji premi pri vozu les, v katerega sta vtaknjeni ročici«; *prednji oplén* »polza pri vozu«; tudi *soplovnik* < **sooplenovnik, opelik*, »igla, ki se vtakne v oplén«. Podobno tudi v drugih slovanskih jezikih. Iz slovanshchine je nemshko *Epl, öpl, nepl, neb, napel* »oplen«, v madzharskhini *epleny* in romunshchini *oplean*. Navadno rekonstruirajo iz praslovanskega **oplenь* ali podobno; nekateri primerjajo z grshkim *plemne* »pesta«, drugi namigujejo pri slov. *oplenec* »voza« na starovisokonemshko *abilenze* »Pflugbaum« iz latinskega *amblatium* (ESSJ). Medtem ko (SSKJ) tudi *oplen* »premično nameshchen prečni drog na sprednjem in zadnjem delu voza, v katerega se vtaknejo ročice; zheleznishka naprava za prevoz dolgih tovorov na dveh med seboj spetih odprtih vagonih«; Pletershnik dodaja *oplen* »prednji in zadnji del voza pri zhagi« in *oplenik* »iglica, ki gre skozi oplén« (PLE). Vuk Karadzich *oplen – opljen* »na saonicama ona greda, shto odozgo drzhi stupce ili cheshljeve« (KAR). Tudi toponim *Oplenac* v Srbiji.

Semerano ugotavlja za grshko *πλημνη* »mozzo della ruota; pesto pri kolesu« (op. L.V.: pri Shlencu [SHLE] tudi »jarem pri zvonu«), kar je najti v *Iliadi* 5, 726; 23, 339), da je kljub mnogim poskusom ostala etimologija nerazreshena; predlagali so npr. *pimplemi, pletbo* »kar je polnega v kolesu«, in naj bi se dalo razumeti iz Ajshila. Izraz *plemne* je na zacetku pomenil »lezhaj osi«, *ple-* v jonskhini spominja na osnovo s pomenom »os«, akadsko *palu* »palica, drog, kol«, medtem *-mne* spominja na ustrezno akadsko bazo *munu*, hebrejsko *menuba* »lezhishche, postelj, namestitev; vrtishche« (SEM 2).

os – »axis«, *osovina* »spodnji del voza«; sploshnoslovansko; cerkvenoslovansko *osb*; praslovansko **osb*, indoevropska osnova **ages, ags* »os«, prvotno »kar se vrtil, premika« iz korena **ag* »poganjati, premikati«, zato ne presenecha, che je tudi v izumrti staroprushchini, ki je spadala med baltoslovanske jezike, *asis* »os pri vozu«, kar s slovanskim pomenom »spodnji del voza« izrecno nakazuje funkcijo in davni pomen besede.

pesta – *pesto, pest* »luknja pri kolesu, luknja v kladi«, »Radnabe«, »osrednji del kolesa, skozi katerega gre os«. Praslovansko prvotno **pesta, *pesto* »vdolbina v kladi, ki je rabila za mozhnar«. Baltoslovanske izpeljanke iz indoevropske osnove **peis* »tolchi, teptati, drobiti, mleti«; od koder tudi *phati, psheno, pshenica* ipd. (ESSJ, SNO).

platishche – *platicb, platica, plat* »zunani del kolesa, v katerega so vpete shpice«; prvotni pomen verjetno »razpolovljen, razchesnjen kos lesa, morda iz **polb* »pol, polovica« (SNO).

polza – Bezljaj to obravnava pod *polzeti* »drseti«, verjetno iz indoevropskega **pel* »vrteti«, *platishche* »felga, Radfelge«; tudi *polzh, plaziti, plezati, pluzhiti*.

sora – tudi *sura, svora, svor* »drog, ki povezuje sprednji in zadnji del voza«, k temu *sornik, svornik* »klin, ki gre skozi soro in vezhe zadnji del voza s sprednjim«, *sornica* »podna deska pri lestveniku«. Cerkvénoslovansko *svora* »fibula«, podobni slovanski izrazi v pomenih »vez, spona, skoba, ipd.«; praslovansko **svora* in *

szvorab, indoevropsko **somuora* (>baltoslovansko) tudi **smuorom*; dalje gl. *razbora*, *povorka*, *soras*, *sovornik* (ESSJ).

zhrd – »dolg, debelejši lesen drog [kakršnega uporabljajo položnega na zvrhano nalozhen voz sena, da ga med voznjo ne odnasha]; starocerkvenoslovansko *zhrdb* »drog, sulica«, rusko *zherdb*, cheshko *zherd* »zhrd, kol, drog«; praslovansko **zhrdb* se je verjetno razvilo iz indoevropskega **gʰrdʰ(i)*, izpeljanka iz osnove **gʰerdʰ* »obkrozhiti, omejiti, narediti plot«, prvotno verjetno »drog v plotu«, sorodno pa je *grad*, *graditi* (SNO).

Iz praslovanskih imen sestavnih delov lahko sklepamo, da je bila od samega zacetka praslovanshchina soudelezhen pri tehnoloskih inovacijah in je izoblikovala svoja poimenovanja tako za orodje v celoti kakor za posamezne sestavne dele.

Od kod beseda – voz?

Marko Snoj razlaga za **voz**, starocerkvenoslovansko *vozь*, hrvashko in srbsko *voz* »tudi kolichina tovara, ki gre na en voz«, srbsko predvsem ime za »vlak«, rusko *voz*, cheshko *voz*, praslovansko **vozь* je enako z grshkim *okhos* »voz«, kar se je prav tako razvilo iz indoevropskega **uogʰo* »voz«, prvotno »voznja«, izpeljanke iz korena **uegʰ* »vesti, voditi, peljati, premikati«. Sorodno je she staroindijsko *vahas* »voz«, staroirsko *fen*, starovisokonemshko *wagan*, nemshko *wagen* »voz« (SNO).

Italijansko **carro**, lat. *carru(m)*, voz na shtirih kolesih - galskega izvora (ZIN); **cocchio** (beri *kokjo*), lat. *carruca* »potovalni voz«, *currus* »vojashki voz«, *carpentum* »voz za gospex«, *cocchia*, prilagojeno iz beneshkega *cocia* (beri kocha), iz latinskega *cochlea(m)* »polzh« po obliki; *cocchio* [madzharsko *koCSI*] (1) gosposka dvovprezna ali shtirivprezna kochija, (2) antichni dvokolesni voz (ZIN); **cocchiere**, lat. *raedarius*; *auriga*; lat. *raeda* »kochija na shtiri kolesa, ki je sluzhila za potovanje z družino in prtljago; lat. *raedarius* »cocchiere; kochijazh«; lat. *auriga* »kochijazh«(CAM); *auriga(m)* »kochijazh«– neznane etimologije (ZIN). Pach pa Devoto razlaga *auriga* iz *aureae* »briglie; brzda, uzda, vajet« + *ago* »conduco; vodim« (DEV). Prav tako ima Devoto drugachno mnenje za *cocchio* »kochijazh«, da prihaja iz cheshchine(!) *kochi* »vettura a nichia; vozilo z nechkami, koritom, shkoljko« preko neke severnoitalijanske (beneshke) oblike *cocio* (beri *kocho*) prilagojena toskanshchini v 16. st. kot *cocchio* (beri *kokjo*). In she *cocchia* »bucha; tikva; glava«, vulgarno latinsko **coclja*, klasichno *cochlea*, s severnoital. prehodom *-clja* v *-cia* namesto v *-chia* (vse brez kakshne razlage etimologije) (DEV).

Zanimive podatke nam daje Semerano: **curro**, **cucurri**, **cecurri**, **cursum**, (**carro**), **corro**; **currus** »triumfalni voz, *cocchio*«, *currulis* »appartenente al cocchio, al comando; pripadajoch vozu, voditi«; galsko *carros* »tovorni voz«, latinizirano *carrus*; omeniti velja islandsko *brass*, anglosaksonsko *hors*, starovisokonemshko (*h*)*ros* »konj«, kar ustreza novoasirskemu *harsba* »pasma konj«. Dvema razlichnima

osnovama pripadata: *curro* sumersko *gur* »vijugati, viti se – cesta, potok; techi, tekati«, akadsko *qararu* »techi«; in *currus* sumersko *guru* »nositi«, *guru* »vlechi; gurati«. Primerjati za *carrus* s starovisokonemshkim *karro* izhodishche v akadskem *garra* »zavetje, zavetishche; plodnica; posoda – izvorno iz trsja«. Za irsko *carr* »voz« in galsko *carros*, latinizirano *carrus*, primerjati tudi akadsko *haru* »del voza«, *magarru* »kolo, voz«. Poleg tega curulis pritegne še daljne semantichne povezave, akadsko *kussum*, *kussiu* »prestol tron, vodstveni sedež, vodstvo, kraljeva last in služba«, rotacizem *currulis* < *kussum*, kalk na *curro* (SEM 2).

Mario Alinei pravi »*wheel* in *rad* sta vzhodno in zahodno ime za kolo«, pri čemer je zanimivo, da v germanskem svetu ni enotnega poimenovanja za kolo. Uporabljajo naslednje izraze: (1) v angleshchini *wheel*, frizijskih, zahodnih nizozemskih narečjih (bodisi v Holandiji ali Belgiji) *wiel* in skandinavskih jezikih *hjul* blizu slovanskemu *kolo*, *koleso* ter grškemu *kyklos*, kar naj bi izviralo iz nekega vzhodnega zharishcha, verjetno sumerskega, ter je bil asimiliran v indoevropsko besedo za »vrteti, obrachati, kotaliti«, ker je označeval polno, chvrsto kolo za tezhak voz z volovsko vprego. (2) Na nemškem področju, v vzhodnih nizozemskih narečjih (tako na Holandskem kakor v Belgiji) in v latinshchini je kolo poimenovano kot v nemškem ter vzhodnoholandskem izrazu *rad* in latinskem *rota*, ki naj bi bil keltska izposojenka (irsko *rotb* itd.) s pomenom »techi«, primerno za hitro vozilo s kolesi z naperami, ki ga vlečejo konji. V luchi teorije kontinuitete ta zemljepisna razporeditev dopushcha sklep, da je bila kultura TRB (Trichterbecher, Vaso Imbutiforme, vrh lijakaste oblike), razshirjena poleg na Poljskem še po vsem severu zahodne in centralne Evrope, kanal za shirjenje prvega termina. Spoznali smo tudi, da se je rodila lahko le v Skandinaviji pomenska inovacija *hjul* »kolo« s pomenom zimskega solsticija v okviru **megalitske kulture** TRB, in prav TRB je ena od kultur, v katerih se pojavijo primerki koles v 4. tisočletju pr.n.sht. (op. L.V.: kakršno nam je znano z Ljubljanskega barja). Nasprotno pa so bili Kelti prinashalci kolesa z naperami, tako v Nemchiji kakor na Mediteranu, saj so bili prvi izdelovalci koles z naperami v zahodni Evropi in so razumljivo dali keltsko ime svoji tehnoloshki inovaciji. Ni nakljuchje, da prihajajo prvi dokazi o kolesih z naperami v centralni in zahodni Evropi z močno keltiziranih področij, kakršna so Val Camonica, Cheshka in Slovashka ter obmochje Hallstatta.« (prevod in podchrtal L.V.)(ALI 2, str. 364). Povsem nasprotnega mnenja je Raulwing (RAU), da ni z indoevropskega prostora.

Che primerjamo indoevropske osnove **uogh^ho* s praslovansko **voz^h* in slovensko *voz*, ter indevr. **kel^uel* s praslovanskim *kolo* in slovenskim *kolo*, postane očitno, da sta oba izraza zelo blizu davnemu indoevropskemu korenu, veliko blizhje kakor v romanskih in germanskih jezikih; to potrjuje zelo zgodnjo praslovansko uporabo kolesa in voza.

Toda slovenski koren v *vrt(eti)* vsebuje kot *rota* < *rt*, kakor *vrtati* ipd. »z vrtenjem delati luknje« - torej poznamo oba izraza za kolo.

KROG

Pojem *krug*, kot bomo videli, je pomemben iz vech razlogov, ne le zaradi kolesa, ki je pach okroglo *kolo*, a se v lingvističnem smislu korena razlikujeta, pa ne le to, tudi semantika je zelo raznovrstna. Na presenečenje naletimo pri Alineiju, ko opisuje prodor neolitske kulture na Irsko, ki naj bi se začela med 5. in 4. tisočletjem pr.n.sht., verjetno s prihodom novih naseljencev, ne v velikem shtevilu, marveč manjših skupin v daljšem obdobju, ki so asimilirali staroselce. Alinei obravnava najdbo najstarejshe neolitske hishe na Irskem in v Angliji, datirane med 3795 in 3550 pr.n.sht., ki potrjuje veliko podobnost s hishami z območja kulture LBK (Linienbandkeramik, Ceramica Lineare, lonchenina z linearnimi okraski), to je najpomembnejše neolitske kulture centralne Evrope, ki je zahodno nadaljevanje vinchanske kulture z Balkana. Ampak medtem ko lesene hishe na področju LBK v Nemčiji tvorijo vechja naselja, na Irskem in v Angliji ostajajo osamljene, to je she danes znachilno za irsko podezhelje, kjer nahajamo osamljene kmetije. Toda zaznati je delitev na sever in jug tudi v narechju. Tako za lonchenino poznajo na Irskem dvoje imen, severnoirski *pota* je v zvezi she z angleshkim *pot*, s francoskim *pot* ter z nemshkim *Pott*. Drugi, juzhnoirski *corcan* je v zvezi z angleshkim *crock*, francoskim *cruche* in nemshkim *Krug*. **Obe ti imeni pa sta neznanega izvora**, cheprav kazheta isto keltsko-germansko-italsko izogloso ... (ALI 2, str. 518-519). Poglavitna znachilnost irskega neolitika je okoli 1200 megalitskih spomenikov, razdeljenih v shtiri glavne skupine: *Court cairns*, *Dolmen*, *Passage tombs* - grobnice s hodniki in *Wedge tombs*, razporejeni so po območjih, ki se delno prekrivajo, so pa vsi povezani s keltskim področjem. Zlasti grobnice s hodniki so velichastne ter veliko starejshe od egipchanskih piramid, posebno tiste v Bretaniji. Alinei opozarja, da je tudi za Irsko veljala invazionistichna, priselitvena teorija, ki naj bi obenem pojasnjevala shtiri razlichne tipe megalitov; po teoriji kontinuitete pa ni tako, saj naj bi shlo prvenstveno in zgolj za razlichne kulturne vplive.

Podchrtal sem, da sta obe imeni *pota* in *corcan* »rochka, lonec, topilnik; kuhati, dushiti, posaditi« **neznanega izvora**. Toda Snoj nas seznanja: **korec** »posoda na daljšem rochaju za zajemanje tekochine«; enako je cerkvenoslovansko *korьcb* »posoda za tekochino«, narečno hrvashko in srbsko *korac* »kadica«, narečno rusko *korec* »korec, zajemalka«, starocheshko, cheshko *korec* »stara mera za zrnje«. Che je praslovansko **korьcb* izpeljano iz praslovanskega **kora* »skorja, lubje«, je beseda prvotno pomenila »iz skorje, lubja narejena posoda«. Druga mozhnost je primerjava s staroindijskim *caru* »kotel«, starovisokonemshko (*h*)*wer*, valizhansko *pair* v enakem pomenu, kar so vse tvorbe iz indoevropskega korena **k^uer* »posoda, kotel« (SNO). Pri Snoju preberemo za **pot** »znoj«, starocerkvenoslovansko *potь*, hrvashko in srbsko *pot*, rusko *pot*, cheshko *pot*. Praslovansko *potь* »znoj« se je razvilo iz indoevropskega **pok^u-to*, kar je izpeljanka iz korena **pek^u* »kuhati, pechi«. Prvotni pomen je nekako »kar je vroche« ali »kar se izlocha pri vrochini«; sorodno je *pechi*, *pech* (SNO). Toda po mojem mnenju tu ni izkljuchena tudi

iztochnica za *pot* »rochka, lonec, topilnik; kuhati, pechi, dushiti« kot posoda za kuhanje in peko, pri chemer se seveda tudi potimo.

Bezljaj razlaga: **skorec** »spleten koshek, v katerega nabirajo jagode«, »iz brezove skorje spleten koshek za nabiranje jagod«, tvorjeno iz *skora* »cortex«, prim. sln. *keorec* »iz skorje narejena posoda« (starocerkvenoslovansko *korьcъ* »vas quodam«) iz *kora* »cortex«. Verjetno je imelo **korьcъ* nekdanj shirshi doseg, saj je beseda izposojena v albanshchini *skorec* »grot v mlinu« in podobno v sln. *kozol*, *kozar* »posodica iz lubja«, danes *kozarec* »calix vitreum«, kar je morda sorodno s *kozha* »pelis«, che je prvotno »cortex« (ESSJ). Posebej obsežno obravnava Bezljaj pojem **skorja** »cortex, crusta«, kar ne preseneča, saj je v davnini to bila ena od naravnih, prirodnih tvarin za najrazličnejšo uporabo, zato je pričakovati, da bo velika tudi besedotvorna moč te osnove. Cerkvenoslovansko *skora*, *kora*, praslovansko *(s)*kora* je razvito v vseh slovanskih jezikih v pomenih: »skorja, bucha s trdo lupino, zhelva-(s)kornjacha, okoreti, suh delček lesa, suh, trd, lupina, kozha, ustrojena kozha, lubje, lupina itd.« Iz slovanskih jezikov je preshlo tudi v albanshchino *kore* in novogrshchino *kora*. K besedotvorju primerjati indoevropsko **aldh(en)* »korito«: baltoslovansko **aldi* > praslovansko **oldi*, **oldje* »ladja«. (ESSJ)

Bezljaj: **krog** I »okolli«, verjetno stari *krōgъ*, *okrōgъ*, rusko dial. *krug*, *vkrug*, *vokrug*, starorusko *okrugъ*, ukrajinsko dial. *okrub*, ukrajinsko *krub*, *vkrub*, *vokrub*; cerkvenoslovansko *okrōgъ*; drugi tip je rusko *krugom*, ukrajinsko *krubom* »okolli«. Naprej **krog** II »circulus« s številnimi pomenskimi odtenki; staro v pomenu *loncharski krog*, slovashko *brnchiarski krub*, cheshko *brnchirshky krub*, poljsko arhaichno *krag garnicarsky*, rusko *krug gŋnchara* itd. Zanimiv je stari pomen »grmovje, majhen gozd«, cheshko *krub*, *kruzhik*, *kruzhie*, *kruzhinka*, poljsko arhaichno *krag* »grmovje, log« in iz slovanskih jezikov madzharsko *korong* »gozdichek«, romunsko *cring* »grmovje, gozd« ipd. Iz te osnove veliko toponimov. Za starinsko *krōgъ* pricha nemshko *Grundelsee*, v 9. st. *lacus Chrungelse*, koroshko-nemshko *Krangl*, 1206 *Ocrugel*, sln. v 16. st. *okrogel* »convallis« itd. s številnimi izvedenkami. Praslovansko *krōgъ* »circulis«, cerkvenoslovansko *krōgъ* in podobno v drugih slovanskih jezikih tudi v pomenu »nebesni obok«, »gorski vrh«. Indoevropska osnova je *krengh/kerongh*, ohranjeno v ukrajinskem *krjazh* »panj»; sorodno je staronordijsko *bringr* »prstan, krog«, starovisokonemshko *bring*, novovisokonemshko *Ring* »prstan, krog« in umbrijsko *cringatro*, *krenkatrum* »pas« (ESSJ). Prav tako je zelo pomembna različica **krog** III »silva; gozd« v mikrotoponimih *Krog*, *Krozbec*, *Krozshishche* poleg *Okrog*, *Okroge*, *Okrogi*, *Okrozshica*, *Okrozshnice*; primer. slovashko *krub* »osamljen grm«, *kruzhina* »grmovje«; srbsko in hrvashko *krug* »leseni obod okoli studenca«, a tudi *krug* »gozd«; izprisan je tudi pomen »vrh, hrib«; rusko *krjazh* »klada, tram, grebe«, narečno »debelo drevesno deblo; chebelji panj; mochan moshki«; starorusko *krjazhъ* »tram«, ukrajinsko *krjazhъ* »grich«; lahko tudi *krъ* »grm« (ESSJ).

To se mi je zdelo potrebno podrobneje navesti ne le zaradi pogostih toponimov na osnovi *krōg* s posebnimi pomeni, ki jih srečamo tudi onkraj danšnjega slovanskega prostora in v antichnih imenih, marveč veliko bolj zaradi arhaichnih

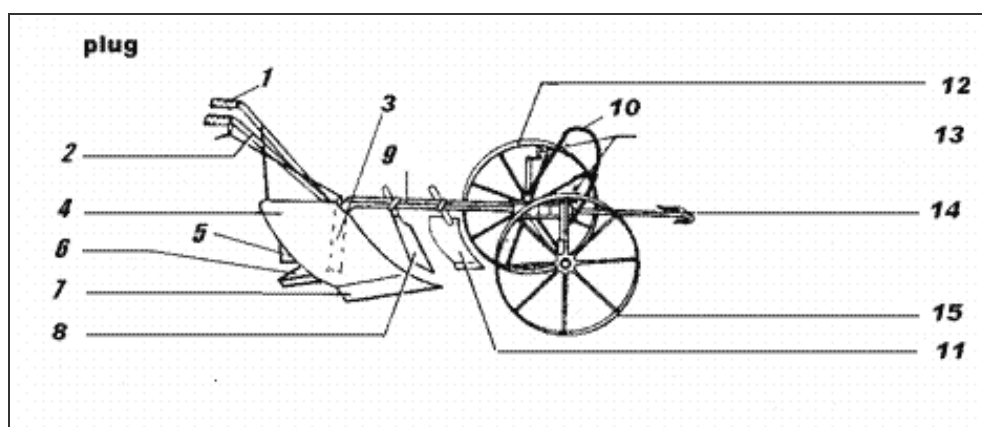
izrazov *loncharski krog*, slovashko *hrnchiarski kruh*, cheshko *hrnchirshky kruh*, poljsko arhaichno *krag garnicarsky*, rusko *krug gŕnchara* itd. – saj je *loncharski krog* ali *vreteno* predstavljal v loncharstvu prvovrstno tehnološko inovacijo, ki je omogočala izdelavo lončenine visoke kakovosti in najbolj dovršenih oblik, in izvirno arhaichno slovansko ime potrjuje prvotno osvojitve napredne tehnologije brez morebitnega prevzemanja tujega imena, kar se praviloma ne dogaja, če je inovacija pridobljena ali uvedena od drugod, in je zato velikega pomena pri identifikaciji zgodnjega slovanskega tehnološkega prispevka!

PLUG

Najprej spregovorimo o plugu kot revolucionarnem poljedelskem orodju, ki se je sicer postopoma razvijalo iz preproste drevesne rogovile, katero je chlovek sam ali s pomočniki vlekel po zemlji, da jo je zrahljal. Toda prav plug z vprezhno zhivino je omogočil pravcato revolucijo pri obdelavi zemlje. Kdaj se je pojavil plug?

V Mezopotamiji in v Egiptu so uporabljali plug z volovsko vprego zhe v 3. tisočletju pr.n.sht. (in mogoče tudi zhe dolgo pred tem), v Indiji skoraj prav tako zgodaj. Prometne povezave v starem svetu so bile veliko hitrejshe, kakor si pogosto mislimo danes, in novica o tako izrazito praktičnem pripomočku, kot je plug, je navadno zelo hitro shla iz dezhele v dezhele. Upodobljen je na skalnih risbah na Shvedskem iz srede 2. tisočletja pr.n.sht., toda to naj bi bilo celih tisoč let pred pojavom pluga na Kitajskem (ZGO I/2 str. 154).

Mario Alinei me je na mednarodni konferenci v Kobaridu maja 2003 seznanil, da v zvezi s teorijo kontinuitete in neolitske prisotnosti Slovencev na prostoru Vzhodnih Alp preučuje med drugim imena poljedelskih orodij in tudi pluga, ter me vprashal, kako pravimo osrednjemu drogu, v italijanshchini *bure*, za katerega ni etimologije in je po njegovem slovanskega izvora iz osnove bor »ime iglavca«.

Prirjena slika iz (ZIN)

Plug s kolci sestavljajo:

slovensko	nemshko	italijansko
1 – ročaj	– Handgriff	– manico
2 – ročice	– Pflugsterze; Pflugstürze, Pflugkrüme (JAN)	– stegola
pluzhno telo (3, 4, 5, 6, 7)	Pflugkörper	corpo del aratro
3 – kozolec, kozel, stebrc	– Griessäule; Pflugstöckchen; – pfeiler (JAN)	– pila; pilone
4 – pluzhna deska	– Streichblech (Panzer-Abstreichblech)	– versoio
5 – plaz, pluzhna peta (ShLE); plaz – podloga oralu ali leva ročica pri plugu (PLE); oplaz (JAN)	– Molterbrett (Pflugsohle (PLE), Pflughaupt (JAN))	– suola ¹
6 – peta	– Pflugsohle; Pflugschleife (PLE)	– suola ²
7 – lemez; ralo (JAN)	– Pflugschar	– vomere
8 – chrtalo (parash (PLE))	– Messersech; Pflugeisen, Pflugmesser (JAN)	– coltro
9 – gredelj; zavora ? (JAN)	– Grindel, Gründel, Grendel; Balken; Baum (JAN)	– bure
10 – streme gredlja	– Stellbügel, Stelbogen, Brücke, Joch	– staffa
11 – predpluzhnik	– Vorschäler, Vorschneider	– avanvomere, scoticatore
12 – celinsko kolo	– Landrat	– ruota di campo
13 – uravnalec globine	– ...	– regolatori di profondità
14 – vechni drog kolec s kavljem*	– ...	– timone con attacco
15 – brazdno kolo	– Furchenrad	– ruota di solco
16 – krstan, kristan (JAN)	– Pfluggestell	– ...
17 – obrachilo (JAN)	– Pflugkehre	– ...
18 – otika, vrklja (JAN)	– Pflugreute	– ...

Italijanski (narečni) sinonimi za plug: **aratro** (»oralo«, iz lat. *ararae* »orati«, izprichano na keltskem, germanskem, slovanskem, grshkem področju, negotovega izvora) – **aratrello** (dim. od *aratro*) – **coltrina** (gl. *coltro* »chrtalo, plug s chrtalom; nož«, lat. *culter*, *cultri*, z negotovimi povezavami izven Italije, cheprav indoevropskega izvora) – *perticara* (od *pertica* »palica, drog, prekla«, lat. *pertica* (*m*), neznane etimologije) – **spianapoggi** (sestavljena iz *spian-are*, lat. *explanare* < *ex* + *planus* »zravnati, zgladiti; podreti, porushiti« + *appoggiare* v pogovorni latinshchini **appodiare* iz *podium* »podnozhje, podstavek«, kar bi se razumelo kot *»podstavek za rahljanje« (ZIN) (DEV), morda kakor v slovenshchini poznamo **grebenalo** (*aratro affossatore*). Drugi slovenski sinonimi: **plug**, **oralo**, **ralo**, (oralno) **drevo**.

Poglejmo podrobneje:

aratro, pomanj. *aratrello*, lat. *aratra(m)*, iz osnove *arare*, lat. *arare*, ki naj bi bila indoevropska beseda (ZIN), s korenomo **aro**, izprichana na keltskem, germanskem, slovanskem, grshkem (*aroo*), armenskem področju in morda povezljivo z **ere** »veslati«, kot da bi shlo za »veslati po zemlji«. Najdemo v besedi *remo* »veslo«, lat. *remus*, starinsko **retsmos*, iz korena **ere**, izprichan v Indiji, na Baltiku, v Grchiji (*eretmos*) in keltskem območju (DEV). Ne vem, koliko je oranje podobno veslanju po zemlji; po tem bi domnevali, da so bili poljedelci, orachi pred tem mornarji ... Po mojem mnenju je smiselneje iskati izvor prek *attrezzo* »orodje«, v italijanshchino iz stare francoshchine *atrait*, iz latinskega *attractu(m)* »it. *attratto*; privlachen, zanimiv, mikaven«, izpeljano iz lat. *adtrahere*, sest. iz *ad*+*trahere* »vlechi«. Toda she vech! – za

tirare je etimologija negotova (ZIN)! Pach pa Devoto: (1) *atrazzo* »orodje« izvaja iz francoschine *attraits* (it. *atrazzi*), vrnjeno v ednino in krizhano s *pezzo*, *pezza* »kos, del«; ki je iz rekonstruiranega galskega **pettia* in srednjeveshke latinshchine *pettia* (DEV); (2) *atrazzo* »privlek, privlačnost« iz stare francoschine *attraits* (mnozh.) in to iz lat. *attractum*; iz *attrarre* lat. *atrabere*, krizhano z italijanskim *trarre*, lat. *trahere*, s podobnostmi na germanskem področju, ki pa izhajajo iz nekega zacetnega *db-* in ne *th-*. Koren *tragh*, domnevno iz *trahere*, je anormalen z indoevropskega stalishcha; latinsko razlichico *trag-* namesto *trah-* najdemo pri *tranare*, *trainare*, narečno **trahinare* »vlechi«, stopnjevano iz *trahere* z lat. *-g-* ohranjenim kot v primeru *trahum*; skoraj bi dobili neko razlichico korena *trag(b)*. *Tirare* v vulgarni latinshchini **tirare*, je vojashki termin, s katerim so oznachili vstop v vojashko sluzhbo; brez sprejemljivih povezav (DEV). Devotove tezhave, da ne najde reshitve za zaplet, v katerega se je sam potisnil z vztrajanjem na edinole galskem (!) izhodishchu, razumemo, ker nikakor noče sechi po *tirati* in *trag*, hrvashko *tjerati* »gnati, preganjati« < **terati*, to je ponavljalni glagol od **terti* »treti, muchiti«; *tirati* »gnati, poditi«, cerkvenoslovansko *tirati* »otirati, drgniti«, hrv. *tirati se* »pojati sex«, cheshko *tyrat*, starinsko *tirat* »muchiti«, praslovansko **tirati* je ponavljalni glagol od praslovanskega **terti*, sedanjih **tbro* »drgniti, tretii«, od koder mnoge izpeljanke (SNO). Tako tudi Snój pojasnjuje pod **ralo**, enako starocerkvenoslovansko *ralo*, hrv. in srb. *ralo*, rus. *ralo*, chesh. *radlo*, praslovansko **ordlo* »ralo«, enako kakor litavsko *arklas*, letonsko *arkls* »plug«, vse iz indoevropskega **barh-tlo* »ralo, sredstvo za oranje«, iz istega izhodishcha she grshko *arotron*, lat. *aratrum*, staronordijsko *ardr* in armensko *aur* »ralo« (SNO).

She zanimivejshe je preucevanje besede **plug**, cerkvenoslovansko *plugb*, hrv. in srb. *plug*, rus. *plug*, chesh. *pluh*, praslovansko **plugb*, nekateri izvajajo iz germanskega **ploga*, od koder staronordijsko *plogr*, starovisokonemshko *pfluoc*, nem. *Pflug*, vendar to iz glasoslovnih razlogov razlagajo kot izposojenko, pri chemer je najverjetnejshe izhodishche prav slovanski **plugb*. Njen izvor je iskati v praslovanskem glagolu **pluzhiti* »vlechi, plaziti« (prim. chesh. *plouzhit se* »vlechi, plaziti se«) in dalje v indoevropski bazi **pleu-* »premikati se, plaziti se«; tudi *pluti*, *plavati* (SNO).

Poglejmo si posamezne dele pluga podrobneje:

(1) Kaj je **kozel**? Pletershnik navaja *kozel* »die Nase am Pfluge (der Theil, der das Streichbrett mit der Griessäule verbindet) – nos pri plugu (sestavni del, za povezavo pluzhne deske s stebrom)« (PLE). V srbshchini *kozalac* »u pluga ona gredica shto sestavlja gredelj i plaz; gredelj, der *Pflugbalken* (der *Grendel*), lat. *temo* [oje, gredelj], [prim. *zadavacha*]; *zadavacha* »kao oje u pluga od kola do prvijeh krpela; *krpela*, *kerpele* »das Verbindungswerk der Jochpaare Ochsen am pfluge, jugi pars [prim. *krchale*, *krchele*]; *kerchale*, *kerchele* »razvali vilice kao *krchale* (kad ko mnogo govori); *plaz* »u pluga lijeva ruchica na koju se dolje natiche lemesh; *gredelj* »der Pflug balken; *temo* [prim. *zadavacha*« (KAR). *Kozelc* – gre skozi gredelj v plaznico, pred njim je chrtalo (JAN).

Kaj pa je bure? Po mnenju italijanskih in drugih etimologov je:

bure – latinska beseda neznane etimologije, ki označuje gred (asse) ali osrednji drog (fusto centrale) pri plugu, na katerega sprednjem delu se pripravljajo vlečna žival (ZIN). Mario Alinei izhaja iz slovanske osnove **bor** – igličasto drevo »Pinus silvestris«, na Dolenjskem in v Kobaridu izprichano tudi v pomenu »razzhagano deblo«, nekoch je bil verjetno pomen shirshi »gozd, vejevje«. Na tej osnovi poznamo vrsto izpeljank in krajevnih imen. Gre za splošno-slovansko besedo in sorodno je samo v staronordijskih *borr* in staroangleških *bearu*. Poleg različnih razlag, od indoevropskega izvora **bboru*, **bboruo* do suponiranega venetoilirskega sorodstva (ESSJ). Marko Snoj dodaja, da rekonstruirajo indoevropski koren **bhar* kot »nekaj ostrega, drevesna iglica, res«, iz katerega je še cerkvenoslovansko *brъrъ*, hrvaško in srbsko *bar* »proso« < * »rastlina z ostrimi resami«, slovensko *brada* in sorodno ter po vsej verjetnosti tudi *brin*, *brinje* (SES). Sloviti italijanski etimolog Devoto pravi, da je **bure**, različica od *bura*, lat. *buris*, brez vsakršne verodostojne povezave; **bura** »drog pluga«, latinsko *bura*, različica od *buris*, ki nima zanesljivih povezav (DEV). Battisti-Alessio pravita, da je **bora** izprichana beseda šele v 14. st., s pomenom »drevesno deblo, steblo; shtor, chok, panj«, iz severnih krajev Italije, Lombardije, Veneta, Emilije, na ladinskem področju, primerljiva z engadinsko *buorra* »kos debla; skupek, kepa snega, ki se med valjenjem vecha, gruda«, z izpeljankami *borin* »sesek«, *borlo* »valj«, *borela* »koleshček, pogachica na kolenu, iver, okrogel vojashki shčit« ipd., iz neke domnevne teme **borro* »nekaj okroglega«, predlatinskega izvora (BAT).

Shlenc prevaja *bure* »oje« (SHLE). Zanimivo je, da v slovenskih poznemo za plug poleg izrazov *orala*, *ralo* še *drevo*, ki dokazuje neolitski način obdelave zemlje, ko so primerno močno drevesno vejo s kljuko vlekli in tako brazdali zemljo (kar je še danes mogoče videti pri primitivnih kmetovalcih Azije in Afrike). Povsem logično je, da so z razvojem na tako drevo dodajali posamezne izboljšave, med katerimi so nadvse pomembni kovinski lemezhi in ročiči, toda v osnovi je ostalo osrednji del *orala drevo* ali *bor*, ki je tako zgolj drugo ime za *drevo*.

Poleg tega je s tem v zvezi pomemben slovanski izraz *boriti* (se) »bojevati (se)« [na Gorishkem tudi »potiskati, riniti«], kar naj bi izhajalo iz indoevropskega korena **bberh* »obdelovati z ostrim orodjem« (SES), slednje bi morda veljalo kot izhodishče za »boj, borbo«, medtem ko bi v pomenu »potiskati, riniti« morali poiskati drugachno osnovo. Bezljaj navaja za *boriti* tudi pomen »poditi, gnati, pojati« (ESSJ), kar se mi zdi ustreznejše za razlago pomena »bojevati, prepirati (se); suvati z rogovi« ali pa tudi »potiskati, riniti«.

Vse to kazhe na dvojni, a sovpadajochi pomen *drevesa-bora* kot kmeckega orodja, po eni strani je to najprimitivnejši plug iz drevesa, po drugi je za tako obdelavo zemlje potreben poseben delovni prijem: riniti, potiskati, suvati; za oboje pa imamo preprichljivo slovansko osnovo.

Izpeljava iz latvijskega *puraz* "jadro" (iz **purjas*), kar je izposojeno iz letonskega *buras*, kazhe, da sloni na glasovni podlagi (VAS). Vasmer nakazuje baltsko izhodishče, s chimer je utemeljeno sklepati, da gre za skupno baltsko-slovansko

osnovo. Toda prav *buras* je mogoče primerjati z etimološko nerazlozljivim *bure* »gredelj pri plugu«. Poleg tega imamo še:

perenica »rochica pri kmetem vozu« (PLE),

parež »kol, s katerim pri svinjaku pastir svinjko odganja« (PLE); vech pri obravnavi *jadra*.

Zame je nadvse preprichljiva potrditev slovenski izraz **pribor** »predmeti, priprave, ki se uporabljajo pri kakem opravilu, delu sploh«! Skratka izraz, ki je sinonim za »orodje« in seveda tudi za kmechko orodje. Bezljaj (ESSJ) tega sicer posebej ne obdeluje, marvech pod *brati*, a nam Snój razlozhi, da smo Slovenci to prevzeli od Chehov shele v 20. st. iz njihovih izrazov *prěbrat*, *prěbirat* »prebrati, prebirati«; s prvotnim pomenom besede, verjetno * »kar je izbrano (za določen namen)« in nas napotuje na *brati*. To pa je v starocerkvenoslovanshchini *brati*, sedanjik *bero* »zbirati«, kar poznajo drugi slovanski jeziki iz praslovanshchine * *brati* »nabirati, zbirati«, sorodno s staroindijskim *bharati* »nese«, grshko *phero* »nesem«, lat. *fero*, alb. *bie*, armensko *berem* »nesem«, gotsko *bairjan* »nositi, prnesti, roditi«. Indoevropski koren **b^her-* pomeni »nesti«, to je razvidno she iz slovenshchine *breme*, *breja* ipd. (SNO). Ne oziraje se na Snojevo razlago, so splošno-slovanski pojmi z osnovo **bor** v zlozhenkah (*z-*, *po-*, *na-*, *od-*, *iz-*, *raz-*, *o-*, *pre-*) dovolj trdna opora za izpeljavo v pomenu dejavnosti, postopkov, pripomochkov in izdelkov v zvezi s chlovekovim delom, delovanjem!

(2) **stegola** (tudi *stevola*) »rochica pri plugu«; na nashe veliko presenečenje tudi za ta izraz ugotavljajo jezikoslovci, da je iz latinskega *stiva(m)*, neznane etimologije. Osnova je *steg-* s pomanjshevalno pripono *-ola*. *Stegolo* je verjetno iz iste osnove in pomeni »leseni drog za prenos vrtenja s kril na mlinske kamne« (ZIN). Druga dva italijanska etimologa Battisti-Alessio pravita, da je izraz **stegola** prvich zaznan v 16. st. in v poljedelstvu pomeni »rochaj pluga«, najti je tudi izraz *stevola*. Domnevno prihaja iz osko-umbrijskega in ustrezja latinskemu *stiva* »vomere; lemez, ralo«, z metatezo v milanskem narechju *steva*, v piachentinskem pa *strevda*, a tudi v lukanskem *stievola*. Beseda zahodno-panromanska. Podoben je izraz *stegolo*, prvich zapisan 1805, lesen del pritrjen na krila mlina na veter, s katerim obrachajo mlinske kamne; prim. *steccolo*, *stegola* (BAT). *Stecca* naj bi prishla v italijanshchino iz gotskega *stika* »palica, kol«; toda *stecco* iz langobardskega *stek* »palica«; iz teh osnov npr. *steccare* »ograditi s plotom iz kolov«, *steccaia* »utrditev rechnega brega s palicami in koli« ipd. (ZIN).

Slovensko **stegne**, **stegna** »navadno z dvema plotoma ograjena plot za zhivino«, znano v krajevnih imenih in priimkih, starocerkvenoslovansko *stęna* »cesta, ulica«, podobno v drugih slovanskih jezikih tudi v smislu »strnishche, pashnik; razpotje; steza«, praslovansko *stęna* »piti, prihajati; steza« (ESSJ). Srbsko in hrvashko *stega* »discipline; check, control«; *stęnut(i)* »astringent, tied, bound«. Vse to kazhe na funkcijo rochic, da z njimi moremo ravnati s plugom, ga usmerjati, kar pojasnjuje izvor besede. Primerjava med slovenskim *stegno*, *stęnenica*, praslovansko **stoz^herb^h*, **stęz^herb^h*, **stog^h* tudi v pomenu »roka, rama, pazduha« z latinskim *tignum* (<*tegn*) »tram, hlod« kazhe na gradivo ali obliko rochic. Dodatno nas k takemu mnenju navaja (*iz*)*tegniti* iz osnove **teg(niti)**, starocerkvenoslovansko *stęgnoti* »zvezati,

zategniti; vlechi, raztegovati« in po nekih vzporednicah tudi »oje; drog« (ESSJ). Pri tem upravičeno domnevamo na slovanski izvor tega izraza.

(3) **versoio** »pluzhna deska«, italijanski etimologi razlagajo, da gre za besedo v severnoitalijanskih narečjih, izpeljano iz pogovorne latinščine **versoriu(m)*, iz *versus*, *vertere* – delo pluga za obrachanje s *chrtalom* (*coltro*) in z *lemezhem* (*vomere*) odrezane prsti (ZIN). Ker *versoio* »pluzhna deska« rabi za obrachanje, vrtenje prsti, si pogledimo dve možni razlagi za slovansko izhodishche. Prva je **vrsta**, starocerkvenoslovansko *vrsta*, ki ima v rushchini pomen dolzhinske mere (1066 m), v cheshchini pa *vrsta* »plast, sloj«! Praslovansko **vrsta* je v zhenskem spolu posamostaljeni pretekli trpni delezchnik glagola **vrteti*, kar je prvotno pomenilo »obrnjena, zavrtena«. Vrsta je poimenovana kot »obrat« zato, ker orach, ko zorje eno vrsto, obrne in zachne orati drugo (SES). Druga možnost je **vrshiti**, cerkvenoslovansko in praslovansko *vrshiti* »delati, izdelovati« iz osnove **vrhb* »delati vrh, zaključevati neko delo« (SES). To utemeljuje poimenovanje z rezultatom delovanja »pluzhne deske«, ki obrne zemljo potem, ko jo chrtalo in lemez odrezheta.

(4) **vomere** »lemezh - rezilo pri plugu«, v vseh slovanskih jezikih v enakem pomenu, starocerkvenoslovansko *lemeshb* (SES). Soroden je tudi izraz *lemez* »streshna greda, shkarnica; krmilni drog pri splavu«, kamor prishtevajo tudi cheshko *lemez* »kol, drog«, luzhishko *lemez*, *lemjaz* »klin pri lestvi«, rusko *lemeza* »voz lojtrnik«, slovashko *olemazit* »pritrditi seno z zhrdjo« itd. Praslovansko **lemegb*, **lemezb* »greda, s katero so utrdili slamnato streho« (ESSJ). Italijanska etimologija izvaja *vomere* iz latinskega *vomis*, *vomeris*, ki morda izhaja iz nekega starinskega izraza *wog_hbsm* z nekakšnimi pomeshanimi povezavami na germanskem, baltskem in grškem področju (DEV); *vomere* (†*bomere*) »rezilo na plugu, ki vodoravno prerezhe odrezek zemlje, ki se med oranjem preobrne« (ZIN). In tudi Battisti-Alessio *vomere*, v 16. st. *vomero*, v 17. st. *bombero*, 1874 *bombere*, podezhelski izraz *bomberaia*, »zhelezni del pluga, ki rezhe zemljo«, lat. *vomis* (*vomer*, *vomeris*), prim. *gomere*, *gombro*, *güembre*. Oblike, ki zahtevajo *vo-*, morda zaradi vpliva *vomere* – *vomitare* [bruhati] »naprava, ki bruha zemljo«. V Toskani je razshirjena oblika **vomerea*, kar bi bilo lahko literarna tvorba (BAT).

Ker naj bi izraz prishel v italijanshchino prek latinščine bodisi s severa ali jugovzhoda Evrope, ki ga upravičeno shtejemo za področje poseljeno tudi s Slovani, je primerno poiskati zanj slovansko primerjavo. Izhajajoch iz suponiranega *wog_hbsm*, je mogoče izhajati iz *vegast*, *vegav* »kriv, neuravnoveshen, posheven, postrani ipd.«, *vegati* »omahovati, majati (se), kriviti (se)« in *vegniti*, *prevegniti*, *razvegniti*; praslovansko **veg* »kriv, majav, gibek« je sorodno s staroindijskim *vega* »mochno, sunkovito, premikanje« ali *vijate* »vali se, dviga se« (SES). Drugo možnost nam ponuja sestavljenka iz praslovanskega **u-* »proch, stran, od« in osnove *mreti*, starocerkvenoslovansko *mreti*, praslovansko **merti*, iz indoevropskega korena **mer-*, ki kazhe na sorodno bazo *merb* »stiskati, tlachiti«, praslovansko **mbrva*; »zdrobiti, zmrviti« (SES), kar se lepo ujema s funkcijo lemezha.

(5) Potem imamo še sestavni del pluga **coltro** († *cultro*). Kako prevajati *coltro*, kot »chrtalo« ali kot »lemezh«?

Valjavec prevaja *coltro* »plug, oralo« in *vomere* »lemezh« (VAL); medtem ko Shlenc *coltro* »chrtalo, plug (s chartalom)« (ShLE). Tavzes navaja *lemezh* »vomere« (TAV).

Bezljaj obravnava **chrtalo** kot »lemezh, nozh pri plugu«, v 17. st. izprichano *chertalu* »vomere«, kar se ne ujema z drugimi navedbami, saj naj bi bilo chrtalo tisto, ki rezhe vertikalno, pred lemezhem, ki rezhe horizontalno. Bezljaj še dodaja primerjave s srbskim in hrvaškimi *chrtalo*, *chrtak* »lemezh«, bolgarsko *chrtalo*, cheshkim *chertadlo*, starocheshkim *chrtadlo*, dolnjeluzhishkim *certadlo*. Vse izvedeno iz praslovanskega **chersti*, **chъto* »rezati«, izhodishčno indoevropsko **kert-* »rezati« (ESSJ). Po vsem sodech, je smiselno *coltro* prevajati kot »chrtalo«.

Italijanski etimologi izhajajo iz latinskega *cultru(m)*, [*culter*, *cultri* »coltello – nozh« z negotovimi povezavami zunaj Italije, cheprav je jasna indoevropska tvorba (DEV)] indoevropskega izvora, rezilo pred lemezhem, ki prerezhe zemljo navpichno. Vzporodnica je **cultro** »coltello per scopi rituali – nozh za obredne namene«, iz latinskega *culter* (ZIN). Battisti-Alessio pravita, da je bil ta izraz **coltro** (*-uolo*) prvich zapisan v 16. st., tudi kot *coltellino* [nozhek]; *coltello dell'aratro* »(ShLE) prevaja: chrtalo«; *vomere* »(ShLE) prevaja: lemezh, lemezhnica, ralo«. V Toskani je *corton*, latinsko *culter*, *-tri* (*cultru*, *cultra*) »coltello, specialmente quello dell'aratro, [noz, posebej tisti pri plugu]«, etimolgija je neznana. Na severu Italije *coltra*, *contra*, *coltre*, francosko *coutre*, provansalsko *coltre*, aragonsko *cuitre*, kar je preshlo v baskovshchino *golde*, anglosaksonsko *culter* in irsko *coltar* (BAT). Torej tudi Battisti-Alessio meshata chrtalo in lemezh!

Kaj naj bi pomenilo, da gre za povezave zunaj Italije, a obenem za indoevropsko besedo? Slovanska primerjava lahko sloni na **klati**, praslovansko **kolti* »rezati, bosti, lomiti, razbiti, tolchi« iz indoevropske osnove **kelb* z enakim pomenom. Ampak v slovanshchini imamo obilo izpeljank: *kolina*, *koljem*, *kol*, *kalati*, *okel*, *klatiti*, *kliti*, *kal*, *klin*, *klada*, *kladivo*, *klas*, kar kazhe na izvorno, staro in besedotvorno slovansko osnovo, ki jo je kaj lahko spraviti v zvezo z »nozhem za klanje v obredne namene«, saj je bil v davni daritveni ritual zaklati zhival.

(6) Pri plugu je znachilen še en izraz: **suola** [del aratro] del pluga, ki drsi ob nezorani steni brazde, v ljudski govorici tudi *sola*, iz latinshchine *sola*, *solum* »soglia«, preko *solea(m)* »sandalo, suola«. *Soglia* »prag« (ZIN). **Soglia**, v pogovorni latinshchini **solja*, klasichno *solea* »sandak«, pomensko krizhanje s starovisokonemshkim izrazom *swelli* (nemshko Schewelle) »soglia – prag«. *Solea* je zhenska samostalnishka oblika pridevnika **soleus* »pripadajoch solum«, iz indoevropske teme *selo-* »chloveshka nasebina, ki lezhi ob obdelovalni zemlji«, v latinshchini v pomenu »hisha«, na germanskem, baltskem in slovanskem obmochju v pomenu »nasebina, naselje, vas« (v rushchini *selo* »naselje«, langobardsko *sala* »zgradba«, nemshko *Saal* »sala«) (DEV). **Suola**, latinsko *solum*, izvorno selo-/solo-, izprichano na slovanskih, baltskih in germanskih podrochjih, primerljivo s *sala* (DEV). Za *suola*, ki jo S. Shlenc prevaja kot »pluzhna peta«, obenem navaja tudi ladjarsko *razlichico* s pomenom »sanishche, drcha« (ShLE). Ta poslednja razlaga

»sani(shche)« smiselno nedvoumno napotuje na funkcijo »pluzhne pete«, gre za *sani*. Cerkvenoslovansko *sani*; *saonice* (po disimilaciji v **sanьnice* > +*salьnice*); praslovansko **sani* nima zanesljivih zunajslovanskih vzporednic (ESSJ). Mogoče pa je izraz pojasniti v izhodishcnem pomenu *»kar se plazi, drsi« ali »stran, bok« (SES). Mislim, da je razlaga povsem smiselna za ta sestavni del pluga.

(7) **kurelj** »pri plugu lesen klin, na katerega se natika *goz̑b* (der Riemen, der den Dreschflügel mit dem Stiel verbindet; der Jochriemen, die Jochwiede, die die Deichsel an dem Joche festhält; das Pflugband, das den Pflugbalken mit dem Radgestell verbindet), vezhoča gredelj na kolca; *voz̑b* »der Strick« [*voz̑ba* – *goz̑b* »usnjen obroček, ki ročnik s cepcem vezhe«, ki vezhe gredelj na pluzhna kolca; *keurgelj* (zhelezni klin na gredanjici). Narečno najdemo ponekod *purgelj* iz nem. *Priigel*, drugod, tudi na Primorskem *keoresb* (der Fortstecknagel am Pfluge, der Stössel) ali *keorez̑b* (iz ital. *carreggia*, nem. *Riemen*), pravi Pletershnik (PLE). Vendar bi iz *carreggia* glasoslovno sicer lahko izpeljali *keorez̑b*, smiselno pa z dokajšnjo težavo, razen da je osnova *carro* »voz« in torej plug pritrdimo na kolca (ZIN), če naj bi bil *keorez̑b* samo lesen klin pri plugu, na katerega se natika jermen, ne pa kolca sama. Osnova *carro* »voz na štirih kolesih«, lat. *carru(m)*, naj bi prishla v latinshchino iz galshchine kot lat. *curru(m)* »voz na dveh kolesih«, to gre približhiti *currere* »it. correre, techi«, kar je iz korena **kers** »techi, dirjati (s konjem in vozom)«, razširjeno na keltskem in germanskem področju; v nemshchini *Ross* »konj (dirkalni)«, primerjati s **corso**, ki je preteklik od *correre* lat. *currere, cursum*, indoevropskega izvora, analogen starinskemu **curs-to-m* (ZIN) (DEV). Bezljaj pod *keurgelj* sklene, da so besede tako prepletene med seboj, da ni mogoče razlikovati izhodishch (ESSJ). Pach pa Bezljaj pod geslom **kurec** opozarja na slovanski koren **kuȓb*, ki je poznan v imenu drevesa *ma-keur* < *macesen, maklen* (ESSJ), kar bi bilo za funkcijo klina pri plugu povsem ustrezno!

BRANA

Zelo pomembno poljedelsko orodje je:

brana ; izraz naj bi izhajal iz indoevropskega **bberb* »obdelovati z ostrim orodjem« (SES);

brana (1) »die Egge; izorano njivo z brano povlachiti, auseggen«; (2) rezjansko: brani podobne rechi: die Gitterthür [mreznha vrata]; das Fallgatter [varovalna mreznha]; das Sägegatter [zhaga gater]; primorsko: jarem; gorishko: eine Abtheilung der Getreideharfe [razdelek kozolca]; primorsko: okno, shtant; das Brückenjoch [kobilica]: most v pet bran; dolensko: die Riegelwand [krozhni zid]; gorishko: der Rost (im Bauwesen) [gradbeni oder]; dolensko: hisho na brano (pilote) zidati; na Igu: hishe na brane zidajo na močvirju; der Bratrost [zhar, reshetka za peko]; das Rastrum zum Linieren des Notenpapiers; gorishko: das Hackbrett (ein Musikinstrument) – cimbal; das Clavier bei den Tuchmachern (PLE);

brana Egge (JAN);

brana »die Egge«, narečno tudi »loputa na vratih; okno v kozolcu; mostni jarem; pilot«; rezjansko *bran* »vratca poleg glavnega vhoda«; verjetno k temu *branich*

»majhna lesa«, *branic* »choln iz enega debla« (Trst); v 16. st. *sbrano vlašiti* »occare«. Splošnoslovanska beseda srbohrvashko *borona*, poljsko *brona*, kashubsko *barna*, cheshko in slovashko *brana*, gornjeluzhishko in dolnjeluzhishko *brona*. Praslovansko **borna* navadno izvajajo iz indoevropskega **bher* »razriti«, latinsko *forare*, starovisokonemshko *boron* »vrtati«, lotishko *berzt*, *berzhu* »treti, drgniti«, grško *φαρόω* »orjem«, *φάρω* »drobim«. Drugache, manj verjetno Oshir rekonstruira praslovansko **bartna* in to primerja s predromanskim *ferrum* (ESSJ).

Po mojem mnenju je smiselno izvajati *brana* iz *bruno*, ker she danes v primitivnem poljedelstvu vlechejo hlod ali desko chez zorano njivo, da tako razbijejo grude in poravnajo prst. **Bruno** »klada, hlod«, narečno tudi *brun* ipd., v rabi tudi *brvanje* »stavbni les«, *pobruncati* »z brunu utrditi blatno pot«. Srbsko in hrvaško *brvno*, rusko *brevno* in podobno v drugih slovanskih jezikih. Praslovansko naj bi bilo **brvno* ali **brvno*. Zunajslovanska sorodstva se ne ujemajo s slovanskimi oblikami (ESSJ).

Italijansko **erpice** »brana«, latinsko (*h*)*irpice(m)* iz *hirpus*, samnitsko ime za »volka«, njegove zobe so primerjali z roglji na brani (ZIN); tudi Devoto razlaga podobno **erpice**, latinsko *hirpex*, povezano s *hirpus*, samnitsko besedo za »volka«, brez vsakršne povezave zunaj Italije; *erpice* je tisto, kar ima zobe kakor volk; latinska oblika ustreza *hirpus* in *hircus*; glej she *irco*. **Ircu** arhaično »kozec« iz latinskega *hircus*, she starejšega **hirquos*, je regularna latinska oblika glede na *hirpus* »volk« pri Oskih, vendar brez vsakršnih verodostojnih povezav; za narečni glagol **hirpere* glej she *ispido*. **Ispido** iz latinskega *hispidus*, brez očitnih povezav z drugimi jeziki, morda iz nekega **hirsipidus*, krizhano s **hirsu* (glej *irsuto*) z glagolom **hirpere* (glej *irco*) povezano s *hirpex* (glej *erpice*) in s pridevnishkim sufiksom *-idus*. **Irsuto** iz latinskega *hirsutus*, izpeljano iz **hirsu* kakor *astutus*, *cornutus* iz *astu*, *cornu*; povezave s *hirsu* »peloso – kosmat, dlakav« in *hispidus*, cheprav po pomenu primerljive, niso preprichljive, glej *irto* in *ispido*. Za krizhanje s *pectus* glej *pettoruto*, ki je krizhanje med latinskim *pectorosus* in *hirsutus* (DEV). Ta Devotova zapletena razlaga očitno kazhe na zagato, iz katere ni dobrega izhoda.

Na Gorishkem pomeni *brana* tudi *jarem*, ki ga Bezljaj obdeluje pod geslom **igo**, *izbesa*, *igesa* »jarem, vaga pri vozu«, narečno tudi *jug*, v 16. st. *jug* »jugum«, tudi *joga*, *jega* pod vplivom *Joch*; dalje *igev*, *igve*, *igelj*, *iglja*; izvedenka *igesenica* »veriga, ki vezhe igo na oje«, *podizh* »Jochpolster«, *igovec* »vprezhni vol«, *igovnica* »Jochweide«. Srbsko in hrvaško zastarelo *igo* »jarem, suzhnost«, bolgarsko *igo*, cerkvenoslovansko *igo*, *izbesa*, *iga*, rusko *igo*, narečno *jigo*, *jugo*, *ligo*, *lugo* tudi »blazina pri saneh«, kashubsko *jigoe*, cheshko *jho*, narečno *ihoch*, polabsko *jaidü*. Praslovansko **jgo* iz starejšega **jgo* iz indoevropskega **iugom*, primerljivo z latinskim *iugam*, staroindijskim *yugam*, grško *ζυγόν*, nemshko *Joch* »jarem« ipd. Slovensko, rusko in poljsko jugo kazhe na dvojen razvoj v praslovanshchini (ESSJ). Brana je v nemshchini »die Egge«, kazhe vse znachilnosti razvoja iz tematske osnove *igo*, to je pa povezano s temo, ki jo Zingarelli navaja pod *giogatico* italijanski **giogo** ali *†iugo*, latinsko *iugu(m)*, indoevropskega izvora (ZIN). Pach pa Devoto razvija takole **giogo**, latinsko *iugum*, beseda v temelju iz indoevropskega besednjaka, široko izprichana, identichna v

grshchini *zygon*, v sanskrtu *yugam*, v hetitschini *yugan* v nemshchini *Joch*, vse iz *yugom*. Koren je *yeug*, ki z nosnim infiksom [vmet soglasnika v besedo, npr. pondirek za ponirek] daje v latinskem *iungere*, z bolj ali manj znatnimi alteracijami se tema pojavlja na baltskem, slovanskem, keltskem in armenskem področju (DEV).

Slovensko **jarem** je enako v starocerkvenoslovanshchini *jarьmь*, hrvashko in srbsko *jaram*, sorodne še rusko *jarmo* in poljsko *jarzmo*. Praslovansko **arьmь* (in **arьmo*) < indoevropsko **harbimo* je tvorba iz indevropske osnove **harbi* »sklopiti, sestaviti«. Prvotni pomen besede je torej **tisto, s chimer se povezheta, sklopita (dve vprezhni zhiivali)*«. Blizhnje sorodne besede so lat. *arma* »oprema«, mlajshe »orozhje«, armensko *yarmar* »ustrezen« in morda staronordijsko *jormunu* »govedo, konj«. Sorodno je tudi *jermen* in verjetno *rad, neroda* (SES). Zanimivo, da Bezljaj v (ESSJ) ne obdeluje posebej tega gesla, implicitno pri pri geslu *jermen*.

OSLA

Osla »brusni kamen« naj bo le en primer prastarega orodja, ki ga je chlovek uporabljal zhe v kameni dobi, za *oslo* poznamo latinsko *cos* »brus, osla« (ESSJ). Medtem ko Snój izvaja: iz nekega pozabljenega glagola s pomenom »brusiti, ostriti« iz indoevropskega **haki* »ostrina« iz korena **hak* »oster«, tvorbeno blizu je anglosashko *egle* »rese«. Gl. *osina, oster, ost* (SNO). Nadvse presenecha, da naj bi *osla* izhajal »iz nekega pozabljenega glagola«, torej gre za zelo star jezik, toda po drugi strani je to primerljivo z *osina, ost, oster*, kar vse sodi k elementarnemu besednjaku davnega chloveka. Očitno je zhe takrat nastala nasha beseda *osla*, ki je bila kamenodobnemu – vsaj neolitskemu – chloveku nujen pripomoček pri ostrenju, prebadanju, izdelovanju osti, a ne nazadnje kazhe *osina* na podrobnejše razchlenjevanje posameznih delov rastlinskih plodov, kar je mogoche povezati z nabiralnistvom in zgodnjim prehodom na poljedelstvo.

OZARA

Ne bom se loteval pomena in razvoja imen za polje, njiva ipd., nekaj o tem sem omenil v svojih prejšnjih knjigah, toda pojem *ozare* je povezan z obdelovanjem zemlje z vprezhno zhiivino. Zakaj? Beseda *ozara* pomeni »travnat svet na koncu njive, kjer se pri oranju obracha plug«, narečno tudi »prechna brazda na koncu njive«, *vozara, vzara, zara* in *razara* v enakem pomenu. Knjizhna razlichica *ozara* je standardizirana iz gorenjskega narechja, kjer se je beseda razvila iz *vzara*, to je verjetno izpeljano iz sloven. **vzarati* < **vzorati* »obrniti plug pri oranju«, *vz-* »nazaj, gor« + *orati*. Iz tega glagola je z drugo predopono izpeljano spodnjeluzhishko *zawora, zawor* »ozara«; gl. *orati* (SNO). Skratka tudi takshne podrobnosti, da ne nashtevam še drugih, očitno kazhejo na pradavno in predvsem izvorno slovansko poimenovanje funkcionalnih poljedelskih pojmov. V tistem obdobju pa je predstavljalo obvladovanje poljedelstva prvovrstno tehnoloshko inovacijo, zato tudi prazgodovinarji govore o – neolitski revoluciji.

*

Poimenovanj za orodja in druge pripomočke, ki so bili predmet podrobnejših preučevanj paleolingvoistov, se je lotil tudi Karel Oshtir, vendar tu ne bom navajal njegovih obsežnih in nadvse izzivajočih etimologij, ki v veliki večini primerov vodijo, po njegovi teoriji, do predindoevropskega – megalitskega – jezikovnega substrata oziroma do predpraslovenskega jezika. Mario Alinei kot tvorec (dolge) teorije kontinuitete, ki pravi, da so bolj ali manj danashnja ljudstva Evrope zhivela zhe najkasneje v neolitiku na ozemljih, kjer danes zhivijo, med njimi seveda tudi Slovenci, to utemeljuje med drugim tudi z analizo besednega zaklada; tako npr. je po njegovem mnenju beseda *kozolec* evidentno slovenskega izvora, je pa razširjena po Vzhodnih Alpah in s tem dokazuje davno poseljenost tega prostora s predniki Slovencev.

Ker sem veliko toponimov obdelal v svojih dveh prejšnjih knjigah, bi se tu dotaknil le nekaj redkih, ki so za področje Banjske v povezavi s svetolucijsko kulturo še posebej značilni.

- PAL- *Testimonia Linguae Etruscae*, Massimo Pallotino, Firenze, 1968
 PEL I in II – *La lingua venetica I in II*, G. B. Pellegrini-A. L. Prodocimi, Istituto di glottologia dell'universita di Padova, 1967
 PIR – *Vocabolario friulano*, Jacopo Pirona, Stabilimenti Antonelli, Venezia, 1871
 PLE – *Slovensko-nemški slovar*, M. Pletershnik, Knezshkofijstvo, Ljubljana, 1894
 RAU – *Horses, Chariots and Indo-europeans*, Peter Raulwing, Archaeolingua. Series minor, Budapest, 2000
 ROM – *Il "mistero" della lingua etrusca*, Romolo A. Staccioli, Newton&Compton, Roma, 1977
 RUT – *Zgodovina Tolminskega*, Simon Rutar, Hilarijanska tiskarna, Gorica, 1882
 SEM/1 – *Le origini della cultura europea / Rivelazioni della linguistica storica*, Giovanni Semerano, Leo S. Olschki Ed., Firenze, 1984
 SEM/2 – *Le origini della cultura europea / Dizionari etimologici*, Giovanni Semerano, Leo S. Olschki Ed., Firenze, 1994
 SEM 2003 – *Il popolo che sconfisse la morte-Gli Etruschi e la loro lingua*, Giovanni Semerano, Bruno Mondadori, Milano, 2003
 SER – *Le prime e le più antiche civiltà*, Giuseppe Sergi, Fratelli Bocca, Torino, 1926
 SES – *Slovenski etimološki slovar*, Marko Snoj, Modrijan, Ljubljana, 2003
 SIEN – *Slovenska koroshka imena*, Luka Sienchnik in Bogo Grafenauer, Znanstveni institut, Ljubljana, 1945
 TAV – *Slovensko-italijanski slovar*, Janko Tavzes, Knjigarna Antona Turka, Ljubljana, 1941
 TRS 1871 – *Letopis matice slovenske*, Davorin Trstenjak, Ljubljana, 1871
 TRS 1875 – *Letopis matice slovenske*, Davorin Trstenjak, Ljubljana, 1875
 UTET – *Dizionario di toponomastica (storia e significato dei nomi geografici italiani)* Giuliano Gasca [Universita di Torino], Carlo Marcatò [Universita di Udine], Giovan Batista Pellegrini [Universita di Padova], Giulia Petracco [Universita di Genova], Alda Rossebastiano [Universita di Torino], UTET-Unione Tipografico-Editoriale Torinese, Torino, 1990
 VAL – *Dizionario italiano-sloveno*, Josip Valjavec, Katolishka bukvarna, Ljubljana, 1914
 VAS – *Russisches etymologisches wörterbuch*, Max Vasmer, Carl Winter Universitatverlag, Heidelberg, 1980
 VUG J – *Jantarska pot*, Lucijan Vuga, Zalozhba Humar, Bilje, 2000
 VUG D – *Davnina govori*, Lucijan Vuga, Zalozhbi Jutro in Branko, Ljubljana, 2003
 ZGO – *Zgodovina chloveshtva*, razlicni avtorji, DZS, Ljubljana, 1969
 ZIN – *Il Nuovo Zingarelli-Vocabolario della lingua italiana*, Zanichelli, Bologna, 1989

Iz zgodovinskega spomina

Andrej Lenarčič

SLOVENIJA, OD BOGA IZVOLJENA

(predgovor k slovenski izdaji knjige Jurija Venelina o Slovencih)

*Izvolil jo je Bog in jo izbral, popeljal jo v svoj šotor,
da tam prebiva.
(Elegit eam Deus et praelegit eam, in tabernaculo suo
habitare facit eam.)*

Kmalu po osamosvojitvi so pripotovali v Slovenijo športniki iz Juhnoafriške republike. Dovolj od daleč, da jim ni bilo mogoče pripisovati kakršne koli »okuzhenosti«, predsodkov glede države gostiteljice. In eden tistih obiskovalcev je presenečeno govoril o »zadnji skrivnosti«, ki jo je odkril, ko je odkril Slovenijo. Slovenija to dejansko je. Slovenija je taka in tolikšna skrivnost, da je zakrita celo ochem mnogih Slovencev.

Fenomen Slovenije je brez primere. V najširšem merilu bi težko našli nekaj, kar nesporno obstaja, a ni delezno niti nasprotovanja, marveč le totalne ignorance. Ta ignoranca evidentno ni naključna. Nasprotno, do zadnje podrobnosti je namerjena. Saj chlovekov um ne more sprejeti, da je mogoče brez nekega posebnega namena tako popolnoma ignorirati evidentna, oprijemljiva in vsakomur očitna dejstva. Doslej se she ni nashel etabliran (sprejet in priznan od »uradnih« – proračunskih – institucij) avtor, ki bi ob omembi znamenitih *Brizhinskih spomenikov* povedal, da drugega sočasnega, kaj shele zgodnejšega besedila v kakem she danes zhivem evropskem jeziku ni. Naj je videti she tako neverjetno, a slovenshchina, zapisana v znamenitem latinskem *Kodeksu*, nima nobene primere. Kar je bilo tiste chase (10. stoletje) v Evropi zapisanega, je bilo ali v grshchini ali v latinshchini. Toda o tem shokantnem dejstvu ne spregovori noben »resen« znanstvenik.

Tistemu, ki nejeverno zmajuje z glavo, je morebiti v tolazhbo, che se ga spomni, da je celo slavni Kopitar, ko je prejel te epohalne brizhinske zapise iz Münchna, zadevo skril v predal za toliko chasa, da so se o njih znanstveno razpisali – in si jih seveda prilastili – vsi, ki so to hoteli. Che bi ne bilo tiste znamenite besedice »sodit«, ki je celo za slepega in gluhega evidentno slovenska posebnost, bi pri tem tudi ostalo. A je ta »sodit« prisodil zapise tja, kamor sodijo.

Zhe davno, preden si je freisinshki shkof s pojezdom dokončno prilastil od cesarja dodeljene posesti v slovenskih dezhelah – in si na oglejskem patriarhovem dvoru priskrbel slovenska bogosluzhna besedila, ki so jih njegovi duhovniki potrebovali za bogosluzhje v teh krajih – so kronike pisale o drzhavnostnih

opravilih in obredju v »vindish shprah«. Morebiti kdo ne verjame, da je to »slovenska shpraha«, a prezreti nikakor ne more resnice, da o drugih »shprahah«, razen znova latinski ali grški, tod okoli niti daleč naokrog niso nič vedeli. Če drugega ne, bi o tem zapisali kakšno rech. Pa niso.

In da je slovenska beseda do brezumja provocirala prihajache, ki jih je med slovenske ljudi naplavljal tedanja fevdalna združena Evropa, se je znova pokazalo, ko so gospodarji pod krinko boja za pravo vero kurili grmade po dezheli. Goreli sicer niso ljudje, gorele so slovenske knjige. A kdor začne s knjigami, kaj hitro nadaljuje z ljudmi ... Prastaro dezhelno plemstvo, ki je s slovensko knjigo nasitilo lachne, je moralo pobegniti, če je hotelo ohraniti zhivo glavo. Prishleki, preverjeno pravoverni, saj je Vatikan jamčil za vsakega prishleka – novega grashchaka, so zagotovili vzorec obvladovanja te »zadnje skrivnosti«. Pod okriljem vesoljne katoliške Cerkve se je vse slovensko umaknilo v etnijo, v zakristije in folkloro. Vsaka civilna drzhavotvorna vzbrst je bila v stoletjih do konca prve vojne v kali zadushena. Cerkvena oblast je sistematično negovala svoj slovenski zelnik in ga do konca prve vojne spretno prodajala Dunaju, po njem Beogradu, v drugi vojni pa vsakemu okupatorju, ki je prishel mimo. Ko je s porazom sil osi zadeva dokončno propadla, so si nabrali in vzeli s seboj v shirni svet tolikshen del tega zelnika, da so si zagotovili svojo eksistenco v begunstvu.

Chetudi je domovino, ki so jo prepustili samo sebi, skoraj pol stoletja krotovichil rdechi in jugoslovanski zmaj, se je odsotnost politike, ki je leta 1945 pobrala shila in kopita, pokazala kot tolikshna blagodat, da se je slovensko ljudstvo ob prvi priliki, ki se je – ne prvich – ponudila, zavihtelo v drzhavno samostojnost.

Zmaga v kratkem, a krchevitem spopadu z jugoslovansko armado v osamosvojitveni vojni leta 1991 je po tisočletju – po ustolichevanjih, po *Brižhinskih spomenikih* in po izbruhu knjizhevnosti – ponovno fenomen brez primere. Narod, ki so ga zdesetkali manevri klerikalne vladavine, da bi ohranila oblast nad njim; ki je leta 1918, ko so ga interesi te klike porinili iz tisočletnega kulturnega okolja na Balkan srebrenishkih manir, izgubil polovico ozemlja, polovico ljudi in dve tretjini ekonomskega potenciala, se je konec dvajsetega stoletja v posmeh vsem predvidevanjem in prichakovanjem končno znova umestil v suvereno drzhavo. Po tisoč letih. Končno! In vsaka analiza pokazhe eno samo resnico: Ni bila ta zadnja prilozhnost, ki so jo Slovenci imeli, niti prva in she manj edina. A kaj je bilo tokrat drugache, da je poizkus uspel? Edino, kar je bilo drugache, je bilo to, da ni bilo na sceni politichnih sil, ki so izginile ob porazu leta 1945, prej pa so stoletja krotile chredo.

Ekskurz prek tisočletja in vech je bil potreben, da je mogoche razumeti, kako silno se je Jurija Huca (Georgius Hutz) Venelina dotaknil fenomen Slovencev. Pomenljivo je, da se je s tem srechal v Chopovem Lvovu. A tudi če se s Chopom nista spoznala, dejstva, ki so mu bila pri roki, ga zagotovo niso pustila ravnodushnega. Po drugi strani bi nedvomno potonil v konformistichne kroge in bi po obichaju svoj znanstveni potencial zhrtvoval na zhrtveniku »vishjih«

interesov, če bi ne bil tako suveren v svojem znanju in tako svoboden pri svojem delu (»Kot zgodovinar ne pripadam nobenemu plemenu na zemeljski obli!« Kdo si danes upa to izreči?). Kot tak, in pripravljen za resnico zhrtvovati vse, je bil sposoben zapisati stvari, ki so jih drugi tajili, prenařevali.

Zhivljenjepis Jurija Venelina prica o predanosti in zhrtvovanju za resnico. V tej optiki se konformizem aktualne slovenske zgodovinske vede prikazuje v vsej svoji mizeriji, v hlapčevanju vsem mogochim konstruktom, da le zhvenketa v zhepih in se lahko kiti z akademskimi naslovi.

A Jurij Venelin ni ostal pozabljen, sam in zapushčen. Ni znano, ali je zanj vedel nash znameniti Plechnik. Je pa zgodovinsko dejstvo, da je za »slovanstvo« skupaj z bratom Janezom razdejal marsikatero dunajsko kavarno, če si je kdo dovolil nesramnost na račun Slovanov. A to je malenkost v primeri z njegovo jasno besedo, da so nashi predniki Veneti. Do tega prepričanja se ni dokopal s študijem zgodovine. To resnico je občutil kot nekdo, ki so mu v polnosti razumljive forme in proporci, ki jih je sposoben »brati«, kakor skladatelj bere/slishi partituro ali chlovek z absolutnim poslušom natančno določi ton. Bezhne občutke je Plechniku dokončno izbistrilo srečanje z Benetkami in Etrushčani na znanem nagradnem potovanju po Italiji. Tam je dokončno spoznal, da je duh teh ljudstev duh nashih prednikov. V tem duhu je potem ustvarjal velika dela, ki jih je slovensko ljudstvo, ne da bi se zavedalo, zakaj, sprejelo za svoja. Tako silno, da ga je ob smrti pospremilo v neverjetni mnozhici, kar je za arhitekta nekaj nepojmljivega.

Kdor ima kolichkaj chuta za formo, obliko, genij prostora, ne more zgreshiti, ko opazuje Plechnikova dela. Plechnik v celoti pritrjuje Venelinu.

Morebiti je Plechnikovo pričevanje toliko bolj dragoceno, saj je ostalo nedotaknjeno. Ostalo je skrito ochem umetnostnozgodovinarskih uradnikov, saj so to rechi, ki se ne dajo meriti z njihovimi vatli. Zato tudi niso mogli zradirati mojstrovega sporochila. Zapisano je v kamen, kakor je v knezhji kamen zapisana slovenska drzhavnost in v knezhji prestol, v *Kodeks* in kronike slovenska beseda.

Tudi kod drugod se najde, kar pritrjuje velikemu Rusinu in kar more biti v spodbudo bralcu, da ne omaga pod bremenom zanikovanja in zasmehovanja vsega, kar ni pogodu prorachunski stroki. Venelinova omemba Slovencev in Slovenije pridobi na težhi, ko zgodovinar, študent, ki je dodobra prebrskal vaticanske arhive, France Dolinar (1915 – 1983), emigrant, rodoljub, za suvereno Slovenijo zavzet brez predsodkov (»Končno smo najprej domovine sinovi. Ta mora biti svobodna, drugo bo navrzheno; če ne nam, pa drugim Slovincem.«), razkrije, kar je nashel v letopisih kartuzijanske province v 12. stoletju. Provinca, kjer so bile kartuzije Zhiche, Jurkloshter in Bistra, nosi v tistih arhivih ime – Slovenska provinca. Ni torej nobenega dvoma, da je bil zhe takrat, v 12. stoletju, znan (vsaj) geografski pojem Slovenija. A tega ni zapisal etabliran, z naslovi okrašen in s prorachunskim denarjem slovenskih davkoplachevalcev plachan zgodovinar. To je zapisal resnici in Sloveniji predani rodoljub, poshtenjaka, »vechni

shtudent«, ki je v svojem nesebichnem prizadevanju odkriti resnico in jo povedati ostal »samo« France Dolinar.

A tudi on sodi med tiste, zaradi katerih Jurij Venelin ni sam, zaradi katerih Venelinovo delo ni le še ena izgubljena prilozhnost.

Vzemimo delo velikega Slovenca Jurija v roke. Da ne bo Cankarjev spev o stvarjenju slovenske dezhele le pesnisha iluzija.

Izvolil nas je, Slovence, Stvarnik, in nas popeljal v to dezhele, da tu prebivamo.

Ob Dnevu reformacije 2007

Gornje besedilo je predgovor k slovenski izdaji knjige ruskega zgodovinarja in slovanofila Jurija Venelina: *Starodavni in sodobni Slovenci* (Drevnie i nyneshnie Slovene; Moskva, 1841); gl. tudi chlanek Pavla Tulajeva *Prva ruska znanstvena raziskava o Slovencih*, SRP 59-60 / 2004. (op. ur.)

Lucijan Vuga

VENETI V TROJI

(III)

PAFLAGONIJA – ANATOLSKA DEZHELA OB CHRNEM MORJU

Tista Homerjeva »venetska dezhela« iz *Iliade* je torej bila v Paflagoniji, maloazijski pokrajini na južni obali Chrnega morja, tudi *Pontus Euxinus* imenovanega – *euxinus* v latinščini pomeni »gostoljuben«; pontus pa »široko, odprto morje«, torej je Chrno morje v tem prevodu »gostoljubno, odprto morje«; kako nasprotujoče si poimenovanje, saj nam sedanje »chrno« sugerira negostoljubnost, temachnost, nevarnost in nesrečo. Prav tako je zanimiv prevod imena reke *Partenia*, ki v grščini pomeni »Devishka reka«; to so seveda grška in ne maloazijska poimenovanja; izraz Paflagonija nekateri (npr. G. Semerano) primerjajo s Pelagonijo (Bitola) v Makedoniji (pokrajini nista kdo ve kako daleč narazen in kopno med njima deli le ozek preliv). To paflagonsko ozemlje sega od chrnomorske obale v notranjost do reke Halis, torej so bili tod zhivechi prebivalci primorci. Nekateri utemeljujejo etimologijo na asirski osnovi: *baal-palag* obvladovalci vodnih poti, gospodarji morja. Zhe Herodot (*Enetoi*, I, 196) opozarja na sovpadanje med Veneti ob Jadranu in onimi v Paflagoniji. Prav tako ni ushlo Strabonu, ki se opira na Meandrija, da izhajajo Veneti iz dezhele Levkosirov, torej iz Kapadokije, in da so ushli iz Troje skupaj s Trachani vse do severnih obal Jadrana. Tudi Katon (to najdemo pri Pliniju, *Nat. Hist.*, III, 130-131) pritrjuje: »Veneti izvirajo iz trojanskega debla« (*Venetos troiana stirpe ortos*). Ker so ti Veneti zhiveli v neposredni soseshchini z anatolskimi (semitskimi in indoevropskimi) ljudstvi, je nedvomno prihajalo med njimi do kulturnih in jezikovnih sovplivanj. Odtod iskanja, usmerjena v etimoloshke in drugachne primerjave, kot npr. prav med Paflagonijo in Pelagonijo (tega ne razvija samo G. Semerano). Asirski: *baal* je v akadščini *belu* »velik, vele, vzvishen, gospod, gospodar«, medtem ko je asirski: *palag* »polog, prehod, pot, kanal«. Druga mesta v Paflagoniji, ki jih navajata Strabon in Ptolomej, so: *Zagora, Sivata, Rastia, Olen, Titva, Sekora, Tobata, Laskoria, Elvia*. Homer omenja *Egial* ali *Aigial*, v katerem je za nekatere mogoče prepoznati »igalo, egalo, pobrezhje«, ne nazadnje pa je tudi »igovina, ivovina, rakitovina«, vrsta vrbovega lesa (Janezhich, *Slov.-nemsbki slovar*, 1893), ali pa »igo, jarem«, vendar pa pomeni »igo« v staroslovanshchini in rushchini tudi »nadoblast«. Skratka, kot bomo videli v nadaljevanju, obstaja vrsta vzporednic med tako oddaljenimi kraji, da pritegne pozornost.

*

Preden nadaljujemo, je treba še nekaj reči o **Strabonu**.

Za Bizantince je bil Strabon geograf, kakor je bil zanj Homer poet. Toda to ustvarja svojevrstne zadrege, saj antichni grški pojem *geografika* ne ustreza danashnjemu pojmovanju geografije, zato so vsi, ki so pri Strabonu iskali predvsem natanchnejshe podatke o toponimih, razdaljah in itinerarije, ostali v zadregi. Pach pa so v okviru njegovih del nashli obilo zgodovinskih, mitoloshkih, antikvarnih in drugih vesti o takratnem chasu, dasi so bile nanizane navidez dokaj neurejeno. Zgolj za ilustracijo naj navedemo le tezhave s podatki o razdaljah, pri chemer seveda ni glavni krivec Strabon, saj takrat niso bile v sploshni rabi usklajene dolzhinske mere in jih Strabon niti ni prerachunaval, zato uporablja najmanj pet razlicnih vrednosti za dolzhinsko mero stadij, *stadion*: (1) starinski stadij, ki ga rabi Polibij, enakovreden 400 kubitov (*pechys, botryn dipechyn* = grshka enota, enakovredna poldrugemu chevlju, pri Strabonu gre za makedonski chevlelj priblizhno 0,49 m) ali 600 chevlejev, torej en stadij okoli 177,7 m; (2) Eratostenov stadij, enakovreden 300 egipchanskim kubitom ali 157,5 m; (3) sam Eratosten, skupaj s Hiparhom, za geografske razdalje rabi tudi t. i. teoretichni stadij, ki izhaja iz takrat izrachunanega obsega Zemlje, 252.000 stadijev, in znasha 158,7 m; (4) potem je tu she Pozidonijev teoretichni stadij, tega je prevzel tudi Ptolomej, 222,2 m; (5) in konchno she rimski stadij, ki ga je uveljavil Artemidor, 185 m. Spricho tolikshne nesistematicnosti je skoraj praviloma tezhko natanchno dolochiti razdalje, ki jih najdemo v Strabonovih besedilih.

K temu je treba dodati, da je v celoti ohranjena le njegova *Geografija* v 17 knjigah o Evropi, Aziji in severni Afriki (to je ves takrat poznani svet, za katerega je izdelal tudi zemljevid za chasa cesarja Avgusta), da pa so od *Zgodovinskih zapiskov* v 43 knjigah ohranjeni zgolj odlomki. Tako ga ne moremo soditi le po poznanih spisih, saj je nedvomno mnoge stvari obravnaval in razlozhil v izgubljenih delih, zlasti tisto, kar naj bi dopolnjevalo njegovo geografsko pisanje. Znachilna pa je njegova omemba na zachetku *Geografije* (I, I, 1), da je eden od smotrov zemljepisja pomagati politiku in vojashkemu poveljniku pri njegovih odlochitvah; to na neki nachin tudi kazhe trajno prisotnost ideologije ali politike, kakorkoli to razumemo, v delih zgodovinarjev vseh chasov.

Ta nesporazum, kako obravnavati Strabona, ne kot geografa, marvech kot zgodovinarja, vzpodbuja nekatere preucevalce predvsem k iskanju napak, nedoslednosti, spodrseljajev in netochnosti, a jim drugi oponashajo, da che zhe to pochno, naj obenem ustvarjalno pripomorejo, da se chim bolj razjasni, kako in zakaj je prishlo do pomanjkljivosti. To pa nikakor ni lahko, vsekakor veliko tezhje kot kazati s prstom na napake. Strabon je bil velik kompilator, ki marsikdaj niti ni kritichno povzemal od drugih, ni primerjal razlicnih virov. Pomemben korak v tej smeri je napravil Sir Ronald Syme leta 1995 s svojim delom o Strabonovi *Anatoliji*, ko je opozoril, da Strabonovo delo she zdalech ni dovolj raziskano in izkorishcheno. Pri tem je treba preiskati njegove odnose do del pomembnih predhodnikov Polibija in Pozidonija, cheprav so zhe v 17. in 18. stoletju, zlasti pa v zlati dobi pozitivistichnega preucevanja antichnih pisateljev na prehodu iz 19. v

20. stoletje opravili ogromno delo, a so kritiki pri lushčenju verodostojnih informacij iz množice ostalega besedila nemalokrat ravnali v skladu s takratnim pojmovanjem preteklosti ter dotedanjimi arheoloshkimi in zgodovinskimi spoznanji, zato je potrebna nova reinterpretacija na sodobnih izhodishchih. Vendar tudi pri tem ni mogoče mimo hipotez, na katere sodobni raziskovalci bolj ali manj odkrito opozarjajo, ko razchlenjujejo posamezne Strabonove navedbe. Prav tako so upravicjena resna nestrinjanja z »negativistichnim« sprejemanjem Strabona, ki je vendar pravcati rudnik informacij, te pa je treba kakor vselej obravnavati v kontekstu z ostalimi védenji. Ne oziraje se na vse kritike in pomisleke, predstavlja Strabonovo delo vishek antichne grshko-latinske zgodovinsko-zemljepisne literature; trdil se je ustvariti organsko celoto iz fizichnega zemljepisja, temeljehega na znanstveno-matematicnih osnovah, ter s podatki iz dedishchine opisne geografije, saj se je po eni strani poglobljal v preuchevanje oblike Zemlje, po drugi plati pa je iz razlichnih virov na široko prevzemal opise ljudstev in krajev. V njegovem chasu sta zhivela tudi Diodor in Dionizij, ki so ju v preteklosti prav tako sprejemali bolj kot pripovedovalca, ki sta belezhila, kar jima je prishlo na uho, sodobna znanost pa jima vracha pomen in sta predmet zgodovinske reinterpretacije.

Che se dotaknemo she Strabonovih dveh knjig, 11. in 12. (vseh, smo rekli, je v njegovi *Geografiji* 17), v katerih obravnava Kavkaz in Malo Azijo, ki nas tu she posebej zanimata, je treba izrecno omeniti, da je bil Strabon rojen v Amazeji v Pontu (ok. 63 pr.n.sht. - ? 24 n.sht.), torej je Grk, toda Maloazijec! To mu daje ravno za ti dve geografski področji privilegiran, izjemen položhaj glede zbiranje in pojasnjevanja vesti. Poleg tega Strabon izhaja iz družine zgornjega sloja takratne družbe, njegovi sorodniki so imeli visoke služhbe v Pontskem kraljestvu, zato je upravicjena domneva, da je mnoge podatke chrpal iz tega okolja; dosedanje domneve, da je veliko povzema iz starejših pisanih virov, utegnejo biti le delno resnichne, vsekakor pa se je naslanjal na preuchevalce Homerja. In prav pri tem je dragocen Strabonov prispevek, ker se je kot poznavalec krajev in preteklosti Male Azije kritichno opredeljeval do posameznih navedb tako v *Iliadi* in *Odiseji* kakor v delih drugih piscev, she posebej Eratostena, temu pogosto ochita netochnosti in pomanjkljivo poznavanje dejstev, pa Herodota, Helanika in prek aleksandrografov do Pozidonija, ki naj ne bi znali, po njegovem mnenju, sporočiti resnice ali priznati lastnega neznanja.

Strabon je izhajal iz naravnih mej; tako naj bi gorovje Taurus delilo Azijo na borealni (tj. severni) del, ki vključuje tudi sam Taurus, in juzhni del; podobno naj bi reka Halis razmejevala Malo Azijo. Obenem nam ne sme uiti, da je imel Kaspjsko morje le za zaliv Severnega oceana, cheprav je zhe Herodot trdil, da gre za samostojno, zaprto morje.

Da bi razumeli takratno stanje geografije, ne bo odvech, che se seznanimo s Strabonovimi kritikami sodobnikov (sam pravi »v nashih chasih«), med katerimi jemlje v precep zgodovinarja Metrodora; temu zameri nekritichno povzemanje ozhivljenih starih pravljichnih vesti o Amazonkah na Kavkazu, dasi so tisto

ozemlje pred nedavnim prekrizharile rimske legije, a o kakšnih bojovnicah niso nashle sledi. Podobno se spravlja nad Teofana in Hipsikrata, da podobno nasedata chencham o Amazonkah v kavkashki Albaniji; to potrjuje, da je Strabon vsaj nacheloma zavzemal kritichen odnos do podatkov, ki jih je potem uporabljaj v svojih delih, seveda pa tudi sam ni mogel ubezhati stranpotem in zmotam, saj je razumljivo, da je moral uporabljati razlicne opise, periple in itinerarije. Tako mu danes pripisujejo, da je imel v rokah tudi Pozidonijev spis o Pompeju; o tem spisu mnogi menijo, da sploh nikoli ni obstajal, da je Strabon moral chrpati informacije od drugod, a pri tem nastaja paradoks, da skushajo rekonstruirati domnevno izgubljeni Pozidonijev tekst iz Strabonovih del, kar ustvarja svojevrstno zmedo. Ker je bilo v tisoehletjih unichenih in izgubljenih ogromno antichnih besedil, za katera danashnji raziskovalci, sledech takim ali drugachnim namigom in sledem, menijo, da so obstajala, je za marsikoga mamljivo, da jih poskusha obnoviti, naslanjajoch se na ohranjena dela, a to je dokaj spotakljiv in dvorezen postopek, saj pademo iz ene negotovosti v drugo, she vechjo.

Strabon je she posebej pomemben, ker je pogosto popravljal drugim avtorjem imena krajev iz rojstnega vzhoda; ni se zaustavil niti pred podobnimi opazkami za bolj oddaljene kraje Britanije, Kavkaza, Arabije ipd., cheprav sam nikoli ni bil tam.

Ker pa je imel Strabon pred seboj taka dela, kot so Hekatejevo *Periodos ges*, Artemidorovo *Geografoumena*, pa spise Herodota, Evforiona, Polibija ipd., ga smemo imeti za nekakshnega chasovnega razmejevalca pri obravnavanju antike na prostoru Male Azije, ki nas zanima v tej knjigi. Priznavajo mu, da je znal organizirati obravnavo dokajshnjega shtevila virov, tako da je razen redkih izjem jasno razvidna njihova kronologija: miti in najstarejsi chasi (izvor in imena ljudstev), helenistichno obdobje ter njegova sodobnost (od Evpatorja Mitridata naprej).

Tu nas zanimajo najstarejsi chasi, kamor po tradiciji sodita **podvig argonavtov** in **trojanska vojna**; to je Strabon obdelal v XI. knjigi; v njej je izjemno pozornost posvetil Kavkazu, ki sicer ni bil vech »na sivem obrobju«, vendar je vseeno she veljal za *terra incognita*. Zato Strabonu ne gre povsem verjeti, saj vchasih pomesha starinska imena ljudstev in krajev z onimi iz njegovega chasa, npr. za Frigijce, Misijce in Bitinijce. Pri trojanskih dogajanjih se oslanja zlasti na Homerja in k temu se bomo vrnili potem, ko se bomo seznanili she z enim zanimivim porochevalcem, ki pa govori o argonavtih.

*

Apolonij Rodoshki (*Apolonios Rhodios*, ok. 295 – 215 pr.n.sht.), grshki pesnik z Roda, ki je pretezhno zhivel v Aleksandriji, njegovo poglavitno delo je *Ep o Argonavtib* (*Argonautiká*); zgodbe argonavtskega podviga ne bi obnavljali, ker je sploshno znana, marvech se bomo v nadaljevanju dotaknili nekaterih podrobnosti, ki so pomembne za nashe razpravljanje o **paflagonskih Venetih ter o povezavah s severnim Jadranskim morjem**, koder se po nekaterih razlagah vrachajo argonavti iz Kolhide, bezhech pred zasledovalci; to na neki nachin, dasi v

drugachnem kontekstu, povezuje Paflagonijo oziroma severno anatolsko obalo ob Chrnem morju in kraje, ki jih danes poznamo kot Benechijo, Veneto, Venezia. Tudi o Apolonijevem delu je bilo veliko nasprotujočih si razprav zhe od antichnih chasov naprej.

Kakor za mnoge stare pisce se tudi za Apolonijevo zhivljenjsko pot ne ve prav veliko, ni malo neskladnih podatkov, da ne omenimo celo izmishljotin. Nekaj pa je chvrstejsih védenj. Presenecha, da nosi pridevek »Rodijski«, dasi naj bi se rodil v Egiptu, v Navkratisu, ali she verjetneje v Aleksandriji, od koder je moral iz nejasnega razloga, domnevno celo zaradi *Epa o Argonavtib*, v izgnanstvo na Rodos, a se je vrnil v Aleksandrijo, ovenchan s slavo in nagrajen z najvehjimi chastmi, med katere sodi vodenje tamkajshnje slovite knjizhnice. Vendar tudi slednje ni zanesljivo, nekateri hochejo dokazati, da gre za nekega drugega Apolonija, Ejdografa, ki ga je zaslediti na papirusnih seznamih, ta naj bi bil na chelu knjizhnice po Aristofanu Bizantinskem in Aristarhu. Nash Apolonij pa, trdé, je bil knjizhnicni ravnatelj po Zenodotu in pred Eratostenom. Niti to ni zanesljivo, ali je delo spisal v mladih ali starih letih. Za vsemi Apolonijevimi tezhavami naj bi stal Kalimah, tedanja nepreklicna avtoriteta in odlochilni poetichni razsojevalec. Za nash namen je vredno dodati, da je bil Apolonij tudi filolog in je v tem svojstvu obdeloval Homerja; po tem je slovel dalech naokoli in to mu daje poseben pomen, ko obravnava argonavte, cheprav ni zgodovinar.

Da je bilo Apolonijevo besedilo v antiki zelo razshirjeno, nam potrjujejo shtevilni najdeni prepisi (samo srednjeveshkih je nad petdeset, izvirajo pa iz treh she starejsih, in ti, videti je, iz rokopisa iz 10. stoletja), ki zajemajo shirok razpon stoletij; to pricha o njegovi priljubljenosti. Tudi komentarji so se pojavili nenavadno zgodaj; Teon iz Aleksandrije se ga je lotil zhe v prvem stoletju pr.n.sht.; kasneje prav tako ne manjka bleshchecih imen, kot je npr. Sofoklej, ki so se posvetili preucevanju *Epa o Argonavtib* z razlichnih zornih kotov; da ne govorimo o sodobnih raziskovalcih, ki bi jih bilo komaj mogoche nashteti. Tudi prvi latinski prevod iz grshchine izvira iz prvega stoletja pr.n.sht.; vse to je omogochilo izdelati verodostojno izdajo, ki verjetno ne odstopa veliko od izvirnika.

Pomembno je obravnavati argonavte, cheprav s kritichnim ochesom, ker poleg Homerja tudi tu beremo o davnih stikih grshkega sveta z zgornjim Jadranom, ki so ga Grki sicer imenovali Jonsko morje; to so pisna prichevanja. Vechkrat slishimo, chesh da Grki niso veliko marali za jadransko zajedo v evropsko kopno, a to ne drzhi. Zhe v knjigi *Jantarska pot* sem to omenjal; ne le da obstajajo arheoloshki dokazi o davnih grshkih stikih s severnojadranskimi pristanishchi, kakrshno je bila Spina, tudi izliv Timava s pristanishchem sodi med prastare grshke trgovske cilje. Che je severni Jadran omenjan v tako pomembnem delu, kot je *Epa o argonavtib*, potem je vech kakor gotovo, da je bil ta del evropske celine she kako vkljuchen v itinerarije grshkih trgovcev, nedvomno pa she mnogih drugih, she starejsih pred njimi, kot je dokazano tudi z arheoloshkimi najdbami.

Poglejmo si poblizhe tista mesta, v katerih Apolonij omenja bodisi paflagonsko-venetske bodisi zgornjejadransko-venetske kraje.

Itinerarij plovbe argonavtov v Kolhido, kot jo povzemamo po Apolonijevih Argonavtih

Ozrmo se na opis odseka plovbe ob severnoanatolski, črnomoški obali (APO II, 936-954):

»Heroji so pluli vzdolž izliva Partenija, reke,
 ki mirno steka se v morje, kjer Letina hči,
 vrnivši se z lova pred dvigom v nebo,
 tu telo osvezhi si v prijetnih vodah.
 Čez noč so brez predaha hiteli naprej,
 mimo Sezama in razbrzdanih Eritinov,
 Krobila, Kromne in gozdnatega Kitora.
 Ob prvih zbarskih zore so zhe mimo rta Karambisa
 in s silo vesel rezhejo valove ob Dolgem nabrezhju
 sbe dan naslednji in dolgo noč brez premora.
 Pristanejo ob zemlji Asirije, tam, kjer je Sinopo,
 Azopovo hči, nekega dne Zeus položil,
 a ujet v svoje obljube, Zeus ji vrne devishtvo.
 Bog hotljivi z njo si je pozhelel združitev
 z obljubo, da izpolni ji vsakersbno srčno zbeljo,
 zelo pretkano od njega si izprosi nedolžnost.
 Prav tako se zvičajno lotila je Apolona,
 ki se ocharan nadejal je z njo ljubezni,
 konchala je enako z reko* Halis, tako nihche
 med moshkimi ni je nikdar imel v objemu.«

(Op.: * beseda *reka* je v gr. originalu moshkega spola)

Mimogrede, Leto je imela z Zeusom hčer Artemido, boginjo lova (rimska Diana), in Apolona, boga svetlobe, in s tem prizorom pesnik nakazuje menjavanje dneva in noči, ko so bili she ob reki Partenij (ki je obenem epitet boginje Atene in pomeni nedolžnost, zato v tem primeru to spravljajo v erotično zvezo z devishko Artemido in nato she s Sinopino avanturo z Zeusom, Grki pa so radi izvajali etimologijo tujih poimenovanj iz svojih izrazov, zato je pesnik tudi v tem primeru oktilil svoje izvajanje z nekakšno razlago imena reke Partenij; seveda pa to ni prava etimologija). Nato nam pesnik pove, da so ponoči shli mimo paflagonskih obalnih mest Sezama (*Sesamon*), Krobila (*Krobialon*), Kromne (*Kromnan*), Kitore (*Kytoron*), ob prvih zharkih zore pa so zhe bili mimo rta Karambisa (*Enthen d' ayte Karambin*). Sinopa je dala ime tudi mestu zahodno od izliva reke Halis (danes turshko Kizilirmak) v morje; pesnik oboje povezuje z mitološkima osebnostima. Strokovnjaki opozarjajo, da gre v tem primeru za izjemno in nenavadno pospeshitev tempa pripovedi, saj je le v nekaj verzih opisano dogajanje ene noči, dneva in naslednje noči do svita, ko so zhe onkraj rta Karambisa.

Od reke Partenij (turshko Yenice Irmagi) zahodno od Amastrisa (danes Bartin Cayi) mimo Sezama, ki je bil v mestni zvezi z Amastrisom (danes Amasra) in s povezanima mestoma, za kateri ne vemo natančno, kje sta stali (morda so rushevine pri danashnji Köpekkayasi /*Cide*/ ali Kurucasile nekdanji mesti Kromna ali Krobila), do rta Karambisa (danes Kerempe Burun) ter naprej do iztoka Halisa v Chrno morje je okoli 400 km. Ker so imeli na voljo približno 40 ur, so morali veslajе pluti z nekaj nad desetimi kilometri na uro brez prestanka, kar je nedvomno zahtevno opravilo.

Chemú taka naporna naglica mimo (v)enetskih mest na paflagonski obali?! In tudi sam opis je v primeri z ostalim besedilom zelo skromen ... Hiteli so do obal Asirije (*Asyriies*), tam so se pa le ustavili. Mitska Sinopa je bila pach močna grška kolonija, ki je v 6. stoletju pr.n.sht. zhivahno trgovala celo s ptolomejskim Egiptom, zato ne presenecha tamkajshnji postanek, ustavili so se pach pri svojih; a vseeno ostaja hitra nočna plovba mimo (v)enetske paflagonske obale skrivnostna, kar daje slutiti, da se tam niso pochutili varne! Iz epa gre razbrati, da je prav reka Halis v argonavtskih chasih razmejevala Paflagonijo zahodno od nje in Asirijo na vzhodu, dasi je v chasih najti tudi podatek, da je Paflagonija segala she onkraj, na vzhod; to je bilo mogoche v razlicnih obdobjih. So tlela nasprotja med Veneti in Grki? Argonavti so hiteli naprej in kmalu dospeli do dezhele Kalibov (*epiplomene Halybon*), njeni prebivalci niso kmetovali, ni jim bilo mar za vrtnarstvo, she manj za pasho, v zemljo so vrtali za zhelezom in se prezhivljali z njegovo prodajo, a njihov kruh je bil trd, od zore do mraka so kopali rudo in se potili ob pechih. Podrochje Kalibov, danashnja pokrajina v shirshi okolici mesta Gököy v Pontskem gorovju, kjer so she danes rudniki zheleza, bakra, cinka, svinca, kroma in antimona, je bilo zhe od najstarejsih, tudi Homerjevih chasov znano po metalurshki dejavnosti, saj naj bi Kalibi sloveli celo kot iznajditelji zheleza, kakor omenja Kalimah. In ker se od davnine zhelezo istoveti z vojno ter ob poudarku, da se tamkajshnji prebivalci

niso pechali z nichimer drugim kakor z metalurgijo, je upravljena domneva, da so bili hkrati tudi vojashka sila in so morda vpadali na sosednja ozemlja. Kasneje, pri podrobnejši obravnavi Hetitov, bomo videli, da so v tretjem tisočletju tod zhiveli Kaski, Kashki, Gaski kot nenehna pretnja Hetitski državi s severa in morda celo tisti, ki so zadali milostni udarec hetitskemu imperiju.

Vendar je zelo pomembno, da na tej točki naletimo zhe pri Strabonu (STR XII, III, 17) na rechico Genetes ob Jazonovem rtu (*akra Iasonion kai o Genetes*), medtem ko so pri Apoloniju (APO II, 1008) argonavti za dezhelo Kalibov pustili za seboj Genetski rt (*epeta Genetaiou Dios akren*), torej sta rechica in rt nosila enako ime, ki vsebuje osnovo »enet«, cheprav sta zhe onkraj reke Halis, a she vedno na razširjenem delu paflagonskega ozemlja, na katerem naj bi po antichnem izročilu zhiveli (V)eneti. Uposhtevali bomo tezhave Grkov s pisanjem glasu »v«, saj je med znanstveniki obche priznано, da so namesto Veneti uporabljali obliko Eneti. Tako Strabon omenja mesto Enete, ki je po Hekataju in Zenodotu prastaro ime za antichni Amisos, danashnji Samsun: *eks Eneton ter Enetos en te Paflagonia* (STR XII, III); Meandrij pravi, da so Eneti prishli s področja Belih Sirijcev in so se borili ob boku s Trojanci – *Maiandrios goyn ek ton Leukosiron fesi tous Enetous ormethentas simmabesai tois Trosin*; oni del Enetov, ki se niso udeležili trojanske vojne, pa so postali Kapadochani – *tous de me metashontas tes strateias Enetous* (8; XII, III, 25). Glotoloshka analiza dopushcha možnost, da gre v zgornjem primeru za (V)enetski rt in reko (V)enet; kot smo zhe omenili, so si Grki nasploh pogosto prilagajali etimologijo tujih imen in jim je pach *genete*; *ek genetes* (v gr.: rojstvo, porod, izvor; by birth) pomenilo nekaj smiselnega v njihovem jeziku. Kasneje se bomo vrnili na to vprashanje in na zakrneli starogrshki glas digama, za katerega so uporabljali v zacetkih svoje pismenosti znak **F**, to je podvojena chrka gama – Γ.

Torej so argonavti na tem delu poti prishli v samo sredishche anatolske metalurgije in obenem (spricho prisotnosti Amazonk, ki so sinonim za bojevnice, saj naj bi si celo dale izzhgati po eno dojko, da jih ne bi ovirala pri streljanju z lokom) v povsem vojashko organizirano družbo. Zato nas ne sme presenetiti, da Apolonij razvija svojo pripoved tako, da se argonavti lahko le z bozhjo pomocjo previdno izognejo spopadu s »krutimi« Amazonkami, ki niso prizanesle nobenemu moshkemu: Zeus je vetru zaukazal, naj zapiha, da jih je jadrno oddaljil iz nevarnega območja; torej nich kaj herojski pobeg pred bojem.

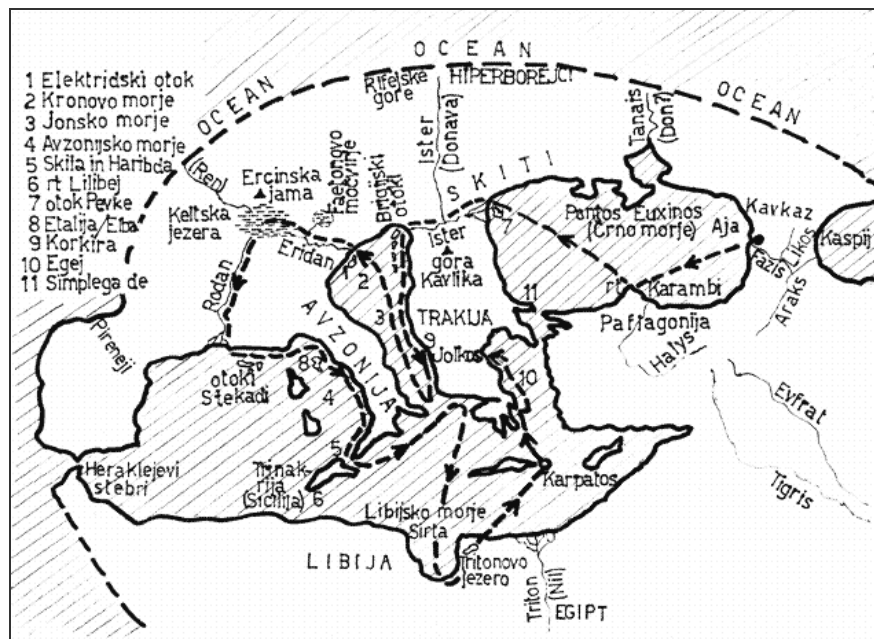
Morda je v tem tudi ključ za odgovor na zgornje vprashanje, chemu taka, celo dvonočna naglica mimo paflagonskih obal, kjer so se nadejali nevarnih srečanj z odločnimi in bojevitimi domachini. Kot bomo spoznali v nadaljevanju, so bili prebivalci teh severovzhodnih chrnomorskih obal Male Azije zhe v 3. in 2. tisočletju pr.n.sht. stalna nevarnost za anatolske držhave, in tudi veliki hetitski imperij se jih je le s tezhavo otepal – skratka, to so bila neodvisna ter tehnoloshko in vojashko močna ljudstva.

V Apolonijevem *Epu o argonavtib* nato zvemo (APO IV, 243 in naprej), da so tretjega dne po uplenitvi zlatega runa kolhishkega kralja, ki so mu dragocenost izmaknili s pomocjo njegove hchere Medeje, in po krepkem veslanju argonavti

zhe spet na morski obali maloazijske Paflagonije, v bližini izliva slovite reke Halis. Na tem prostoru argonavti zgrade svetishche boginji Hekati, v zahvalo, ker jim je pomagala do dragocenega plena, obenem pa se spomnijo, da jim je bilo prerokovano, naj se ne vrachajo v domovino po isti poti, po kateri so prishli, to je skozi dardanelsko ozhino. Toda tu nas chaka veliko presenečenje, ko Apolonij to opishe z naslednjimi besedami (APO IV, 256-260):

*Argos spregovori zaskrbljenim herojem: »Vrnili se bomo
v mesto Orhomen po poti, ki vam jo je napovedal
nezmotljivi prerok, tega ste bili srečali na poti semkaj.
Saj v resnici obstaja she druga smer, ki so jo sporočili
svecheniki, rojeni v Tritonovih Tebah.«*

Argosovo védenje je temeljilo na starodavnem izročilu o egipchanskih svechenikih, po legendi potomcih nimfe Tebe, ki je dala ime velikemu egipchanskemu mestu ob Nilu, imenovanem tudi Triton, po Tebinem ochetu. Po tej starodavni legendi naj bi v tistem chasu obstajali poleg Egipchanov edino she avtohtoni Arkadijci, rojeni pred samim Mesecem, imenovani tudi Apidani, po legendarnem peloponeskem kralju Apisu. Zelo nenavadno, a obenem zgovorno, da naj bi argonavti, Grki, chrpali od Egipchanov svoje znanje o zemljepisju Chrnega morja, ki je zelo dalech stran od Egipta. Izbira argonavtov o povratnem potovanju iz Kolhide, odlochilna za njihovo bodocho preizkushnjo, je sledila iz Argosovega védenja o Jadranu ter Tirenskem morju – kot nam prenasha Apolonij. Seveda obstaja od te she bolj arhaichna razlichica argonavtske legende, da so se vrachali chez vzhodne dezhele v Rdeche morje, Libijo in od tam v Sredozemlje, ter tretja inachica, da so sicer shli po Istru (Donavi) navzgor, a so prispeli celo v Severno morje, od tam pa ne v Jadransko, temvech v Tirensko morje, od koder ni dalech do Libije na afrishkih tleh. Apolonij je chrpal iz Timageta (iz 4. stoletja pr.n.sht.), iz njegovega dela *Peri limenon*, usmeritev argonavtov navzgor po Istru (Donavi), ki naj bi se na dolochenem mestu razvejil proti Chrnemu morju in proti Jadranu, od tam pa po ovinku celo v Tirensko morje, kar pelje chez danashnja slovenska ozemlja, prek zgornjega Jadrana, Padske nizhine, Rena in Rodana; to se ne ujema z danashnjo geografijo – ali je bilo pred tremi in vech tisochetletji drugache? O tem je bilo zhe veliko ugibanj; che uposhtevamo mozhnost, da so davni rechni brodarji nekatere odseke opravili po suhem, potem obstaja she vechja verjetnost takih kombiniranih potovanj, pri chemer je vechji del poti le potekal po vodah rek in jezer.

Itinerarij povratne plovbe argonavtov iz Kolhide po Apolonijevem dojemaju takratnega sveta, za katerega je očitno, da se ne ujema z dejanskim zemljepisom, vendar ga je mogoče tako interpretirati ob določenih predpostavkah.

Kar se tiče grških povezav z Egiptom: Apolonij uporablja zanj ime Heria (*ardetai 'Eerie*), ki je poznano zhe vsaj od Ajshila; nekateri ga razlagajo kot »dezhela megle« (zaradi vlažnega podnebja naj bi se tod sploh začelo zhivljenje na Zemlji), drugi pa ga prevajajo kot »vzhodna dezhela«. Kljub upravičenim pomislekom, ker se je Apolonij oprijel egipchanskih virov, obstaja vrsta drugih piscev, ki nam sporočajo, da so iz Egipta prishli Kolhi; ti so zhiveli na vzhodni strani Chrnega morja pod Kavkazom (njim so argonavti odtujili zlato runo in iz tega ljudstva je bila princesa Medeja, ki se je usodno zaljubila v Jazona). Tako poročajo Herodot, Kalimah, Hekatej iz Abdere, Jacoby, Strabon, Dionizij Perieget in Amijan Marcelin; skratka, vechkratne omembe Egipchanov tako dalech na severu, okoli Chrnega morja, so bile predmet mnogih razprav; je pa najti pri Grkih tudi drugachne dokaze o povezavah z Egipchani (zlasti razvpita je npr. tista v zvezi z Atlantido). Toda ne oziraje se na Grke, obstaja vrsta arheoloshkih najdb in drugih dokazov, da so bili Egipchani v stiku tudi s kraji na zgornjem koncu Jadrana.

Marie Christine Budischovsky v svoji shtudiji *La diffusion des cultes Egyptiens d'Aquilee à travers les pays alpins* (Zbornik *Aquileia e l'arco Alpino orientale*, Arti Grafiche Friulane, Udine, 1976) podrobno obravnava shirjenje egipchanskih kultov iz Ogleja v shirshi alpski prostor. Zachenja pa takole: **»Privilegirana lega Jadrana v sredishchu sredozemskega bazena ga je naredila za območje intenzivne izmenjave idej in blaga«**. Od tod tudi prisotnost egipchanskih religij v tem prostoru, kar bogato dokumentirajo najdbe v okolici Ogleja, ki je bil za tiste chase izredno pomembno pristanishche. Chashchenje Isis in Serapis vsekakor sodi med bolj razshirjene kulte, cheprav se poznavalci bolj naslanjajo na kulturne

vplive. Veliki sohi Jupitra-Amona, ki je krasila forum, so delali družbo manjši kipi: Isis-lactans, Ozirisa, Bastet, Horusa, Imhotepa, Apisa, Thota, Khonsa itd., pa tudi množica talismanov, gem in okraskov, za katere je dokazan egipčanski izvor. Ni izključeno, da je obstajal celo tempelj, posvečen chashchenju omenjenih egipčanskih božanstev. Toda najdbe so potrdile tudi egipčanske pogrebne obrede. To nas vodi do sklepa, da je bil: »Zaradi trgovske pomembnosti Oglej na široko odprt kultom, idejam in egipčanskemu blagu«. Vse to je prihajalo po Jadranskem morju, naprej pa se je širilo chez Alpe, še posebno po njihovem vzhodnem delu: po Retiji, Noriku in Panoniji. Na tem širokem prostoru so bile najdene statuete npr. Isis-Noreie (tudi v chrnski obliki), Isis-Fortune, Anubisa itd. Postopoma so se nekateri egipčanski kulti spremenili v lokalna obredja (npr. Isis-Noreia) ali pa v imperialne vere, ki so jih širili posamezni vladarji. Poti shirjenja teh kultov se ujemajo z jantarsko cesto. Poleg tega so tudi v Ogleju dobro zastopane najdbe, ki potrjujejo chashchenje drugih vzhodnih idolov, recimo Mitra in Kibele, s chimer se zaokrožuje slika o intenzivnem prometu ljudi, blaga in idej na dolgih razdaljah med Oglejem, vzhodnim Sredozemljem in Blizhnjim vzhodom.

Vsekakor pa je iz *Iliade* in drugih del videti, da so tudi Grki prihajali zhe zelo zgodaj v Trzhashki zaliv – do Timava, na vzhodno stran Alp na ozemlje danashnje Slovenije, v Padsko nizhino ter po rečnih poteh Donave in njenih pritokov Drave in Save. Ponovno velja opozoriti, da so Grki Jadransko morje imeli zgolj za zaliv Jonskega morja, tako tudi Apolonij pishe (APO IV, 303 in 308): *Medtem so nekateri Kolbi, zaman zasledujoch jih [argonavte], eni zapustili Pont chez pechine Kiana (Kiane), ... so drugi po Istru prishli na skrajni konec zaliva Jonskega morja [to je zgornji konec Jadrana]*.

Tu moramo vriniti nekaj pojasnil, kajti marsikdaj je slishati, chesh da na ta konec zelo dolgo ni bilo Grkov, da je bilo to ozemlje izven njihovega interesnega območja ipd.; to je povsem zgrsheno in ep o argonavtih je le ena od potrditev davnega zanimanja vzhodnega sveta, vključno z Egipčani in Maloazijci, za kraje srednje in severne Evrope. Ne nazadnje je mitichna »jantarska pot« (o kateri sem na široko spregovoril v svoji istoimenski knjigi) potekala od Baltika prek zgornjega Jadrana do Blizhnjega vzhoda.

Ob tem poudarjeno vprashanje: **Kako to, da so se prezhiveli Veneti iz trojanske vojne zatekli prav v Benechijo?! Je to zgolj nakljuchje ali del neke njihove globalne naravnosti in pot proti znanemu in natanchno opredeljenemu cilju, pa najsi je ta bil she tako dalech od njihovih paflagonskih, obchrnomorskih domovanj? Po mojem mnenju se je srchiki tega vprashanja posvechalo premalo pozornosti in se mu she danes daje premajhen pomen, kajti cheprav gre tako v primeru argonavtov kakor trojanske vojne za napol mitichna dogajanja, je v njih jedro resnice!**

Toda Apolonij nam postrezhe she z eno zanimivostjo (APO IV, 319-322), ko opisuje argonavtsko plovbo po Istru (Donavi) navzgor in v dolochnem trenutku, ko so bili verjetno zhe globlje v notranjosti, omeni: *Pred tem niso she nikoli videli ladje niti Skiti (Skithai), pomesbani s Trachani (Tbreiksi), ne Sigini (Syginnoi) in Traveni (Traukenioi), she manj Sindi (Sindoi), ki danes zhive na obsirni pushchobni ravnini okoli*

Lavriona (*Laurion*, za ta kraj do danes niso dognali, kje je). Ti Sigini so bili ljudstvo, zhiveche severno od Istra (Donave), in so **mejili na zahodu na Enete** (o chemer poroča Herodot 5, 9); opozoriti pa velja, da Strabon postavlja Sigine med Kaspijsko morje in Kavkaz. Sindi naj bi po Herodotu (IV, 28 in 86) zhiveli na Kimerskem Bosporju, to je ozhina pri Krimu ob vstopu iz Chrnega v Azovsko morje; tem Kimercem so prav tako rekli Bosporci. Za nas je pomembna navedba, da so Sigini zhiveli severno, to je onkraj Donave, na zahodu pa mejili na Enete. Kje bi lahko potekala ta meja med njimi? Ister je bilo ime za spodnji tok Donave, ki do izliva teče nekako po chrti zahod-vzhod vse od Beograda, tam pa priteče s severa od Budimpeshte in do nje z zahoda. Nadvse chudno, da se pojavljajo Eneti do Donave (che so sosedni Sigini zhiveli na njenem drugem bregu), **torej so morali biti ti Eneti naseljeni po Panonski nizhini!** Poleg tega je nenavadno, da naj bi Skiti in Trachani prvich videli ladjo; to je povsem neverjetno, che so zhiveli ob veliki reki Istros, Donavi, z mnogimi pritoki in iztokom v Chrno morje.

Na izlivu naj bi imela Donava med tri do sedem rokavov (po razlichnih virih!), od teh Apolonij poimensko navaja le dva: Lepo ustje (*Kalon stoma*) in Nareko (*Narekos*) ter tamkajshnji otok Pevke (*Peuke*), kamor so se zatekli argonavti, bezhech pred kolhishkimi zasledovalci. Gre za donavski rečni otok Peuke, trikotne oblike, z najdaljšo, peshcheno stranico proti morski strani, kót pri vrhu pa deli reko v rokava, ki se locheno zlivata v morje. Izraz *pochina* »odprto morje« razlaga Bezljaj (ESSJ) iz starocerkvene slovanshchine – poznajo ga v srbohrvashchini kot »puchina«, podobno v drugih slovanskih jezikih – in naj bi bil tudi v osnovi imena Panonija v pomenu ravnina, blato, mochvirje; to se hkrati sklada z osnovo imena otoka Peuke. Prav tako je zgovorno in Slovanu razumljivo ime enega rokava reke – Nareko (*Narekos*).

Tako je slednjih ena skupina Kolhov po brezuspeshnem zasledovanju argonavtov zapustila Pont in drla chez pechevje Kiana (*Kianeas*; logichna mozhnost dopushcha, da je to gorovje Balkan), druga pa je pod vodstvom Medejinega brata Absirta prishla po Istru celo na skrajni konec zaliva Jonskega morja, torej do tistega skrajnega dela zgornjega Jadrana, ki so mu Grki nadeli ime Kronosovo morje! Tod so Kolhi zavzeli vse morske prehode, da se jim ne bi izmuznili argonavti, ki so dospeli za njimi na Brigijske otoke (*Brigeidas*) vzdolz brega Liburnije, to so verjetno danashnji Kvarnerski otoki. Za maloshtevilne argonavte bi bil brezupen spopad z mochnimi Kolhi, zato so se zatekli k prevari, ko je Medeja zasnovala zahrbtni umor lastnega brata; spet nich kaj herojsko dejanje. Toda nas ne zanima sam dramaticzni zaplet in razplet zgodbe ter druge podrobnosti, marvech argonavtski itinerarij med Chrnim morjem in Jadranom, ki sicer v podrobnostih kazhe izkrivljeno geografijo, vendar v bistvu sporoča pomembno dejstvo, da so Grki in druga ljudstva – celo Egipchani! – zhe zdavnaj poznali ter uporabljali te plovne in kopne poti. Seveda so nepopolni redki ohranjeni spisi; che bi imeli vechje shtevilo virov, bi jih lahko primerjali med seboj in natanchneje dolochali posamezne kraje, vode in gore, a za kvalitativni sklep nam je tudi to dovolj: **Tudi kraji danashnje Slovenije kakor srednje in zahodne Evrope so bili zgodaj tesno povezani z Grchijo in Malo Azijo.** Cheprav se

nam še danes zdi, ob vseh sodobnih transportnih sredstvih, da je med temi kraji ogromna razdalja, ljudstvom pred tisočletji ni predstavljala nepremagljive ovire.

*

Vrnimo se k Strabonu oziroma k njegovemu poglavitnemu delu *Geografija*, h knjigi, ki obravnava Malo Azijo, kjer gradi na Eratostenovem modelu, kot ga je še pred njim razvijal Dikajarh, da je namreč Taurus ogromna gorska veriga, ki se razteza se čez vso Azijo do njenih skrajnih meja in jo deli na dva dela, odtod pojma »Endotaurus« za severni del ter »Eksotaurus« za južni del. **Raziskovalci ob tem opozarjajo, da je pri zemljepisnih imenih potrebna izjemna pozornost, saj so se Grki zelo pogosto zatekali k psevdoetimologijam, izvirna imena so po svoji volji pogrčili, predrugachili in jim dali svoj pomen.** Tako so mestu Komana, za katerega Homer pravi, da je na ozemlju Enetov, pripisali grški izvor *come* »lasje«, chesh da prihaja od navade, da si na pogrebu odstrizhejo shop las in ga pridajo umrlemu; v resnici pa ima chisto drugachno osnovo. Za Strabona je znachilno, da zhe niha med sploshnim zanichevanjem barbarov in priznavanjem, da so tudi onkraj grshkega sveta visoke kulture. Njemu, kakor ostalim Grkom, je bilo odlochilnega civilizacijskega pomena, ali je neko ljudstvo zhivelo ob morju in obvladalo pomorstvo, zato so bili za Grke kontinentalci v nachelu barbari. In seveda odtod povratni sklep: Barbarom morje ni potrebno in ne smejo priti do njega! Ob tem pa Strabon zaide v protislovje, ko obravnava npr. Mejotsko jezero (Azovsko morje) in tamkajshnje solinarje; zanj so ti, cheprav so zhiveli ob morju, manj plemeniti od poljedelcev iz notranjosti ... Na podobno podcenjujoch nachin opisuje Gordiajsko (Gordyaioi) podrochje, gorski predel v Taurusu med Armenijo in Mezopotamijo na jugovzhodu danashnje Turchije, katerega prebivalce oznachi, »da so se odlikovali z inzhenirskimi veshchinami, bili so mojstri pri gradnji oblegovalnih strojev«, to pa je po njegovem rochna spretnost in zato nikakor ne znamenje visoke kulture; s tem se je Strabon izkazal kot otrok antichnega sveta, ki je zanicheval rochno delo, shtelo je le intelektualno udejstvovanje; tako so bili zanj Gordiajci barbari ...

Po teh opazkah strokovnjakov se lotimo tistih mest, kjer Strabon v svoji *Geografiji* obravnava **Paflagonijo**, ki nas zanima zato, ker Homer poje v *Iliadi* o Enetih, Venetih, da so prishli iz Paflagonije:

»(XII, I, 3, 4) Od Taurusa proti zahodu se zvrste naslednja ljudstva: Paflagonci, Frigijci, Likajonci, Bitinijci, Mizijci ter Frigija Pridobljena, to je Troada in obmochje Helesponta. Poleg tega so ob morju Grki, Eolci in Jonci, na egejski obali najdemo Karijce ter Likijce, bolj v notranjosti pa Lidijce ter she druga ljudstva. Ko je Aleksander Makedonski odvzel Perzijcem Kapadokijo v Mali Aziji, je bila razdeljena na dve satrapiji, iz katerih je naredil kraljestvi. Eno je bila prava Kapadokija, imenovana Tavrijska ali Velika Kapadokija, drugo kraljestvo je bil Pont ali Ponska Kapadokija.« In nekaj naprej: »(XII, III, 1, 2) Mitridat VI. Eupator-Plemeniti, kralj Ponta, je imel pod svojo oblastjo tudi del Paflagonije, a ga je Pompej leta 66 pr.n.sht. zrushil in Paflagoncem med Bitinijo in Pontom omogochil oblikovanje kraljestva pod vodstvom Pylaimenesa.«

O **Paflagoncih** pa Strabon sporoča naslednje:

»(XII, III, 9) Paflagonce na vzhodu omejuje reka Halis, ki po mnenju Herodota "priteche z juga in prechka Sirose ($\Sigma\rho\rho\upsilon\varsigma$, Siros) ter Paflagonce in se steka ... v morje, imenovano Evksejnos ($\text{E}\ddot{\upsilon}\xi\epsilon\upsilon\upsilon\omicron\varsigma$)", pri chemer označuje Kapadokijce z imenom Sirijci; in res jih še danes imenujejo Bele Sirijce [*Leukosyroj* < *leuko* – svetel, bel], medtem ko rečejo Sirijci ali Chrni Sirijci onim iz Eksotaurusa, na južni strani Taurusa; to ime so dobili v nasprotju s prejšnjimi, ki zhive v Endotaurusu, ker imajo zagorelo kozho, na severni strani Taurusa pa svetlejšo polt. Pindar še dodaja, da so Amazonke: "vodile vojsko Sirijcev, krepkih kopjashev", ko omenja obleganje Themiskyre, ki pa pripada Amisenom na ozemlju Belih Sirijcev onkraj reke Halis.«

Ker je nekaj tezhav s poimenovanjem posameznih ljudstev, naj pojasnim, da nash slovechi prevajalec Anton Sovre v prevodu Herodotovih *Zgodb* (HER I, 6) poimenuje Sirose s Sirijci: »... reka Halis, ki teche od juga med Sirijci in Paflagonci ...«, torej Sirosi so Sirijci. »Meje Paflagonije so tako: na vzhodu reka Halis, na jugu so Frigijci in prishleki Galci, na zahodu prebivajo Bitinijci ter Mariandini (ochitno je bilo ljudstvo Kavkonov povsem iztrebljeno), severna meja so obale Pontus Euxinus, Chrnega morja. Ozemlje je razdeljeno na predel v notranjosti in primorje, oboje od reke Halis vse do Bitinije«. – Zavedati se moramo, da Strabon opisuje stanje v svojem chasu, to je okoli Kristusovega rojstva, ki je sicer drugachno kakor stoletja ali celo tisočletja pred tem, v chasu Hetitov, vendar na dolochen nachin osvetljuje predhodna dogajanja. »(XII, III, 10) Onkraj reke Parthenios je mesto Amastris, ki je dobilo ime po ustanoviteljici ... zheni Dionizija, tirana Herakleje, hchere Oxyathresa, brata Darija III., sodobnika Aleksandra. Ta zhenska je [leta 300 pr.n.sht.] združhila shtiri naselja: Sezam, Kitoro, Kromno, ki jih omenja zhe Homer pri razvrshchanju Paflagoncev, ter chetrtega Tios, ki pa se je kaj kmalu spet izlochilo iz te skupnosti (op. morda ob smrti Lizimaha leta 281); med temi je postalo mesto Sezam akropola Amastrisa. Kitoro je bilo trgovsko sredishche prebivalcev Sinope, ime pa naj bi dobilo po Friksovem sinu Kitoru. Tam okoli je veliko odlicnega pushpana. Aigalos je zlozhno nabrezhje dolgo nad sto stadijev (op.: stadij okoli 200 m, torej okoli 20 km) z naseljem enakega imena, ki ga omenja tudi Homer: "Kromna z Aigalosom in visokimi Eritini", kar pa nekateri berejo: "Kromna s Krobialosom", s chimera bi bila mesta razvrshchena v pravem zaporedju vzdolzh obale, kar naj bi Homer tu in tam malo pomeshal. Ti Eritini naj bi dobili ime po barvi *erythros* "rdech" dveh shtirlechih pechin. Po Aigalosu pride veliki rt Karambis, ki se vleche proti severu in Skitskemu polotoku (*he Skythike Cherronesos*). Tega smo vechkrat omenjali skupaj z nasproti lezhechim Ovnovim chelom, ki deli na dvoje Chrno morje. Za Karambisom je Kinolis z Antikinolisom, trdnjavo Abonouteikosov, ter Armene, za katero velja rek: "vsi brezposelni so gradili obzidje Armena"; to je naselje s pristanishchem za Sinopo. Po petdesetih stadijih (10 km) iz Armen pridemo v Sinopo, najpomembnejshe regijsko mesto, ki so ga ustanovili Milezi (Milesioi); mesto je imelo mochno ladjevje, s katerim so obvladovali morje znotraj Sinjih grebenov, zunaj njih pa so skupaj z Grki sodelovali v mnogih bitkah.« (XII, III, 40) Ostaja obmochje tostran Halisa [tam okoli so rudniki soli, po katerih

domnevajo, je dobila reka ime – Strabon izvaja etimologijo iz grščine *balai* “lezhishcha soli”), ki spada pod pokrajino Pont; to je okolica Olgassisa, ki meji na Sinope. Olgassis je visoka in strma gora, posejana s paflagonskimi svetishchi, pod njo pa je rodovitna ravnina ..., chez katere teče reka Amnias ... tu je tudi rudnik, *sandarake*, arzenovega zhvepleca [ki je barvilo in zdravilo], v ta namen so v goro zvrtili obsezhne rove, za kar izkorishchajo suzhnje, ki jih kupujejo za to muchno in nevarno delo, zato je njihovo zhivljenje kratko ...»(XII,III,41) ... proti zahodu lezhi preostala, notranja Paflagonija vse do Bitinije. To mejno področje nosi imena Timonitis, Dezhela Gezatorixa, Marmolitis, Sanisene in Dezhela ob reki; obstajala je tudi Kimiatene z istoimensko strmo trdnjavo pod Olgassisom, od koder je krenil Mitridat, imenovan Ustanovitelj, da je za dolgo dobo osvojil Pont.«(XII,III,42) ... tako smo umestili Paflagonijo med Pont na vzhodu in Bitinijo na zahodu.«

Strabon je zhivel v letih okoli zacetka nashega shtetja, torej okoli shtiristo let za Herodotom in okoli sedem stoletij za Homerjem, ki je pel pol tisočletja po trojanski vojni. Zato Strabon popisuje stvari, ki jih je treba umestiti v drugachen chasovni okvir kakor one prej omenjenih slavnih mozh. Tako je tudi s pojavom skupine Galcev, ti naj bi bili keltskega rodu (cheprav se vsi ne strinjajo s tem), v Anatoliji, kar pa je tu smiselno omeniti, ker spadajo v indoevropsko skupino, a so se priselili zelo pozno. V zvezi z njimi je veliko odprtih vprashanj in med njimi je zelo pomembno, ali smemo govoriti o priselitvi nekega ljudstva iz zahodne Evrope ali pa je to she ena od vojashkih elit, ki si je prisvojila oblast in je dominirala dolochen chas na tem ozemlju, toda spricho svoje maloshtevilnosti je sorazmerno kmalu izgubila samobitnost, dasi se je ime pokrajine v Turchiji ohranilo do dandanashnjega. Strabon poleg drugega pishe: »(XII, V, 1) Juzhno od Paflagoncev so Galci, razdeljeni v tri ljudstva, dve nosita imeni svojih poglavarjev: *Trokmoi* in *Tolistobogioi*, tretje, *Tentosages*, ima ime po plemenu, ki zhivi v dezheli Keltov. Ti Galci naj bi dospeli v te kraje po dolgotrajnem blodenju in konchno napadli ozemlje atalidskih in bitinijskih kraljev, od katerih so dobili dovoljenje, da naselijo pokrajino, ki jo danes poznamo kot Galatia in Gallograecia, slednje je uradno rimsko ime za Galatio.« Potem Strabon nadaljuje: »(XII, VIII, 7) ... tudi blizhnji otoki, med katerimi sta Rodos in Kos, so zaradi svoje rodovitnosti menjavali gospodarje; Grki so jih naselili zhe pred trojansko vojno, o chemer nam Homer jasno sporoča.« Naprej pa she: »(XII, VIII, 7) Po trojanski vojni so se tja odpravili na vojne pohode, da bi ustvarili kolonije, tako Grki kakor Trezezi, Kimerci, Lidijci, za njimi she Perzijci, Makedonci in konchno Galci. Vse to je ustvarilo zmedo in vse stvari pomeshalo med seboj. Pomanjkanje zanesljivih védnosti ni le posledica menjav, mervch tudi nesporazumov med zgodovinarji, ki o isti zadevi porochajo povsem razlichne stvari: tako eni imenujejo Trojance Frigijci, drugi imajo Likijce za Karijce in tako naprej. Trojanci, ki so se iz skromnih zacetkov razvili v mogochno silo, da so postali kralji kraljev, dajejo pesniku Homerju in njegovim razlagalcem povod za razpravljanje, kaj sploh lahko pojmujeemo pod imenom Troja. **V resnici Homer pod skupnim imenom Trojanci oznachuje vse, ki so se skupaj bojevali, medtem ko njihovim**

nasprotnikom pravi Danajci in Ahajci.« Ta Strabonov sklep je zelo pomemben tudi za razumevanje položaja paflagonskih Venetov.

*

Tako se je zhe pred dva tisoč leti Strabon izrecno vprashal (XII, III, 8): »Nekateri ishchejo, kam bi postavili Enete, o katerih poje Homer v Iliadi: »na chelu Paflagoncev vodja bil je Pilajmen, hrabrega srca, od Enetov prihaja, kjer zhive divji mezig«. Res govore, da o Enetih v Paflagoniji ni sledu; a drugi opozarjajo na obalno naselje, imenovano Agialos [*Enete*], deset vozlov oddaljeno od Amastrisa. Zenodot zapishe »iz Enet«; po njegovem mnenju se nanasha na danashnji (op. L. V.: gre za Strabonov chas okoli prvih let nashega shtetja) kraj Amisos (Op. L. V.: ta hipoteza izhaja od Hekateja). Po drugem mnenju so Eneti ljudstvo, ki meji na Kapadokijce, in so se spopadli s Kimerijci ter konchali na obalah Jadrana. **V sploshnem pa se verjame, da so bili (V)eneti najpomembnejshe ljudstvo v Paflagoniji** (podchrtal L.V.), iz njih izhaja Pilajmen in mu je sledila mnozhica bojevnikov, ko pa je v Troji padel, so se umaknili v Trakijo, od koder so se selili vse dotlej, da so dosegli Enetiko, »dezhelo Enetov«. Kot menijo nekateri, je tudi Antenor s sinovi sodeloval na tem pohodu in prispel na zgornji konec Jadrana, kot sem zhe omenil v knjigah o Italiji. Zato je zelo verjetno, da so Eneti zapustili Paflagonijo in o njih ni nobenega znamenja vech.«

Je res tako? Che so bili najpomembnejshe ljudstvo v Paflagoniji, pa da so kar tako mrknili, celo ljudstvo je odshlo?

V nadaljevanju Strabon she dodaja (XII, III, 24-25): »... Napak navaja Apolodor (op. L. V.: s katerim Strabon v svojem delu nenehno polemizira), ki pishe v *Bojnem redu Trojancev* ..., da Trojanecem ni prishla nikakrshna pomoc z ozemelj vzhodno od Halisa ... Vprashati ga moramo, iz kakshnih razlogov ne dopushcha, da so prishli zavezniki tudi iz krajev onkraj Halisa: v resnici, che izhaja, da so vsi ostali zavezniki razen Trachanov s te strani reke (op. L. V.: zahodno), ni nikogar nich oviralo, da ne bi vsaj ti (tj. Halizoni) prispeli s podrochij, ki lezhe za Levkoziri (*Leukosyroi*). Sicer pa so mogli reko prehajati iz blizhnjih in she bolj oddaljenih krajev, ko so bila ljudstva v vojni, tako pravijo za Amazonke, Trerese in Kimerijce; seveda pa, che gre she za zaveznike, kaj bi bilo tako nemogochega? Da, prishle so celo Amazonke, ki niso bile trojanske zaveznice, saj je bil Priam z njimi v vojnem stanju in zaveznik Frigijcev; v *Iliadi* (III) beremo:

*utaborjeni na bregovih Sangariosa, tistega dne,
ko so dospeli Amazonke, pravcati bojevniki;*

nakar Priam spregovori:

in jaz, zaveznik, sem bil zares med njimi.

Z njimi so mejili, torej si niso bili dalech, da ne bi mogle priskochiti na pomoc ... Meander pripoveduje, da so Veneti prishli s podrochja Levkozirov in so se bojevali ob boku s Trojaneci, po porazu pa so se she z nekaterimi Trachani preselili na zgornji konec Jadrana; ostali Veneti, ki se niso udelezili trojanske vojne, so postali Kapadokijci. V obrambo te teze bi smeli navesti dejstvo, da v vsej

Kapadokiji okoli reke Halis – to je tista, ki se rasteza vzdolh Paflagonije – uporabljajo dva jezika in paflagonska imena, kot so na primer Bangas (*Βάγγας*), Baisas (*Βαίσας*), Eniates (*Ενιάτης*), Atotes (*Ατώτης*), Zardokes (*Ζαρδόκης*), Tibios (*Τίβιος*), Gassys (*Γάσσος*), Olgassys (*Ολγασσος*), Manes (*Μάνης*). To so običajna imena v Babamonitisu (*Βαβαμωνίτιδι*), Pimolitisu (*Πιμολίτιδι*), Gazaloutisu (*Γαζαλοῦτιδι*), Gazakenah (*Γαζακηνή*) in v mnogih drugi regijah. Sam Apolodor opozarja na naslednje Zenodotovo poudarjanje: »*iz Enet, kejer zhive divji mežgi*«, ter dodaja, da je po navedbi Hekateja z Mileta temu kraju ime Amisos; ta Amisos pa smo zhe rekli, da pripada Levkozirom, in je onkraj, vzhodno od reke Halis.« Skratka, ni ne prvich ne zadnjich, da si različni kronisti nasprotujejo glede natanchnih meja med posameznimi ljudstvi, a prav tako je treba upoštevati, da gre tudi za opisovanje stanja v različnih obdobjih, ko so se stvari spreminjale, che drugache ne, vsaj na obmejnih področjih.

*

Levkoziri – Beli Sirijci

Bronislava Aubelj v svojem delu *Antichna imena po slovensko* (AUB) prevaja na naslednji nachin: Leukoziroi (*Λευκόσσοροι, Leukósyroi*) in Siros (*Σύρος, Syros*).

Anton Dokler v *Grshko-slovenskem slovarju* (DOK) pa: *Σύρος* glej *Συρία*, dezhela med Evfratom in Sredozemskim morjem (s Fenicijo in Palestino); prebivalci so *οι Σύροι*, fem. *Σύρα; Σύροι* Asirci; pridevnik *Σύριος*; prislov *Συριστί* »v sirskega jezika«.

Herodot v svojih *Zgodbah* pravi (HER I, 6): »... reka Halis, ki teče od juga med Sirijci in Paflagonci ...«, tako je Sovrch prevedel *Siroi* s Sirijci, vendar dodaja v opombi, »da je Sirijce treba ločiti od prebivalcev ob sirskega in palestinskega obali: te imenuje Herodot Sirce (*Syrioi, Syroi*).« **Skratka: Sirijci naj bi bili ljudstvo v Anatoliji, Sirci (*Syrioi, Syroi*) pa oni v Levantu: danashnji obmorski Palestini in Siriji. Nekoliko nerodno oznachevanje, saj so na ta nachin sodobni Sirijci tisti, ki naj bi v davnini nosili (v prevodu) ime Sirci, davni Beli Sirijci pa naj bi zhiveli v Mali Aziji.** Ni kaj, to je potrebno upoštevati!

Herodot, v Sovrchtovem prevodu, tudi pishe (HER V, 49): »Tule poleg Ioncev domujejo Lidijci ..., ob Lidijce mejijo na vzhodu Frigijci ... S Frigijci mejachijo Kapadochani, ki jih mi imenujemo Sirijci; njih sosedje so Kilikijci, ti segajo do morja, v katerem lezhi otok Kipros ... Mejashi Kilikije so [na vzhodu] Armenci ..., Armenije se drzhijo Matianci ..., obnje meji pokrajina Kisia, a v nji stoji ob reki Hoaspesu ponosna Suza ...«

Toliko naj bo za zdaj dovolj o zemljepisju. V tem poglavju smo poskusili nakazati, kaj nam ponujajo najstarejsi ohranjeni viri o področju, ki nas zanima v zvezi z maloazijskimi, t. i. paflagonskimi Veneti, ki jih omenja Homer v *Iliadi* kot zaveznike Trojancev in katerih preostanek se je po porazu, kot pravi izročilo, zatekel na zgornji Jadran, v danashnjo Benechijo, v Veneto.

Zdaj nas chaka she pregled pogledov sodobnih zgodovinarjev, arheologov in jezikoslovcev na ta davna dogajanja.

Neprevedene knjige

Lev Detela

PONAREJENI SREDNJI VEK?

Heribert Illig***Das erfundene Mittelalter******Hat Karl der Grosse je gelebt?***

(Izumljeni Srednji vek, Je Karel Veliki sploh kdaj zhivel?)

Ullstein Verlag, München, 2002

Okrog 10 zhepnih izdaj do leta 2007

(prva izdaja Econ Verlag, München – Düsseldorf 1996)

Bernd Ingmar Gutberlet***Die 50 populärsten Irrtümer der deutschen Geschichte***

(50 najbolj znanih zablod nemshke zgodovine)

Europa Verlag, Hamburg 2002

(zhepna izdaja Bastei Lübbe, Bergisch Gladbach 2005)

Uradnemu (univerzitetnemu) zgodovinopisju danes nikjer ni lahko. V chasu fashistichnih, nacionalnosocialistichnih in komunistichnih diktatur se je velikokrat prevech prilagajalo tem nasilnim enosmernim sistemom in njihovim ideoloshkim, rasistichnim in nacionalistichno- »patriotichnim« interpretacijam zgodovine in se na ta nachin – razen redkih nekonformistichnih izjem – vech ali manj ochito diskvalificiralo. Morda zato niti ne presenecha, da se zlasti izven univerzitetnih krogov pojavljajo in vedno bolj uveljavljajo razlicni kritiki uradnega zgodovinopisja. Velikokrat so njihove teze nedokazane in nedokazljive in rezultat iz razlicnih razlogov nastalega obeshenjashkega zanesenjashstva, marsikdaj pa je v njih vsaj kanchek resnice. Che pogledamo na najblizhje domache podrochje, lahko hitro ugotovimo, da slovenskemu univerzitetnemu zgodovinopisju povzrochajo kar veliko preglavic hipoteze Ivana Tomazhicha, Mateja Bora, Lucijana Vuge in drugih o venetski preteklosti Slovencev in njihovem staroselstvu, ki postavljajo pod vprashaj migracijsko teorijo o prednikih Slovencev, z vzhodnih podrochij priseljenih na danashnje ozemlje.

In kako je z alternativnim ugovarjanjem uradnemu zgodovinopisju drugod po Evropi? Na primer v Nemchiji? Zelo mochan tobak je tu precej odmevna hipoteza o »problematicnem srednjem veku« izpod peresa leta 1947 rojenega nemshkega zgodovinarja Heriberta Illiga, ki je svoje shtudije zakljuchil z razpravo, za univerzitetne kroge she dovolj spodobno, o avstrijskem kulturnem zgodovinarju in publicistu Egonu Friedellu. Vendar si je zhe leta 1996 zapravlil v zgodovinarskih krogih ves znanstveni ugled z obshirno polemichno knjigo *Izumljeni srednji vek*,

katere obseg je v zadnjem desetletju z novimi dopolnilnimi izdajami narasel na okrog 500 strani.

Kaj so glavne Illigove teze, ki so tako razburile uradno znanost in povzročile nemir in predrzno zanimanje v shirshi nemshki javnosti? Pisec in privatni raziskovalec med drugim trdi, da veliki utemeljitelj zahodne Evrope Karel Veliki sploh ni nikoli zhivel. Za Illiga so kar tri stoletja srednjeveshke zgodovine enostavno »ponarejena«. Gre za razdobje med letoma 614 in 911 po Kristusu. Po Illigovem mnenju gregorijanska koledarska reforma, ki jo je v 16. stoletju uveljavil papezh Gregor XIII., ni bila dovolj dobro premishljena. Shtevilo desetih dni, ki so jih v oktobru 1582 enostavno izpustili iz koledarja oziroma preskочhili, je bilo baje neprecizno in nepravilno izrachunano, kar naj bi imelo za posledico tri dodatna neeksistirajocha stoletja. Ta je bilo treba napolniti z izmishljotinami. (Po Illigu bi gregorijanska korektura morala obsegati izpust 13 dni, kar pomeni, da shtejemo zdaj kar 256 ali po nekaterih rachunih celo 384 let prevech.)

Res pa je tudi, da je omenjeni zgodnji srednjeveshki chas zelo slabo dokumentiran z različnimi listinami in drugimi viri, che ga primerjamo z naslednjimi stoletji. Tudi uradno zgodovinopisje ugotavlja, da je vsaj 40 odstotkov teh listin ponarejenih. Vendar se vseeno tezhko sprijaznimo z Illigovo tezo, da so zhe v chasu cesarja Otona III. (983- 1002) zacheli prikrojevati zgodovino po svojem okusu in zgolj za posebne potrebe. Oton je baje hotel oditi kot »cesar ob koncu sveta v letu 1000« v zgodovino kot sijajen krshchanski vladar in resnichno vreden naslednik velikega »nadcesarja« Karla I. V tem chasu in v naslednjih stoletjih so zacheli nastajati miti in legende z različnimi zhivljenjepisi in rodovniki vladarjev, ki sploh niso nikoli obstajali. Po Illigovem mnenju so zahodnorimsko »nemshki« cesarji Karel Veliki, Ludvik I. Pobozhni, Lotar I., Ludvik II., Karel II. Pleshasti, Karel III. Debeli in njihovi nasledniki, na primer Guido iz Spoleta, Arnulf Koroshki, Ludvik III. Slepí, samo fiktivni konstrukti sleparskih delavnic. Zato zhivimo zdaj v resnici v popolnoma drugem chasu, kot mislimo, namrech shele na zachetku 18. stoletja, ko je po uradnem shtetju vladal Evropi oche Marije Terezije, nemshko-rimski cesar Karel VI. Habsburshki (nemshchine zaradi mladosti v Shpaniji baje sploh ni obvladal, za dvorjane na Dunaju je bil zato nedostopno »shpanski«, od tod she danes v nemshchini uporabljani izraz za vse nerazumljivo: »das kommt mir spanisch vor«).

Illig se na veliko ukvarja tudi z arheologijo in z arhitekturo srednjeveshkih cerkva in drugih spomenikov in skusha tudi z ozirom na zgradbe v Aachenu in drugod ugotoviti vech anahronizmov, ki bi naj potrdili njegovo tezo, da te stavbe niso nastale ali bile prenovljene pred 10. stoletjem.

V svoji prav tako zanimivi publikaciji *50 najbolj znanih zablod nemshke zgodovine* zgodovinar in svobodni publicist Bernd Ingmar Gutberlet izpodbija nekatere Illigove teze, cheprav je po drugi strani preprichan, da so zhivljenjepisi vladarjev, papezhev in različnih zgodovinskih dogodkov velikokrat po svoje prikrojeni in celo ponarejeni in je dejanska podoba preteklih chasov vech ali manj dostopna le v zamegljenih obrisih in jo obkrozha gozd iz fikcij, mitologije in legend. Che bi

namrech Illigovo hipotezo vzeli zares, bi morali odchrtati tudi vso preostalo zgodovinsko dogajanje od Islandije do Sicilije, od Atlantika do Armenije in do arabsko-perzijsko-indijskih daljav in Kitajske. Odmisliti bi si morali celo vrsto dobro dokumentiranih vzhodnorimskih (bizantinskih) cesarjev in she marsikaj. In chetudi se Zemlja mogoche napachno vrti, ne moremo iti tako dalech, da bi zanikali vse in povesod. Zato Gutberlet meni, da se bomo kljub Illigovim ugovorom morali sprijazniti z dejstvom, da je Karel Veliki zhivel – in za njim tudi drugi bolj ali manj vredni in pomembni vladarji.

Vendar Gutberlet v svoji knjigi opozori she na vrsto drugih vech ali manj zmotnih hipotez, na primer na tako imenovani rodovnik Maksimilijana I. Pripravili so ga na izrecno cesarjevo narochilo. Iz rodovnika je razvidno, da si je habsburshki cesar domishljal, podobno kot Julij Cezar, da njegov rod izvira kar iz prachasov v Troji. Tudi shvicarski legendarni junak Wilhelm Tell sploh ni nikoli zhivel, temvech je le mit shvicarskega boja za neodvisnost in svobodo. Posebno pozornost posveti Gutberlet inkviziciji. Tu ugovarja tezi, da so se inkvizicijski in charovnishki procesi konchali vedno s smrtno obsodbo obtozhenega. Nasprotno meni, da so bili obtozheni marsikdaj tudi oproshчени, medtem ko je – strogo gledano – smrtno obsodbe vedno izrekalo posvetno in ne cerkveno sodishche, ki je domnevne delikvente v zadnji fazi (seveda licemersko) prepustilo drzhavnemu sodstvu.

Pod kritichni drobnogled ta avtor postavi she celo vrsto bolj ali manj zanimivih zgodovinskih problemov, med katerimi med drugim korigira nekatere dogodke iz zhivljenja pruskega kralja Friderika Velikega in ekscentrichnega bavarskega kralja Ludvika II. Obe knjigi torej konec koncev ponujata dovolj vprashanj in nekaj odgovorov, ki nam lahko pomagajo – ob določeni distanci do vchasih kar prevech slepo in samozavestno ex cathedra izrechenih »uradnih« zgodovinarskih stalishch – k boljshemu in kritichnemu oblikovanju lastne zgodovinske zavesti.

Chitalnica

Glorjana Veber

Tim Oliver Wüster: **Poper in sol**

Eseji o razumu in veri

Zbirka Nova znamenja, 18; Litera, Maribor, 2006

Tim Oliver Wüster, koroshki Slovenec, publicist, prozaist, poet, daje v uvodnih pripombah k izboru svojih filozofskih esejev v prvincu *Poper in sol* bralcu za popotnico v branje naslednje besede: »*Za zdaj bralcu zbelim, da bi si prav tako privoščbil poskus v branju teh esejev, kakor si jih je njihov avtor dovolil napisati. Če bo pri tem nashel kakšno napako – potem je avtorjeva intencija izpolnjena: namreč pokazati, da je chloveku na tem svetu dovoljeno zgolj poskušati in da je prav v tem poskušanju zajeto chlovekovo dostojanstvo.*« Wüster pokazhe poskushevalcu recept za dosego okusne filozofske kuhinje, ki mora za to izjemnost (lahko bi rekli tudi prvinskost) vsebovati ustrezno mero dveh osnovnih sestavin oz. zachimb: metafiziko (sol) in logiko (popper). Ne gre zgolj za domiselno povezavo med umskim procesom filozofiranja in telesnim procesom hranjenja, ampak za avtorjevo premishljeno in utemeljeno vrachanje k filozofiji, kakršno so opredelili snovalci filozofije same. S tem ko sleherni bralec z lahkoto sledi avtorjevemu iskanju oz. dolochanju razmerja med razumom in vero, Wüster zadosti tudi vrlini razumljivosti oz. daje odgovor na vprashanje, kakshna naj bi bila filozofija: »*Pisati za uchene ali za ljudstvo?*« In tudi na vprashanje, kakshen naj bi bil dober filozof oz. kuhar ali she bolje »*fundamentalist*«.

Z obravnavanjem filozofa kot »*fundamentalista*«, ki mora preveriti zhe zgrajene temelje in osnovati tiste, ki jih bo sezidal iz metafizike kot fundamenta vseh drugih znanosti, odpira avtor tudi problematiko danes vse prevech prisotne navidezne filozofije in s tem tudi problematiko poplave kvazifilozofov oz. intelektualnih blebetachev. Pri tem je zanimiva njegova samokritichnost oz. doslednost v iskanju resnice, ki se kazhe v poznejshih pripisih k nekaterim esejem kot posledica novih spoznanj. Bralec namrech naleti celo na podrochja, kjer je avtor v protislovju sam s sabo, a tega ne prikriva oz. niti ne skusha prikrivati. Ravno nasprotno, izhajajoch iz krshchanske miselnosti in verske izkushnje, opomni bralca z besedami danskega filozofa Kierkegaarda: »*Prav nimam jaz, prav nimash ti, prav ima samo Bog*« S tem nachenja vprashanje chloveka kot nekoga, ki je zmotljiv in zato omejen, in resnice, ki je vechna in enostavna.

Enovitost in nespremenljivost resnice sta po Wüsterjevem mnenju zagovor njegovega stalishcha do medsebojnega dotikanja velikih filozofov, cheprav se ne zdi tako. V zbirki se tako ukvarja s shtevilnimi misleci vse od Pitagore, Sokrata, Platona, Aristotela, zache pa z utemeljiteljem eseja Michelom de Montaignem. Posebej se osredotocha na Kanta, Wittgensteina, Popperja, Akvinskega,

Nietzscheja, Heackerja, Kierkegaarda in pozabljenega Maritaina. Z njimi odstira vprasanje razmerja krshchanske vere do filozofije kot ljubezni do modrosti, vprasanje identitete Evrope in nas Babiloncev, ki gradimo stavbo Evropske unije. Z učiteljema chloveshtva, Sokratom in Kristusom, nas popelje na pot iskanja odgovora o potrebnosti narodnosti za chlovekovo zhivljenje oz. njegovo smrt, pokazhe izhod iz nacionalnosti in pojasni, kakshno vlogo ima pri tem vera.

Avtor ne ostane zgolj pri polemiziranju oz. opredeljevanju odnosa med vero in filozofijo, temvech bralca zavestno vedno bolj provocira, da bi ta zachel usmerjati svoje razmishljanje k dilemam modernega chasa. Ali je res, kar pravijo, da je znanja vedno vech, ali je to zmota in je edino pravo znanje vechno, narashchajo pa zgolj podatki? Kaj smo naredili iz inteligence s t. i. inteligenchnim kvocientom? Kaj je najvishji kriterij za spoznanje? Izkushnja ali nekaj povsem drugega?

Eden izmed esejev v zbirki *Poper in sol* se konchuje s Shakespearovim stavkom: »Beseda brez smisla ne bo nikoli prodrla do nebes.« Che je tako, je Wüster s svojim nachinom in z vsebino pisanja slehernemu poskushevalcu omogochil ne samo razumeti kraljico znanosti, ampak je tudi dovolil obema, njemu in sebi, da se motita. *Poper in sol*, Tim Oliver Wüster, knjiga, ki jo je vredno poskusiti.

Vprashalnica

Milan V. Smolej

SMO SLOVENCİ RES AVSTRIJCI?

Za tale zapis je kriv intervju z avstrijskim slavistom, profesorjem Ottom Kronsteinerjem, objavljen v *Delu* v ponedeljek 11. 10. 2004 (str. 9) pod naslovom: *Avstrijci so zbe dolgo Slovenci*.

Naj za bralce, ki niso prebrali tega intervjuja, na kratko ponovim bistvo kontroverznih trditev v njem. Avstrijski profesor namrech trdi naslednje:

- obstoj tisočletne nemške Avstrije je zgodovinska neresnica, kajti danashnja Avstrija je bila od vsega zacetka slovenska;
- slovenistika je na avstrijskih univerzah marginalizirana predvsem zaradi tiranske prevlade hrvasških profesorjev, od katerih jih je she vedno veliko trdno prepričanih, da smo Slovenci le nekakshni kajkavski Alpski Hrvati;
- uradno jezikoslovje razlaga, da so vsa topografska imena slovenskega izvora v Avstriji »slovanska«;
- uradna Avstrija se she vedno ne zaveda, da so slovenski Brizhinski spomeniki prvi dokument v Evropi, zapisan v jeziku, ki ni ne latinski ne grški.

Zaman sem chakal, da bi se v javnosti oglasil kak slovenski strokovnjak in iznichil nebulozne izjave gospoda Kronsteinerja. Ker she do danes do tega ni prishlo, sem kot Slovenec globoko uzhaljen in hkrati zaskrbljen. Mar naj ta tishina pomeni, da ta gospod s solnograshke univerze kljub vsemu morebiti le govori resnico?

Kje se skrivate, uradni raziskovalci in razlagalci slovenske zgodovine? Vi, ki znate tako lepo razlozhati in argumentirati vse mogoche in nemogoche naselitve, doselitve, priselitve in preselitve slovanskih krdel v nashe kraje v 5. oz. 6. stoletju. In vi, arheologi, ki znate na podlagi uhana z desnega ushesa nekega okostnjaka ugotoviti, da gre za pokristjanjenega staroselca keltsko-ilirskega izvora. Ob tej vashi tishini zachenjam tudi jaz dvomiti o uradni razlagi, da je bila npr. Vashka situla res le nekakshna ob(ř)edna posoda (brez kuhalnice), v kateri so she nepokristjanjeni keltski oz. ilirski staroselci na zharnih pokopalishchih kuhali kakshno zhmahtno zhupco.

Gospod Kronsteiner priznava, da je uradno sodelovanje med avstrijskimi in slovenskimi slavisti in zgodovinarji zelo slabo in predvsem na ravni osebnih poznanstev. Le v luchi te izjave si lahko razlagam, da pach ni dovolj informiran in da slovenske zgodovine pach ne pozna in ne razume.

Zdaj je napočil pravi trenutek, da Slovenija nemudoma pošlje na tuje univerze širom po svetu nekaj stotin mladih doktorjev, tako slavistov kot zgodovinarjev in arheologov. Naj kot apostoli razširjajo resnico o naših slavnih prednikih, ki so z zakrivljeno palico v roki privandrali iz Zakarpatja in severovzhodne Evrope, naše zamochvirjene pradomovine. Naj pripovedujejo, kako so ti slavni predniki takole na hitro roko ustanovili med drugim tudi lastno državo Karantanijo. Tujcem bo treba tudi povedati, da znanstveno še ni popolnoma jasno, ali sta Brizhinske spomenike napisala sv. Ciril in sv. Metod ali pa morda sam Kopitar v koprodukciji z Vukom Karadzichem. Lahko pa jih tudi shokiramo z najnovejšimi, sicer še nepreverjenimi zgodovinskimi dejstvi, da je bil na primer Primozh Trubar neki malce bolj nachitan bavarski mezhnar, Presheren pa v bistvu avstronemshki pesnik, ki je sem ter tja v kakshni oshtariji, vedno pijan kot krava, napisal tudi kakshno stvar v slovanskem narechju.

Predlagam tudi, da Ministrstvo za kulturo nemudoma finančno omogoči gospodu doktorju Kronsteinerju podiplomski shtudij bodisi na ljubljanski FF ali na kaki drugi primerni znanstveni ustanovi, da v bodoche ne bi vech prihajalo do podobnih ekscesov. Vlozeni denar se bo prav gotovo veliko bolje obrestoval kot drzhavna sredstva, vložena v umetnishki projekt razdevichenja Preshernove Julije oz. skupinskega onaniranja nadebudnih avantgardnih umetnikov v Galeriji Kapelica na Kersnikovi leta 2000 v sklopu proslav 200-letnice Preshernovega rojstva.

(napisano v Espoo, Finska)

Jolka Milich

O PREVAJANJU IN POEZIJI (VIII)

O Vilenici skozi različne oči (tudi pesniskke in prevajalske)

Najbrž ne veste, morda pa, a ne vsi, in tem so namenjene te vrstice, da si je slovenski pesnik in goriski slavček Simon Gregorchich pred vech kot dobrim stoletjem – maja 1905 – ogledal jamo Vilenico. Ne vso od zacetka do konca, vendar jo je videl tudi od znotraj, ni samo slisal zanjo. Nanj pa je naredila, sodeč po pismu prijatelju, prej muchen kot prijeten vtis, saj je precej znano, da na nekatere ljudi, zlasti na tiste, ki trpijo za klavstrofobijo in se tega vchasih niti ne zavedajo, hoja po jamah in podzemlju – in vchasih zhe sama misel na te sicer prav velichastne kamnate dvorane, a tudi mrachne in skrivnostne hodnike, podhode, rove in chudne prostore najrazlicnejshih oblik, vedno malce strashljive zaradi nenadnega shelesta netopirjevih kril ali srebrnopolzechih kapelj s strova in vchasih pretihih ali preshumechih voda, vse to pa nekoliko spominja na prastare predstave pekla Dantejevega kova – vzbuja le bolj ali manj hudo tesnobo in skoraj preplah. She zhivo se spominjam precej znane italijanske pisateljice Giuliane Morandini, menda iz Rima, a povezane s Trstom, ki je pred okroglimi dvajsetimi leti, she pred zacetkom slavnostne podelitve nagrade Vilenica Petru Handkeju, kot mi je povedala kasneje, ko si je malce opomogla, stekla ven na prosto, vsa panichna in tresocha pa chisto brez diha, in kar naprej ponavljala sama pri sebi »strashno, strashno«. Strashno kaj? – sem jo vprashala, tokrat jaz v strahu in skrbeh, da se ji morda zdi hlad tam spodaj neznoten, pa tisto nezazheleno kapljanje na glavo, ali pa ji ni vshech program, morda ima kaj proti avstrijskemu pisatelju, je kaj narobe s pevci ali s slavnostnimi govorci, jo je kdo uzhalil ali kako drugache prizadel, bog ve kaj ji ni po godu. A vso tisto nepremagljivo grozo ji je v kosti vlivala le jama jamasta kot taka – za vse nas prechudovita Vilenica – in ni pomagala niti navzochnost mnozhice praznichno razpolozhenih ljudi ob njej v okusno okrasheni dvorani niti mochna elektrichna razsvetljava z igrami senc in svetlobe in barvnimi odtenki, ki je vse kaj drugega kot brljenje nekdanjih karbidovk ali oljenk, ki jih je bil zelo verjetno delezhen tudi Gregorchich, da bi se znebila tesnobe in zachela gledati na divashko ali lokavsko jamo pa na vse druge pri nas z nashimi – izrazito podezhelskimi, beri: narave vajenimi, s klavstrofobijo in z napachnimi predstavami o peklenskem breznu – neobremenjenimi ochmi.

Tudi trzhashki knjizhevník in stihotvorec Giuseppe Compagnoni, ki se je v neki svoji pesmi leta 1795, to je pred 212 leti – ne pozabite na to visoko shtevilko! – razpisal o vilenishki jami, Matjazh Puc pa je sedem njenih verzov dal kot moto svoji lichno opremljeni in zanimivi broshuri *VILENICA – zgodovina in opis krashke jame* (zalozhil jo je leta 2000 nekdanji Kulturni center Srechka Kosovela v Sezhani,

ki se je potem preimenoval v sedanji Kosovelov dom). Dozihivetje groze je pri njem she potencirano. Saj začne:

Terribil fatto! Alor cedendo anch'essa
L'inferior parte dell'immensa pietra,
Onde sorge non ultimo tra quanti
il (?)^{*} circondano qui monti tremendi,
Vileniza si scosse, e un cupo offerse
Baratro immenso. La caverna oscura.
Ecco: scendiamo ...

^{*}(vprashaj sem postavila jaz)

Eden izmed mozhnih, skoraj instant prevodov, brez obichajnih dokonchnih lepotnih posegov, je:

O groza! Tedaj se spodnja plast
orjashke skale, kjer k nebu dviga se
ne najneznatnejsha izmed okolishkih
gora mogochnih, nenadoma pogrezne! ...
Zatresla se je Vilenica, zgrmela (?) je
v ogromno mrachno brezno. Chrna jama ...
Le vanjo se spustimo ...

(Vprashaj je postavila trzhashka prevajalka Darja Betocchi, ki je verze na mojo zheljo tudi prevedla, lahko bi seveda prevod tudi malce ali precej spremenila oziroma izdelala kar nekaj razlicnih prevodov, kot sem jih jaz, a je nisem hotela dodatno obremenjevati.)

Drug, prav tako instantni prevod:

Strashen dogodek! Tedaj, ko je popustil
tudi spodnji del ogromne skale,
kjer se dviguje ne zadnji med tolikimi
strahotnimi hribi, ki jo tukaj obdajajo,
se je stresla Vilenica, in zazijalo je
mrachno in globoko brezno. Temna jama.
Glejte, spushchamo se vanjo ...

(Za velelnik pri zadnjem stihu manjka klicaj. V tistih chasih so pisali rajshi kakshno lochilo prevech kot premalo.)

Tretja različica:

Strahota! Tedaj se nenadoma
 sesede spodnja plast velikanske cheri,
 kjer nastaja ne zadnji vrh, ki ga
 mnozhica mogočnih gora obdaja,
 Vilenica se strese in razkrije
 globok in mrachen prepad. Temachno jamo.
 Pravkar se spushchamo vanjo ...

S podobnim strahom in enako drhtečega srca se je menda s svojo bujno in kreativno domishljijo spushchal Alighieri v svoj grozoviti in grozovzbujajoči pekel. Compagnoni pa samo v nekaj kilometrov dolgo krashko jamo Vilenico, kjer ne vedrijo niti chloveshke ribice. Največ kakšen nedolžhen netopirček pa divji golob in prej koristna kot škodljiva rovka in sorodne zhivalce, morda tudi kakšen pajkec. Vendar so pred 212 leti po svetu hodili in lomastili strahovi drugachne sorte od danashnjih. To ponovim v njegov zagovor in olajshanje. Ker smo medtem spremenili tudi jame v nekakshne lunaparke s spektakli, ki jih oznachuje pravo razkoshje na robu razsipavanja z luchmi in zvoki, je za nas staroselce (naj rechem aborigine?) in trd(ozhiv)e Krashevce ... sveta groza Giuliane Morandini malodane tezhko umljiv zhivchni ali dushevni pretres.

She to, mimogrede, ker smo zhe pri prevajanju: Compagnonijevo občutje strashnosti je slovenska nepoklicna, le improvizirana prevajalka (morda iz slabega poznavanja italijanshchine, a skoraj ne verjamem; najbrzh prej iz silne ljubezni in lokalpatriotichne privrzhenosti do vilenishkih lepot) chisto prezrla (v pomenu ignorirala, ne pa spregledala) oziroma brez vsake prevajalske skrupuloznosti in pomislekov kar preskocila (lahko berete: iz dobronamernosti zatajila) in verze prikrojila izrazito po svojem svetlem občutju, ki je konec koncev tudi nashe. Skratka, strashnost je preobrazila v milino in prijaznost brez primere. Zanj se ob rojstvu Vilenice ni nich strashnega zgodilo, dogodilo se je le ... nekaj:

Nekaj se je dogodilo!
 Tla so se vdajala v globino,
 skale so se dvigale v vishine.
 Obkrozhajo nas gora kamenine.
 Vilenica nas vabi v globino
 z velikimi brezni, vabi v temino.
 Spustimo se k lepoti, v tishino.

Po skrajno prostem prevodu sodech, ko ga preberemo do konca, vseeno zvemo, da se ni dogodilo samo nekaj, marvech da se je zgodilo nekaj zavidljivo lepega, saj lepshe kot tako ni niti mogoche. Brez senchice bojazni v dushi, brez vsake

tesnobe, brez kanchka prestrashenosti, nich mrachnosti, grozljivosti pa she manj kot nich. Tla se vdajajo – mehko, pochasi, obzirno, previdno, lagodno kot kakshna zaljubljena zhenina mozhu, skale se brez vsakega shuma in ropota dvigajo v nebeshke vishine, gorske kamenine vsepovsod raztresene, pardon, razstavljene kot pri kakshnem draguljarju, Vilenica pa, nekoliko nizhe, prazhnje oblechena in s stalagtiti okronana nas vabi ... in smo spet pri ljubechi zheni ali darezhljivi gostiteljici, ki nam odpira vrata na stezhaj v svoj podzemni dom in z blagim smehljajem na ustnicah nas milo prosi, da se spustimo k lepoti, v tishino. Res lepo. Le shkoda, da niti za nohtek vsega tega ni povedal Compagnoni v omenjenih stihih! Mi – oziroma vechina nas, kar ne pomeni vsi – tako dozhivljamo jame, in ne samo Vilenico. Tudi Shkocjanske jame in Postojnsko in jame nasploh, saj smo bili vzgojeni od mladih nog, da so nekaj edinstvenega in dragocenega, kar zasluži samo nasho ljubezen in neizmerno obchudovanje. Pri omenjeni prevajalki je edino narobe to, da se pod tisto blagozvochno sedemvrstichno pesmico na chast Vilenici ni sama podpisala kot avtorica in jo mirne dushe svetu prodala ali podarila kot svoj izum. Saj to v bistvu je. Noben bralec ne bi niti od dalech zaslutil, kaj shele posumil, da je na svoj in zelo svojski nachin interpretirala Compagnonija, nato pa ga je povsem nerazpoznavnega pretochila v slovenshchino. Saj gre za dvoje chisto nasprotnih dozhivetij ene in iste stvari. Inspirira pa nas lahko vsakdo; vplivi in ustvarjalno zgledovanje bolj kot posnemanje, hvala bogu, niso she prepovedani, saj nas prav oni potiskajo naprej. Drugache bi tichali she vedno ... v kakshni jami – in smo spet pri jamah! – a tokrat kot trogloditi alias jamski ljudje, ne pa kot lavreati kakshne vilenishke nagrade ali slavnostno obchinstvo pri tem enkratnem dogodku, ozarjeni od uslug, ki nam jih za določeno ceno na Sezhanškem deli Elektro Primorska iz Nove Gorice. Lahko bi jo potemtakem celo postavila pod italijanskim motom; kot zhe recheno, a naj bo ponovljeno, nihche niti opazil ne bi, da imata kaj skupnega in da sta si v sorodu, morda v desetem kolenu, ki ne pride v poshtev. Lahko bi italijansko pishochemu Trzhachanu iz hvalezhnosti tisto elementarno grozo celo prevedla, seveda kot se spodobi za prevod, nich odvzemala ali dodajala, skratka nich potvarjala in prirejala po svojem okusu in nashi meri. Che se je v italijanshchini zgodilo nekaj strashnega, naj se tudi v slovenshchini – ali se strahote pri nas ne morejo dogajati? In che nekdo baja o gromozanskih ali strahovitih hribih, pa cheprav smo obkrozheni le od grichkov, holmcev in vzpetin(ic), noben dober prevajalec ne sme marnjati o kameninah gora, ko pa o njih – kameninah – ni v pesmi niti besedice. Prevajanje ima svoja pravila, ki se jih mora chlovek drzhati, che noche, da ga kdo prej ali slej pokliche ... k redu ali mu pove brez rokavic ob kakshni lepi prilozhnosti nekaj bridkih, v vzgojne namene: da ne bi drugich zapadel spet v skushnjavo in ga ponovno po svoje biksal.

Zdaj pa je zhe skrajni chas, da napishem she nekaj tehtnih misli o Gregorchichevem obisku jame Vilenica, o katerem verjetno redkokdo kaj ve na nashem koncu. Ali pa. Jaz nisem vedela. Zvedela pa sem to od dobre, ukazheljne in zelo nachitane znanke Slavke Kranjec, ki kot chlanica sezhanškega bralnega

krozhka *Sončna ura* marsikaj prebere she zavrhu in, ko se srečava, kaj posebno zanimivega pove tudi meni. Tokrat da je med branjem knjige Ivana Sivca BISERI BOLECHINE, ki ima podnaslov *Slike iz življenja gorishkega slavchka* in ki je izshla pri založbi Druzhina v Ljubljani leta 1996, na strani 152 naletela na tele vrstice:

»Ko je s prijatelji obiskal veliko krashko jamo Vilenico pri Divachi, je napisal pesem *Iz ila*.«

(Sivec je potem navedel prve štiri verze te pesmi, ki jih bom jaz preskочhila, ker bom prepisala pesem v celoti na koncu.)

Vech kot zanimivo za vse, a za nas Krashevce she prav posebej. Morda nashi jamarji hranijo she kakshne stare vpisne bukve, v katere se je takrat morda ali verjetno tudi vpisal. S Slavko sva stopili v ... poizvedovalno akcijo. Sposodili sva si v knjizhnici pesnikovo *Zbrano delo*, da se pretolcheva she do kakshnega podatka in seveda do navedene pesmi v celoti. V chetrtem zvezku na strani 372 v pismu prijatelju Ivanu Vrhovniku pishe takole:

16. maja 1905

Velechastni! Predragi!

Ti tako zame skrbish, bolj nego za brata dober brat. Bog Ti plati tisochkrat. O svojem chasu dobish potrdilo.

V nedeljo sem bil v Divachi; naredil sem veliko »raboto«: uzhitka – nich. Moje ochi in noge niso za tisto »vilenico«. Prihromavshi tipajoch do pod stopnic, vsplezal sem nazaj rekoch si: »Ko bi bil to prej vedel, vzal bi bil list do Ljubljane, da she enkrat vidim in poljubim mojega Vrhovnika!« Pravijo, da jama je prekrasna; ljudstva je bilo she precej; a prave vznesenosti ni videlo moje oko, ni chutilo srce: navadni semenj!

Sledi she nekaj zanimivih stavkov, ki pa niso vech v zvezi z Vilenico, zato jih kar preskочhim.

Ker je bil takrat telesno zhe precej oslabljen in je imel z zdravjem same tezhave (noge so mu odpovedovale, slabshal se mu je vid), sta bila zanj tako spust v jamo kot strmo lezenje nazaj na povrshino najbrzh silno naporna, ker v tistih chasih jama prav gotovo ni zmogla tako urejenih vhodov in izhodov, z varnimi in ograjenimi stopnicami, kot smo jih vajeni danes, kaj shele, da bi bilo vse zelo pregledno in pristopno zaradi elektrichne razsvetljave. A she dandanes marsikdo, navkljub vsem melioracijam, nima pravih nog in telesnih kondicij za obiskovanje jam.

Pisatelj Ivan Sivec v svojih skoraj napeto zanimivih »slikah iz življenja gorishkega slavchka« bralcem nekako sugerira, da je pri pesmi *Iz ila* botroval njegov obisk vilenishke jame; potemtakem pri tej hoji, ki jo je Gregorchich v pismu prijatelju tako bridko obzhaloval, le ni shlo samo za ... veliko »raboto« brez uzhitka,

marveč tudi in predvsem za navdih in tenkochutno pesnishko premishljevanje o rojstvu in smrti, o minljivosti chloveshkega mesa in večnosti duha. Konec koncev tudi mi lahko tako domnevamo, saj je Vilenico obiskal prvo nedeljo pred 16. majem 1905, pesem pa datiral – kot pishe v opombi drugega zvezka *Zbranega dela* (DZS, Ljubljana 1948) na str. 419 – le nekaj dni pozneje, in sicer 18. maja istega leta. V stoletnem koledarju na internetu mi je sezahanski knjizhničar Bojan nadvse prijazno poiskal, kateri dan je bil pravzaprav 16. maj tiste zhe stodve leti stare letnice (1905), in je nashel, da je bil torek. Jamo je Gregorchich potemtakem obiskal v nedeljo, 14. maja, prijatelju je pisal dva dni kasneje, to je v torek, 16. maja, pesem pa je datiral, prav tako dva dni kasneje, in sicer v chetrtek, 18. maja 1905. Drugache recheno, od obiska Vilenice do napisane pesmi je preteklo le pet dni. Dovolj za prelitje nekega občutja v besede. Drugih podatkov, razlag ali pojasnil ob opombi v zvezi s pesmijo pa ni. Shkoda. A morda je kje drugje kakshen stavek, ki potrjuje Sivchevo trditev – hipotezo, da je bila jama vzvod pri pisanju obravnavane pesmi. To brzchhas zhe vedo razni strokovnjaki, ki so se veliko ukvarjali z njegovim opusom, med njimi tudi gorishka univerzitetna profesorica Lojzka Bratuzh in verjetno she (marsikdo v Ljubljani ali kje drugje. Kdorkoli o tem kaj ve, je naproschen, da pove.

No, meni je ta hip kar zelo vshech misel, da je ali – bolj pravilno – naj bi gorishkega slavchka inspirirala krashka jama Vilenica, ko je sedel za mizo, vzal v desno roko pero, ga namochil v chnilo in zapisal pesem

IZ ILA

Iz ila vechni nam kipar
telo je umrljivo ustvaril,
in v njem duha plamtechi zhar
z bozhansko iskro je razzharil.
Oh, krhek pa je ilotvor,
minljiv je ko njegov izvor;
kako se lahko skrha –
minljivost mu je svrha!
In ilotvora bode konec,
ko zazvoni mrtvashki zvonec,
a iskre vechne dushni zhar
nam ne zamre nikdár, nikdár!
Kipar vesoljstva vechni Ti,
ta kip iz ila le razbij,
a iskre Svoje vechni zhar
ohrani v nas za sé vsekdar!

Dokumenti

Dokument 1

Jolka Milich

ZASLUZHNI PRIMORCI

PROSHNJA

Ker mi je uredništvo Primorskih novic v Kopru z zbegnom odgovorne urednice vrglo v kosh to Javno zahvalo z nekoliko kritičnim »ampakom«, pa čeprav she kako potrebnim pri nas, ki se zadnje chase gremo kar kronichno in pogosto celo s pomocho zbenske – diskriminacijo nezhnega spola, namesto da bi jo zdravo avtokritichno obelodanili, prosim revijo SRP, da mi zapis objavi.

*Sestavljalec strani **Primorci, ki so pustili sled**, chasnikar PN Miran Kljun, mi je sicer poslal na dom naravnost laskavo pisemce na rachun mojih umestnih in tako dubovito izrazhenih pomislekov, a zakaj bi o njih pa o njegovem obchudovanju vedela le midva in hahljajoča se redakcija, ko lahko izve o njih tudi shirsha javnost? Naj torej skrito in s strani Primorskih novic precej oportunistichno zamolchano in prikerito postane ochito.*

Javna zahvala Miranu Kljunu, novinarju *Primorskih novic*

Sposhтовani Miran,

saj mi dovolite konfidencialni ton in prijateljsko sproshchenost.

Si lahko predstavljate, kako zelo sem se razveselila, da ne rechem naravnost ostrmela – hvala, hvala, hvala! – ko sem se zagledala med omenjenimi **Primorci, ki so pustili sled** v jubilejni izdaji *Primorskih novic* z dne 25. oktobra 2006, ki pa sem jih prebrala shele vcheraj. Izvod sem zhe pobožno spravila v polprazno shkatlo za trofeje v trajni spomin. Tudi blizhnji sorodniki – s potomci vred – naj vidijo chрно na belem in naj neizpodbitno zvejo, saj so oni po navadi najvechji dvomljivci in neizprosni kritiki. Kar v glavo jim ne gre, da so zhiveli in zhivijo, ne da bi se sploh zavedali, z ... omembe vredno pershono ob strani. Tudi zategadelj she enkrat in dvakrat in trikrat HVALA. Moje delnice na kulturni borzi so zrasle vsaj za nekaj odstotkov! S tistimi od Leka in Istrabenza seveda se ne dajo primerjati, a nekaj je nekaj, nich pa nich.

Ko me ne bi izbrali za ta svoj, kot pravite, sila nakljuchen izbor in bi potemtakem z neshtetimi drugimi uglednimi osebki obtichala v senci ... za kdaj drugih (ali za nikoli) in magari shtartala z neimenovanimi zaslužniki chez pet, deset ali dvajset let ob kakshnem novem, she bolj chastitljivem jubileju in takrat tudi srečno pristala na kakshni opazni strani, pa čeprav v she bolj nakljuchnem izboru, bi se

kar naprej (berite noch in dan) sprashevala – hamletovska, kakor sem – ali ste tudi mene stlachili med nevidne orache primorskih ledin ali ste me, kar se rado zgodi, chisto spregledali in pozabili. Bojim se celo, ker sem strashno firbchna, da bi me radovednost tako razganjala, da bi vas ob kakshni prilozhnosti bolj ali manj obzirno vprashala: bogve, ali sem v tisti nevidni listi ali me ni? Sem pustila po vashem cenjenem mnenju kakshno sled, vredno besede in marnjanja, ali chisto nich? Kolikor se poznam, bi me znana dilema biti ali ne biti v seznamu ... naravnost chrvichila. Ker ste me dali noter, mi je kar odleglo – h v a l a! – vsi ti muchni dvomi z nenehnim sprashevanjem in nezanesljivimi domnevami samogibno odpadejo. Reshena sem jih! **Ampak** ...

Nastal je majhen **ampak**, nebidigatreba, ki ga jezikava in polemichna Jolka, feministka zhe od nekdej, tako rekoč ante litteram, ne sme obiti, saj bi drugache zatajila samo sebe, se shla, vsem v brk, oportunistem in zgubila na kredibilnosti.

Saj zhe po bezhnem pregledu vashih nakljuchnih izbrancev bije v oči kar prepogostna navzochnost moshkih elementov v primeri z zhenskimi. Vzela sem svinchnik v roke in preshtela vse Primorce. Na 33 zasluzhnih mozhakov so samo 3 ... ubogcene ali revcene zhenskice. Tako nesorazmerna selekcija, ne glede, ali je zavestno ali podzavestno diskriminatoriska, pa je leta 2007 zhe prehuda zadeva, skregana s chasi. Ko bi bila jaz vasha direktorica – neodvisno novinarstvo gor, neodvisno novinarstvo dol – bi vas pred objavo poklicala na raport. Opozorila bi vas, da si boste na tako vizho prej ko slej zaradi pristranskosti ali mizoginstva zapravili dobro ime in se po mentaliteti pridruzili tistemu angleshkemu znanstveniku, ki si je nedavno zakompliciral zhivljenje z arbitrarno trditvijo, da so chrci zhe geneticalno bolj trde sorte od belcev, teorija, ki je vech kot enemu belcu she vedno zelo pogodu, le na glas si vsak pristash ne upa z besedo, bodimo iskreni. Tudi vam, dragi Miran, preti, da vas kakshna izjemna in bolj bojevita deklia opsuje na cesti ali spotakne po stopnicah, da boste drugih malce bolj pozorni in galantni do nezhnega spola. V plus vam sicer shtejem, da niste kot vechina Istranov – tistih prav narojenih v Istri, ne uvozhjenih – tudi ksenofob, ki imajo foreshte prav na piki in jim najcheshche ne grejo ne gor ne dol, kar oblezhijo jim na zhelodcu kot neprebavljivi tujki. She to bi se manjkalo: ksenofob in mizogin, saj bi se direkt vrachali v srednji vek! Vash izbor Primorcev je namrech lepo razdeljen in nich lokalpatriotichen – morda zato, ker niste pravi Istran, le prishlek, uvozhena roba, brez krajevno obarvanih predsodkov – saj zajema vso Primorsko, le mizoginstva se morate she otresti. In – drugih seveda – v vsako vrstico uvrstiti vsaj po eno – tako ali drugache – znamenito zhensko. Po tem zgledu – recimo: Gustava Guzeja ven in noter Zdenko Lovec ali njegovo hcherko Cveto. Marka Kravosa ven in Lojzko od Librisa noter itd Lahko tudi chisto nobenega ven, le vse malce bolj stisniti skupaj, da jih bo namesto shest v vrsti sedem. In na vsakega petega moshkega. po eno babishche. Zdaj je razmerje 11 fantichev proti eni sami samcati deklia. Nezaslishano rasisticalno, le priznajte! She hujshe kot pri islamcih. Le vprashanje chasa je, kdaj bomo uvedli obvezno noshnjo feredzhe ali burke. Ja, ja, she vedno je vazhno se imenovati Ernest ... ne pa Marichka (brez tichka).

Torej sva domenjena: na pet moshkih obvezno ena zhenska. Saj bodo vasho predpostavljeno she obdolzili, da se gre z vami namerno sabotazho zhensk, kar se tudi pri nas vчасih dogaja, in vechkrat celo z zhensko pomocjo. Tako bo – 5 proti 1 – vsaj volk sit in koza cela. Famosna ... superiornost moshkih na vseh torishchih, dvorishchih, gnojishchih (petelini) in podrochjih bo vseeno razvidna, le tako hreshcheche diskriminacijska ne bo.

Pred mnogimi leti sem si za vse vechne chase zapravila naklonjenost Svetlane Makarovich, ki me je po instant postopku prekvalificirala v **sloveculjo**, ko sem se ravno potegovala za enakopravnost zhensk – torej indirektno tudi za njeno promocijo, cheprav se je vedno znala promovirati sama – in sicer v pesniskih antologijah, kjer je prav tako kot pri vas moshkih kar mrgolelo lirikov in le tu pa tam je zachivkal kakshen tanek in pochen ... jako, jako redek zhenski glas. Svetlanin, hvala bogu, ni nikoli manjkal, njej so vrli macho antologisti velikodushno dopushchali, da nonstop nastopa in chivka, tudi ko ji ni bilo do kolektivnega zhvrgolenja in ni pustila, da jo dajo v cvetnik. Pa sem se glasno ponorchevala iz sestavljalcev antologij, chesh – navajam prosto – da se mi pri regimentu samih moshkih tista zhenska peshchica, bolj kot nezamenljiva chetica njim enakih, zdi le nekaj sekundarnega, pritaknjeneга zraven zaradi lepshega ali grshega ali bogzna zakaj, morda zato, da se ne bi kakshna vidna predstavnica uradne enakopravnosti javno zgrazhala nad njimi in jim ochitala nazadnjashstvo. Skratka, name je tisti zhenski pesniski privesek vedno deloval, kot da bi shlo za ... regimenstske vlachuge.

No, te tri deve pri vas, ta Mira Sardocheva s pipo v ustih (prav primerna za Mater Korajzho), ta sezhanska prevajalka in publiciska, prej nagnjena k norchavosti kot k chemernosti, cheprav se chemerno drzhi, pa ta vech kot obetajocha pianistka Ingrid, med samimi mushkardini – beate fra gli uomini?! – so mi, hochesh noches, po analogiji – in tudi po reakcijah v sezhanski knjizhnici – priklicale v spomin tisti davni pesniski regiment samih genialcev v spremstvu ... prav borne peshchichke poetes – alias veselih deklic, ki je Makarovichevo, ker je bila med njimi, tako silno razzhalil, da mi je odvzela pozdrav in me za vse zhive dni relegirala med nepoboljshljive sloveceljne, ker ni razumela, kam leti pushchica, saj ni bila naperjena proti njej, marvech proti do zhensk skrajno ozkosrchnim sestavljalcem antologij.

Dragi Miran, me tri najbrzh sploh nismo zamerljive, nasprotno, she vedno smo zelo hvalezhne, da ste nas vtaknili v vidni seznam, vendar tudi solidarne do svojih prehudo prezrtih vrstnic, ker ... kar se shika, se shika. In shika se pravilo: **vech zhensk v prvi plan, to je parola nasha!**

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Bohorichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.
Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.